

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ
ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ**

**Матеріали
міжвідомчого науково-практичного круглого столу
(Київ, 21 листопада 2024 року)**

*До 60-річчя кафедри
криміналістики та судової медицини*

**Київ
2024**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Матеріали
міжвідомчого науково-практичного круглого столу
(Київ, 21 листопада 2024 року)

*До 60-річчя кафедри
криміналістики та судової медицини*

Київ
2024

Редакційна колегія:

Черней В. В., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Гусарев С. Д., перший проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Саковський А. А., директор навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Антощук А. О., завідувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Чорноус Ю. М., професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Юсупов В. В., провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Корольчук В. В., начальник відділу організації наукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ 22 листопада 2024 року (протокол № 10)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

Актуальні питання криміналістики та судової експертизи [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу. (Київ, 21 листоп. 2024 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. – 446 с.

УДК 343.98

© Національна академія внутрішніх справ, 2024

ЗМІСТ

ЗМІСТ.....	3
НАУКОВІ ДОПОВІДІ.....	19
<i>Антощук Андрій Олександрович, ...</i>	<i>19</i>
<i>Юсупов Володимир Васильович, ...</i>	<i>19</i>
ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ КАФЕДРИ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ	19
<i>Шепітько Валерій Юрійович, ...</i>	<i>26</i>
ТЕНДЕНЦІЇ ТА НОВІ ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	26
<i>Гора Ірина Віталіївна,.....</i>	<i>31</i>
ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ ЦИФРОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ В ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИНАМ	31
<i>Шевчук Віктор Михайлович, ...</i>	<i>36</i>
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ Й ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	36
<i>Тіщенко Валерій Володимирович,.....</i>	<i>41</i>
СУТНІСТЬ, ЗАВДАННЯ І ЗМІСТ ВОЄННОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ.....	41
<i>Колесник Валерій Аркадійович,.....</i>	<i>43</i>
ЦИФРОВА КРИМІНАЛІСТИКА ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАНЬ	43
<i>Цимбал Петро Васильович, ...</i>	<i>48</i>
<i>Завидняк Назар Володимирович, ...</i>	<i>48</i>
<i>Тимчук Олег Валентинович, ...</i>	<i>48</i>

КЛАСИФІКАЦІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ЗА ОСНОВНИМИ КРИМІНАЛІСТИЧНО ЗНАЧУЩИМИ КРИТЕРІЯМИ	48
<i>Дрозд Валентина Георгіївна,.....</i>	<i>52</i>
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЛУЧЕННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ТА БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	52
<i>Чорноус Юлія Миколаївна,.....</i>	<i>57</i>
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНИХ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	57
<i>Шепітько Михайло Валерійович,.....</i>	<i>63</i>
ЦИФРОВІ ВИКЛИКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНАЛІСТИКИ	63
<i>Самодін Артем Володимирович,.....</i>	<i>66</i>
ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ АКТИВ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В НАЦІОНАЛЬНУ СИСТЕМУ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО АВТОМАТИЗОВАНОГО ПОШУКУ ТА ОБМІНУ ДАНИМИ В МЕЖАХ СПІВПРАЦІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	66
<i>Чаплинський Костянтин Олександрович,.....</i>	<i>70</i>
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ	70
<i>Пиріг Ігор Володимирович,.....</i>	<i>75</i>
ВИСНОВОК СПЕЦІАЛІСТА: ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ У ПРАКТИКУ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	75

Мотлях Олександр Іванович, ...	78
ПОЛІГРАФОЛОГІЯ ЯК САМОСТІЙНА ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ ТА ЇЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІЗ НАУКОЮ КРИМІНАЛІСТИКОЮ.....	78
Юхно Олександр Олександрович,.....	83
Бабакін Вадим Миколайович,.....	83
ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТЕХНІКО- КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	83
Хахановський Валерій Георгійович,.....	86
ДЕЯКІ МОЖЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНО ЗНАЧУЩОЇ ІНФОРМАЦІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СЕРВІСІВ.....	86
Лисенко Володимир Васильович, ...	90
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОКАЗУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ (ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН)	90
Гусєва Влада Олександрівна,.....	93
СУЧАСНІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ МЕТОДИ ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ ЗЛОЧИНІВ	93
Нікітіна-Дудікова Ганна Юрійвна,.....	96
СПОСІБ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ДІТЕЙ	96
Біленчук Петро Дмитрович,.....	100
Малій Микола Іванович,.....	100
ПРАКСЕОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК КАФЕДРИ КРИМІНАЛІСТИКИ НАВС В ЕЛЕКТРОННУ ЕРУ	100

Александренко Олена Віталіївна,.....	105
Корольчук Віктор Володимирович, ...	105
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА ФІКСАЦІЇ ОЗНАК ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ	105
Антонюк Поліна Євгенівна,.....	111
Сорока Ірина Вікторівна,.....	111
ПОРЯДОК ЗНЯТТЯ ПОКАЗАНЬ ТЕХНІЧНИХ ПРИЛАДІВ І ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ, ЩО МАЮТЬ ФУНКЦІЇ ФОТО-, КІНОЗЙОМКИ, ВІДЕОЗАПИСУ, ЧИ ЗАСОБІВ ФОТО-, КІНОЗЙОМКИ, ВІДЕОЗАПИСУ: КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТ. 245 ¹ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	111
Басюк Лариса Олександрівна,.....	117
СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ АВТОМАТИЗАЦІЇ ВИЯВЛЕННЯ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ СЛІДІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	117
Бондарчук Анна Сергіївна, ...	120
АСПЕКТИ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ТРУПА ДЛЯ ВПІЗНАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	120
Волков Олександр Олександрович,.....	124
ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В РАЗІ ВИЯВЛЕННЯ ПРИЧЕТНОСТІ ДО ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ	124
Волошин Олексій Гнатович, ...	130
Аль Асас Поліна Ахмадівна,.....	130
РОСІЙСЬКА АГРЕСІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СТАН ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ	130

Бут Юрій Анатолійович, ...	134
ДОТРИМАННЯ ЗАСАДИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	134
Власова Ганна Петрівна, ...	137
ЕЛЕКТРОННІ ЦИФРОВІ ДОКАЗИ В РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ	137
Волянюк Олександр Дмитрович, ...	140
Волянюк Катерина Олександрівна, ...	140
ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЙ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІСЛЯ ПРИБУТТЯ НА МІСЦЕ ПОДІЇ.....	140
Гагач Віталій Анатолійович, ...	143
ТИПОВІ ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПІДРОБКОЮ ДОКУМЕНТІВ	143
Дульський Олександр Леонідович, ...	147
ЗНАЧЕННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ФОРМУВАННІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ СЛІДЧИМ	147
Дрозд Віталій Юрійович, ...	151
АСПЕКТИ ПОБУДОВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	151
Джафарова Лейла Саваланівна, ...	155
РОЛЬ ДОМЕДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	155

Євдокіменко Світлана Вікторівна, ...	159
ДОСЛІДЖЕННЯ ОЦІНКИ ОБ'ЄКТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ.	159
Комаринська Юлія Борисівна, ...	162
Руденко Андрій Іванович, ...	162
ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ОБІЗНАНОСТІ В ПИТАННЯХ ТАКТИКИ ВЕРБАЛЬНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ	162
Курилін Іван Ростиславович, ...	167
Пясковський Вадим Валерійович, ...	167
ПИТАННЯ ЕЛЕМЕНТНОГО СКЛАДУ МЕХАНІЗМУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	167
Кобець Микола Вікторович, ...	171
ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДРОНІВ ЗА ДОПОМОГОЮ АПАРАТНО-ПРОГРАМНОГО КОМПЛЕКСУ «CELLEBRITE UFED»	171
Кривопуск Олександр Григорович, ...	175
ЗНАЧЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДЛЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ З ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ	175
Крижевський Андрій Вадимович, ...	179
ПІДГОТОВЧИЙ ЕТАП ШАХРАЙСТВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ОРГАНІЗОВАНІ ЗЛОЧИННІ ОБ'ЄДНАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	179
Лісіцький А.В., ...	183
ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИБУХАМИ.....	183

Макарова Олена Павлівна,.....	187
РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА.....	187
Мировська Анна Всеволодівна,.....	190
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОЖЕЖИ	190
Марко Сергій Іванович,.....	196
ЗАСТОСУВАННЯ НОВІТНІХ НАУКОВО- ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ В ІНФОРМАЦІЙНО- АНАЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ З ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ДОВКІЛЛЯ.....	196
Нагайник Тарас Григорович,.....	199
ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ БАЗ ДЛЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПОМЕРЛИХ	199
Несен Ольга Олександрівна,.....	202
ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПСИХІЧНИЙ СТАН ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ.....	202
Оперук Віталій Ігорович,.....	206
АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБІЙНОГО НАПАДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	206
Паламарчук Іван Васильович,.....	210
УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО АБО ДЕТЕКТИВА (В ПИТАННЯХ ПЛАНУВАННЯ АРЕШТУ АКТИВІВ).....	210
Патик Леся Леонідівна, ...	213
Патик Андрій Анатолійович ,.....	213
ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ (ОБЛАДНАННЯ) ТА ЗАСОБІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	213

Пензєва Катерина Миколаївна, ...	217
ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ НАСТУПНОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАПОДІЯННЯ НЕОБЕРЕЖНОГО ТЯЖКОГО АБО СЕРЕДНЬОЇ ТЯЖКОСТІ ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ ТА ВІДПОВІДНІ ЇМ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ	217
Полях Анатолій Михайлович,.....	222
ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЩОДО ВЧИНЕННЯ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ЧИ ПРЕКУРСОРІВ.....	222
Приходько Юрій Павлович,.....	227
Чемерис Анастасія Олегівна,.....	227
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА	227
Русанівський Сергій Віталійович.....	230
НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ З ЗАСТОСУВАННЯМ ЗБРОЇ ЧИ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ	230
Танчик Каміла Анатоліївна,.....	234
ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЯК ЗАСОБУ МЕДІА В РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	234
Терещенко Віктор Федорович, ...	237
ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ПРИЙНЯТТЯ ТАКТИЧНИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ТАКТИЦІ	237

<i>Тичина Дмитро Михайлович, ...</i>	<i>242</i>
<i>Перцев Роман Валерійович, ...</i>	<i>242</i>
ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	242
<i>Усатий Віталій Олександрович, ...</i>	<i>246</i>
ПИТАННЯ НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНOSTІ ПРОБЛЕМАТИКИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	246
<i>Філашкін Вадим Сергійович, ...</i>	<i>248</i>
ПРОБЛЕМАТИКА РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ В УКРАЇНІ ...	248
<i>Чорний Микола Васильович, ...</i>	<i>251</i>
ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї	251
<i>Шаповаленко Євген Володимирович, ...</i>	<i>255</i>
<i>Пуздрач Мирослава Миколаївна, ...</i>	<i>255</i>
ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТА МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ: ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТЬ	255
<i>Шепітько Ірина Іванівна, ...</i>	<i>258</i>
СУДОВІ ДІЇ НЕВЕРБАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ: СУТНІСТЬ І ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ	258
НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ.....	262
<i>Анохіна Крістіна, ...</i>	<i>262</i>
<i>Некlesa Олександр Вікторович, ...</i>	<i>262</i>
ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВІДДІЛУ КАРНОГО РОЗШУКУ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ЗЛОЧИНИ	

ЗАГАЛЬНОКРИМІНАЛЬНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ	262
Бойко Максим Володимирович ,.....	265
ВИКОРИСТАННЯ БІОМЕТРИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ	265
Бриж Тетяна Аркадійвна , ...	268
МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДНК	268
Васюта Юлія Володимирівна , ...	270
ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД СТВОРЕННЯ СПІЛЬНИХ СЛІДЧИХ ГРУП ДЛЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	270
Водяник Яна Віталіївна ,.....	276
Мельник Оксана Вікторівна ,.....	276
УПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ «БАРНАХУС» В УКРАЇНІ: ЦІННІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	276
Войцеховська Дар'я Миколаївна , ...	279
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	279
Вознюк Софія Русланівна ,.....	284
ІШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У КРИМІНАЛІСТИЦІ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ.....	284
Гриценко Володимир Володимирович ,.....	287
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В РОЗРОБЛЕННІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ.....	287
Гудз Василь Михайлович ,.....	292
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ПІД ЧАС ДОКАЗУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ	292

Гудзенко Єлизавета Павлівна,.....	295
ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН: НОВІ ПІДХОДИ Й ТЕХНОЛОГІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	295
Жовтюк Олександр Володимирович, ...	300
ТАКТИКА ДОПИТУ СВІДКІВ І ПОТЕРПІЛИХ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ.....	300
Заровецький Василь Володимирович,.....	305
ПЕРСПЕКТИВА СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БАЗИ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ ДАНИХ	305
Журавель Олена Олександрівна,.....	308
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ	308
Карпова Оксана Сергіївна.....	312
ВИДИ СКЛАДСЬКИХ ПРИМІЩЕНЬ, ЩО Є ОБ'ЄКТОМ ЗЛОЧИННОГО ПОСЯГАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК	312
Кирюхіна Руслана Ярославівна, ...	314
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІКО- КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ПРОВЕДЕННІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ І ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ, ПОЄДНАНОГО З УМИСНИМ ВБИВСТВОМ.....	314
Кірієнко Анастасія Володимирівна,.....	319
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ	319
Коваль Анна Іванівна, ...	324
ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	324

<i>Козубська Анастасія Володимирівна</i>	<i>328</i>
ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИ ПРАВОПОРУШНИКА ДЛЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВПОПОРУШЕНЬ ЩОДО ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ МАЛОЛІТНЬОЇ ОСОБИ.....	328
<i>Колонюк Віктор Вікторович.....</i>	<i>331</i>
ПИТАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ..	331
<i>Кошевець Анастасія Ігорівна, ...</i>	<i>334</i>
ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО З МІЖНАРОДНИМИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ.....	334
<i>Кузьміна Анастасія Євгенівна.....</i>	<i>337</i>
СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ	337
<i>Куций Віктор Васильович.....</i>	<i>341</i>
ЧАС ВЧИНЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ НЕЗАКОННОГО ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ, ЗВІРИНИМ АБО ІНШИМ ВОДНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ	341
<i>Ламах Кирило Тарасович, ...</i>	<i>344</i>
СУЧАСНА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ НЕГЛАСНОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	344

<i>Малярчук Оксана Миколаївна, ...</i>	<i>347</i>
ХУДОЖНЄ ОЗДОБЛЕННЯ ТА ОБРОБКА ЮВЕЛІРНИХ ВИРОБІВ: ВИДИ, ПОНЯТТЯ, ЗНАЧЕННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	347
<i>Манічев Дмитро Володимирович</i>	<i>352</i>
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКУПІВЛІ ТОВАРІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	352
<i>Маринич Валерія Олегівна,.....</i>	<i>355</i>
ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ШВИДКОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ДНК КЛІТИН У РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	355
<i>Мигрин Тетяна,.....</i>	<i>359</i>
НЕКОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА ЯК ПІДСТАВА ЙОГО ВІДВОДУ ВІД УЧАСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: НАСЛІДКИ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗИ.....	359
<i>Михайлюк Іванна Олександрівна,.....</i>	<i>362</i>
УПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ РОЗРОБОК У КРИМІНАЛІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ	362
<i>Мозгова Олена Юрійвна.....</i>	<i>364</i>
<i>Пилипенко Діана Євгеніївна</i>	<i>364</i>
<i>Науковий керівник Танчик К. А.:.....</i>	<i>364</i>
КРИМІНАЛІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НАПАДІВ (ОБСТРІЛІВ) НА ЦИВІЛЬНІ ОБ'ЄКТИ	364

Неклюдов Владлен Михайлович.....	368
ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ	368
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	368
Пазюк Євген Сергійович, ...	373
Панасюк Вікторія Вікторівна, ...	377
ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО ЗІ СПІВРОБІТНИКАМИ ОПЕРАТИВНИХ ТА ІНШИХ ПІДРОЗДІЛІВ НПУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, ВЧИНЕНОГО ЩОДО ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ	377
Панкова Вікторія Юрійвна,.....	381
ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ У РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	381
Панкова Вікторія Юрійвна,.....	386
ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	386
Пасічніченко Дмитро Олександрович, ...	388
ТАКТИКА ДОПИТУ ВРАЗЛИВИХ ПОТЕРПІЛИХ	388
Поярков Андрій Юрійович,.....	392
СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ОРГАНІЗОВАНІ ГРУПИ ТА ЗЛОЧИННІ ОРГАНІЗАЦІЇ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ	392
Руденко Поліна Олексіївна,.....	396
КОМУНІКАТИВНА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ, ЗАДІЯНИХ ДО	

РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	396
<i>Родюк Олег Володимирович</i> ,.....	399
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН.....	399
<i>Савоста Ірина Іванівна</i> , ...	404
ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	404
<i>Сайипов Руслан Чаримурадович</i> ,.....	407
ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ	407
<i>Салівончик Ольга Сергіївна</i> ,.....	410
ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	410
<i>Сарібекаян Юлія Артурівна</i> , ...	412
ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОЇ ЛІКУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ НАДАННЯ КОСМЕТОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ	412
<i>Семирозум Ігор Михайлович</i> ,.....	415
<i>Зайка Сергій Олегович</i> , ...	415
ДОПИТ МАЛОЛІТНЬОЇ АБО НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	415
<i>Сокол Денис Олександрович</i> , ...	419
ВИКОРИСТАННЯ 3D-СКАНУВАННЯ ДЛЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ ДОКАЗІВ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ	419

Ціпотан Юрій Павлович,.....	422
«СЛІДОВА КАРТИНА» В СТРУКТУРІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ СУДДЯМИ	422
Шарова-Айдаєва Ольга Олександрівна,.....	426
ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ДОКУМЕНТУВАННІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ	426
Шевченко М.О.,.....	430
НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ, ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН ТА ПРИСТРОЇВ ТА ВПЛИВ НА ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	430
Шеліховська Ірина Юрійвна, ...	434
ПРОЦЕСУАЛЬНЕ КЕРІВНИЦТВО ПОЧАТКОВИМ ЕТАПОМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАРКОЗЛОЧИНІВ	434
Шляхта Віктор Вікторович,.....	438
РОЗСЛІДУВАННЯ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ): ВІД ПОБУДОВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ ДО ВИКОРИСТАННЯ СТАНДАРТІВ.....	438
Шнайдер Катерина Богданівна, ...	442
ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА ДО ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ОГЛЯДУ ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ	442

Антощук Андрій Олександрович,
завідувач кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент;

Юсупов Володимир Васильович,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем
криміналістичного забезпечення
та судової експертології навчально-
наукового інституту № 2 Національної
академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ КАФЕДРИ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

У 1964 році на базі кафедри оперативної роботи і криміналістики була створена самостійна кафедра криміналістики Київської вищої школи Міністерства охорони громадського порядку. Першим керівником кафедри криміналістики був ветеран Другої світової війни, фахівець-практик П.М. Назаров [1, с. 20]. Згодом, у 1971 році керівником кафедри було призначено доктора юридичних наук, професора М.В. Салтєвського. Творчий потенціал Михайла Васильовича дозволив йому досліджувати актуальні проблеми науки криміналістики і судової експертизи, зокрема методичні та правові проблеми встановлення групової приналежності у судовій експертизі, а також започаткувати розвиток наукової школи відеофоноскопічних досліджень та ін. [9, с. 16]. Він доклав багатьох зусиль для створення спеціалізованого криміналістичного класу (згодом – Музей криміналістики, нині – Музей МВС Національної академії внутрішніх справ) [2, с. 362].

У 1979–1985 роках кафедру очолював доктор юридичних наук, професор В. П. Бахін. Особливої уваги заслуговує великий творчий талант Володимира Петровича, адже за понад п'ятдесят років науково-педагогічної діяльності він створив власну криміналістичну наукову школу, підготував 11 докторів та понад 40 кандидатів юридичних наук у сфері криміналістики [3, с. 259].

Згодом, кафедру очолювали та розвивали науковий потенціал криміналістичної школи нашої академії, доктор юридичних наук, професор Є.Д. Лук'янчиков (1985–1993) та кандидат юридичних наук, доцент П.Д. Біленчук (1993–1996). Вони і сьогодні активно підтримують дружні зв'язки із науково-педагогічним складом кафедри, співпрацюють із академічною спільнотою, систематично приймають участь у науково-практичних конференціях, які проводяться на базі академії з проблем криміналістики та судової експертології, маючи при цьому досить широке коло наукових інтересів: інформаційне забезпечення розслідування; організаційні, правові та тактичні основи розслідування; організація взаємодії слідчих та оперативних підрозділів; особливості експертного дослідження об'єктів прав інтелектуальної власності (Є.Д. Лук'янчиков); різноманітні аспекти криміналістики, пристосування досягнень інформаційного права, нейробіоніки, криміналістичної кібернетики, комп'ютерних технологій.

У 1996 – 2004 роках кафедру очолював доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки В. С. Кузьмічов. За час керівництва Володимира Сергійовича, кафедра криміналістики стала в академії науковим осередком криміналістичної науки, до навчального процесу активно залучалися досвідчені вчені та практики, а музей криміналістики фактично став основою формування багатофункціонального музею Міністерства внутрішніх справ України. Головними напрямками його наукових досліджень стали методологічні засади криміналістики, проблеми слідчої діяльності, розробка та удосконалення криміналістичних засобів та методів, удосконалення окремих видів злочинів, питання міжнародного співробітництва [4, с. 7, 10]. Під керівництвом Володимира Сергійовича захищено 2 докторські та понад 20 кандидатських дисертацій.

У 2004–2015 роках керівництво кафедрою здійснював кандидат юридичних наук, професор В.К. Весельський. Особливим є внесок Віктора Казимировича у підготовку науково-педагогічних кадрів, адже за час його керівництва кафедрою близько 150 ад'юнктів і здобувачів захистили кандидатські дисертації, що становить більшу частину від усіх праць, захищених за всю історію діяльності кафедри [5, с. 392]. Безпосередньо під його науковим керівництвом за різноманітною криміналістичною тематикою підготовлено понад 30 кандидатів юридичних наук.

У 2016–2021 завідувачем кафедри працював кандидат юридичних наук, доцент А.В. Самодін.

У 2021–2022 рр. завідувачкою кафедри працювала кандидат юридичних наук Н.О. Кононенко.

З квітня 2023 року кафедрою керує кандидат юридичних наук, доцент, майор поліції А.О. Антошук.

У різні часи на кафедрі працювали відомі фахівці, заслужені юристи України Ю.Ф. Жаріков та В.П. Кологривов, заслужений працівник освіти України П.Ю. Тимошенко та досвідчені практичні працівники та науковці В.І. Галаган, Г.І. Прокопенко, В.Б. Шевченко, В.В. Зубрійчук, О.С. Нарусевич, О.О. Алексєєв, О.В. Александренко, В.Я. Радецька, С.М. Зав'ялов, М.М. Феськов, О.К. Сівальов, Ю.Б. Комаринська, Ю.В. Терещенко, Л.Г. Шарай та інші, які щедро ділилися досвідом своєї роботи з перемінним складом НАВС.

Окремим рядком у розвиток криміналістичних шкіл кафедри варто вписати творчі та особисті здобутки доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України А.В. Іщенка. Про визнання наукових здобутків Андрія Володимировича свідчать не лише наукові звання, ордени та медалі, а й сформована ним наукова школа – п'ять докторів наук і понад 35 кандидатів юридичних наук в Україні, один – у Грузії, основними напрямками досліджень якої є методологічні проблеми криміналістики та судової експертології, криміналістичне забезпечення практики протидії злочинності, наукове забезпечення криміналістичних досліджень, методика розслідування окремих видів злочинів. Тепер справа «Нестора літописця криміналістики» (як друзі називали Андрія Володимировича) живе у його працях, продовжується у дослідженнях його учнів, колег, послідовників, адже найкращі роки життя і творчості А. В. Іщенко віддав Національній академії внутрішніх справ [6, с. 100].

Особливу роль в організації навчання у здобувачів вищої освіти відіграє, створений за ініціативою ректорату і Вченої ради академії Музей МВС Національної академії внутрішніх справ. У продовж майже всієї історії діяльності кафедри для нього збиралися цікаві експонати, пов'язані з розкриттям кримінальних правопорушень, а також висвітленням наукових досягнень у галузі криміналістики. Загалом сьогодні накопичено та демонструється понад 4000 різноманітних експонатів. Це речові докази із реальних місць події, знаряддя вчинення злочинів, холодна та вогнепальна зброя, вибухові пристрої, наркотичні

засоби, підроблені документи та фальшиві гроші, криміналістична техніка у ретроспективному її висвітленні. Значна увага в експозиціях приділена основним етапам розвитку окремих напрямів криміналістичної науки та практики.

Сьогодні, на кафедрі криміналістики та судової медицини працюють 20 науково-педагогічних працівників (із яких 5 – за сумісництвом), серед яких 2 доктори та 15 кандидатів юридичних наук, 1 кандидат медичних наук, вчені звання мають 15 науково-педагогічних працівників.

Організацію освітнього процесу за напрямом криміналістичної підготовки здобувачів вищої освіти з навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків», «Методика розслідування кримінальних проступків», «Криміналістичне забезпечення досудового розслідування», «Особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій», «Криміналістичні засоби та методи розкриття і розслідування кримінальних правопорушень», «Криміналістичні засоби та методи розкриття і розслідування кримінальних правопорушень», «Використання спеціальних знань в досудовому розслідуванні», «Слідчий огляд», «Інновації у криміналістиці», а також у системі підвищення кваліфікації поліцейських в інституті підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації ефективно забезпечують: професор, доктор юридичних наук, лауреат премії Президента України Ю.М. Черноус, кандидат юридичних наук, професор В.В. Пясковський, кандидати юридичних наук, доценти Мироська А.В., І.Р. Курилін, Ю.Б. Комаринська, І.В. Сорока, Л.Л. Патик, П.Є. Антонюк та ін. За напрямом домедичної підготовки, судової медицини та психіатрії – кандидат медичних наук, доцент, а службовий документообіг кафедри забезпечує старший лаборант (0,25 ставки) К.А. Танчик, яка активно працює над дисертаційним дослідженням та вже викладає на кафедрі криміналістики ННІПІ НАВС.

Науково-педагогічний склад кафедри постійно підвищує власний професійний рівень. Під час російської агресії весь особовий склад кафедри в складі груп швидкого реагування здійснювали викриття та затримання учасників диверсійно-розвідувальних груп ворога. Самовіддано долучалися до бойових чергувань на локаціях академії та об'єктах критичної інфраструктури столиці. Крім цього, доцент кафедри Лісогор В.Г. з перших днів повномаштабного вторгнення росії на

територію України, вступив у склад 135 батальйону 114 бригади Сил територіальної оборони ЗСУ і відряджений був до ГУР МО України де проходив службу в підрозділі «Стугна» і приймав участь у бойових діях на територіях Харківської, Миколаївської, Запорізької, Донецької та Херсонської областей. За безпосередню участь у бойових діях отримав соціальний статус «Учасник бойових дій».

З липня по жовтень 2024 року завідувач кафедри Антошук А.О. проходив службу в ГУНП в Донецькій області. Під час проходження служби на території Донецької області ніс бойову службу на блокпостах (м. Селидове, м. Дружківка) та безпосередньо брав участь у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану, забезпечення публічного порядку і безпеки у вказаних населених пунктах та автошляхах, здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень, здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії.

З жовтня 2024 року по теперішній час доцент кафедри Бистрицький Б.Ю. проходить службу в ГУНП в Херсонській області виконуючи оперативно-службові завдання на блокпості в с. Давидів Брід.

З метою посилення практичної складової освітнього процесу, науково-педагогічні працівники на постійній основі залучають провідних фахівців Національної поліції України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро та адвокатський корпус. Часто освітній процес організовується та проводиться на базі Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України.

Науковці кафедри систематично приймають участь у експертизі дисертацій. Враховуючи певні наукові здобутки членів кафедри, вони залучалися та залучаються до роботи у спеціалізованих вчених радах з захисту дисертацій. Науковці кафедри в різні часи були запрошені до роботи у спеціалізованих вчених радах з захисту дисертацій України та інших держав. Зокрема йдеться про представництво у спеціалізованих вчених радах з захисту дисертацій у Бакинському державному університеті Республіки Азербайджан (Іщенко А.В., Кузьмічов В.С.); Тбіліського університету Республіки Грузія (Іщенко А.В.); Харківського національного університету внутрішніх справ (Іщенко А.В.); Львівського державного університету імені І.Я. Франка (Іщенко А.В.); Львівського державного університету

внутрішніх справ (Іщенко А.В.); Академії адвокатури України (Лук'янчиков Є.Д.); Національної академії Служби безпеки України (Іщенко А.В., Кузьмічов В.С.); Національної академії внутрішніх справ (Іщенко А.В.). У теперішній час професор кафедри Чорноус Ю.М. працює у двох спеціалізованих вчених радах з захисту дисертацій Національної академії внутрішніх справ, а науково-педагогічні працівники постійно приймають участь у складі разових спеціалізованих вчених рад на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081«Право» (Антошук А.О., Пясковський В.В., Миrowsька А.В., Комаринська Ю.Б., Антонюк П.Є. та інші.)

Про певний науковий авторитет вчених кафедри криміналістики свідчить і те, що її співробітники постійно виступають як офіційні опоненти на засіданнях практично всіх спеціалізованих рад держави, де відбуваються захисти дисертацій зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Крім цього, значна увага колективу кафедри приділена об'єктам інтелектуальної власності. Лише за останні роки представниками кафедри було запропоновано ідеї та втілені у життя щодо десяти об'єктів інтелектуальної власності. Завдяки цьому, кафедра посідає провідне місце серед колективів Національної академії внутрішніх справ за цим показником. Серед таких об'єктів: «Патент України на корисну модель № 149202 Автомобіль для слідчо-оперативної групи»; «Патент України на корисну модель № 150551 Криміналістична упаковка для трупа»; «Патент України на корисну модель № 131625 Набір для забезпечення огляду місця події»; «Патент на промисловий зразок № 35859 Стрічка сигнальна огорожувальна»; «Патент України на корисну модель № 157249 Безконтактний криміналістичний показник»; «Патент України на корисну модель № 157251 Криміналістичний контейнер для біологічних зразків». Декілька патентів на даний момент знаходяться на патентуванні. Крім цього, представники кафедри є авторами та співавторами більше двадцяти свідоцтв на службові твори. Серед них: автоматизовані робочі місця фахівців Національної поліції України; аудіовізуальні твори, бази даних, експертно-аналітичні програми; дистанційні курси; електронні презентації; мультимедійні дидактичні засоби.

Враховуючи діджиталізацію суспільних процесів і освітнього процесу, зокрема, представниками кафедри приділена значна увага сучасним мультимедійним розробкам. Так, на

кафедрі розроблені та впровадженні в освітній процес наступні мультимедійні видання: «Криміналістика», «Слідчі (розшукові дії) у кримінальному провадженні»; «Домедична підготовка»; «Особливості розслідування окремих видів злочинів»; «Судова медицина та психіатрія»; «The basics of criminalistics».

Таким чином, кафедра криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ на своєму шляху від створення до сьогодення пройшла різні етапи. Колектив кафедри постійно працює над вдосконаленням, розвитком нових напрямків аби гідно представити свої напрацювання серед наукових кіл та розробити сучасне навчально-методичне забезпечення для якісного освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Іщенко А.В., Весельський В.К. Кафедрі криміналістики КНУВС 45 років (1964–2009) : довідкове видання: Київ : Київський нац. ун-т. внутр. справ, 2009. 138 с.

2. Чернявський С.С., Юсупов В.В. Професор М.В. Салтєвський – відомий криміналіст і талановитий педагог (до 100-річчя від дня народження). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4 (105) С. 360–366.

3. Цимбал П.В., Іщенко А.В. Пам'яті всесвітньо відомого вченого-криміналіста, доктора юридических наук, професора Володимира Петровича Бахіна присвячується. *Міжнародний юридичних вісник*. Вип. 2 (4), 2016. С. 256–261.

4. Чорноус Ю.М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : ТОВ «НІлан ЛТД», 2017. 492 с.

5. Іщенко А.В., Чорноус Ю.М. Пам'яті колеги (кандидата юридичних наук, професора Весельського В.К.). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3 (104) С. 389–397.

6. Чернявський С.С., Чорноус Ю.М., Самодін А.В. Пам'яті вчителя (доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України Іщенка Андрія Володимировича). *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 1 (17). С. 99–100.

Шепітько Валерій Юрійович,
професор кафедри криміналістики
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії
правових наук України, заслужений діяч
науки і техніки України

ТЕНДЕНЦІЇ ТА НОВІ ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Дослідження криміналістики як форми наукового знання свідчить про змінення її парадигми та формування криміналістичної доктрини в структурі правової (юридичної) доктрини України [1]. Сучасний розвиток науки в цілому та її окремих галузей пов'язано не лише з неймовірним пришвидшенням цього процесу, «інформатизацією» і глобалізацією, процесами взаємного запозичення і адаптації методів та технологій з інших наук, що призводить до появи якісно нових наукових дисциплін, але й необхідністю перманентного перегляду своїх теорій і концепцій, а на певних етапах й зміненню парадигм науки [2, с. 99–120]. У структурі криміналістики починають формуватися нові галузі: цифрова криміналістика (Digital Forensics), комп'ютерна криміналістика (Computer Forensics), ядерна криміналістика (Nuclear Forensics), геномна криміналістика (Forensic DNA Profiling), аерокосмічна криміналістика (Airspace Forensics), воєнна криміналістика (Military Forensics) та ін. Тенденції криміналістики поєднані із становленням (формуванням) різних судових наук та здійсненням судово-експертної діяльності.

В умовах повномасштабної війни РФ проти України перед криміналістикою постали нові завдання: розроблення прийомів, методів та засобів фіксації воєнних злочинів, впровадження новітніх технологій в розслідування злочинів в умовах воєнних дій, дослідження цифрової інформації та використання можливостей штучного інтелекту, пропонування методик розслідування воєнних та інших злочинів міжнародного характеру.

На сьогодні важливим завданням криміналістики постає впровадження та використання в розслідуванні новітніх науково-технічних засобів (систем оптичної візуалізації, 3D сканерів, БПЛА (дронів, квадрокоптерів, мультикоптерів), мобільних ДНК-лабораторій), інноваційних технологій, інформаційно-

аналітичного та програмного забезпечення. Прикладами використання інформаційних технологій є пропонування дистанційних форм досудового розслідування та судового розгляду, проведення процесуальних дій у дистанційному режимі, режимі відеоконференцз'язку, формування електронного кримінального провадження (справи), розроблення та впровадження різного роду єдиних реєстрів [3, с. 126–133]. Значним досягненням є те, що в Україні запроваджуються інформаційно-телекомунікаційні системи: Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС) та Інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування («іКейс»).

У сучасних літературних джерелах окремі науковці вказують, що «у національному правовому просторі виникли передумови та достатні підстави для впровадження концепції електронного кримінального провадження у реальну діяльність органів прокуратури та слідчих підрозділів органів Національної поліції України, а також поступової відмови від паперового документообігу у кримінальному процесі» [4, с. 156–163]. При цьому, у ч. 1 ст. 106-1 КПК України передбачено, що «інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування – це система, яка забезпечує створення, збирання, пошук, оброблення і передачу матеріалів та інформації (відомостей) у кримінальному провадженні». Окрім того, у Положенні «Про інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування «іКейс»» вказано, що метою Системи є автоматизація процесів досудового розслідування, включаючи створення, збирання, зберігання, пошук, оброблення і передачу матеріалів та інформації (відомостей) у кримінальному провадженні... [5].

До завдань криміналістики може бути віднесено й необхідність алгоритмізації та стандартизації досудового розслідування. У криміналістичній літературі питання алгоритмізації слідчої діяльності успішно висвітлюються вже понад 50 років. Алгоритмізувати можливо лише ті дії слідчого (дознавача, детектива, прокурора), для яких визначені вихідні дані (типові слідчі ситуації, типові версії, типові сліди, типові способи і знаряддя кримінального правопорушення, тощо).

Розслідування певних видів кримінальних правопорушень передбачає використання типових криміналістичних рекомендацій та окремих криміналістичних методик (алгоритмів дій). Розроблення та пропонування до використання окремих криміналістичних методик - важливе завдання криміналістики.

Окрема криміналістична методика - це науково-абстрактна категорія, що являє собою інформаційну модель пізнавальної спрямованості, в якій відбиваються типові відомості про злочин, процес його розслідування та судовий розгляд [6, с. 202–213].

У сучасних умовах перед криміналістикою постало нове завдання, яке потребує вироблення наукових рекомендацій у документуванні, фіксації та доказуванні фактів учинення воєнних та інших злочинів міжнародного характеру (злочину агресії, злочину геноциду, злочинів проти людяності). У сучасних джерелах зверталася увага на особливості фіксації доказів вчинення воєнних злочинів [7, с. 480–491].

Розроблення окремих криміналістичних методик розслідування воєнних та інших злочинів міжнародного характеру є викликом часу і передбачає визначення їх структури та змісту, а також можливості застосування стандартів розслідування. Виникає питання: як проводити розслідування воєнних злочинів, хто може здійснювати таке розслідування, які засоби задіювати, які криміналістичні методики використовувати?

Розслідування воєнних та інших злочинів міжнародного характеру пов'язано із необхідністю створення та функціонування спільних (міжнародних) слідчих груп (Task Forces). У ст. 571 КПК України визначено порядок створення і діяльність спільних слідчих груп. Зокрема, у ч. 1 ст. 571 КПК України вказано, що для проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на територіях декількох держав, або якщо порушуються інтереси цих держав, можуть створюватися спільні слідчі групи. Створення і діяльність міжнародних спільних слідчих груп є прогресивним кроком світового співтовариства у боротьбі з міжнародною злочинністю [8, с. 36–46]. Проведення розслідування спільними (міжнародними) слідчими групами має свої особливості і обумовлює необхідність використання певних міжнародних стандартів.

У таких умовах окремі науковці правильно відстоюють позицію щодо необхідності здійснення «стандартизації розслідування воєнних злочинів». Саме стандартизація, на їх думку, має допомогти «уніфікувати процес підготовки персоналу, *алгоритмізувати* (курсив наш) роботу на місці події, взаємодію між різними підрозділами, експертними установами, забезпечити якісне документування фактів, проведення процесуальних дій» [9, с. 51].

Проблема стандартизації розслідування пов'язана із виробленням певних правил для упорядкування діяльності.

Виникає питання щодо співвідношення стандартів розслідування та окремих криміналістичних методик. Стандарти розслідування воєнних злочинів за своєю структурою не співпадають з окремою криміналістичною методикою. Вони торкаються лише найбільш важливих питань щодо документування воєнних злочинів, стосуються збирання певних видів доказової інформації (наприклад, цифрової), розраховані на різних суб'єктів (у тому числі, служби оперативного реагування, іноземних експертів, громадськість, журналістів тощо).

Здійснення розслідування воєнних злочинів має ґрунтуватися на стандартах розслідування. На сьогодні запропоновані «Базові стандарти розслідування для документування міжнародних злочинів в Україні» [10]; «Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина» [11]; «Стандарти розслідування воєнних злочинів. Незаконне позбавлення волі та катування» [12]; «Основні стандарти розслідування для співробітників служб оперативного реагування при розслідуванні міжнародних злочинів» [13], «Протокол Берклі з ведення розслідувань з використанням відкритих цифрових даних» [14]; «Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту. Основні стандарти належної практики щодо документування сексуального насильства як злочину згідно міжнародного права» [15], тощо).

Список використаних джерел

1. Правова доктрина України: у 5 т. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін. за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. Харків: Право, 2013. 1240 с.
2. Malevski H. Correlation Problem of Tactics and Strategy in Criminalistics and Law Enforcement Bodies Activity. *A First Printed Criminalist*. 2014. № 9. P. 99–120.
3. Шепітько В. Ю. Місце цифрових доказів та інституту доказування в доктрині криміналістики та судової експертизи. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів: матеріали IX Міжнародного круглого столу (4 червня 2021 р.). Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2022. С. 126–133.
4. Мазурик Р. В. Актуальні питання реалізації концепції електронного кримінального провадження у діяльності органів прокуратури: адміністративно-правовий аспект. *Право і суспільство*. 2022. № 1. С. 156–163.

5. Положення «Про інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування «іКейс»». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0390886-21#Text>

6. Журавель В. Окрема криміналістична методика: поняття та сфера застосування. *Питання боротьби зі злочинністю*. Вісник № 2 (65). 2011. С. 202–213.

7. Правнича наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану: монографія / редкол.: В. А. Журавель (співголова), Н. С. Кузнєцова (співголова), О. М. Бандурка та ін. Харків: Право, 2023. 902 с.

8. Chornous Yu. Topical questions of creation and activities of international joint investigation teams. *A First Printed Criminalist*. 2017. № 14. Р. 36-46.

9. Дуфенюк О. Розслідування воєнних злочинів в Україні: виклики, стандарти, інновації. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. № 1. С. 46-56.

10. Basic Investigative Standards for Documenting International Crimes in Ukraine. URL: <https://globalrightscompliance.com/standards-for-documenting-international-crimes-in-ukraine/>

11. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина: метод. рекомендації. затв. 28 квітня 2023 р. Київ, 2023. 112 с.

12. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Незаконне позбавлення волі та катування: метод. рекомендації. Затв. 28 квітня 2023 р. Київ, 2023. 102 с. URL: https://justgroup.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/standart-rozsliduvannya_katuvannya.pdf

13. Основні стандарти розслідування для співробітників служб оперативного реагування при розслідуванні міжнародних злочинів. URL: www.globalrightscompliance.co.uk; https://martngo.org.ua/wp-content/uploads/2019/04/2016-09-15-10_08_06-1.pdf

14. Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations. A Practical Guide on the Effective Use of Digital Open Source Information in Investigating Violations of International Criminal, Human Rights and Humanitarian Law. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/2024-01/OHCHR_BerkeleyProtocol.pdf

15. International Protocol on the Documenting and Investigation of Sexual Violence in Conflict. Best Practice on the Documentation of sexual Violence as a Crime or Violation of International Law. URL: <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2019/06/report/international-protocol-on-the-documentation-and->

Гора Ірина Віталіївна,

головний науковий співробітник
науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки
України, доктор юридичних наук,
професор

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ ЦИФРОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ В ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИНАМ

Питання кіберзлочинів, кіберзлочинності, протидії та боротьби з цими видами суспільно небезпечних діянь хвилюють суспільство, працівників практично всіх сфер виробництва, фінансів, бізнесу, надання послуг, законодавців, а разом з тим і викликають інтерес у науковців та практиків. Виявлення й розслідування кіберзлочинів залишається доволі складним завданням для працівників оперативних підрозділів та органів досудового розслідування, що зумовлене специфікою даного виду злочинів. Традиційні підходи до боротьби з такими кримінальними правопорушеннями не дають можливості повною мірою протидіяти якісно новому виду загроз. Необхідною умовою успішної роботи в цьому напрямі є розуміння слідчими, детективами, прокурорами, спеціалістами й експертами специфіки функціонування кіберсфери, її транскордонного характеру, вміння працювати в інформаційному середовищі, комунікувати з представниками ІТ-компаній та іншими фахівцями. Правоохоронцям потрібні знання того, де і як шукати докази, як їх фіксувати, вилучати, досліджувати й оцінювати, правильно будувати діалог з учасниками кримінального провадження під час допиту свідків, підозрюваних, потерпілих тощо. Особливістю кіберзлочинів, що істотно впливає на організацію розслідування, є їх транскордонність. Ситуація, коли суб'єкт злочину та об'єкти посягання знаходяться в різних містах, країнах, а інколи й на різних континентах, потребує міжнародного співробітництва. На даний час багатьма державами вже здійснені успішні спроби укладання міжнародних угод щодо співробітництва при запобіганні вчиненню та розслідуванню злочинів у кіберпросторі, розробляються рекомендації з організації роботи при виявленні й розслідуванні кіберінцидентів.

Так, наприклад, на сьогодні вже розроблені міжнародні стандарти з розслідування кіберзлочинів. Технічним комітетом 272 «Криміналістика» (*англ.* – «Forensic sciences») Міжнародної організації із стандартизації (ISO) започатковано розроблення стандарту ISO 21043, що має 5 частин. Перша частина – ISO 21043-1:2018 «Криміналістика. Частина 1: Терміни та визначення». Друга частина – ISO 21043-2:2018 «Криміналістика. Частина 2: Виявлення, фіксування, вилучання, транспортування та зберігання об'єктів» присвячена загальним питанням розслідування. Три наступні частини цієї серії: – ISO 21043-3 «Криміналістика. Частина 3: Аналізування»; – ISO 21043-4 «Криміналістика. Частина 4: Інтерпретування»; – ISO 21043-5 «Криміналістика. Частина 5: Звітування» перебувають на остаточних етапах розробки [1].

Багато які з доказів, що стосуються кіберзлочинів, часто надаються в електронно-цифровій формі. Ці дані можуть зберігатися або бути транзитними й існувати у вигляді комп'ютерних файлів, повідомлень, робочих журналів чи мережових даних. Для отримання таких доказів необхідно об'єднання традиційних і нових методів роботи слідчого, застосовування комп'ютерно-орієнтованих підходів до їх збирання, оцінки й використання в доказуванні. До їх числа можуть входити: пошук, огляд, вилучення або копіювання комп'ютерних даних, які знаходяться на пристроях, що належать підозрюваному або потерпілому; отримання комп'ютерних даних від третіх осіб, таких як розробники програмного забезпечення, постачальники послуг – оператори Інтернет-зв'язку та ін.; за необхідності оперативним працівником та слідчим має бути здійснено перехоплення електронних повідомлень.

Деякі з процесуальних положень, в основі яких лежить просторовий, часовий, об'єктно-орієнтований підхід, важко застосовувати у ситуаціях, пов'язаних із пошуком, збереженням, вилученням чи копіюванням конкретних електронних даних та інформаційних потоків даних у режимі реального часу й конкретного місця. Одна з важливих проблем досудового розслідування кіберзлочинів пов'язана з неможливістю безпосереднього застосування до них стандартного алгоритму здійснення розслідування. У певних випадках порядок підготовки, проведення й фіксації результатів слідчих дій, що закріплені в КПК України, при розслідуванні даного виду злочинів не будуть ефективними. Так, наприклад, огляд місця події, що має географічну прив'язку до конкретної місцевості і

котрому часто надається центральне значення, при розслідуванні злочинів у кіберпросторі буде мати низку особливостей. По-перше, виникає питання, що саме слід вважати місцем злочину з процесуальної і позиційно-географічної точки зору. Адже у випадках, коли злочинцем здійснена хакерська атака як спосіб вчинення кіберзлочину – місце знаходження хакера під час атаки, місце написання ним шкідливої програми, місце, в якому розташоване атаковане комп'ютерне обладнання та місце, де настали шкідливі наслідки атаки будуть різними і перебувають на значних відстанях одне від одного. Це може відбуватись навіть на різних континентах. Може істотно відрізнятись і час вчинення певних дій злочинцем та настання наслідків на кожному з таких місць. Враховуючи те, що кіберзлочини вчиняються у так званому віртуальному, кіберпросторі, пропонують вважати місцем події певний його діапазон. Але навіть якщо пристати до такої точки зору, то слідчий стикається з наступною проблемою: як взагалі провести огляд місця події і як вказати його координати, якщо на кіберпростір не розповсюджуються географічні константи, а отже й юридичні закони певної держави. Водночас місце розташування задіяного для вчинення злочину комп'ютерного обладнання, місце роботи чи мешкання підозрюваного хакера, місце розташування «потерпілої» від кібератаки системи будуть відомі і мають свою географічну та IP адресу.

Сама процедура огляду місця події також пов'язана з низкою особливостей. Адже традиційні методики і способи використання криміналістичних науково-технічних засобів тут можуть бути безрезультатними, оскільки йде робота з пошуку, фіксації, вилучення не звичних матеріальних слідів, а електронних, які до того ж можуть бути активними або пасивними. Для роботи з ними потрібне спеціальне комп'ютерне обладнання та його програмне забезпечення. Результат застосування таких криміналістичних засобів має бути зафіксованим і внесеним до протоколу слідчої дії у прийнятній для розуміння будь-ким з учасників судочинства формі.

Зарубіжним науковцем Дж. Горсманом (G. Horsman) звертається увага на те, що так названі «сучасні» місця злочину часто можна розглядати як гібриди між фізичними та цифровими технологіями, де важливо, щоб органи правопорядку не обмежували своїх можливостей. У свою чергу, кожен цифровий пристрій сам є гібридним, таким, що містить як нематеріальні цифрові сліди, так і потенційні фізичні докази на самому

пристрої, до того ж обидва можуть мати цінність для справи. Ним зазначається, що технологія електронних пристроїв зараз є такою, що дозволяє розробникам вбудовувати різні датчики, процесори та цифрову пам'ять у невеликі за розміром, але ємнісні електронні пристрої. Наявність будь-якого цифрового пристрою на місці події є новим завданням для слідчого не тільки з точки зору їх ідентифікації, але й розуміння того, яку цінність може мати інформація з цих пристроїв для ведення досудового розслідування та збору доказової бази. Цей вчений також звертає увагу на те, що фахівці, які беруть участь у огляді місця злочину, часто бувають першими в ланцюжку розслідування та несуть відповідальність за забезпечення і виконання будь-яких подальших дій для перевірки всіх «доступних» доказів, а також відповідають за те, щоб ці докази були вилучені та надані таким чином, щоб зберегти свою цінність. Важливо враховувати, щоб слідчий, який проводить і відповідає за огляд місця події, розпізнав наявність будь-яких цифрових пристроїв та встановив можливості, які ці пристрої можуть надати для подальшого ведення розслідування, й переконався, що вони вилучені належним чином, щоб надалі полегшити їхнє дослідження [2, с. 761, 763].

Звертають науковці й практики увагу і на огляд засобів комп'ютерної техніки, що проводиться під час обшуку, який також має певну специфіку. Це обумовлюється об'єктивною можливістю швидко знищувати інформацію, яка міститься на її електронних носіях чи циркулює в мережі. Усі дії щодо роботи з комп'ютером повинен виконувати тільки спеціаліст, щоб уникнути можливості знищення наявної інформації. Тому для запобігання негативних наслідків необхідно забезпечити охорону засобів комп'ютерної техніки, а також даних і цінної інформації, що знаходиться в операційній системі. Необхідно блокувати роботу виробничого процесу, припинити надходження та виток будь-якого роду інформації з операційної системи [3, с. 172–173].

Навіть така проста на перший погляд процесуальна дія як допит підозрюваного має низку складнощів, якщо допитують підозрюваного у вчиненні кіберзлочину. Головна проблема полягає в тому, що така особа в процесі допиту практично завжди висловлюється специфічними термінами, котрі важко сприймаються слідчим і можуть бути мало зрозумілими для людей без відповідної освіти, знань та досвіду роботи у сфері ІТ. Слідчому під час підготовки до допиту важливо отримати максимально повну інформацію щодо допитуваної особи, а саме:

вивчити її навички володіння комп'ютером, мережевими програмами, встановити мету проникнення у систему, знищення програм, впровадження вірусних шкідливих програм, заволодіння різноманітною інформацією та ін.

Важливе значення для виявлення й розслідування таких злочинів має використання оперативними працівниками й слідчими допомоги спеціалістів у галузі інтернет-технологій. Пошук, виявлення, фіксація й дослідження та оцінка електронних доказів й цифрових даних та інших слідів у комп'ютерних мережах не можливі без залучення відповідних фахівців. Слід погодитися з С.С. Чернявським та Ю. Ю. Орловим, що дослідження змісту електронного відображення та інформації в сервісних опціях операційної системи про це відображення в загальному випадку дозволяє встановити: подію кримінального правопорушення (наприклад, виявляючи сайт із забороненим контентом або з контентом, оприлюднення якого обмежено за законом); особу правопорушника (зокрема, вивчаючи дані його аккаунта, встановлюючи IP-адресу комп'ютера); спосіб та обставини вчинення злочину (наприклад, аналізуючи зміст електронного листування, результати моніторингу банківських рахунків тощо); характер і розмір шкоди, завданої злочином (які можуть полягати у порушенні функціонування певних електронних відображень, неправомірному перерахуванні електронних грошових коштів, передплаті ненаданих послуг (товарів), підробці документів, порушенні авторських прав тощо) [4, с. 118].

Такими є окремі і безумовно, що не всі питання, відповіді на які можна отримати з використанням можливостей сучасного і на сьогодні ще нового для нас напряму криміналістичної науки – цифрової криміналістики.

Список використаних джерел

1. International Organization for Standardization (ISO). URL: <https://www.iso.org/standard/>.
2. Horsman G. Digital evidence and the crime scene. *Science & Justice*. 2021. Volume 61, Issue 6. November. P. 761-770. URL: <https://doi.org/10.1016/j.scijus.2021>
3. Чаплинська Ю.А. Особливості проведення обшуків під час розслідування кіберзлочинів. *Актуальні питання розслідування кіберзлочинів: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Харків, 2013, С. 172-174.

4. Чернявський С.С., Орлов Ю.Ю. Електронне відображення як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 112-124.

Шевчук Віктор Михайлович,
завідувач кафедри криміналістики
Національного юридичного
університету імені Ярослава
Мудрого, доктор юридичних наук,
професор, головний науковий
співробітник НДІ вивчення проблем
злочинності імені академіка
В. В. Сташиса НАПрН України,
заслужений юрист України

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ Й ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації вплинула на всі сфери життєдіяльності нашої держави, в тому числі і на діяльність органів кримінальної юстиції. Російські окупаційні війська, порушуючи норми Міжнародного гуманітарного права, закони та звичай ведення війни, завдають ударів по критичній інфраструктурі та житлу цивільного населення, вчиняють масові вбивства мирних людей, гвалтування жінок і дітей, мародерство [1, с. 896]. Фактично російські окупанти ведуть війну проти цивільного населення. Крім жакхливих руйнувань цивільних об'єктів, вбивств мирного населення, агресор систематично пошкоджує енергетичну інфраструктуру та природоохоронну мережу України, завдаючи значних збитків нашій державі.

На сьогодні одним із головних завдань України є відсіч збройної агресії РФ та поновлення порушених прав і свобод українських громадян, а також забезпечення принципу невідоротності відповідальності винних осіб у вчиненні злочинів, пов'язаних із вторгненням російських загарбників на терени нашої країни. Відомо, що докази та доказування – основа будь-якого процесу, і від того, наскільки якісно та повно під час досудового розслідування буде зібрана доказова база, залежить ефективність розгляду кримінального провадження в суді і швидкість досягнення мети правосуддя [2].

Сучасний стан злочинності в Україні та її динаміка під час війни значно вплинули на зміну пріоритетів завдань криміналістики та особливості формування і застосування криміналістичних знань. Така ситуація створює додаткове навантаження на судові і правоохоронні органи, в першу чергу Національної поліції, які у посиленому режимі забезпечують охорону громадського порядку, слідчих і прокурорів, на яких покладається виявлення та документування фактів воєнних злочинів та їх наслідків, а також суддів, які у цих складних і небезпечних умовах забезпечують здійснення судового контролю за кримінальним провадженням і правосуддя [3, с. 343–385].

За таких обставин головним завданням криміналістики є розроблення та застосування засобів, прийомів та методів, що дозволяють збирати, досліджувати, використовувати доказову інформацію в умовах війни та глобальних загроз. У зв'язку із цим, гостро постало питання щодо створення та запровадження дієвого та ефективного захисту відносин, що забезпечують умови охорони основ національної безпеки України, кримінально-правовими, кримінально-процесуальними та криміналістичного засобами [4, с. 12–27].

Криміналістика, як прикладна наука, інтегруючи сучасні досягнення науки і техніки, нині спрямовує свій науковий потенціал на створення ефективної системи криміналістичних засобів, прийомів та технологій, застосування яких направлено на вирішення практичних завдань, серед яких особливу значимість набувають можливості застосування криміналістичних знань в умовах війни [9, с. 321]. Тому перед криміналістикою, та кожним із її розділів, постають пріоритетні завдання, які пов'язані із забезпеченням діяльності органів правопорядку та інших спеціальних суб'єктів такої протидії ефективними криміналістичними рекомендаціями у виявленні та розслідуванні злочинів, пов'язаних з військовою агресією РФ проти України [5, с. 48–56].

Цікавим прикладом з історії криміналістики щодо збирання доказів у складних умовах війни є діяльність відомого німецького і швейцарського криміналіста, професора, доктора хімічних наук Рудольфа Арчибальда Рейсса (*Rodolphe Archibald Reiss*, 1875–1929). У 1914 р. він прибув до Сербії на запрошення уряду цієї країни як експерт для розслідування злочинів австро-угорської, німецької та болгарської армій у Першій світовій війні. Тому певний науковий і практичний інтерес представляють дві його праці (своєрідні звіти, висновки й доповіді) – спеціальне

криміналістичне дослідження фактів, що мали місце під час Першої світової війни, яке стало підґрунтям для засудження дій австро-угорської, німецької та болгарської армій. Ці документи проілюстровано фотографіями, показаннями свідків та експертними дослідженнями. 1916 р. в Лондоні (Велика Британія) Р. А. Рейсс оприлюднив Report Upon Atrocities Committed by the Austro-Hungarian Army During the First Invasion of Serbia [6]. Два роки потому в Парижі (Франція) вийшла друком ще одна його робота, присвячена подіям Першої світової війни, – Les Infractions aux Lois et Conventions de la Guerre Commises par les Ennemis de la Serbie Depuis la Retraite Serbe de 1915: Résumé de l'Enquête Exécutée sur le Front de Macédoine [7]. Зібрані Р. А. Рейссом матеріали сприяли засудженню злочинів, скоєних під час цієї війни [8, с. 111–112]. Вбачаємо, що в сучасних реаліях практика застосування криміналістичних знань для збирання доказів під час війни є пріоритетним напрямком досліджень у криміналістиці.

В сучасних умовах особливого значення набувають можливості застосування криміналістичних знань у протидії злочинності в реаліях війни та наближення до єдиного криміналістичного європейського простору [10, с. 638]. Інтеграція України у світову та європейську спільноту вимагає адаптувати національне законодавство до міжнародних стандартів і зобов'язань. Особливо це стосується криміналістики та кримінального процесу як у сфері протидії злочинності, так і у сфері охорони важливих конституційних прав, свобод та інтересів громадян з урахуванням реалій розвитку українського суспільства.

Сьогодні в Україні також простежується зміна вектора криміналістичних та кримінально-процесуальних досліджень [10], наближення його до єдиного європейського простору. Тому перед Україною, яка визначила курс вступу до ЄС одним із пріоритетних напрямів діяльності, постає завдання привести національне законодавство у відповідність до європейських стандартів (зокрема, у сфері протидії злочинності, здійснення судочинства, формування системи органів військової юстиції). Розв'язання цього питання потребує відповідного законодавчого врегулювання й розроблення *концепції криміналістичного забезпечення діяльності органів військової юстиції*. Відтак, актуальним є формування та розвиток європейської криміналістики й інтеграції криміналістичних знань до єдиного європейського криміналістичного простору.

В умовах війни та сучасних євроінтеграційних процесів відбувається перезавантаження криміналістики, пов'язане

передусім із появою нових викликів до системи кримінальної юстиції й потребою розв'язувати першорядні завдання під час активних бойових дій на території України. У таких умовах криміналістика покликана розробити новітні засоби, прийоми й методи, спрямовані на протидію воєнним злочинам, пов'язаним із військовою агресією РФ проти України. Окремо необхідно розробляти системи криміналістичних методик розслідування, удосконалювати техніко-криміналістичне забезпечення, застосування спеціальних знань, захист інформаційних джерел та інформаційну безпеку. Фактично можна констатувати: саме сьогодні формується новий науковий криміналістичний напрям – воєнна криміналістика [5, с. 189].

Актуальним сьогодні є створення системи військової юстиції, зокрема, це питання формування військової поліції, військової прокуратури та військових судів (спеціалізованих колегій) із врахуванням передового зарубіжного досвіду, європейських та міжнародних стандартів щодо протидії злочинності. Створення органів військової юстиції в реаліях воєнного сьогодення є необхідним кроком задля забезпечення якісного та ефективного виявлення, фіксації, розкриття та розслідування воєнних злочинів, що вчиняються російськими військовими на території України. Вирішення цього питання потребує відповідного законодавчого регулювання та розроблення концепції криміналістичного забезпечення діяльності органів військової юстиції, що визначає новий науковий напрямок досліджень у криміналістиці.

Таким чином, криміналістика як прикладна наука, інтегруючи сучасні досягнення науки й техніки, нині спрямовує свій науковий потенціал на створення ефективної системи криміналістичних засобів, прийомів і технологій, застосування яких покликане розв'язати складні практичні завдання, серед яких особливо значення набувають можливості застосування криміналістичних знань у протидії злочинності в умовах війни. Вирішення цих нових завдань та створення відповідного механізму передбачає запровадження ефективної системи протидії воєнним злочинам, реформування законодавства та вжиття невідкладних заходів, спрямованих на удосконалення слідчої та судової практики в умовах війни та сучасних процесів євроінтеграції.

Список використаних джерел

1. Konovalova V. O., Shevchuk V. M. Modern criminalistics in the conditions of war: problems of adaptation and reload. *Modern research in world science: 5th International scientific conference* (August 7-9, 2022). 2022. Pp. 896-903.
2. Vapniarchuk V. V., Trofymenko V. M., Shylo O. G., & Maryniv V. I. Standards of criminal procedure evidence. *Quarterly*, 7(37), 2018, 2473–2482.
3. Шило О. Г. Концептуальні основи побудови сучасного кримінального процесу України та проблеми гармонізації вітчизняного законодавства у сфері кримінальної юстиції із законодавством Європейського Союзу. *Вісник асоціації кримінального права України*, 1(8), 2017, 343-385.
4. Шепітько В., Шепітько М. Доктрина криміналістики та судової експертизи: формування, сучасний стан в Україні. *Право України*, 2021, 8, 12-27.
5. Shevchuk V. M. Formation of Military Criminalistics: Genesis, Task and Role in the Conditions of Global Threats. *Criminalistics and forensic expertology: science, studies, practice*. Mykolo Romerio universitetas, Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos kriminalistų draugija. Vilnius, 2024. Pp. 48 - 56.
6. Reiss R. A. Report upon atrocities committed by the Austro-Hungarian army during the First invasion of Serbia. London, 1916. 192 p.
7. Ibidem. Les Infractions aux Lois et Conventions de la Guerre Commises par les Ennemis de la Serbie Depuis la Retraite Serbe de 1915: Résumé de l'Enquête Exécutée sur le Front de Macédoine. Paris, 1918. 332 p.
8. Шепітько М. В. Рудольф Арчибальд Рейсс. *Криміналіст першодрукований*. 2015. № 10. С. 111-112.
9. Shevchuk V., Vapniarchuk V., Borysenko I., Zatenatskyi D., Semenogov V. Criminalistic methodics of crime investigation: Current problems and promising research areas. *Revista Juridica Portucalense*, 32, 2022. Pp. 320–341.
10. Журавель В. А., Шепітько В.Ю. Развитие криминалистики та судової експертизи в Україні: наближення до єдиного європейського простору. *Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку* : монографія. Харків : Право, 2021. С. 631-669.

Тіщенко Валерій Володимирович,
професор кафедри криміналістики,
детективної та оперативно-розшукової
діяльності Національного університету
«Одеська юридична академія», доктор
юридичних наук, професор, член-
кореспондент НАПрН України

СУТНІСТЬ, ЗАВДАННЯ І ЗМІСТ ВОЄННОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ

Російська агресія проти незалежної України триває майже три роки, збільшуючи свої масштаби і вчиняючи нові й нові злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Верховна Рада України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього внесла зміни до Кримінального кодексу України, виділивши у XX розділі «Злочин агресії (ст. 437), «Воєнні злочини» (ст.438), «Геноцид» (ст. 442) та «Злочини проти людяності» (ст.442-2) [1], оскільки саме ці злочини вказані у Римському статуті. Проте можна говорити про більш широке коло злочинів проти миру і безпеки людства, які вчиняються в умовах ведення війни. До них можна віднести застосування зброї масового знищення (ст. 430 КК), екоцид (ст. 441 КК), найманство (ст. 447 КК). Суспільна небезпечність таких злочинів надто значна, а тому очевидна.

Особливі вимоги ставляться і до діяльності з виявлення і розслідування вказаних злочинів, тому що вона здійснюється у край важких умовах: під ворожими обстрілами, на замінованих територіях, характеризується дефіцитом доказової інформації та обмеженими можливостями її вилучення, фіксації і дослідження, специфічними способами і формами її отримання та обробки, що викликає необхідність використання нових методів її здобуття, використання зарубіжного досвіду, вміння оперувати так званими цифровими доказами, потребує проведення допиту численних потерпілих і свідків, які переміщуються по всій території України та за її межами.

Застосування загальновідомих засобів, методів і прийомів традиційної криміналістики тут недостатньо. Необхідна комплексна розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо оцінки, класифікації та аналізу злочинів проти миру і безпеки людства, а також рекомендацій з побудови методик їх

розслідування різного рівня: від базової комплексної методики до міжвидових, видових і підвидових (групових) методик [2].

Все сказане зумовлює необхідність у виокремленні та формуванні спеціального розділу криміналістики – **воєнної криміналістики**.

Воєнна криміналістика являє собою спеціальний розділ криміналістики, в якому досліджуються особливості механізму вчинення злочинів проти миру і безпеки людства та їх наслідки, а також розробляються криміналістичні програми та алгоритми застосування у типових слідчих ситуаціях техніко-криміналістичних, тактичних, технологічних і методичних засобів виявлення, розслідування і розкриття таких злочинів.

З наведеного розуміння воєнної криміналістики випливають такі її завдання: 1) визначення коло злочинів, які будуть віднесені до її об'єкту; 2) аналіз даних про сучасні види і зразки зброї, що використовується у воєнних діях, проти мирного населення, засобів їх доставки а також слідів і наслідків застосування; 3) розроблення відповідних технічних і тактичних засобів й прийомів у проведенні окремих слідчих дій (перш за все, огляду місця події), та їх комплексів за участю спеціалістів: зброезнавців, судових медиків, пожежників та інших фахівців; 4) визначення кола, змісту і технологій проведення різних судових експертиз, в тому числі комплексних для з'ясування обставин вчинених воєнних злочинів; 5) розроблення нових криміналістичних методик розслідування злочинів проти миру безпеки людства (воєнних злочинів у широкому їх розумінні).

У змісті воєнної криміналістики, на наш погляд, доцільно виокремити таку структуру.

1. Теоретичні основи воєнної криміналістики: поняття, завдання, кримінально-правова і криміналістична класифікація та криміналістична характеристика злочинів проти миру і безпеки людства.

2. Техніко-криміналістичні засоби і методи дослідження військової зброї, боєприпасів та слідів їх застосування в польових умовах.

3. Використання спеціальних знань у розслідуванні злочинів проти миру і безпеки людства.

4. Оперативно-розшукове забезпечення виявлення і розслідування таких злочинів.

5. Інформаційно-технологічне забезпечення отримання та оцінки доказової інформації у розслідуванні вказаних злочинів, в тому числі із цифрових джерел.

6. Організаційно – тактичні засоби і прийоми підготовки та проведення окремих слідчих дій і тактичних операцій.

7. Базова та окремі методики розслідування злочинів проти миру і безпеки людства у формі криміналістичних програм, що включають типові слідчі ситуації, стратегічні і тактичні завдання, загальні і окремі версії та алгоритми їх вирішення і перевірки.

Така структура, на нашу думку, створює належне теоретичне підґрунтя і забезпечує системно-технологічний підхід до формування змісту воєнної криміналістики, дає змогу правильного визначити її предмет, напрями і методи дослідження, а також перспективні завдання з її подальшої розробки.

Список використаних джерел

1. Закон про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього. Від 9 жовтня 2024 року №4012-1X

2. Тіщенко В.В. До проблеми формування воєнної криміналістики. Актуальні проблеми судової експертології, криміналістики та кримінального процесу. Матеріали 1У міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 16 грудня 2022 року. С. 450-452; Тіщенко В.В. Теоретичні і практичні проблеми формування основ воєнної криміналістики. Вісник НАПрН України. Том 30. №3, 2023. С. 357-370.

Колесник Валерій Аркадійович,
головний науковий співробітник
науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки
України, доктор юридичних наук,
професор

ЦИФРОВА КРИМІНАЛІСТИКА ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАНЬ

Сьогодні процеси цифровізації охопили не лише технологічний сектор економіки, фінансові інституції, цифрові корпорації, а й доволі різноманітні сфери діяльності фізичних та юридичних осіб, суспільну практику. Це в повній мірі відповідає прагненням України до загальноєвропейських тенденцій державного розвитку, входженню нашої країни до спільноти розвинутих країн Європи та світу. Сьогодні інформаційне суспільство розвивається у реальному та віртуальному вимірі. Водночас в таких вимірах також вчиняються й злочини,

залишаючи в процесі їх підготовки й вчинення відповідні матеріальні, ідеальні й цифрові сліди, котрі необхідно відшукати, зафіксувати, оцінити, максимально використовувати для виявлення й розслідування та розкриття злочинів. Разом з обговоренням ціннісних характеристик загалом позитивного для розвитку людства процесу цифровізації фахівці в галузі права й правоохоронної діяльності все частіше почали залучати до дослідження цих явищ фахівців з комп'ютерної й мережевої безпеки, кібертехнологій, інтернеттехнологій, інформаційних й інформаційно-комунікаційних технологій тощо, намагаючись розв'язати питання протидії використанню можливостей таких технологій з протиправною метою. Трансформація суспільних відносин, що відбувається в межах переходу до інформаційного суспільства і має вираз у повсюдній цифровізації й інформатизації, відбивається на всіх сферах життя людини, не обходячи увагою й злочинність.

Все частіше сучасні протиправні діяння відбуваються на «новому полі битви», у кіберпросторі, який ще не пізнано й не вивчено з достатньою повнотою. Водночас на законодавчому рівні кожна розвинута держава і Україна також намагаються запобігти вчиненню хоча б частини таких кримінальних правопорушень, вдаючись до розроблення стратегії кібербезпеки, введення нових законів, нормативно-правових актів. Наприклад, в нашій державі було розроблено та затверджено Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 44/21 Стратегію кібербезпеки України, якою враховано попередній досвід і проблеми, стан кібербезпечового середовища на національному та міжнародному рівні, а також положення Стратегії кібербезпеки ЄС на цифрове десятиліття та стратегій кібербезпеки окремих держав – членів ЄС та НАТО [1, с. 6].

Разом з тим національне законодавство часто не встигає за науково-технічним прогресом з його новими технологіями і це стає на шкоду боротьбі із сучасною злочинністю та дає злочинцям нові можливості вчиняти й приховувати сліди злочинів. Корисність і невідворотність повсякденного й широкого використання цифрових технологій за наявності прогалин в законодавчих та відомчих нормативних документах, якими врегульовано діяльність у сфері використання новітніх технологій, несе в собі й окрему небезпеку, якою вважаємо можливість їх використання із протиправною метою. Ще у 1995 р. відомий американський вчений-інформатик, засновник і очільник Цифрової лабораторії Масачусетського технологічного

інституту Н. Негропonte у одній зі своїх ґрунтовних праць під назвою «Бути цифровим» вказав на те, що у кожній технології або дару науки є темний бік, і цифровізація в цьому – не виключення [2, с. 227]. Ось чому правоохоронна практика та науки кримінально-правового циклу, що обслуговують таку діяльність, повинні враховувати й сучасні реалії та пов'язані з ними наслідки цифровізації економіки, соціально-політичної сфери, державного управління, освіти, культури, побуту.

Необхідно зазначити, що протидія злочинності може бути ефективною лише тоді, коли методи її вивчення та реагування на злочинні прояви, будуть змінюватися з вимогами часу. Сьогодні в умовах широкого розвитку й впровадження цифрових технологій й комунікацій проблема боротьби зі злочинністю не повинна розглядатися в межах лише однієї окремої країни. В якості центральної ланки у такій протидії має стати цифрова криміналістика як галузь знань, вмінь та навичок, набір компетенцій, котрі забезпечать діяльність з виявлення цифрових злочинів, криміналістичне дослідження цифрових слідів та електронної доказової інформації.

З розвитком цифрових технологій та поширенням їх використання злочинцями, в цифровій криміналістиці визначилися окремі напрями використання її положень: криміналістичне вивчення комп'ютерів та інших комп'ютерних засобів і супутнього обладнання; дослідження програмного забезпечення і результатів його використання, мережі і мережевих зв'язків та з'єднань; аналіз цифрових даних і цифрових слідів; експертиза мобільних пристроїв та ін. Сьогодні цифрова криміналістика розвивається разом із іншими напрямками традиційної вже криміналістичної науки за більшості питань випереджаючи цей розвиток, стаючи його своєрідним локомотивом, рушійною силою. Зазначене висуває задачу досягнення процесуально й раціонально оптимальної інтеграції цифрових, електронних доказів до системи традиційних «аналогових» та «ідеальних», забезпечення їх зіставлюваності та визнання судовою практикою.

Саме цифровізація суспільства, цифрова трансформація суспільної й виробничої та державно-управлінської сфери зумовлює можливість виділити окремий напрям у розвитку криміналістики як науки – поява в ній цифрової криміналістики. У окремих джерелах для позначення цього напрямку використовують й інші терміни – «комп'ютерна криміналістика» або «комп'ютерна системна криміналістика», «мережева

криміналістика» тощо. У той же час деякі вчені навіть розглядають комп'ютерну криміналістику як самостійну прикладну науку для розслідування злочинів, пов'язаних з комп'ютерною інформацією, дослідженням цифрових доказів, з питаннями їх пошуку, отримання та фіксування, розроблення методів перевірки таких доказів та ін.

На нашу думку, необхідно брати до уваги те, що сьогодні криміналістика як наука становить собою не конгломерат розрізнених даних в галузі біології, хімії, медицини, фізики, кібернетики, кримінального права та процесу тощо, а якісно нове знання. Рівень її розвитку дозволяє інтерпретувати, пояснювати досліджувані явища, спираючись при цьому на власні криміналістичні розробки. Криміналістика – наука поліморфна. Її не можна зводити до будь-якого окремо взятого конкретного дослідження: прийому, способу, методу, технічного засобу й отриманим в кінцевому рахунку результатів. Як і будь-яка інша наука, вона являє собою своєрідну об'єктивну матрицю уявлень, знань про явища: діяння, злочини, правопорушення. Головним завданням криміналістики було і залишається забезпечення діяльності органів досудового слідства, оперативних підрозділів, суду у напрямі встановлення істини в судочинстві найефективнішими й найсучаснішими засобами, прийомами і методами, що використовуватимуться винятково з метою виявлення, розкриття, розслідування і запобігання вчиненню злочинів.

Відомий вітчизняний вчений-криміналіст А. В. Іщенко, науковий внесок якого в розвиток криміналістики визнано не лише в нашій країні, а й далеко за її межами, ще на початку нинішнього тисячоліття звертав увагу на те, що сучасне сприйняття змісту та структури криміналістики формувалося упродовж тривалого часу. Аналізуючи підходи до розуміння криміналістики, які пропонувалися вченими в різні часи, він показав їхню неоднозначність, подекуди навіть полярність і відзначав, що більшість авторів при окресленні поняття криміналістики, зосереджували свою переважно на визначенні власне предмета цієї науки. Ним слушно зауважувалося, що зв'язування предмета інтересу криміналістики лише з діяльністю слідчого, експерта, вкладається в застарілу схему «злочин-розслідування», тобто так чи інакше, але коло інтересів криміналістики звужується до меж вивчення діяльності, безпосередньо пов'язаної із злочином або ж з його розслідуванням [3, с. 8, 32].

Сьогодні все більше стає вчених, які не без підстав вказують на необхідність перегляду уявлень про криміналістику як окрему науку, її предмет та навіть на появу нового явища в науці – відокремленої від традиційної криміналістики нової цифрової криміналістики та її окремого й специфічного предмета. Водночас В.Ю.Шепітько та М.В.Шепітько доволі слушно стверджують, що цифрова криміналістика має відношення до процесу збирання, отримання, збереження, аналізу та подання електронних (цифрових) доказів у досудовому та судовому провадженні. Тому цифрова криміналістика може складати стратегічний напрям у розвитку криміналістичної науки, а не окрему науку [4, с. 192]. Як зазначає В. М. Шевчук, цифрова криміналістика – це галузь криміналістики, яка займається вивченням закономірностей виникнення і використання цифрових слідів та розробленням на знаннях цих закономірностей технічних засобів, прийомів та методів щодо виявлення, фіксації, вилучення та дослідження цифрової інформації (доказів) й засобів її оброблення з метою розкриття, розслідування та профілактики кримінальних правопорушень [5, с. 36].

На нашу думку, розглядати з позиції цифровізації необхідно весь предмет криміналістики, усі криміналістичні вчення, розділи й підрозділи науки. Інформаційні технології, вбудовуючись у повсякденну дійсність, впливають на усі компоненти предмету криміналістики. Змінюється й злочинна діяльність, до того ж не лише в аспекті появи нових діянь, що посягають на об'єкти кримінально-правової охорони, змінюються способи вчинення «традиційних» злочинів у тому числі за допомогою комп'ютерних та інформаційних технологій. Змінюються аспекти криміналістичної діяльності суб'єктів виявлення й розслідування кримінальних правопорушень, які використовують на практиці досягнення у сфері цифровізації.

Вважаємо, що цифрова криміналістика – це не самостійна наука і не самостійний розділ криміналістики, а її новий і особливий напрям, який виник і дістає подальшого розвитку у зв'язку із тим, що все більша кількість злочинів вчиняється із використанням комп'ютерних й інших цифрових засобів зв'язку, локальних і глобальної мереж, телекомунікацій тощо. Цей напрям сучасної криміналістики розробляє методи та інструменти для виявлення й розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із цифровими технологіями. Це дає можливість виявляти, аналізувати, перевіряти, ідентифікувати й

зберігати цифрові докази, які зберігаються на різних типах електронних пристроїв, та надавати їм правильну оцінку, а отримані відомості використовувати у доказуванні.

Таким ми бачимо місце цифрової криміналістики в системі криміналістичних знань.

Список використаних джерел

1. Електронні докази у кримінальному провадженні: поняття, збирання, використання в доказуванні: монографія. І.В.Гора, В.А.Колесник, В.В.Малюк, В.О.Ходанович та ін.; за заг. ред. В.А.Колесника. Київ: 7БЦ, 2024. 484 с.

2. Negroponte Nicholas. Being Digital. New York: Alfred A. Knopf. 1995. 243 p.

3. Іщенко А.В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень : моногр. [За ред. І.П.Красюка]. Київ: НАВС України, 2003. 359 с.

4. Shepitko V., Shepitko M. The Formation of Digital Criminalistics as a Strategic Direction for the Development of Science. XVII Criminalistics and Forensic Expertology: Science, Studies, Practice. Abstracts of the XVII International Congress (September 16-17, 2021). Bratislava, Slovak Republic, 2021. P. 187-198.

5. Шевчук В.М. Цифрова криміналістика: воєнні виклики та нові завдання у сучасних умовах. *Правові виклики сучасності: Матеріали круглого столу (20 груд. 2022 р.)*. Харків: Держ. біотехн. ун-т, 2022. С. 35-39.

Цимбал Петро Васильович,

завідувач кафедри права Приватного
вищого навчального закладу

«Європейський університет», доктор
юридичних наук, професор, заслужений
юрист України;

Завидняк Назар Володимирович,

студент 4-го курсу юридичного
факультету Ірпінського фахового
коледжу економіки та права;

Тимчук Олег Валентинович,

здобувач наукового ступеня кандидата
юридичних наук

**КЛАСИФІКАЦІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ЗА ОСНОВНИМИ
КРИМІНАЛІСТИЧНО ЗНАЧУЩИМИ КРИТЕРІЯМИ**

Торгівля людьми – це міжнародне, складне та унікальне злочинне явище, яке містить багато тісно пов'язаних між собою елементів. Зараз цей злочин має глобальний характер та охоплює всі регіони планети, більше того, він все сильніше контролюється міжнародною організованою злочинністю.

Крім того, торгівля людьми – це злочин, який грубо порушує закріплені та гарантовані Конституцією України права на свободу, честь і гідність людини.

Суттєве поширення цього злочину в Україні спонукало законодавців до рішучих заходів щодо протидії торгівлі людьми.

Лише, у 2002 році органами МВС України було зареєстровано 169 випадків торгівлі людьми, у 2003 – 289 таких злочинів, а у 2004 році зареєстровано 269 фактів здійснення торгівлі людьми.

Проблема торгівлі людьми має глибокі історичні й етнонаціональні корені. З давніх-давен такі фундаментальні блага людини, як свобода та особиста недоторканність, були головними об'єктами посягань. Як правило, це відбувалося під впливом історичних подій, коли значні території сучасної України перебували під владою загарбників (ідеться про монголо-татарське ярмо) або коли обмеження, а то й повна ліквідація можливості реалізації згаданих природних благ людини пов'язувалися з існуванням у державі певної форми правління (за часів абсолютної монархії) чи відповідного режиму (за часів тоталітаризму). Свобода й недоторканність людини також були об'єктом посягань з боку окремих осіб, що заробляли на цьому чималі гроші.

Проблема торгівлі людьми не визнає державних кордонів, не розрізняє уже розвинені держави та держави, що тільки розвиваються. Вона максимально адаптована і до бідності, і до розкоші, постає перед народами, які втягнуті у військові конфлікти і які живуть мирно.

Як зазначає Ю.І. Римаренко, торгівлю людьми треба розглядати як різновид і спосіб міжнародної міграції [3].

Торгівля людьми розглядається і як проблема розподілу трудових ресурсів. Розгляд проблеми крізь призму організації праці приводить до висновку, що торгівля людьми є не чим іншим, як експлуатацією людини, примушуванням її до виконання тих чи інших трудових функцій.. Таким чином, розгляд торгівлі людьми в історичному аспекті дає можливість дійти висновку, що торгівля людьми має глибоке історичне

коріння. Вона тісно пов'язана з рабством, работоргівлею та експлуатацією проституції третіми особами.

У даний час у законодавстві України визначено поняття торгівлі людьми, однак у науці єдиної думки про зміст торгівлі людьми немає. На основі аналізу існуючих на сьогоднішній день міжнародно-правових доктринальних, наукових дефініцій, під торгівлею людьми доцільно розуміти вербування, перевезення, передачу, утримання або приховування особи, здійснювану з метою його подальшої експлуатації.

Тлумачний словник з української мови «торгівлю» трактує як продаж/купівлю товарів [1].

На думку Краєвської О. та Базів Н., торгівля людьми набула ознак глобальної проблеми усього людства, оскільки вона, як вони вважають і ми з цим погоджуємося, являє собою: 1) загальнолюдську проблему; 2) у багатьох регіонах планети об'єктивний чинник розвитку людства; 3) та може бути вирішена лише скоординованими діями не окремих держав/їх груп, а всіх народів [2, с. 111–117].

Виходячи із норми, передбаченої законодавством України про кримінальну відповідальність, класифікацію торгівлі людьми можна сформулювати за такими криміналістично значущими критеріями:

1) за метою торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо передачі людини: торгівля людьми для сексуальної експлуатації; торгівля людьми для використання в порнобізнесі; торгівля людьми для втягнення у злочинну діяльність; торгівля людьми для залучення у боргову кабалу; торгівля людьми для усиновлення (удочеріння) в комерційних цілях; торгівля людьми для використання у збройних конфліктах; торгівля людьми для експлуатації праці; торгівля людьми для вилучення у потерпілого органів чи тканин для трансплантації чи насильницького донорства;

2) за способом торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо передачі людини: продаж людини; інша оплатна передача людини; здійснення стосовно людини будь-якої іншої незаконної угоди, пов'язаної із законним чи незаконним переміщенням за її згодою або без згоди через державний кордон України для подальшого продажу чи іншої передачі іншій особі;

3) за особою злочинця (особами злочинців) торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо передачі людини: вчинення злочину однією особою / групою осіб; вчинення злочину з використанням службового становища, особою, від якої

потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності; вчинення злочину за попереднього змовою групою осіб; вчинення злочину організованою групою;

4) *за соціально-демографічним статусом жертви*: торгівля жінками; торгівля чоловіками; торгівля неповнолітніми; торгівля дітьми;

5) *за формою прикриття торгівлі людьми шляхом створення фіктивних організацій*: діяльність комерційних фірм, які займаються працевлаштуванням громадян України за кордоном; діяльність шлюбних агентств, які пропонують українським жінкам знайомство з метою одруження з іноземними громадянами; діяльність комерційних фірм, які організовують конкурси краси, фотосесії моделей, навчання, стажування чи проживання у сім'ях іноземців з метою вдосконалення володіння іноземними мовами чи пізнання культури певного народу; діяльність туристичних фірм, які пропонують туристичні тури, проживання та відпочинок на належному рівні, однак насправді забезпечують канали доставки «живого товару»;

6) *алежно від пропозиції праці, вербування здійснюється*: для роботи у галузі сільського господарства – робітниками сезонних зборів урожаю овочів, фруктів, вирощування квітів, робітниками фермерських господарств; для роботи у сфері будівництва – різноробочими, штукатурами, малярами, вантажниками тощо; для роботи у закладах громадського харчування, ресторанах – офіціантами, прибиральниками, посудомийниками, помічниками кухарів; для роботи на промислових підприємствах – швачками, сортувальниками, пакувальниками, іншим технічним персоналом; для роботи у розважальних закладах, нічних клубах – танцюристами, стриптизерками, співачками; для роботи у готелях – прасувальниками, прибиральниками, прачами, іншим технічним персоналом; для роботи у сфері надання приватних послуг по догляду за немічними, хворими та людьми похилого віку, догляду за дітьми тощо [4, с. 69–92].

Торгівля людьми є однією з найжорстокіших форм порушення основних прав і свобод людини. Незалежно від виду експлуатаційної мети цей злочин має практично завжди тяжкі наслідки для постраждалих осіб. Злочинність, пов'язана з торгівлею людьми, постійно еволюціонує вслід за прагненнями злочинців отримати якомога більші прибутки від експлуатації постраждалих і протистояти зусиллям правоохоронних органів із протидії такій діяльності. Саме тому, на нашу думку,

кримінальне законодавство, яке передбачає відповідальність за торгівлю людьми, потребує постійного внесення відповідних змін із метою підвищення кримінально-правової протидії цій злочинності.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник української мови / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ. 2007. 1736 с. Краєвська О., Базів Н. Торгівля людьми як глобальна проблема сучасності. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2012. Випуск 31. С. 111–117.

2. Нелегальна міграція та торгівля жінками у міжнародно-правовому аспекті: У 2 кн. / Відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв; За ред. Ю.С. Шемшученка – К., 2001. – Кн. 1.

3. Пяковський В. Поняття та криміналістична характеристика торгівлі людьми / В. Пяковський // Вісник Прокуратури. – 2003. – № 5 (23). – С. 69–92

Дрозд Валентина Георгіївна,

начальник консультативно-контрольного відділу Департаменту забезпечення діяльності Голови Національної поліції України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЛУЧЕННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ТА БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Волонтерство та благодійність в Україні, особливо в умовах війни, стало не просто актом добродійності, а й зумовило глибокі трансформаційні процеси, що відбуваються у державі. Відновлення зруйнованого житла, забезпечення гуманітарною допомогою внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від війни та інших осіб, хто її потребує, підтримка морального духу військових та спорядження їх медикаментами, продовольчими товарами, засобами захисту, автомобілями – це незначна частина того, над чим працюють волонтери та благодійники. Добровольчі ініціативи – це міцний фундамент, на якому будуються сильні та згуртовані спільноти. На тлі збільшення соціальної незахищеності населення, волонтерська та благодійна діяльність

стає дедалі життєво необхідною, заповнюючи прогалини у системі соціальної допомоги. Для запобігання таким зловживанням необхідний, насамперед, жорсткий контроль з боку держави за діяльністю благодійних і волонтерських організацій, а також розробка наукових підходів і спеціальних методик для виявлення та розслідування таких кримінальних правопорушень.

У кримінальних провадженнях щодо шахрайств у сфері волонтерської та благодійної діяльності серед джерел доказів особливе місце займають документи (паперові та електронні), які мають вагомe значення для досудового розслідування. У цих документах можуть відображатися як обставини здійснення незаконних операцій, пов'язаних із здійсненням волонтерської та благодійної діяльності, так і фінансові махінації, що свідчать про незаконні (шахрайські) дії. Проте, не менш важливого значення мають інші матеріальні джерела, що сприяють встановленню об'єктивної істини у кримінальному провадженні. Виходячи з цього, чітка організація і невідкладне проведення окремих слідчих (розшукових) дій, НСРД та інших процесуальних заходів, метою яких є вилучення та дослідження доказів, вилучених з матеріальних джерел, дозволяє успішно здійснювати досудове розслідування.

Під час розслідування шахрайства здебільшого виявляються і підлягають подальшому аналізу низка матеріальних об'єктів, зокрема: речові докази, які були засобами вчинення шахрайських дій; паперові й електронні документи, доказове значення яких пов'язано з їхнім змістом та матеріальною складовою; речові докази, які зберегли на собі сліди шахрайства. Виявлення наведених матеріальних об'єктів дозволяє слідчому встановити особу злочинця, з'ясувати шахрайські схеми та відтворити дії шахраїв. Найпоширенішим серед всіх процесуальних дій, спрямованих на вилучення речей і документів під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, є такий захід забезпечення кримінального провадження як тимчасовий доступ до речей і документів.

Важливе значення має з'ясування переліку документів, в яких може бути відображено сліди шахрайських дій. До таких документів можна віднести наступні:

- документи, що підтверджують юридичні факти, зокрема: особистий статус та сімейні зв'язки (свідоцтво про шлюб, свідоцтво про смерть); особу і громадянство (паспорт, водійське

посвідчення); договори, угоди, інші юридичні документи, що підтверджують юридичні права та обов'язки;

- документи, що свідчать про обставини протиправних дій і містять інформацію про: обставини шахрайства (заяви, скарги); причетність особи до шахрайських дій (скриншоти переписки, фотографії, записи телефонних розмов, різноманітні квитанції);

- документи, що є знаряддям шахрайства: підроблені документи, що використовувалися для обману інших осіб; печатки, штампи, що застосовувалися для підробки документів; електронні носії інформації.

До того ж, необхідно з'ясувати дані осіб, які володіють певними документами та їх місцезнаходження, місця зберігання документів, а також можливість не примусового порядку отримання таких документів (в порядку тимчасового доступу до речей та документів).

Під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності може виникнути необхідність у вилученні документів у таких органах і організаціях: органах державної реєстрації, мобільних операторів, інтернет-провайдерів, банківських установах, центрах надання адміністративних послуг, органах місцевої влади, громадських організаціях, благодійних фондах, штабах місцевого ТрО чи ЗСУ, медичних закладах, державній міграційній службі, ОСББ тощо [1, с. 248–249].

Під час прийняття рішення про спосіб вилучення, необхідно передбачити можливість добровільної видачі таких документів у вигляді тимчасового доступу до речей і документів, щоб уникнути примусових дій та можливого оскарження рішень щодо проведення обшуку за відсутності таких підстав. Втім, нерідко з метою виявлення й вилучення предметів і документів, які мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні, виникає необхідність проведення обшуку, який є необхідним засобом доказування на початковому етапі досудового розслідування.

Так, під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності при проведенні слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання інформації з матеріальних джерел, здебільшого постає питання щодо обмеження прав і свобод осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

Здебільшого вимушене втручання у права громадян відбувається під час проведення обшуку через необхідність

вилучення та огляду низки предметів та документів, які мають відношення до справи, містять у собі інформацію про обставини шахрайства або є засобом вчинення таких кримінальних правопорушень. Як звертає увагу Н. В. Павлова, нерідко на практиці під виглядом огляду або тимчасового доступу до речей та документів проводиться обшук, що зумовлює у подальшому визнати результати проведення слідчої (розшукової) дії недопустимими, а права особи, в якій проводився такий обшук порушеними [2].

Серед проблем обшуку більшість слідчих вказують на поширення ситуацій, коли раптово виникає необхідність вилучення предметів і документів, які не були зазначені в ухвалі слідчого суді про дозвіл на проведення обшуку, але у ході пошукових дій з'ясувалося, що вони також мають доказове значення у кримінальному провадженні. У п. 7 ст. 234 КПК окреслені обов'язкові вимоги вказувати у клопотанні про проведення обшук індивідуальні або родові ознаки речей, документів, іншого майна або осіб, яких планується відшукати, а також їхній зв'язок із вчиненням кримінальним правопорушенням. Між тим, законодавець передбачив й випадки, коли не очікувано під час обшуку виявляються речі та документи, що не вказані в переліку. Зокрема, вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукування в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном. Однак слідчому необхідно уважно відноситися до строків подачі клопотання до слідчого судді, щоб не втратити доказову інформацію, яка міститься у вилучених документах [3].

Обшук під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності нерідко пов'язаний з необхідністю вилучення не тільки паперових документів і предметів, які виступають речовими доказами, а також комп'ютерної техніки і електронних носіїв інформації.

Особливості обшуку засобів комп'ютерної техніки полягають у тому, що після прибуття на місце обшуку слідчий має вжити усіх заходів, спрямованих на запобігання можливому пошкодженню і знищенню інформації. Для цього забезпечується контроль за безперебійним електропостачанням електронно-обчислювальних машин та їх мереж, припиняється доступ сторонніх осіб на об'єкт, де проводять обшук [4, с. 132].

Існує два основних способи вилучення комп'ютерної інформації: вивчення всієї комп'ютерної інформації безпосередньо під час обшуку з подальшим вилученням тільки тієї інформації, що уявляє інтерес для провадження, або вилучення всіх виявлених засобів комп'ютерної техніки з подальшим вивченням наявної на них інформації. Разом із тим, слід зазначити, що у ч. 2 ст. 168 КПК йдеться, що вилучення таких інформаційних систем здійснюється лише у разі, якщо вони безпосередньо зазначені в ухвалі слідчого судді, суду. Якщо електронні носії інформації не вказані в ухвалі, а їх вилучили, законодавець розцінює це як грубе порушення норм кримінального процесуального законодавства [5, с. 132]. Якщо виникає необхідність вилучення й вивчення документів, значення яких слідчий самостійно визначити не може, доцільно запрошувати спеціаліста відповідного профілю, наприклад, спеціаліста у галузі ІТ-технологій.

Натомість, у цьому розрізі постає питання: чи можна буде використовувати у подальшому не сервісне обладнання, а електронні копії як докази у кримінальному провадженні. З цього приводу О. Бургай зазначає, що електронна інформація, отримана шляхом копіювання з відповідного пристрою, стає «електронним доказом», якщо її процесуальне оформлення здійснене у визначеному порядку. Вона має бути закріплена на відповідних носіях, про що вказується у протоколі із зазначенням технічних засобів та програм, за допомогою яких здійснювалося копіювання такої інформації. Під час копіювання електронної інформації обов'язково має проводитися відеозапис із зазначенням технічних засобів, які використовувалися для його проведення [6; 1, с. 249–250].

Отже, під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності серед процесуальних дій, спрямованих на вилучення інформації з матеріальних об'єктів, найбільш поширеними є тимчасовий доступ до речей і документів та обшук. Враховуючи специфіку шахрайства проведення процесуальних дій характеризується певними складнощами як процесуального, так й організаційного характеру. Звідси слідчі повинні вміти застосовувати весь спектр тактичних прийомів проведення обшуку та тимчасового доступу до речей і документів, що дозволить зібрати вичерпну кількість доказів та довести причетність конкретних осіб до шахрайських схем.

Список використаних джерел

1. Лисенко Н.А. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, спрямовані на вилучення матеріальних джерел доказів під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Випуск 6. С. 247–252.

2. Павлова Н. В. Щодо важливості дотримання прав і свобод особи під час проведення обшуку при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1. С. 190-196.

3. Венгерова Ю. В. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії з вилучення документальних джерел доказів під час розслідування злочинів у сфері туристичної діяльності. *Науково-практичний господарсько-правовий журнал Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 250-255.

4. Попова І. М. Розслідування шахрайств, пов'язаних із залученням коштів громадян на будівництво житла : дис. на здоб. наук. ступ. к.ю.н. зі спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2011. 250 с.

5. Коршун О. В. Проведення обшуку та тимчасового доступу до речей та документів при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері нерухомості. *Юридична наука*. 2020. № 3. С. 199-204.

6. Бургай О. Носії речових доказів. *Закон і бізнес*. 2020. https://zib.com.ua/graphics/logotype_zib_small_ua.gif.

Чорноус Юлія Миколаївна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНИХ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Важливою складовою наукового пошуку є вирішення багатогранної проблеми із формування сучасної методології дослідження актуальних у криміналістиці наукових та практичних питань.

Відомо, що провідну роль у кожному науковому дослідженні відіграють гносеологічні завдання, що виникають у

процесі вирішення наукових проблем, а, в свою чергу, одержання результатів під час будь-якої дослідницької діяльності, зокрема у царині юриспруденції, базується на застосуванні комплексу тих чи інших методів наукового пізнання, цілісної методології [1, с. 62].

Значення методології наукового пізнання полягає в тому, що вона дає змогу систематизувати весь обсяг наукового знання і забезпечити умови для розроблення подальших напрямів дослідження. Головним завданням методології наукового пізнання є синтез накопичених наукових знань, що надає можливість забезпечити використання досягнень розвитку науки на практиці [2, с. 14]. У свою чергу, у вузькому розумінні методологію визначають як систему методів наукового дослідження.

Криміналістична наука, з погляду А. В. Іщенка, – це цілеспрямована діяльність із вивчення певних законів, закономірностей, фактів, обставин, взаємозв'язків та продукування на основі такого вивчення нових наукових знань. Загалом криміналістика вивчає діяльність. Традиційним об'єктом її інтересу є діяльність з розкриття, розслідування та попередження злочинів [3, с. 32].

На сучасному етапі розвитку юриспруденції вироблення методологічного інструментарію є невіддільною атрибуцією правової науки, а питання методології є кореневими, найбільш значущими в структурі будь-якого фундаментального наукового дослідження, в тому числі, в царині наук кримінально-правового циклу, і безпосередньо – криміналістики, формуючи методологічні засади сучасних криміналістичних наукових досліджень.

Адже під час цих досліджень від вмілого застосування широкого спектру методологічного інструментарію в проекції досягнення мети та завдань наукового пошуку прямо залежить можливість встановлення якісно нових результатів конкретного наукового дослідження. А тому, розділяємо думки М.В. Костицького, Н.В. Кушакової-Костицької про те, що застосована методологія у таких дослідженнях аж ніяк не може бути по своїй суті лише формальним «перерахуванням» відповідних методів, *postfactum* [4, с. 15; 5, с. 24–25].

Водночас, незважаючи на те, що в юриспруденції твердження «наукове дослідження неможливе без методології» вже стало аксіомою, в наукових колах до сих пір обговорення питань застосування окремих методів та методології загалом відбувається не тільки в діапазоні обрання світоглядних концепцій про право, юридичну діяльність, правопорушення та інші явища

правової дійсності, а й у контексті питання про дійсно об'єктивну потребу методології під час здійснення правових досліджень, або ж це застаріла формальність, започаткована в радянські часи для надання наукоподібності певним напрацюванням у галузі гуманітарних дисциплін [5, с. 24].

Отже, проблематика єдиної та цілісної методології в юридичних науках, зокрема, у сучасній доктрині наук кримінально-правового циклу, й зокрема, відповідно до предмету обговорення – криміналістики, щодо визначення методологічних засад криміналістичних наукових досліджень, є недостатньо висвітленою у сучасних наукових джерелах. Слід підкреслити внесок провідних вчених кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, які сформували методологічні засади криміналістичних наукових досліджень. Це праці В.П. Бахіна, В.К. Весельського, А.В. Іщенко, В.С. Кузьмічова, Ф.М. Сокирана та ін. Однак, за сучасних умов, розвитку юриспруденції, сформовані науковцями засади вимагають оновлення.

Водночас особливу складність мають саме ті проблеми, формулювання яких здійснюється на стику декількох галузей науки. Однією із окреслених проблем є наукове забезпечення комплексних криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень (корупційні кримінальні правопорушення, кіберзлочини, воєнні злочини та ін.). Вирішення таких проблем, безперечно, потребує синергії в наукових розвідках, у першу чергу, з теорії кримінального процесу, кримінального права та криміналістики, забезпечуючи комплексний підхід, базуючись на системі фундаментальних теоретико-методологічних засад.

Як відзначає А.В. Іщенко, формування нових методологічних підходів у криміналістиці далеко не завжди означає відкриття будь-яких положень, що мають загальне для всієї юридичної науки значення. Скоріш навпаки, нові методологічні підходи забезпечують залучення нових саме для криміналістики, або активізацію використання відомих у криміналістиці загальнонаукових фундаментальних понять, категорій, концепцій, теорій, досягнень якомога ширшого кола різноманітних галузей знань для вирішення проблем криміналістичної науки. Інакше кажучи, новизна підходів має визначатися з позиції первинності їх саме для криміналістики [3, с. 23].

Що ж стосується значення методології, наприклад, для здійснення досудового розслідування, слушно видається думка британського дослідника І. Еветта, згідно з якою першочерговою є роль саме практичного досвіду в царині слідчої діяльності та криміналістичних експертиз [6].

А відтак вважається логічним те, що задля забезпечення науково-практичних результатів, комплексності та повноти фундаментального дослідження багатоступеневих питань, пов'язаних з особливостями криміналістичних наукових досліджень, спочатку доцільно з достатньою глибиною дослідити методи наукового пізнання та з їх урахуванням визначити цілісну методологію пізнання криміналістичного явища.

Отже, слід підкреслити, що системоутворювальним елементом методології пізнання, її базовою категорією постає метод.

Метод – це спосіб дослідження певної проблеми за допомогою впорядкованої сукупності правил, принципів і прийомів вивчення явищ і закономірностей розвитку природи, суспільства й мислення [7, с. 38].

Кожен науковий метод має відповідати таким критеріям, як: ясність (загальнозрозумілість методу); детермінованість (чітка послідовність використання методу); націленість (підпорядкованість методу досягненню певної мети, розв'язанню певних конкретних завдань); результативність (здатність методу забезпечувати досягнення певної мети); надійність (здатність методу з великою ймовірністю забезпечувати отримання бажаного результату); економічність (здатність методу досягати певних результатів із найменшими втратами засобів і часу) [8, с. 98].

Субординаційний взаємозв'язок між методологією та методами, на думку В.Г. Лукашевича та І.В. Солов'євич полягає в тому, що методологію можна розглядати як генеральний шлях пізнання, а метод – як спосіб вивчення явищ матеріальної дійсності. Це алгоритм (правило), що встановлює послідовність використання певних засобів для досягнення запланованої мети [9, с. 25].

Науковці пропонують різні класифікації методів дослідження. Узагальнивши їх, пропонуємо об'єднати їх у такі групи: 1) філософські методи, що ґрунтуються на філософських принципах руху й розвитку; сходження від абстрактного до конкретного; історизму; взаємозв'язку; причиновості; 2) загальнонаукові методи (традиційні: спостереження, аналіз і

синтез, індукція і дедукція, порівняння, аналогія, абстрагування, узагальнення, сучасні: моделювання, системний, формалізації, ідеалізації, аксіоматико-дедуктивний); 3) конкретно-наукові методи (групи конкретно-наукових і спеціальних [10, с. 83] або внутрішньо- та міждисциплінарних [11, с. 40–64]).

Разом з тим, визначаючи методологію дослідження, варто навести думку М.В. Костицького, який наголошує на тому, що у формулюванні методології в юридичній науці необхідно відмовитися від ієрархій методологій, що визначається як філософська, загальнонаукова, конкретно-наукова. Методології доцільно «розташувати» по горизонталі, й використовувати їх може вчений за власним вибором. Це може бути юснатуралістична, позитивістська, діалектична, синергетична чи інша методологія. Не обов'язково зашорювати себе виключно однією методологією, можна використовувати методи з різних методологій (у розумних, звичайно, межах), тобто методика конкретного наукового дослідження може виглядати як мозаїка методів [12].

Отже, розроблюючи методологію криміналістичних наукових досліджень, слід враховувати аргументи сучасних учених щодо багаторівневості відповідного методологічного інструментарію, в основі якого повинен бути широкий спектр методів, тісно пов'язаних між собою, та які доповнюють одне одного, і завдяки чому наукове знання, отримане внаслідок застосування цілісної методології із використанням практично всього методологічного арсеналу науки, буде якісно відрізнитися від того, що здобуто завдяки використанню одного конкретно-наукового методу [1, с. 65].

Водночас, варто врахувати, що коректність визначення певної методології та дієвість застосування конкретних або комплексу методів дослідження відбувається під впливом наукових традицій, сформованих у межах криміналістичної науки.

Список використаних джерел

1. Чорноус Ю.М., Шмітько В.В. Теоретико-методологічні засади дослідження розслідування корупційних кримінальних правопорушень, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди. *Філософські та методологічні проблеми права* : наук. журн. / [редкол.: М. В. Костицький (голов. ред.) та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. № 2 (26). С. 61-72. DOI: <https://doi.org/10.33270/02232602.61>

2. П'ятницька-Позднякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі : навч. посіб. Київ : ЦНЛ, 2003. 116 с.

3. Іщенко А. В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень : монографія; за ред. І. П. Красюка. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. 359 с.
4. Костицький М.В. Деякі аспекти філософських і методологічних проблем наук процесуального права : *Актуальні проблеми теорії та практики нотаріального, цивільного, виконавчого процесів: співвідношення і взаємодія* : матеріали І Міжнар. наук. конф. (21 лют. 2013 р.). Київ : КНУ ім. Т. Шевченка. С. 12–18.
5. Кушакова-Костицька Н.В. Методологічні проблеми сучасних правових досліджень : об'єктивна необхідність чи суб'єктивна формальність. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2013. № 1-2. С. 23–31.
6. Evett I. The logical foundations of forensic science: towards reliable knowledge. *Philosophical Transactions of the Royal Society*. 2015. Vol. 370. P. 1–10. DOI: <http://dx.doi.org/10.1098/rstb.2014.0263>.
7. Формула якісного правового дослідження: навч. посіб. / Д. П. Євтєєва, В. С. Батиргарєєва, А. В. Лапкін / за ред. В. С. Батиргарєєвої. Харків: Майдан, 2024. 110 с.
8. Колесников О.В. Основи наукових досліджень. Київ : Центр навчальної літератури, 2011. 141 с.
9. Лукашевич В.Г., Солов'євич І.В. Методологія правових досліджень: багаторівневість поняття. *Науковий вісник Української академії внутрішніх справ*. 1996. № 2. С. 24–33.
10. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 206 с.
11. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. / [авт.-упоряд.: А.Є. Конверський, В.І. Лубський, Т.Г. Горбаченко та ін.] ; за ред. А.Є. Конверського. Київ : Центр учб. літ., 2010. 352 с.
12. Костицький М.В. Філософсько-правові питання методології юридичної науки. *Філософські і методологічні проблеми права*. 2011. № 2. С. 13–26.

Шепітько Михайло Валерійович,
професор кафедри кримінального права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
провідний науковий співробітник НДІ
вивчення проблем злочинності імені
академіка В. В. Сташиса НАПрН
України, доктор юридичних наук,
професор

ЦИФРОВІ ВИКЛИКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

Розвиток цифрових технологій дозволяє досягати не тільки очевидного науково-технічного прогресу в ХХІ ст., але й становить нові виклики для кримінального права та криміналістики, що пов'язується із створенням нових можливостей для вчинення злочинів. Останнім часом стає прийнятим виокремлення цифрових прав, до яких відносять:

1) доступ до інтернету та відсутності дискримінації в цій сфері

2) свободу слова та інформації;

3) забезпечення онлайн-доступу до освіти та знань;

4) особливий захист дітей та молоді під час користування інтернетом [1].

Комітет з прав людини ООН ще в 2016 р. відзначив, що ті самі права, що людини має офлайн, вони мають бути так само захищені онлайн, як-то:

1) свобода вираження поглядів, яка застосовується незалежно від кордонів та через будь-які ЗМІ за власним вибором відповідно до ст. 19 Загальної декларації прав людини та Міжнародного пакту про цивільні та політичні права;

2) свобода вираження поглядів, свобода об'єднань, недоторканості приватного життя та інших прав людини в інтернеті мають бути захищені державами відповідно до міжнародних зобов'язань в сфері прав людини таким через національні демократичні інститути таким чином, щоб забезпечити свободу та безпеку в інтернеті, з тим, щоб він міг залишитися активною силою, що створює економічний, соціальний та культурний розвиток [2].

У Щорічному звіті щодо порушень цифрових прав 2022–2023 Балканської слідчої звітної мережі «BIRN» наголошується на типових порушеннях цифрових прав в Албанії, Боснії та

Герцоговині, Косово, Північної Македонії, Румунії, Сербії, Туреччини, Угорщині, Хорватії та Чорногорії. Найбільш типовими кримінальними правопорушеннями в цій сфері називаються:

1) комп'ютерне шахрайство (Албанія, Північна Македонія, Сербія, Хорватія, Угорщина);

2) знищення та крадіжка (персональних) даних та програм (Албанія, Хорватія);

3) публічні заклики ненависті та дискримінації (Албанія, Північна Македонія, Сербія, Туреччина, Чорногорія);

4) публікація фальсифікованої інформації в ЗМІ (Косово, Румунія, Угорщина, Чорногорія);

5) образа та безпідставне обвинувачення (Туреччина, Чорногорія) [3].

В Україні відсутній окремий документ, який би міг регулювати та захистити право на доступ до інтернету та пов'язані із ним свободи слова та інформації, забезпечення онлайн-доступу до освіти та знань та особливого захисту дітей та молоді під час користування інтернетом. У Стратегії кібербезпеки (2021–2025), затвердженої Указом Президента України від 26 серпня 2021 р. № 447/2021, зазначається, що «кібератаки Російської Федерації спрямовані, насамперед, на інформаційно-комунікаційні системи державних органів України та об'єкти критичної інформаційної інфраструктури з метою виведення їх з ладу (кібердиверсія), отримання прихованого доступу і контролю, здійснення розвідувальної та розвідувально-підривної діяльності» [4]. Також в цій Стратегії відзначається поширення використання кіберпростору для вчинення злочинів проти основ національної безпеки України та кримінальних правопорушень, пов'язаних із легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, торгівлею людьми, незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших предметів і речовин, які загрожують життю та здоров'ю людей» [4].

Чинний КК України виокремлює розділ XVI Особливої частини «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку» (ст.ст. 361–363-1), однак він не здатний об'єднати всі прояви таких кримінальних правопорушень, які визначаються як кіберзлочинність, цифрові злочини, комп'ютерне шахрайство (інтернет-шахрайство), викрадення персональних даних порушення авторських та суміжних прав в мережі інтернет, тощо. Цілий комплекс

кримінальних правопорушень стосується прямого блокування журналістської діяльності, сайтів та доступу до мережі Інтернет. Під час війни Інтернет простір став засобом поширення дезінформації, фейків, пропаганди, дискримінації та ненависті. Ці злочинні прояви стають ще більш небезпечними, оскільки їх вчинення передують вчиненню злочину агресії, геноциду, воєнних злочинів та злочинів проти людяності вже в реальній дійсності. Поява такої великої кількості кримінальних правопорушень, які вчиняються в мережі Інтернет, з використанням комп'ютерів, гаджетів та їх мереж, вказує на те, що з'являється необхідність розширення розділу XVI Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» та уточнення його назви. У перспективі такий інститут Особливої частини кримінального права може сформувати окреме вчення та отримати власну назву «цифрове кримінальне право» (*cybercrime law* [5]), створивши та визначивши власний предмет та метод як на загальному, так і спеціальному рівні.

Розслідування злочинів, що пов'язується із використанням комп'ютерної техніки, програмних продуктів та електронної комунікації, потребує використання засобів цифрової криміналістики (*digital forensics*) [6, р. 129] та спеціальних знань у відповідній сфері. Під час досудового розслідування таких діянь призначається та проводиться судова експертиза комп'ютерної техніки та програмних продуктів, а також електронної комунікації [7]. Від проведення подібних судово-експертних досліджень часто залежить, – встановлення місця, часу, обставин, засобів та заряду вчиненого злочину.

Слід наголосити, що навіть під час війни держава має зберігати розумний баланс між дотриманням цифрових прав та блокуванням (обмеженням) ресурсів. Невипадково в міжнародно-правових актах та рішеннях містяться не тільки декларації окремих цифрових прав, але й обмовки щодо можливості їх обмеження. Очевидною стає й необхідність формулювання окремої кримінальної політики (стратегії) та закону в сфері забезпечення цифрових прав особи, які комплексно дали би можливість сформулювати прозорі зрозумілі правила обмеження таких прав при наявності відповідних загроз. При цьому цифрове кримінальне право може визначити ці кримінальні правопорушення та покарання для осіб, які їх вчиняють, а цифрова криміналістика –

надати ефективні засоби дослідження цифрових доказів в кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Your Digital Rights in Brief. Guide to Human Rights for Internet Users. *Council of Europe*. URL: <https://rm.coe.int/1680301b6e>
2. The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet, A/HRC/32/L.20 (2016) at para 1. *UN Human Rights Council*. URL: https://www.article19.org/data/files/Internet_Statement_Adopted.pdf
3. Digital Rights in a Time of Crisis: Authoritarianism, Political Tension and Weak Legislation Boost Violations. Digital Rights Violations Annual Report 2022-2023. BIRN, 2023. P. 29-130.
4. Стратегія кібербезпеки (2021-2025), затверджена Указом Президента України від 26 серпня 2021 р. № 447/2021.
5. Justia. URL: <https://www.justia.com/criminal/offenses/other-crimes/cybercrimes/>
6. Shepitko V., Shepitko M. Criminal Law, Criminalistics and Forensic Sciences: Encyclopedia. Kharkiv, 2021. P. 129.
7. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень від 8 жовтня 1998 р. № 53/5, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 3 листопада 1998 р. за № 705/3145.

Самодін Артем Володимирович,
заступник начальника правового відділу
Департаменту міжнародного
поліцейського співробітництва
Національної поліції України, кандидат
юридичних наук, доцент

**ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ АКТІВ ПРАВА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В НАЦІОНАЛЬНУ
СИСТЕМУ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО
АВТОМАТИЗОВАНОГО ПОШУКУ ТА ОБМІНУ ДАНИМИ
В МЕЖАХ СПІВПРАЦІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

В межах переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу (далі – ЄС) та адаптації законодавства України до права ЄС, Україною взято на себе зобов’язання забезпечити приведення у відповідність до стандартів ЄС власного національного законодавства у сфері співпраці

правоохоронних органів з метою забезпечення оперативного обміну інформацією, яка може бути використана для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

Актуальність указанного питання підкреслено й у пунктах 5.7 та 5.8 Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки [1].

Зокрема передбачається запровадження в усіх органах правопорядку та прокуратури уніфікованої системи особистої автентифікації та системи біометричного зіставлення із поступовим забезпеченням її сумісності з європейськими системами, широке використання під час здійснення досудового розслідування, а також для обробки даних та аналітичної діяльності органів правопорядку і прокуратури штучного інтелекту, блокчейну, хмарних обчислень та інших інноваційних рішень, оновлення операційних процесів за допомогою ІТ-систем, придатних для обміну даними з інституціями ЄС відповідно до стандартів ЄС.

В цьому контексті особливу зацікавленість викликають окремі положення Регламенту (ЄС) 2024/982 Європейського Парламенту та Ради від 13 березня 2024 року про автоматизований пошук та обмін даними для поліцейського співробітництва (Регламент Prüm II) (далі – Регламент) [2].

Спираючись на існуючі процедури обміну інформацією з метою запобігання, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень між компетентними органами держав-членів ЄС, а також з Європолом, Регламент встановлює умови та процедури для автоматизованого пошуку та обміну профілями ДНК, дактилоскопічними даними, реєстраційними даними транспортних засобів, зображеннями обличчя, поліцейськими записами, забезпечення можливості пошуку зниклих безвісти осіб та ідентифікації невідомих людських останків.

Окремо звертається увага на те, що Регламент застосовується до баз даних, створених відповідно до національного законодавства для запобігання, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень. Перелік таких баз даних державно-членом визначається самостійно та зазвичай до них належать національні бази даних, які поліція зазвичай перевіряє, коли отримує запити на інформацію від інших правоохоронних органів.

Поряд з цим держави-члени ЄС та Європол повинні забезпечити точність і актуальність персональних даних, які обробляються, а автоматизований пошук біометричних даних компетентними органами, відповідальними за запобігання, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень згідно з цим Регламентом, має стосуватися лише даних, що містяться в базах даних, створених для запобігання, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень.

Зауважимо, що положення Регламенту не застосовується до обміну інформацією в порядку, визначеному Директивою (ЄС) 2023/977 від 10 травня 2023 року про обмін інформацією між правоохоронними органами держав-членів, яка формалізує та роз'яснює правила та процедури обміну інформацією між компетентними органами для цілей досудового розслідування через Єдині контактні пункти (Single Points of Contact (SPOC)).

Положення Регламенту знайшли своє відображення в національному законодавстві частково, а вказана інформація на сьогодні обробляється в окремих національних реєстрах та інформаційних системах, серед яких: Єдина інформаційна система Міністерства внутрішніх справ України (ЄІС МВС), функціонування якої врегульовано постановою Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2018 року № 1024 «Про затвердження Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ та переліку пріоритетних електронних інформаційних ресурсів її суб'єктів»; Електронний реєстр геномної інформації людини (підсистема ЄІС МВС), який функціонує відповідно до наказу Міністерства внутрішніх справ України від 04 серпня 2023 року № 639; окремі самостійні автоматизовані дактилоскопічні ідентифікаційні системи, ведення яких урегульовано наказами Міністерства внутрішніх справ України від 23 серпня 2002 року № 823/188 «Про затвердження Інструкції про порядок формування, ведення та використання оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліку в органах внутрішніх справ та органах (установах) кримінально-виконавчої системи України» та від 11 вересня 2001 року № 785 «Про затвердження Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України»; Єдиний державний реєстр транспортних засобів, порядок ведення якого визначено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06 листопада 2020 року № 779;

Інформаційно-комунікаційна система «Інформаційний портал Національної поліції України», (підсистема ЄІС МВС), положення про яку затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03 серпня 2017 року № 676.

Також в Україні відповідно до Закону України від 20 листопада 2012 року № 5492-VI «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» функціонує Єдиний демографічний реєстр як електронна інформаційно-комунікаційна система, призначена для зберігання, захисту, обробки, використання і поширення визначеної вказаним Законом інформації про особу та про документи, що оформлюються із застосуванням засобів Реєстру. Порядок ведення цього реєстру та надання з нього інформації, особливості взаємодії між уповноваженими суб'єктами, а також здійснення ідентифікації та верифікації визначено постановою Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 2017 року № 784.

Незважаючи на викладене, відповідно до завдань, визначених Планом заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки [3] у подальшому планується розробити нормативно-правові акти з метою впровадження систем біометричного зіставлення, а також накопичення та обліку даних осіб, які становлять або можуть становити загрозу для правопорядку, створити єдину систему збирання та зберігання відбитків пальців, єдину систему збирання та зберігання біометричних даних осіб з наданням доступу до них усім органам правопорядку та прокуратури, визначити перелік інформаційних систем ЄС та України з метою упровадження інформаційного обміну між ними.

З огляду на викладене нагальним залишається й прийняття Законів України «Про Національну комісію з питань захисту персональних даних та доступу до публічної інформації» (реєстр. № 6177 від 18.10.2021) та «Про захист персональних даних» (реєстр. № 8153 від 25.10.2022), а також унормування процедури обміну інформацією між компетентними органами держав-членів ЄС та України у сфері боротьби зі злочинністю.

Список використаних джерел

1. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, схвалений Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>.

2. Regulation (EU) 2024/982 of the European Parliament and of the Council of 13 March 2024 on the automated search and exchange of data for police cooperation, and amending Council Decisions 2008/615/JHA and 2008/616/JHA and Regulations (EU) 2018/1726, (EU) No 2019/817 and (EU) 2019/818 of the European Parliament and of the Council (the Prüm II Regulation). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/982/oj>.

3. План заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2024 р. № 792-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2024-%D1%80#Text>.

Чаплинський Костянтин Олександрович,
помічник Голови організаційно-
аналітичного відділу Департаменту
забезпечення діяльності Голови
Національної поліції України,
доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ

Незалежність та безпека держави в умовах запровадженого воєнного стану залежить від багатьох факторів, одним з яких є належна організація проходження військової служби у Збройних Силах України.

Пріоритет у використанні військової сили для вирішення спірних проблем залишається однією з найбільш суттєвих ознак сучасної дійсності. Аналіз історії та воєнного конфлікту в Україні, який наразі триває, свідчить про те, що відносини нашої держави з РФ мають підвищено конфліктний характер, загрожують появою нових протиріч, а також створенням потенційної небезпеки пред'явлення нових територіальних претензій з боку держави-агресора. Виходячи з цього,

розширення спектру військових загроз територіальній цілісності України та необхідність забезпечення її військової безпеки вимагають від Збройних Сил України постійної високої бойової готовності, забезпечення недоторканності державних кордонів України, а також фізичної безпеки населення [1].

З початку широкомасштабного вторгнення російської федерації на територію України, військовослужбовці Збройних Сил України міцно стоять на захисті наших кордонів. Але, на жаль, попри свідоме та чесне виконання обов'язків військової служби абсолютною більшістю військовослужбовців, у Збройних Силах України мають місце і випадки вчинення військовослужбовцями військових злочинів, таких як непокора, невиконання наказу, дезертирство, самовільне залишення військової частини або місця служби та інші злочини. Зокрема до таких дій військових змушують обставини, в яких вони опиняються при несенні військової служби [2; 3]. В цілому, військові злочини – це кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів.

Окрім того, слід вказати і на складне економічне становище держави, збільшення бойових зіткнень на лінії розмежування, зміну криміногенної обстановки у бік збільшення кількості окремих суспільно небезпечних діянь, у тому числі й військових злочинів. Ці негативні чинники значно знижують боєздатність окремих підрозділів Збройних Сил України, порушують належну військову дисципліну, суттєво підривають авторитет армії у суспільстві та дієвість функціонування усієї сфери оборони країни.

Останнім часом дедалі частіше зустрічаються випадки порушення військовослужбовцями порядку несення військової служби, зокрема й шляхом вчинення суспільно небезпечних діянь. Така негативна тенденція зумовлена запровадженням правового режиму воєнного стану, веденням активних бойових дій, внаслідок чого збільшилась кількість військових формувань. У цьому контексті особливого значення набуває питання виявлення та розслідування злочинів проти встановленого порядку несення військової служби.

Для з'ясування обставин за яких військовослужбовець був змушений залишити військову частину чи покинути місце несення служби для того, щоб зберегти своє життя, або

відмовитися від виконання наказу командира військової частини через відсутність необхідного забезпечення, потрібно якісне проведення досудового розслідування для з'ясування усіх обставин справи (події).

Досудове розслідування військових злочинів – це процес, який поєднує як розумову, так і практичну діяльність зі встановлення обставин, що підлягають встановленню та доказуванню у кримінальному провадженні, а також збирання необхідної доказової бази за допомогою обрання оптимальних засобів і методів розслідування з урахуванням конкретних слідчих ситуацій. Для забезпечення ефективності досудового розслідування військових злочинів важливо з'ясувати особливості механізму їх учинення. Тільки у такому разі, на думку Г. Є. Бершова, можливо правильно оцінити ситуацію, що склалася, з'ясувати обсяг вихідної інформації, висунути правильні слідчі версії та вибрати засоби їхньої перевірки. З цією метою необхідно з'ясувати закономірності, які властиві військовій злочинній діяльності [4, с. 99].

Виходячи з цього, в рамках кримінального провадження переважно проводяться наступні слідчі (розшукові) дії:

- огляд документів та матеріалів службового розслідування, яке проводилося у військовій частині;

- у разі надходження виключно повідомлення про кримінальне правопорушення без додаткових матеріалів, огляд книги обліку особового складу та інших книг, які ведуться у військовому підрозділі, а також наказів командира військової частини;

- огляд місця події;

- допит свідків;

- проведення експертиз [2].

Під час розслідування вказаної категорії злочинів слідчий часто стикається із ситуацією, коли його професійних знань недостатньо для того, щоб виявити, зібрати та дослідити окремі докази в кримінальному провадженні. У таких випадках виникає необхідність звернення за допомогою до обізнаних осіб та їх залучення до кримінального провадження з метою використання спеціальних знань під час доказування обставин учинення військових злочинів [4, с. 19; 5, с. 238].

Залучення експерта або спеціаліста до участі у кримінальному провадженні є найбільш кваліфікованою формою використання спеціальних знань. Разом з тим, не втрачають актуальності й інші форми використання спеціальних знань,

доцільність реалізації яких під час розслідування військових злочинів обумовлена як необхідністю забезпечення ефективності проведення окремих процесуальних дій, так і отримання інформації орієнтуючого характеру.

Загалом, перелік видів спеціальних знань, що використовуються під час розслідування військових злочинів, не є вичерпним. Так, під час розслідування військових злочинів здебільшого використовують такі види спеціальних знань:

- спеціальні знання у галузі державної (національної) безпеки. Це, насамперед, знання у сфері військової справи, а саме військового управління, забезпечення військ, озброєння та військової техніки;

- криміналістичні знання у галузі зброєзнавства, судової фотографії, судового почеркознавства, техніко-криміналістичного документознавства тощо;

- психологічні знання;

- медичні знання (наприклад, у формі залучення судово-медичного експерта в якості спеціаліста до проведення слідчих експериментів за участю потерпілого та підозрюваного, а також залучення експерта для проведення судово-медичної експертизи);

- інші види спеціальних знань (проведення інженерно-транспортних експертиз тощо).

Цілком погоджуємося з думкою В. В. Юсупова, що будь-який перелік спеціальних знань не зможе охопити всі ті предметні сфери, різноманітні спеціальності, потреба у знаннях спеціалістів яких може виникнути для використання при вирішенні завдань конкретного кримінального провадження [6, с. 488].

Законодавець дозволяє застосування будь-яких видів спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва та ремесла. Це цілком справедливо, оскільки нормами кримінального права врегульовано значну кількість суспільних відносин, а пізнання причин та обставин їх порушення у процесі досудового розслідування може вимагати застосування різних за змістом спеціальних знань, досвіду та навичок [7, с. 15].

Отже, боротьба зі злочинністю в умовах воєнного конфлікту неможлива без належної організації досудового розслідування й розкриття цих злочинів, що визначає весь подальший процес кримінального провадження [8, с. 80].

Під час розслідування військових злочинів слідчий може самостійно застосовувати будь-які спеціальні знання та науково-технічні засоби, якщо він вважає, що достатньо ними володіє для

вирішення конкретних питань. У випадку, якщо цих знань недостатньо, то слідчий залучає експерта чи спеціаліста або якщо їхня участь на досудовому слідстві відповідно до процесуального закону є обов'язковою.

Список використаних джерел

1. Янковий М.О. Розслідування кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями під час збройного конфлікту: постановка проблеми. *Академічні візії*. 2023. Випуск № 18.

2. Сердюк В., Фозекош А. Захист інтересів українських військовослужбовців у кримінальних провадженнях. *Юридична газета*. № 13–16 (771–774). <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/zahist-interesiv-ukrayinskih-viyskovosluzhbovciv-u-kriminalnih-provadzhenнях-.html>

3. <https://pravokator.club/news/rozsliduvannya-vijskovykh-zlochniv-vchynenyh-viyskovosluzhbovtamy-zsu/>

4. Бершов Г.Є. Теоретико-правові та праксеологічні основи використання спеціальних знань при розслідуванні військових злочинів :дисер. на здоб. наук. ступ. доктора юрид. наук за спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Бершов Геннадій Євгенович. – Харків. нац. ун-т внутр. справ, Харків, 2024. – 410 с.

5. Бершов Г.Є. Спеціальні знання в кримінальному провадженні. *Європейські перспективи*. 2017. № 1. С. 238-241. URL: <https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2017-1/EP-2017-1.pdf>.

6. Юсупов В. В. Спеціальні знання при проведенні кримінального провадження та в інших видах судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 486-490. http://www.lsej.org.ua/3_2023/111.pdf

7. Пиріг І. В., Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні : навч. посіб. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. – 140 с.

8/ Батюк О. В. До питання організації розслідування військових злочинів / Дмитрів С. О. *Соціально-правові студії*. 2021. Випуск 3 (13). С. 77-87.

Пиріг Ігор Володимирович,
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор

ВИСНОВОК СПЕЦІАЛІСТА: ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ У ПРАКТИКУ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Законом України від 09.10.2024 р. № 4009-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо оптимізації діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні» було доповнено п. 4 ст. 71 КПК України пунктом 9, що розширює права спеціаліста: «надавати довідки, висновки з питань, що належать до сфери його знань, щодо ідентифікації особи, зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, слідів вибуху або пострілу, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, сильнодіючих лікарських засобів» [1]. Загалом позитивно оцінюючи внесені зміни, маємо звернути увагу на окремі неточності, які, на нашу думку, було допущено під час їх формулювання. У змісті доповнень до статті мова йдеться про ідентифікацію об'єктів, що проводяться спеціалістами. Однак ідентифікація є процесом дослідження об'єктів, що мають стійку зовнішню форму. Щодо рідких, сипучих та газоподібних речовин можливо встановлення тільки групової приналежності [2, с. 24]. У змісті ст. 71 КПК України як об'єкти ідентифікації зазначено наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори, вибухові речовини, сильнодіючі лікарські засоби, що у більшості мають рідку або порошкоподібну форму, тобто є об'єктами класифікаційних досліджень.

Крім того, запропоноване доповнення, на нашу думку, обмежує можливості спеціаліста у дослідженнях. Ми пропонуємо дещо розширити можливості діяльності спеціалістів з дослідження документів, трасологічних об'єктів, матеріалів, речовин та виробів, слідів біологічного походження. Значення досліджень вказаних об'єктів є вагомим при розслідуванні кримінальних проваджень, а можливості сучасних техніко-криміналістичних засобів дозволяють проводити їх дослідження

у короткістроки. Тому, на наш погляд, більш точним було формулювання змін до ч. 4 ст. 71, висловлене нами раніше: «надавати під час досудового розслідування кримінальних правопорушень довідки та висновки з питань, що належать до сфери його спеціальних знань щодо ідентифікації особи, а також досліджень: зброї; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів; вибухотехнічних пристроїв; вибухових речовин і слідів вибуху; трасологічних об'єктів; документів; матеріалів, речовин та виробів; слідів біологічного походження» [3, с. 203].

Будь-які зміни до нормативно-правових актів мають позитивні та негативні сторони. Переваги нововведень, безумовно, є вагомими, а саме: реалізація можливостей використання сучасних технологій досліджень за допомогою експрес-тестів, ідентифікації осіб, діагностичних методів під час досудового розслідування; впевненість під час прийняття рішення щодо внесення відомостей до ЄРДР та початку кримінального провадження; виявлення недоліків або неналежності доказів, що можуть вплинути на правильність прийняття процесуальних рішень; запобігання тяганини прийняття процесуальних рішень у кримінальних провадженнях, особливо під час розслідування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку; розвантаження експертних установ і експертів, які проводять судово-медичні, цитологічні, імунологічні, молекулярно-генетичні, будівельно-технічні, вибухотехнічні, експертизи зброї.

Однак, позитивно оцінюючи зміни до КПК України, слід визначити окремі проблемні питання, що можуть виникнути під час їх реалізації. Одним з таких є питання щодо суб'єктів проведення досліджень та формування висновків. У практиці досудового розслідування ними у більшості випадків будуть співробітники підрозділів техніко-криміналістичного забезпечення слідчих відділів поліції. У такому разі виникають декілька проблем, що полягають у наступному.

По-перше, необхідно значно покращити матеріально-технічне забезпечення таких підрозділів на рівні районних відділів поліції. На сьогодні вони забезпечені засобами, призначеними для проведення огляду місця події та інших слідчих (розшукових) дій, так званими засобами «польової» криміналістики [4, с. 57]. Навіть не можна вказати на те, що такі засоби є у підрозділах у достатній кількості. А для проведення

будь-яких досліджень потрібно мати техніко-криміналістичні засоби, призначені саме для дослідження об'єктів, тобто засоби «лабораторних» досліджень [4, с. 57], що будуть проводитись у спеціально обладнаних лабораторіях, заснування яких на сьогодні, зважаючи на умови фінансування правоохоронних органів, є досить складним завданням.

По друге, кадрове забезпечення підрозділів техніко-криміналістичного забезпечення слідчих відділів поліції потребує значного збільшення посад спеціалістів-криміналістів. Інтерв'юванням керівників підрозділів техніко-криміналістичного забезпечення встановлено, що для забезпечення цілодобового чергування спеціалістів-криміналістів у складі слідчо-оперативних груп на сьогодні потрібно у два рази збільшити їх кількість. Зважаючи на передбачуване у зв'язку з проведенням досліджень, додаткове навантаження виникає потреба у значному збільшенні кількості спеціалістів-криміналістів. Тісно пов'язана з цим проблема підготовка кадрів для підрозділів техніко-криміналістичного забезпечення. На сьогодні вона проводиться на базі Національної академії внутрішніх справ у кількості, якої недостатньо для забезпечення всіх областей України фахівцями даного профілю. Зважаючи на означений дефіцит кадрів, така підготовка можлива на базі всіх існуючих закладів освіти зі специфічними умовами навчання. Крім того потрібно значно розширити програму їх підготовки до якої додатково вводити спецкурси з: використанням засобів відеофіксації, встановлених на БпЛА; методики дослідження генетичних ознак людини із використанням приладів швидкого аналізу ДНК; методики сканування зовнішності людини з використанням 3-D сканерів та її розпізнання та ідентифікацію з камер зовнішнього спостереження; дослідження наркотичних, психотропних речовин методами експрес-аналізу та ін.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо оптимізації діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні. Закон України від 09.10.2024 р. № 4009-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4009-20#Text>.

2. Бідняк Г.С., Пиріг І.В. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні: навч. посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 134 с.

3. Пиріг І. В. Законодавче забезпечення участі спеціалістів під час проведення слідчих (розшукових) дій. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річчя від дня народження М. С. Романова (Харків, 17.05.2024). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2024. С. 202-204.

4. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. / М. В. Салтевський. К. : Кондор, 2005. 588 с.

Мотлях Олександр Іванович,
завідувач наукової лабораторії
з проблем психологічного забезпечення
та психофізіологічних досліджень
ННІЗДН Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор

ПОЛІГРАФОЛОГІЯ ЯК САМОСТІЙНА ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ ТА ЇЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІЗ НАУКОЮ КРИМІНАЛІСТИКОЮ

Зародження і становлення поліграфології деяким чином нагадує процеси утвердження науки криміналістики у її історичному й відліковому проміжку часу. Криміналістика як прикладна юридична наука у своєму поступальному розвитку і остаточному формуванні охопила майже півстолітній період часу від кінця XIX і до середини п'ятдесятих років XX століття. Поліграфологія як самостійна галузь знань цей шлях торувала у продовж ста років до свого утвердження і визнання. За даними історичних документів саме у 1921 році американець Джон А. Ларсон, на той час студент Каліфорнійського медичного факультету, поєднуючи навчання з роботою в поліції м. Берклі (Каліфорнія, США) сконструював перший поліграф, придатний для розслідування злочинів, якого вважають прообразом сучасних поліграфів. Результати дослідження з використанням поліграфа викликали інтерес у того періоду вчених та експертів і фактично від тоді почали здійснюватися наукові розробки у поліграфологічній сфері. Пізніше напрацювання Джона А. Ларсона розвив студент того ж Каліфорнійського університету, в подальшому його колега, американець Леонард Кілер, який удосконалив поліграф, додавши до нього психогальванометр – пристрій для реєстрації шкіргальванічної реакції. Свій винахід він запатентував у 1928 році під саме назвою поліграф, оскільки до

того часу більш поширеною була назва цього приладу як «детектор брехні», запропонована вченим В. М. Марстоном.

Варто наголосити, що у різних країнах світу по-своєму розвивався поліграфологічний напрям діяльності і зокрема у колишньому радянському союзі, у склад якого входила й Україна, на той час як одна із п'ятнадцяти республік, було піднято питання щодо приналежності поліграфа до певної галузі знань. З поміж претендентів на найбільший вклад у розвиток поліграфології, а це: медицина, психологія, психофізіологія, кібернетика і електроніка тощо, була і процесуальна наука та криміналістика. Криміналісти, поділяючи думку процесуалістів відстоювали позицію, що поліграф є одним із науково-технічних приладів, який має цільове і водночас специфічне призначення і за його допомоги можна перевірити правду та брехню в людини, що над важливо для кримінального судочинства. Вони зазначали, що цей прилад гармонійно додається до їх науки, оскільки поліграф також є технічним засобом спеціального призначення, як і більшість приладів розроблених та впроваджених у потреби цієї прикладної галузі юридичного спрямування.

Погоджуємося, що не слід відкидати заслуги науки і практики криміналістики у формуванні поліграфології, однак і перебільшувати їх також не варто. Це питання можна розглядати під кутом спорідненості між цими галузями знань, зокрема у розрізі класичної побудови розділів науки криміналістики. Беззаперечно, що поліграфологія в своїй основі є дотичною до загальної теорії криміналістики, зокрема в її методологічних основах. Разом з тим, ця нова галузь знань має самостійний метод наукового пізнання, і одночасно може співвідноситися з спеціальними криміналістичними методами. На наше глибоке переконання, поліграфологію необхідно розглядати як самостійний метод наукового пізнання, основою якого є методологічний інструментарій та технічні засоби, здатні виявляти і фіксувати реакції людського організму на певні стимули (подразники). Поява ж цього нового методу в теорії і практиці кримінального судочинства, і в криміналістиці зокрема, викликана тим, що ця прикладна юридична наука завжди перебувала і залишається на передньому краї боротьби із злочинністю [1].

Оскільки значимість результатів проведених спеціальних досліджень із застосуванням поліграфа зростає в суспільних правовідносинах, виникає потреба у подальшому вивченні можливостей її використання у кримінальному провадженні.

Утім, як слушно свого часу зазначав вітчизняний вчений-криміналіст А. В. Іщенко, «криміналістика не може використовувати здобутки інших наук без вивчення їх змісту, технології створення, достовірності, наукової обґрунтованості та інших суттєвих характеристик, оскільки вони залучаються до специфічної, жорстко врегульованої нормами права сфери людських стосунків» [2].

Що ж до визначення місця поліграфології в криміналістичній техніці, як складової частини науки криміналістики, то тут також є свої особливості. Як відомо, криміналістична техніка уособлює самостійний розділ цієї науки і являє собою систему наукових положень і розроблених на їхній основі технічних засобів, прийомів і методів, призначених для збирання, дослідження та використання доказів. У практичному вигляді криміналістична техніка слугує арсеналом засобів і методів збирання криміналістичної інформації. Свого часу побутувала думка окремих вчених-криміналістів, й не тільки їх, про розширення розділу «криміналістичної техніки» і створення в ньому самостійного розділу «криміналістична поліграфологія», або ж окремого підрозділу криміналістичної техніки. Зокрема таку позицію відстоював радянський вчений-поліграфолог Ю.І. Холодний, який наголошував на тому, що криміналістична поліграфологія: а) націлена на вирішення специфічних криміналістичних завдань, пов'язаних із дослідженням ідеальних (уявних) слідів відображень, подій вчинених злочинів; б) характеризується поширеністю (має наростаючий обсяг прикладного застосування в кримінальному судочинстві і правоохоронній практиці) і специфікою об'єктів дослідження (апаратний підхід до дослідження пам'яті людини в криміналістичних цілях); в) має методологічну та методичну розробленість (забезпечена власною приватною криміналістичною теорією) [3].

Однак така думка дослідника не знайшла практичної підтримки, навіть була піддана нищівній критиці у науковому середовищі криміналістів. Ми є прибічниками такої позиції вчених, адже вбачаємо у цьому те, що науковець своїми підходами фактично пропонував монополізувати поліграф і дослідження з його використанням уводячи його лише у науку криміналістику не беручи до уваги заслуги інших галузей знань.

Без перебільшення прикладні аспекти використовувані поліграфологією можна співвідносити з розділом криміналістичної тактики, зокрема у розрізі своєрідного

мистецтва у досягненні поставленої мети. Як відомо криміналістична тактика базується на системі вироблених наукових положень і розроблених на їх основі практичних рекомендацій з організації та планування досудового розслідування і судового провадження, визначення оптимальної лінії поведінки осіб, які проводять розслідування, прийомів проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), процесуальних дій під час судового провадження, спрямованих на встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, збирання та оцінки доказів. Поліграфологія також частково використовує ці організаційні підходи і тактичні прийоми у своїй діяльності. Відмінністю є те, що поліграфологічна процедура не належить до переліку ні слідчих (розшукових), а ні негласних слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій. Це є виокремлена процедура дослідження чи експертизи, яка доповнює процесуальну діяльність новими інформаційними даними у межах конкретного кримінального провадження. Результати поліграфології слугують значимим інформаційним масивом як у здійсненні оперативно-розшукової діяльності, так і в цілому у забезпеченні досудового розслідування.

Свого часу побутувала думка окремих вчених-процесуалістів щодо віднесення поліграфології до слідчих (розшукових) дій, зокрема до допиту. Озвучені пропозиції не знайшли своєї підтримки у науковому середовищі фахівців процесуальної науки. Такої думки дотримуємося і ми і це обґрунтовується тим, що це уже буде не просто допит, а інша слідча (розшукова) дія, яка уособлюватиме розширені можливості отримання психофізіологічних даних дослідження у поєднанні з самостійним процесуальним заходом. У ній відображатиметься низка нових істотних видозмінних рис:

- змінюватиметься порядок отримання показань;
- збільшуватиметься питома вага спеціаліста-поліграфолога в отриманні нових даних, що впливатиме на слідство і процес розслідування;
- слідчий та оперативний працівники своєю діяльністю більше скеруватимуть осіб до результатів спеціального дослідження із застосуванням поліграфа, ніж забезпечуватимуть власну тактику й стратегію досудового розслідування в межах відкритого кримінального провадження [3].

Як наслідок – це потребуватиме й перегляду та заміни положень норм кримінального процесу, а в цьому: по-перше,

немає необхідності та й обґрунтованого логічного пояснення, по-друге, це спричинить плутанину слідства, тобто за яких обставин досудового розслідування поліграф може бути застосованим під час проведення слідчих (розшукових) дій, а за яких і ні.

Що ж до взаємозв'язку поліграфології з криміналістичною методикою, то вона також прослідковується у окремих її проявах. Криміналістична методика, як розділ науки криміналістики, синтезує систему інтегрованих наукових положень і сформованих на їх основі комплексів методичних рекомендацій, що забезпечують оптимальну організацію розслідування та попередження окремих видів злочинів. У ній в особливому порядку аналізується накопичений досвід досудового слідства, відшукуються найефективніші прийоми та методи ведення розслідування певних категорій кримінальних проваджень. Зрозуміло, що процес розслідування злочинів є специфічною діяльністю, пізнавальна й організаційно-тактична сутність якої обумовлена особливостями формування доказової інформації та встановленням законом порядку її одержання й використання. Тобто, відбувається процедура пізнання подій минулого за залишеними особою (особами) матеріальних слідів відображення, а також формування їх вигляді слідів пам'яті, так званих ідеальних (уявних) слідів. Розслідування злочинів відрізняється від інших видів пізнавальної діяльності, адже здійснює перевірку: прихованих і знищених слідів злочину; перекрученої інформації, що має як орієнтувальне, так і доказове значення для встановлення об'єктивної дійсності у конкретному кримінальному провадженні. Процедура проведення поліграфологічних досліджень також використовує технології перевірки інформаційних слідів відображення від людини у події минулого, але у своєрідний спосіб. Звісно, що перевага цих досліджень надається ідеальним (уявним) слідам відображення, які у поліграфології мають назву психофізіологічні, бо вони зачіпають психологічно-емоційну складову організму людини через технологію застосування поліграфологом відповідних тестових питань-стимулів (подрозників). Однак часто у поліграфологічному дослідженні використовуються і матеріальні об'єкти (речі, предмети, документи, фото та ін.), як носії інформації про подію, факти з якої підлягають інструментальній перевірці раніше повідомлюваних особою даних.

Узагальнюючи вище викладене доходимо думки щодо усталеної і сформованої, об'єктивної і дієвої взаємодії, яка існує між поліграфологією та криміналістикою, незважаючи на те, що

кожна з цих наук має своє індивідуальне і цільове призначення. Паралельний розвиток зазначених галузей знань тільки їх збагачує, оновлює, розширює і наповнює новим якісним змістом.

Список використаних джерел

1. Криміналістика : Підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. – К. : „Центр учбової літератури”, 2015. 704 с.

2. Іщенко А. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів : [моногр.] / А. В. Іщенко, І. П. Красюк, В. В. Матвієнко. – К. : Нац. акад. внутріш. справ України, 2002. 161 с.

3. Мотлях О.І. Поліграфологія. Підручник. – К. : Освіта України, 2022. 550 с. ISBN 978-617-8077-08-2

Юхно Олександр Олександрович,
професор кафедри криміналістики
та судової експертології Харківського
національного університету внутрішніх
справ, доктор юридичних наук,
професор;

Бабакін Вадим Миколайович,
професор кафедри технологій захисту
навколишнього середовища факультету
управління та безпеки населення
Національного університету цивільного
захисту України, доктор юридичних
наук, доцент

ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТЕХНІКО- КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

За визначенням Міністра внутрішніх справ України Ігоря Клименка, справедлива система кримінального правосуддя, складовою якої є розслідування кримінальних правопорушень, сприяє посиленню довіри суспільства та формує повагу до органів влади, законності й порядку в країні. Належне функціонування органів Національної поліції України є необхідною умовою захисту конституційного ладу, дотримання прав, свобод людини і громадянина. [1, с. 9]. Сучасні досягнення і еволюція телекомунікаційних систем, засобів зв'язку та переходження на більш сучасні засоби цифровізації усіх їх

основних інформаційно-комукаційних питань вимагає від представників усіх галузей науки та практики нових підходів щодо дослідження структуризації вказаних винаходів та напрацювання пропозицій. Сьогодні вже не можна представити майбутнє життя у будь якій сфері без втілення цифровізації. Перед нами вже йде такий безповоротний процес коли вказане переводиться у всіх інформаційних сферах і формах, зокрема тестових, звукових, графічних в цифровий формат, зрозумілий сучасним гаджетам, електронним мережам, облікам та ін., без чого не можна уявити подальше існування людства. Вказане стосується також й криміналістичної техніки, судової експертології, правоохоронної сфери, досудового слідства та дізнання, які у повсякденній діяльності використовують значну кількість обліків з великою кількістю різноманітної інформації, користуватись і оперувати чим неможна попередніми комп'ютерними системами, програмами і мережами в силу їх, як на сьогодні, дещо застарілих розробок і технологій при використанні, застосуванні та удосконаленні. Тільки в системі МВС України існує велика кількість криміналістичних та ін. обліків, які доповнюються, накопичуються, обробляються і використовується у досудовому розслідуванні певною інформацією. Існують обліки, що стосуються усіх, або значної кількості громадян країни, зокрема : обліки за місцем реєстрації і отримання відповідних посвідчень і паспортів; отриманням закордонних паспортів; реєстрації щодо обліку володільців автотранспорту; реєстрація володільців мисливської та інших видів зброї; дактилоскопічні обліки, обліки інформації про наявність судимості або притягнення до кримінальної відповідальності та ін., які переходять поступово в систему цифровізації. Так, за відкритою інформацією в засобах ЗМІ заступника Міністра внутрішніх справ Л. Тимченка запроваджена цифровізація понад 950 тисяч одиниць мисливської зброї по країні, яку у 2024 р. вже переведено у вказаний цифровий формат у кількості понад 650 тисяч одиниць з обов'язковим відображенням їх індивідуальних фотознімків, і (робота в цьому напрямі закінчується – ред. авт.) При цьому громадяни можуть внести свої данні за рахунок використання онлайн-реєстрації МВС України через вікно «Цифровізація», що надасть можливість більш оперативно за часом і ефективно використовувати їх у досудовому розслідуванні і оперативно-розшуковій діяльності, тим самим для громадян покращуються і спрощуються сервісні послуги з боку поліції, що є її новим

нарямом діяльності. Це стосується й цифровізації й інших криміналістичних та ін. обліків, які існують та сприяють розкриттю і розслідуванню злочинів. Цифровізація розширює також можливості техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування злочинів, зокрема при оглядах місць події. При наявності динамічного характеру вчиненого злочину, що вимагає значних вимірювань по довжині, висоті та іншим параметрам певних висотних та об'ємних об'єктів, якщо дозволяє і вимагає обстановка буде доцільним здійснити фото- та відеофіксацію місця події за допомогою безпілотних літальних апаратів, або ж здійснити фіксацію обстановки місця події за допомогою цифрових технологій і засобів **3D-моделювання** або стереофотоз'мки, що дозволить візуалізувати місце події та деталізувати, зафіксувати таку візуалізацію в просторі та часі, відсліддити і зафіксувати місце події з будь якого ракурсу та відстані загалом, та необхідні об'єкти зокрема. Виготовлення у форматі 3D моделі об'єкта полягає у створенні його графічного цифрового тривимірного зображення. Отримана модель може бути інтегрована відповідною програмою комп'ютера і наочно відображена на екрані монітору, гарнітур доповненої чи віртуальної реальності, роздрукована за допомогою 3D принтера та ін. Одним із доступних та надійних способів створення 3D моделі об'єкта є його сканування. Сканування полягає у безпосередній фіксації зовнішніх просторових ознак об'єкта за допомогою спеціального програмно-апаратного комплексу, з подальшим формуванням цифрової тривимірної моделі об'єкта. Такі 3D моделі можуть бути досить інформативними, зокрема при масових обстрілах цивільної інфраструктури, адже дозволяють зафіксувати деталі руйнації у їх найбільш недоступних місцях та відтворити на екрані монітора і навіть здійснити необхідні виміри тих чи інших елементів моделі з визначенням реальних розмірів. При вчиненні злочинів проти життя і здоров'я особи при огляді місця події чи обшуку можна також використати 3D моделювання і зробити аналіз плям та крапель крові з метою визначення траєкторії їх утворення, що сприятиме більш детального встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення. Зазвичай, такими комплексами обладнанні пересувні спеціалізовані криміналістичні лабораторії при відділах криміналістичного забезпечення Слідчих управлінь ГУНП областей. Про запровадження цифровізації слід навести акцент начальника Департаменту оперативно-технічних заходів Національної

поліції України генерала поліції 3 рангу М. Кузнецова, що в сучасних умовах упровадження і тенденцій розвитку цифрової криміналістики модифікується процес отримання інформації. При цьому поліція використовує розробки компанії Cellebrite, що є світовим лідером у галузі передових систем для криміналістичних досліджень мобільних пристроїв. Вказана система розробляє гнучкі, перевірені на практиці інноваційні кросплатформені комплекси для проведення досліджень у польових умовах і в криміналістичній лабораторії. Зокрема, універсальний комплекс криміналістичного вилучення даних UFED дає змогу виконувати всі завдання з обробки масивів даних, які зберігаються в мобільних пристроях (номери телефонів, фотографії, посилення та ін.), що дає можливість правильно визначити коло осіб причетних до злочину і визначити напрям досудового розслідування [1, с. 10–12]. Система UFED також широко використовується при встановленні осіб, які анонімно інформують по засобам зв'язку поліцію про замінування з можливим настанням вибухів. Так, 01 вересня 2023 року таку інформацію про замінування у м. Київ та в декількох обласних центрах усіх шкіл столиці і регіонів отримала поліція, і саме за допомогою вищеназваного комплексу UFED було встановлено винних осіб. Переведення у формат цифровізації техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування є перспективним і потребує окремого дослідження.

Список використаних джерел

1. Татування злочинного світу й натільне тату. Інформ-аналіт. Зб. Укладачі В.М. Кузнецов, О.О. Кандицайло, А.М. Сидоренко, Т.Г. Корж-Ікаєва. Національна поліція України. Департамент оперативно-технічних заходів. Київ. 2019. 288 с.

Хахановський Валерій Георгійович,
професор кафедри інформаційних
технологій навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ДЕЯКІ МОЖЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНО ЗНАЧУЩОЇ ІНФОРМАЦІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СЕРВІСІВ

Злочинна подія як процес об'єктивної дійсності є взаємодією людини з оточуючими предметами, перебуває у зв'язку з іншими процесами, подіями і явищами, відображається в них і сама відображає певні процеси. Будь-яка подія пов'язана зі змінами в навколишньому середовищі. Тобто, відбувається процес утворення криміналістично значущої інформації, яку здебільшого розуміють як систематизовані дані про людей, способи і засоби вчинення кримінальних правопорушень, про викрадені речі, сліди та речові докази, трупи, а також інші об'єкти, що мають значення для розслідування.

Питанням інформаційних процесів під час розкриття та розслідування присвячувала свої роботи низка відомих вітчизняних та зарубіжних вчених-криміналістів, таких, як: В. П. Бахін, Р. С. Белкін, В. Г. Гончаренко, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, В. О. Коновалова, В. К. Лисиченко, Є. Д. Лук'янчиков, О. В. Одерій, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітько та інші.

Здебільшого інформаційні процеси в цій сфері поділяють на такі етапи:

- пошук і виявлення криміналістично значущої інформації;
- сприйняття і фіксація криміналістично релевантної інформації;
- обробка інформації;
- використання криміналістично значущої інформації.

Щодо пошуку та виявлення криміналістично значущої інформації, цей етап В. К. Лисиченко та Н. В. Перебитюк розуміють як «орієнтовно-дослідницька операція розвідницького характеру, що ґрунтується на криміналістичних знаннях і наявних відомостях про подію та її відображеннях у конкретній обстановці й виконується слідчим з метою осмислення обставин її здійснення, визначення напрямів і ситуаційних завдань з її розкриття, а також підходів і методів виявлення слідів й інших об'єктів – носіїв інформації для подальшого їх дослідження» [1, с. 92–93]. Існують також погляди, що це частина пізнавальної діяльності, спрямована на пошук джерел та виявлення в них інформації; комплекс процесуальних і непроцесуальних засобів, реалізованих слідчим при розслідуванні з метою забезпечення збирання доказів і пізнання всіх обставин, що мають значення для правильного вирішення кримінальної справи.

Виявлена інформація має бути сприйнята суб'єктом пізнання. З метою подальшого використання інформації у

кримінальному судочинстві вона підлягає обов'язковій фіксації згідно з чинним кримінально-процесуальним законодавством. У разі потреби здійснюється декодування інформації (її перетворення у зрозумілу знакову форму), виконується її змістовний та правовий аналіз. Слідчий не завжди може правильно, повно й об'єктивно оцінити наявну інформацію, тому для оптимальної оцінки вихідної інформації рекомендують застосовувати метод інтерпретації. Якщо інформація, одержана під час розслідування, доказова, вона використовується у процесі доказування як фактичні дані або як засіб доказування. Вона є основою для побудови версій, моделювання події та обставин злочину, вибору процесуальних і тактичних засобів вирішення поставлених завдань тощо. Орієнтовна ж інформація може використовуватися для пошуку доказів, висування і перевірки версій, прийняття тактичних рішень і прийомів, підготовки та провадження слідчих дій.

М. В. Салтевський джерелами інформації досудових слідчих дій вважав об'єкти живої і неживої природи, в тому числі й людей, які були учасниками події злочину і відображали його у вигляді ідеальних слідів пам'яті й в такий спосіб стали джерелами інформації про раніше вчинений злочин. На його думку, джерелами інформації про злочинну подію можуть бути люди й речі (прості джерела) та складні системні джерела (речі - люди) [2, с. 23–328].

Останнім часом значно розширюється перелік джерел криміналістично значимої інформації. Зокрема, таку інформацію отримують шляхом аналізу відкритих інтернет-джерел [4, с. 144–155]. Крім того, стрімкий розвиток цифрових засобів фото- та відеофіксації, їхня доступність у придбанні для пересічного громадянина зумовили появу великої кількості медійних файлів, що відтворюють об'єктивну обстановку в різних інтервалах часу та простору. Змістом такого контенту дедалі частіше стають фото або відеозаписи (навіть із місць вчинення правопорушень) з відображенням на них: а) осіб, що їх вчинили; б) механізму (способу) вчинення; в) транспортних засобів, які були задіяні; г) інших обставин, які мають значення для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Водночас, засвідчує аналіз практики розслідування кримінальних правопорушень, останнім часом дедалі більше послуговуються матеріалами відеозапису з різних джерел (камер відеоспостереження, відеореєстраторів тощо), які можуть виступати доказами у кримінальних провадженнях [5, с. 72–80].

Нині в Україні впроваджується Єдина система відеомоніторингу стану публічної безпеки. До цієї платформи під'єднують камери відеоспостереження, які сьогодні знаходяться на автодорогах державного значення, у місцях значного скупчення людей, а також камери, під'єднані до муніципальних систем «Безпечне місто». У подальшому до системи інтегруватимуть камери, які розміщені у навчальних закладах. В Києві на 1 тисячу населення встановлено 2 камери відеоспостереження, у Римі цей показник складає 4 камери, у Стамбулі – 7, Берліні – 8, Лондоні – 13. Отже, кількість камер відеоспостереження у м. Києві є недостатньою.

Слід відзначити, що у Верховній Раді України знаходиться на розгляді законопроект про Єдину систему відеомоніторингу стану публічної безпеки, який буде визначати порядок встановлення камер відеоспостереження, їх адміністрування, а також передбачено відповідальність за розповсюдження інформації з камер відеоспостереження.

До Єдиної системи відеомоніторингу стану публічної безпеки, яку впроваджує МВС, планують під'єднати 50 тисяч камер відеоспостереження по всій країні. Завдяки збільшенню кількості та підвищенню якості відеокамер, зокрема, вдалося втричі зменшити кількість грабежів у громадських місцях. Результати аналізу відеоматеріалів з камер спостереження також використовуються правоохоронцями й для розкриття воєнних злочинів.

Нерідко розслідування будь-якого кримінального провадження починається із питання про наявність відеоспостереження поблизу місця події. Якщо ці камери встановлені правоохоронними органами, в межах програми «Безпечне місто», їх виявлення те викликає труднощів. Разом з тим, останнім часом низкою фірм, приватних установ встановлюють свої відеокамери, інформація про їхнє розташування, як правило, відсутня. Тому для їх виявлення, пропонуємо вивчити можливість застосування спеціалізованих сервісів, таких, зокрема, як WAZE, HUD Speed та ContraCam.

Список використаних джерел

1. Лисиченко В. К., Перебитюк Н. В. Понятие и методологические вопросы поиска в расследовании преступлений // Актуальные проблемы судебной экспертизы и криминалистики: тез. науч.-практ. конф. Київ, 1993. С. 92–93.
2. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): Підручник. Київ: Кондор, 2005. 588 с.

3. Тіщенко В.В. Інформаційні процеси в розслідуванні злочинної діяльності. Інформаційне забезпечення протидії організованій злочинності: збірник наукових статей / за ред. М.П. Орзіха, В.М. Дрьоміна. Одеса: Фенікс, 2003. С. 51–61.

4. Одерій, О. В., Кожевніков О. А. Отримання криміналістично значущої інформації шляхом аналізу відкритих інтернет-джерел // Правовий часопис Донбасу. 2020. № 4 (73). С. 44–155.

5. Хахановський В. Г., Чашницька Т. Г.. Ідентифікація особи за ходом, зафіксованою в матеріалах відеозапису // Криміналістичний вісник: наук.-практ. зб.; ДНДЕКЦ МВС України; НАВС. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2020. № 1 (33). С. 72– 80.

Лисенко Володимир Васильович,
професор кафедри кримінального права
та процесу Державного податкового
університету, доктор юридичних наук,
професор

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОКАЗУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ (ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН)

Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (далі – наркотичних засобів (психотропних речовин), відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 307 КК України, є серйозною загрозою не лише для України, а й також для всього цивілізованого світу. Незважаючи на наявність необхідного нормативно-правового забезпечення цього напрямку протидії злочинності, розгалуженої системи правоохоронних органів, криміногенна ситуація в цій сфері залишається вкрай напруженою. Особливою проблемою щодо протидії є неналежна робота правоохоронних органів щодо отримання та використання доказів. Судова практика свідчить про непоодинокі випадки порушення норм кримінального процесуального законодавства щодо отримання доказів, вилучення наркотичних засобів (психотропних речовин). Є очевидним складність у отриманні первинної інформації про незаконний обіг наркотичних засобів та її реалізації в матеріали кримінального провадження. При

цьому зазначене вище не звільняє правоохоронні органи від неухильного дотримання вимог КПК України.

Так у судовому рішенні було зазначено, що особу «зупинили працівники ВКП Вінницького РУП. Під час поверхневої перевірки ОСОБА_5, у відповідь на питання працівників поліції, чи є в нього при собі заборонені в обігу речі, повідомив, що зберігає наркотичні засоби, які має намір реалізовувати шляхом розкладання «закладок»».

Без відкриття кримінального провадження співробітниками поліції, фактично, був проведений обшук, який оформлено як огляд місця події. В подальшому був вилучений телефон, де містилися фотографії місць «закладок» та їх геолокації, проведено 19 оглядів місць події й вилучено зазначені «закладки» наркотичних засобів. Незважаючи на обвинувальний вирок щодо результатів розгляду, кримінальне провадження містить істотні порушення положень КПК щодо початку досудового розслідування й отримання та використання доказів. Час між проведенням огляду місця події у різних місцях відрізнявся декількома хвилинами. При цьому в протоколі огляду місця події від 11.01.2021 року, відповідно до якого в приміщенні службового кабінету Вінницького РУП ГУ НП у Вінницькій області ОСОБА_5 повідомив про обставини розкладання ним наркотичних засобів. В подальшому, ОСОБА_5 разом з працівниками поліції їздив за адресами, де він здійснював розміщення наркотиків. Дані адреси вказував ОСОБА_10 та вказував на місце, де знаходиться здійснена ним закладка. В ході огляду вилучено кристалічні та порошкоподібні речовини, таблетки [1].

Під можливість проведення огляду місця події до відкриття кримінального провадження правоохоронцями підводиться проведення обшуку, особистого обшуку тощо. Так «24.07.2020 року близько 18:30 год. ОСОБА_5, зберігаючи при собі психотропну речовину з метою її збуту, перебував поблизу будинку № 28 по вул. Привокзальній в м. Вінниці, де його зупинили працівники поліції». «Цього ж дня в період часу з 20:33 год. до 21:33 год. поблизу будинку № 28 по вул. Привокзальній в м. Вінниці під час огляду місця події, в ОСОБА_5 в правій кишені джинсових шортів виявлено п'ять згортків з ізоляційної стрічки жовтого кольору, один з яких був із зеленими смужками, з порошкоподібною речовиною білого кольору, а також в кишені портфеля ОСОБА_5 виявлено поліетиленовий пакет в якому знаходились 20 згортків з ізоляційної стрічки червоного кольору,

оброблених пластиліном, в середині яких знаходилась порошкоподібна речовина білого кольору. Дані згортки вилучили працівники поліції» [2]

В іншому випадку, виходячи із змісту вироку, в судовому засіданні захисник обвинуваченого, адвокат, наголосив на тому, що коли співробітники патрульної поліції виявили у ОСОБА_4 наркотичні засоби, фактично відбулося його затримання та обшук, однак, при цьому його підзахисному не були вчасно роз'яснені його права, зокрема право на захист, та не було забезпечено присутність адвоката під час обшуку, що порушує право особи на захист. Суддею було відхилено зазначене клопотання посилаючись на те, що «обвинувачений ОСОБА_4, згідно даних ДІ МВС та УІАП ГУНП в Донецькій області № 730 від 26.10.2022, починаючи з 2011 року був чотири рази засуджений за вчинення умисних кримінальних правопорушень, відбував реальне покарання в місцях позбавлення волі, тобто зі своїми правами як підозрюваного/обвинуваченого у кримінальному провадженні, зокрема з правом мати захисника та відмовитися давати показання без участі захисника, ОСОБА_4 був обізнаний» [3]

Аналіз судової практики засвідчив, що у ході розслідування слідчими не завжди проводиться необхідний комплекс заходів для встановлення всіх обставин вчинення кримінального правопорушення, зокрема щодо постачальників наркотичних засобів та психотропних речовин особам для подальшої їх реалізації за допомогою віддаленого доступу (закладок). Так правоохоронцями у ході огляду місця події був вилучений пакет із речовиною зеленого кольору, який правопорушники отримали як поштове відправлення через відділення ТОВ «Нової пошти». Слідчим не були проведені заходи щодо встановлення осіб, які надіслали такий наркотичний засіб та не встановлено яким чином була здійсненна оплата тощо. В ході розслідування встановлено, що такі поштові відправлення були отримані неодноразово. Матеріали не містили інформації, зокрема ТОВ «Нової пошти» про осіб, які надсилали такі поштові відправлення (номер телефону, прізвище, місце відправлення тощо) [1]

Вище наведені лише окремі проблеми та недоліки в діяльності правоохоронних органів щодо доказування фактів незаконно обігу наркотичних засобів (психотропних речовин). Аналіз судової практики засвідчив також ряд інших недоліків, зокрема: проведення обшуку без ухвали слідчого судді;

неналежне фіксування технічними засобами процесу обшуку; неналежне упакування вилучених наркотичних засобів; проведення двох оперативних закупок в однієї особи без відкриття кримінального провадження після першої оперативної закупки; не зазначення у постанові прокурора про проведення контролю за вчиненням злочину у формі оперативної закупки терміну проведення тощо.

Список використаних джерел

1. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 29 грудня 2022р. Провадження № 1-кп/127/248/21. [Електронний ресурс] URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108169431>.

2. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 22 жовтня 2020 р. Справа № 127/23132/20. [Електронний ресурс] URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92369503>

3. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 1 травня 2023 р. Справа № 43/3111/22. [Електронний ресурс] URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110571128>.

Гусєва Влада Олександрівна,
завідувач кафедри криміналістики
та судової експертології навчально-
наукового інституту № 1 Харківського
національного університету внутрішніх
справ, доктор юридичних наук,
професор

СУЧАСНІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ МЕТОДИ ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ ЗЛОЧИНІВ

Розслідування кримінальних правопорушень, особливо злочинів, нерідко супроводжується протидією розслідуванню. Під криміналістичним забезпеченням подолання протидії досудовому розслідуванню традиційно розуміють сукупність взаємопов'язаних між собою дій, у вигляді 1) розроблення криміналістичних рекомендацій; 2) доведення до відома співробітників органів досудового розслідування результатів аналізу діяльності щодо виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, змісту злочинної діяльності та даних про ефективне застосування методів і засобів протидії злочинності; 3) безпосереднє використання співробітниками правоохоронних органів криміналістичних рекомендацій у практиці виявлення та розслідування кримінальних правопорушень [1, с. 366].

Складові криміналістичного забезпечення подолання протидії розслідуванню злочинів, як правило, пов'язують з: 1) сукупністю теоретичних положень у межах цієї проблематики; 2) криміналістичної освіти працівників правоохоронних органів, залучених до розслідування злочинів; 3) криміналістичної техніки (засобів і методів). Науковцями наразі активно провадяться дослідження щодо вироблення науково обґрунтованих рекомендацій стосовно розслідування кримінальних правопорушень, водночас розробки щодо апробованих методів подолання протидії розслідуванню не такі потужні, а ці питання взагалі користуються меншою увагою вчених.

Упродовж воєнного стану і освітніми установами, і правозахисними організаціями, і власне різними відомчими структурами активно провадяться різноманітні інформаційні й освітні заходи задля доведення до відома працівників правоохоронних органів сучасних тенденцій у розслідуванні та документуванні злочинів. Особлива увага в цьому контексті приділяється наразі воєнним злочинам, проте не можна нехтувати увагою і стосовно інших груп кримінальних правопорушень, оскільки їх питома вага в облікованій злочинності також залишається достатньо вагомою.

Щодо ефективних методів подолання протидії розслідуванню, то тут слід наголосити на важливості врахування теоретичних положень і практичних аспектів діяльності. Кожен із практичних методів слід застосовувати з урахуванням низки обставин. Не слід тут нехтувати й узагальненнями слідчої та судової практики, адже саме на підставі їх ґрунтовного вивчення і формуються рекомендації щодо розслідування, судового розгляду тощо. Поширеними способами протидії, до реалізації яких вдаються представники сторони захисту та інші заінтересовані в результатах кримінального провадження особа є:

- знищення та підміна знарядь і засобів вчинення кримінального правопорушення, слідів злочину;
- створення перешкод у доступі до необхідної для слідства інформації;
- відмова від участі у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях;
- пошкодження процесуальних документів;
- подання необґрунтованих скарг на процесуальні рішення;

– затягування строків ознайомлення з матеріалами кримінального провадження;

– вчинення незаконного впливу на потерпілого, свідків, спеціаліста, експерта та інших учасників кримінального провадження;

– ухилення від виклику, проводу, неявка на розгляд клопотання про обрання запобіжного заходу за відсутності обґрунтованих для цього причин тощо. Тому слідчий, який провадить досудове розслідування має враховувати всі ці обставини, надавати їм об'єктивну оцінку та передбачати можливість їх реалізації окремими особами на стадії досудового розслідування.

До ефективних методів подолання протидії ми вважаємо за потрібне віднести такі:

1) на всіх етапах розслідування отримувати характеристику суб'єктів, які потенційно можуть стати учасниками протидії досудовому розслідуванню;

2) своєчасно ухвалювати організаційно-управлінські та процесуальні рішення, котрі можуть унеможливити реалізацію різних форм протидії досудовому розслідуванню;

3) використовувати процедури та стратегії критичного мислення у практичній діяльності щодо розслідування злочинів;

4) вживати заходів щодо захисту інформації в умовах протидії досудовому розслідуванню зокрема, так і в цілому забезпечення збереження таємниці досудового розслідування;

5) максимально реалізувати можливості слідчих (розшукових) дій під ас отримання інформації з матеріальних, особистісних і змішаних джерел;

6) мінімізувати можливість використання будь-яких корумпованих зв'язків сторони захисту щодо здійснення протидії розслідуванню [2, с. 350].

Таким чином, у практичній діяльності щодо розслідування злочинів особи, причетні до вчинення кримінальних правопорушень, вдаються до реалізації цілого комплексу дій, спрямованого на протидії розслідуванню з метою уникнення кримінальної відповідальності. З огляду на це, і науковці, і практичні працівники повинні докладати максимум зусиль щодо постійного вдосконалення криміналістичних методів подолання протидії розслідуванню та розробці тих, що відповідатимуть вимогам часу і потребам правозастосовної діяльності.

Список використаних джерел

1. Плетенець В. М. Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 424 с.

2. Гусєва В. О. Методика розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності: монографія. Харків: У справі, 2020. 452 с.

Нікітіна-Дудікова Ганна Юрївна,
професор кафедри криміналістики
навчально-наукового інституту права
та психології Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, доцент

СПОСІБ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ДІТЕЙ

Спосіб вчинення злочину є найбільш динамічною і рухомою характеристикою, оскільки саме спосіб – безпосередня форма адаптації злочинців до соціальних умов, що змінюються [1, с. 38]. У визначенні, яке пропонує Великий тлумачний словник сучасної української мови, «спосіб» – це певна дія, прийом або система прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось» [2].

Спосіб вчинення злочину є ознакою його об'єктивної сторони, до складу якої входять також: суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність); суспільно небезпечні наслідки (злочинний результат); причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечними наслідками; знаряддя та засоби, місце, час і обстановка вчинення злочину. Спосіб вчинення злочину тісно пов'язаний з іншими елементами об'єктивної сторони та відображає власне злочинне діяння, є засадою для класифікації складу злочину та використовується як кваліфікуюча ознака [3].

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення є передумовою кримінальної відповідальності, його зовнішньою стороною, дослідження якої дозволяє зробити висновки не тільки про даний елемент складу, але й визначати об'єкт посягання та установлювати форму вини. Об'єктивна сторона є одним з

чотирьох обов'язкових елементів складу кримінального правопорушення. Без об'єктивної сторони діяння не може бути посягання на об'єкт кримінального правопорушення, немає й суб'єктивної сторони як певного відображення об'єктивних ознак діяння у свідомості суб'єкта, і нарешті, відсутній суб'єкт кримінального правопорушення.

На думку С.М. Зав'ялова, спосіб вчинення злочину має здатність впливати на кримінально-правову оцінку вчиненого, що відображається в кримінально-правовій кваліфікації діяння, він є показником його суспільної небезпеки, критерієм криміналізації та декриміналізації суспільно-небезпечних діянь [4, с. 100].

У кримінально-правовій характеристиці спосіб вчинення кримінального правопорушення завжди конкретний і визначений Кримінальним кодексом. Чинним Кримінальним кодексом України визначено шість способів вчинення кримінальних правопорушень проти статеві свободи та статеві недоторканості. До них відносяться: зґвалтування (вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи), сексуальне насильство (вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи), примушування до вступу в статевий зв'язок (примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з іншою особою), вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (вчинення повнолітньою особою дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з використанням геніталій, іншого органу чи частини тіла або будь-якого предмета), розбещення неповнолітніх (вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку) та домагання дитини для сексуальних цілей (пропозиція зустрічі, зроблена повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, особі, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з метою вчинення стосовно неї будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій, у разі якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася) [5].

Визначаючи поняття способу вчинення злочину як кримінально-правової категорії, спосіб - це сукупність (система) прийомів і методів, що використовуються при вчиненні злочину [6, с. 123], тобто взаємопов'язані та цілеспрямовані акти поведінки, операції, прийоми, рухи, які застосовуються суб'єктом безпосередньо при вчиненні кримінального правопорушення.

Саме у способі вчинення кримінального правопорушення знаходять своє відображення суспільно небезпечні дії, прийоми та методи, які використовував правопорушник для вчинення кримінального правопорушення.

Таке розуміння способу вчинення кримінального правопорушення узгоджується з етимологічним значенням поняття «спосіб», під яким розуміють «спосіб дії, прийом, метод здійснення чого-небудь», «той або інший порядок дій, метод у виконанні якої-небудь роботи, у досягненні якої-небудь мети» [7, с. 704].

Аналогічний підхід до визначення поняття способу вчинення кримінального правопорушення застосовується і у кримінальному процесі. З позиції кримінального процесу, під способом вчинення злочину розуміють комплекс вчинених у певній послідовності дій, які обумовлюють настання злочинного результату. Розглядаючи спосіб вчинення злочину як частину предмета доказування, його потрібно однаково розуміти у всіх галузях знання, які включають його у предмет свого дослідження. Спосіб вчинення злочину – це певний порядок, метод, послідовність рухів і прийомів, що застосовуються особою для вчинення злочину, форма реалізації дії чи бездіяльності [8, с. 123].

Кримінальне правопорушення завжди вчиняється певним способом, який детермінує появу характерних для нього слідів та їх сукупності. Аналіз сукупності залишених слідів дозволяє реконструювати вчинене кримінальне правопорушення та трансформувати отримані сліди у докази. Це дозволяє визначити логічний ланцюг щодо формування доказової бази: спосіб – сліди – докази.

У криміналістиці, на відміну від кримінального права, кримінального процесу та кримінології, під способом вчинення злочину розуміють не тільки його безпосереднє вчинення, але й включають у цю категорію дії з готування та приховування злочинів, навіть якщо останні не пов'язані з кримінально-правовим оцінюванням подій, що дає підстави стверджувати, що

криміналістичне розуміння способу вчинення злочину є найбільш широким серед наведених [9].

Якщо спосіб вчинення кримінального правопорушення з точки зору кримінального права завжди конкретний та визначений у Кримінальному кодексі, то криміналістичного значення набувають його численні властивості, ознаки: поширеність такого способу, конкретні прийоми його застосування правопорушником, технічні засоби, які використовують при цьому, їх конструктивні особливості, сліди в навколишньому оточенні як ознаки використання конкретного способу.

Спосіб вчинення злочину – це об'єктивно й суб'єктивно детермінована система дій (операцій, механізмів, прийомів) поведінки суб'єкта в процесі підготовки, вчинення і приховання злочину, кожна з яких залишає специфічні сліди, що дозволяють за допомогою криміналістичних прийомів і засобів отримати уявлення про сутність події, що мала місце, встановити особу злочинця та його причетність до злочинної дії, а також визначити найоптимальніші шляхи вирішення завдань розслідування [10, с. 55, 56].

Оскільки спосіб вчинення кримінального правопорушення являє собою комплекс (систему, сукупність) причинно і функціонально взаємопов'язаних актів поведінки, що є якісною характеристикою кримінально караного діяння (дії чи бездіяльності), що у способі кримінального правопорушення відбиваються певні якості особи правопорушника, його мотив і мета, то спосіб вчинення кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей можна визначити як сукупність логічних і послідовних дій правопорушника, які мають сексуальну конотацію та направлені проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, пов'язаних єдиним злочинним умислом, який полягає у задоволенні статевого потягу правопорушника.

Список використаних джерел

1. Весельський В. К. Сучасні можливості використання даних про спосіб вчинення злочину в боротьбі зі злочинністю : навчальний посібник / В. К. Весельський, С. М. Зав'ялов, В. В. Пясковський. – Київ, 2009. – 160 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Перун, 2004. – 1440 с.

3. Гора І. Поняття способу вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні. URL: <http://legeasiviata.in.ua/archive/2012/9/08.pdf>

4. Зав'ялов С.М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : дис... канд. юрид. наук: 12.00.09/Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2005. URL: <http://www.disslib.org/sposib-vchynennja-zlochynu-suchasni-problemy-vyvchennja-ta-vykorystannja-u-borotbi-zi.html>

5. Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n976>

6. Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. [для студ. юрид. спец. ВНЗ] / за ред. проф. В. В. Сташиса і В. Я. Тація. – Х. : Юрінком Інтер, 2007. – 496 с.

7. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1983– . – Т. 5 : Р-Т / уклад. : Р. В. Болдирев та ін. – 2006. – 704 с.

8. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. – К.: Ваіте, 2014. – 944 с.

9. Дудніков А. Л. Проблеми визначення способу злочину в криміналістиці. URL: http://www.hniise.gov.ua/user_files/File/sbornik/2011/Dudnikov.pdf

10. Чернявський С. С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Чернявський Сергій Сергійович. – К., 2002. – 219 с.

Біленчук Петро Дмитрович,

професор Європейської академії прав людини, кандидат юридичних наук, доцент;

Малій Микола Іванович,

доцент кафедри кримінального права та процесу Київського університету права Національної академії наук України, доктор філософії

ПРАКСЕОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК КАФЕДРИ КРИМІНАЛІСТИКИ НАВС В ЕЛЕКТРОННУ ЕРУ

Загальновідомо, що кафедра криміналістики та судової медицини НАВС має славетну багатолітню освітню, науково-

дослідну та праксеологічну історію свого становлення й розвитку, яка бере початок ще від часів спеціальної середньої школи КВШ. А вже потім, у 1964 році, на базі кафедри оперативної роботи і криміналістики була створена самостійна кафедра криміналістики Київської вищої школи МВС. Оскільки з роками цей заклад вищої освіти змінював свій правовий статус і назву, то, відповідно, й кафедра діяла в цих установах: із 1992 р. – в складі Української академії внутрішніх справ; із 1996 р. – в структурі Національної академії внутрішніх справ України; з 2005 р. – в Київському національному університеті внутрішніх справ; а з 2010 р. і дотепер – в Національній академії внутрішніх справ.

Сьогодні кафедра криміналістики та судової медицини – це потужний освітньо-науковий центр, відомий як в Україні, так і світі, який забезпечує базову фундаментальну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації нової генерації правників – слідчих, прокурорів, поліцейських, детективів, експертів, співробітників сил спеціального оперативного призначення «КОРД» тощо. У зв'язку з 60-річним ювілеєм не можна не відзначити той значний доробок «кафедралів» різних поколінь – представників потужних новітніх галузей криміналістичної науки – кінозйомки, відеозапису, слідознавства, антропології, психофізіологічної діагностики людини, дерматогліфіки, балістики, зброезнавства, вокалоскопії, голографії, одорології, графології, нейрокібернетики, кіберкриміналістики, електронної криміналістики, кіберекспертології, ядерної криміналістики, кібербезпеки, аерокосмічної кібербезпеки тощо.

У різні періоди серед очільників кафедри були видатні постаті, досвідчені і знані правники, непересічні науковці, оригінальні дослідники, заслужені педагоги, словом справжні особистості зі значним професійним досвідом. Першим керівником кафедри криміналістики був ветеран Другої світової війни, фахівець-практик П.М. Назаров, у 1971 році керівником кафедри криміналістики був призначений М.В. Салтевський; у 1979–1985 рр. кафедру очолював В.П. Бахін; з 1985 по 1993 рр. – Є.Д. Лук'янчиков; із 1993 по 1996 рр. – П.Д. Біленчук. Далі, у 1996–2004 роках, кафедру очолював В.С. Кузьмичов, із 2004 по 2015 роки – В.К. Весельський, із березня 2016 по 2021 рік – А.В. Самодін, а з квітня 2023 року завідувачем кафедри є кандидат юридичних наук, доцент А.О. Антошук.

У своїй історії сучасна кафедра криміналістики та судової медицини пройшла декілька організаційно-штатних змін та

удосконалень, зокрема, у 1971 р. на кафедрі криміналістики Київської вищої школи МВС створили секцію спеціальної техніки, яка в 1984 р. була реорганізована й переведена на кафедру оперативної роботи цього ж закладу вищої освіти.

За минулі роки на кафедрі були створені спеціальні навчальні комплекси, і лабораторії (криміналістичної техніки, спеціальної техніки, криміналістичної тактики, методики розслідування окремих видів злочинів), спеціалізований криміналістичний музей (нині – це Музей МВС у структурі НАВС), криміналістичний полігон, чотири фотокіновідеолабораторії та інші дослідницькі криміналістичні установи. Філія кафедри криміналістики була також утворена і активно працює (поєднувала теорію і практику) в центральному апараті Міністерства внутрішніх справ України – в структурі Експертної служби МВС України, яку очолює П. Д. Біленчук.

У різні часи в структурі кафедри криміналістики працювали такі знані вчені та практики, як Е.П. Коновалов, А.О. Крикунов, Л.К. Литвиненко, З.М. Ломако, В.С. Назаров, М.К. Кузьменко, А.І. Комаров, Н.П. Партала, К.С. Пічко, М.Д. Потапов, Ю.Ф. Жаріков, В.П. Кологривов, Г.І. Прокопенко, В.В. Зубрійчук, О.К. Сівальов, П.П. Артеменко, В.Г. Лукашевич, А.І. Марчук, А.С. Лісовий, С.М. Лівшиц, А.В. Гудзенко, М.М. Пащенко, В.І. Перкін, О.О. Садченко та інші, які щедро ділилися досвідом своєї наукової і професійної діяльності зі студентами. А сьогодні продовжують працювати на науково-педагогічній криміналістичній ниві як на даній кафедрі, так і в суміжних криміналістичних кафедрах, криміналістичних лабораторіях, еспертних відомствах та інших установах А.О. Антощук, А.В. Самодін, А.В. Кофанов, О.І. Кобилянський, В.М. Атаманчук, В.В. Арешонков, В.С. Мацишин, В.В. Пясковський, В.Я. Радецька, Ю.П. Приходько, О.Г. Волошин, В.В. Бурлака, В.К. Чаюк, О.В. Кравчук, В.В. Корольчук, П.Є. Антонюк, В.І. Пашко, Б.Е. Лук'янчиков, С.Ю. Петраєв, А.О. Полтавський, О.І. Жеребко, О.В. Воробей, В.Д. Поливанюк, Є.Ю. Свобода, О.В. Шведова та інші професіонали своєї справи [1].

Очевидно, що сьогодні наукова школа кафедри криміналістики активно розвиває міжнародну співпрацю з навчальними закладами і практичними установами Великої Британії, Білорусі, ФРН, Канади, США, Франції, Італії, Польщі, Молдови, Латвії, Литви, Естонії, Іспанії, Чехії, Узбекистану, Татарстану, Австрії, Угорщини та інших країн світу. Цікавий досвід кафедри накопичений у співпраці з ФБР США і Академією Федерального бюро розслідувань США та іншими

криміналістичними та правничими дослідницькими установами Сполучених штатів Америки [2].

У той же час криміналістична наукова школа кафедри криміналістики характеризується проведенням інноваційних дослідно-конструкторських робіт. Зокрема, науковці кафедри спільно з іншими фахівцями практичних слідчих, судових і експертних установ отримують патенти, свідоцтва про реєстрацію авторських прав на твори й інші розробки. Останнім часом розроблено інформаційно-довідкові програми «Робоче місце слідчого», «Робоче місце експерта-вибухотехніка» тощо.

Уперше в Україні на кафедрі розроблено науковий комплекс таких новітніх криміналістичних засобів, методів і технологій як: слідчо-оперативний одорологічний чемодан для виявлення й фіксації запахових слідів; лінійку криміналістичну топографічну для процесуальної фіксації доказової інформації в процесі проведення слідчих дій; комплект засобів для дослідження психофізіологічних особливостей особи в процесі професійної роботи з кадрами, а також при здійсненні слідчо-оперативних дій та операцій; складний метричний квадрат для двох- і трьохвимірного документування відомостей у процесі досудового розслідування; комплект науково-технічних засобів інспектора поліції; отримано патент на промисловий зразок – трафаретну лінійку слідчого «Лінійка-С» для складання протоколів слідчих (розшукових) дій; інтерактивну методiku V-3 «Юлій Цезар» для проведення креативних занять та майстер-класів у навчальному процесі; програмний електронний продукт «Мультимедійний підручник «Криміналістика» для проведення інтерактивних лекційних, семінарських і практичних занять; автоматизовану систему багатовекторного дослідження особистості – АСБДО-ММР1 для психофізіологічної діагностики і прогнозування поведінки людини як у типових, так і екстремальних ситуаціях; комп'ютерну програму «Автоматизована система кримінального провадження – АСКП» для автоматизації досудового розслідування окремих видів злочинів на всіх етапах слідчої діяльності.

На сьогодні науковці кафедри криміналістики особливу увагу приділяють новітнім ідеям, пов'язаним із можливостями впровадження електронного судочинства й електронного кримінального провадження на основі використання узагальненого досвіду європейських країн. У цьому плані особливо цікавими й актуальними є сьогодні питання, пов'язані, по-перше, з формуванням нової галузі криміналістичних знань – комп'ютерної

(електронної) криміналістики; по-друге, з необхідністю створення загальнодержавної системи кібернетичної безпеки критичної інфраструктури країни для протидії кіберзагрозам, кібератакам, кіберзлочинам, кібершахрайству, кібершпигунству та кібертероризму; по-третє, з важливістю удосконалення діяльності потужних кіберполіцейських і кібервійськових структур; а ще значимістю підготовки кіберполіцейських, кіберкриміналістів, кібердетективів, кіберпрокурорів, кіберекспертів, кіберсуддів, кіберадвокатів, які зможуть забезпечити розслідування злочинів в сучасному віртуальному кіберпросторі [3], обумовленими реальними потребами експертної, слідчої і судової практики в розробці методик розслідування злочинів, які скоюються в світовому космічному просторі, а також кіберзлочинів, які скоюють із використанням новітніх засобів, методів і технологій електронного інтелекту.

У наш час, коли людство переживає бурхливий розвиток електронної цивілізації, колектив кафедри криміналістики працює над розробкою новітніх тем, пов'язаних із формуванням концептуальних засад загальнодержавної системи кібернетичної безпеки критичної інфраструктури та аерокосмічної кібербезпеки. Досліджуються новітні засоби і методи протидії кіберзагрозам, кібератакам, кіберзлочинам, кібершпигунству, кібершахрайству та кібертероризму [4]. Особливо цікавими і надзвичайно актуальними є наукові розробки в галузі запобігання та протидії аерокосмічній та електронній кіберзлочинності, які сьогодні є актуальними, новими та затребуваними слідчою, експертною і судовою практикою [5; 6; 7].

Список використаних джерел

1. Біленчук П.Д., Перелигіна Р.В., Малій М.І., Юрчишин В.М. Праксеологічна реалізація криміналістичних ідей Ганса Гросса: історіографія та погляд у електронне майбутнє: монографія // За ред. проф. П.Д. Біленчука. Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. 494 с.
2. Біленчук П., Малій М. Космічне партнерство України і США: Міжнародна правнича дипломатія в дії // Юридичний Вісник України, 2019. № 45. С. 12–13.
3. Біленчук П.Д., Малій М.І. Кіберсвіт у новому тисячолітті. Хто вони: кіберзлочинці, кібершахраї, кібертерористи? // П.Д. Біленчук, М.І. Малій // Юридичний Вісник України, 2019. № 39. С. 14-15.

4. П.Д. Біленчук, М.І. Малій. Актуальні питання комп'ютерної криміналістики і кібербезпеки в новому тисячолітті. Київ: НАВС, 2019. С. 58–61.

5. Біленчук П., Малій М. Космічна й електронна кіберзлочинність: загрози і виклики нового тисячоліття // Юридичний Вісник України, 2019, № 40. С. 14–15.

6. Біленчук П.Д. Електронна цивілізація: інноваційне майбутнє України. Монографія / П.Д.Біленчук, М.М. Близнюк, О.Л. Кобилянський, М.І. Малій, Ю.О. Пілюков, О.В. Соболев, за заг. ред. П.Д. Біленчука. К.: УкрДГРІ, 2018. 284 с.

7. Біленчук П.Д. Конвергенція квантового майбутнього: правове, освітнє, наукове і ресурсне забезпечення / П. Біленчук // Юридичний Вісник України, 2018. № 42–43 С. 16-17.

Александренко Олена Віталіївна,
науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії з проблем
криміналістичного забезпечення
та судової експертології Національної
академії внутрішніх справ кандидат
юридичних наук, доцент;
Корольчук Віктор Володимирович,
начальник відділу організації
наукової діяльності та захисту прав
інтелектуальної власності Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, старший науковий
співробітник

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА ФІКСАЦІЇ ОЗНАК ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Російська агресія проти України, що триває вже скоро три роки, наочно висвітила існуючі проблеми протидії воєнним злочинам, злочинам проти миру, безпеки людства та міжнародного порядку: відсутність належної уваги до вказаної проблематики з боку відповідних державних урядових і правоохоронних органів, брак наукових досліджень і методичного забезпечення правоохоронної діяльності; відсутність достатньої практики із запобігання та розслідування вказаних злочинів та ін.

Сучасні реалії існування української держави поставили на порядок денний необхідність вирішення цілої низки проблем, і не лише військового характеру, а й правових, організаційних та інших проблем, пов'язаних із необхідністю розслідування не лише злочинів, вчинених на територіях ведення бойових дій, під час бойових дій, на тимчасово окупованих територіях, а й інших злочинів, які вчинялися раніше й продовжують вчинятися як на підконтрольних Україні, так і на тимчасово окупованих її територіях. Так само постають нові задачі перед правоохоронними органами, значна частина яких прямо торкається криміналістики, потребує застосування її методів і засобів. Питання вдосконалення криміналістичного, зокрема, техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, активного використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, як важливої складової ефективного виконання завдань останнього, завжди перебували в центрі уваги криміналістів, як науковців, так і практиків. Важливу роль у збиранні слідів злочинів і створенні надійної та визнаної доказової бази для Міжнародного кримінального суду відіграє належне техніко-криміналістичне забезпечення, активне використання спеціальних знань і новітніх технологій в розслідуванні кримінальних правопорушень, оформлення отриманих доказів і результатів досліджень відповідно до вимог міжнародно визнаної доказової бази.

Серед науково-технічних/техніко-криміналістичних засобів вагомі переваги і перспективи належать тим, які опираються на сучасні інформаційні технології, дають можливість отримати та дослідити інформацію, що міститься у різноманітних цифрових пристроях. Цифровізація все активніше завойовує життєвий простір: впроваджується у виробництво в різних галузях економіки, стає основою для різноманітних наукових проєктів, використовується широкими верствами населення, що надає широкі можливості для застосування вказаних технологій з метою розкриття і розслідування злочинів.

Широкі можливості мають і наразі активно використовуються в інтересах правосуддя віртуальні технології. Наприклад, VR-технології (віртуальна реальність (Virtual Reality) – це створене комп'ютером тривимірне середовище, з яким може взаємодіяти людина шляхом використання спеціального шолому чи окулярів через свої відчуття (зір, слух, дотик тощо) [1, с. 318]. Найбільше вони застосовуються в судово-експертній діяльності, зокрема, в судовій медицині: методика створення 3D-моделей

ушкоджень, слідів, травмуючих предметів для ідентифікації. З їх допомогою може проводитися портретна експертиза за метричними і описовими ознаками зовнішності. Метод «Vurtpsy» (віртуальна аутопсія) дозволяє отримати необхідну інформацію про травми кісток і м'яких тканин, не вдаючись до механічного розтину тіла. Він дає змогу отримати 3D зображення з можливістю поглянути на подію у віртуальній реальності [2].

За певних обставин розслідування значні переваги має розроблений в Німеччині у 2016 році метод VR-моделювання, який являє собою створення за документами (проектами будівель, які були знищені, але збереглися в архівах) їх точних віртуальних образів [3]. За допомогою цього методу вдається відтворити місце і обставини злочину через багато років після його вчинення, навіть якщо цього місця вже не існує або воно з часом зазнало значних змін і суттєво відрізняється від того, яким було на час вчинення злочину.

Прикладів застосування останнього методу у вітчизняній правоохоронній практиці нам знайти не вдалося, проте, справа полягає лише у часі. Вказаний метод, на нашу думку, є перспективним і для використання в розслідуванні інших злочинів. Враховуючи тривалий час окупації частин території Донецької та Луганської областей і вчинені там окупантами воєнні злочини, знищення цивільної інфраструктури і населення для приховування слідів своїх злочинів (знищення майже усього м. Маріуполь та ін.), вказаний метод може стати чи не єдиним можливим способом відтворення подій і отримання доказів[4]. Перевагою даного методу є також його наочність і можливість демонстрації в судовому засіданні „ефекту присутності” (на конкретному місці та в різних проекціях). Питання полягає у докладному ознайомленні з вказаним методом, його вивченні щодо можливості використання у вітчизняній практиці; в подальшому – проведенні перемовин з партнерами щодо навчання цьому методу, відповідної роботи щодо отримання обладнання/устаткування або розробки вітчизняного аналогу, та підготовки відповідного методичного забезпечення для практичних працівників.

Серед методів, які достатньо давно використовуються у правоохоронній практиці зарубіжних країн, проте, є новими для вітчизняної практики, вирізняється метод “екологічного профілювання”. Його використання при розслідуванні воєнних злочинів (масових поховань в Сребрениці, 1995) дозволило скласти «профіль навколишнього середовища» вихідного місця,

де були взяті зразки, та використовувати його для зіп'явствлення переміщених тіл з первісними братськими могилами. Вважається, що це перший випадок, коли методи екологічного профілювання систематично використовувалися при розслідуванні військових злочинів [5].

Великі можливості щодо ідентифікації осіб, які загинули (були закатовані, знищені) під час воєнних дій і на тимчасово окупованих територіях, та для встановлення інших важливих обставин, з цим пов'язаних, мають методи судової археології та судової антропології. Враховуючи, що після деокупації можуть стати доступними для дослідження лише кісткові залишки (розкопування місць масових поховань та ін.), саме ці методи можуть стати чи не єдиними доказами злочинних дій. Тому застосування вказаних методів, добре відомих закордонній експертній практиці, але достатньо рідко використовуваних у вітчизняними спеціалістами, може відігравати важливу роль. На жаль, публікацій українських науковців на цю тему сильно бракує, що не може у сучасних умовах воєнного стану вважатися прийнятним.

Значні переваги і можливості має використання нових сучасних технічних засобів, арсенал і можливості яких зростають швидкими темпами. Безпілотні літальні апарати (далі – БПЛА) можуть, зокрема, успішно використовуватися при огляді значних за розмірами місць події (місця влучання і вибуху артилерійського снаряду, ракети, авіабомби та ін.). Аерозйомка за допомогою квадрокоптера типу Mavic (Mavic-3, Mavic-Pro), який має достатній зум, щоб з висоти та безпечної дистанції розгледіти найменші об'єкти на місцевості дозволяє встановити: характер і масштаби обстрілу і руйнувань, кількість і місця влучань, наявність і кількість снарядів, ракет, які не розірвалися, кількість і розміри воронок від обстрілу, наявність та розміри очагів загоряння від влучань, загалом - визначити територію, яка підлягатиме огляду. Застосування квадрокоптера часто може бути єдиною можливістю об'єктивної фіксації місця застосування вказаних засобів ураження на тимчасово окупованих територіях [6, с. 7]. Після певного вдосконалення за допомогою квадрокоптера можна досягати неможливих або затруднених для досягання місць події з метою проведення там, наприклад, зйомки важливих місць і об'єктів; а також для відібрання зразків ґрунту, води, рослинності та інших і використання їх в подальшому як зразки для порівняльного дослідження; або для вилучення певних об'єктів, їх частин – для

подальшого огляду і дослідження. Вказане стосується використання квадрокоптер не лише для огляду місць влучання артилерійських снарядів, гранат, ракет, авіабомб. Корисним буде їх використання також при огляді місць події при розслідуванні інших видів злочинів, й не тільки для слідчого огляду. Підсумовуючи, зазначимо, що можливості квадрокоптерів, як й інших видів БПЛА, для використання в правоохоронній практиці ще далеко не повністю вивчені. Зокрема, представляються актуальними дослідження можливостей і перспектив їх використання при проведенні інших слідчих (розшукових) дій. Тим більше, що вдосконалення і поява нових типів/видів БПЛА наразі відбувається доволі стрімкими темпами, і не в останню чергу саме через воєнний стан.

Необхідно постійно бути в курсі відомостей про передовий вітчизняний і закордонний досвід використання техніко-криміналістичних засобів, вивчати його щодо можливості використання у правоохоронній практиці, проводити відповідні дослідження потенціальних можливостей сучасних науково-технічних засобів і технологій в інтересах правоохоронної діяльності, їх пристосування задля вказаної цілі, розробляти відповідне методичне забезпечення для можливості їх використання на практиці. Воєнний стан в Україні не має ставати на заваді продовженню діяльності щодо вдосконалення належного криміналістичного забезпечення протидії злочинності. Навпаки, він має спонукати до пришвидшення темпів вказаної діяльності, до пошуку нових можливостей задля отримання та використання доказової інформації (її виявлення, належної фіксації та дослідження сучасними засобами і методами) оскільки злочини продовжують вчинятися, їх необхідно розслідувати, враховуючи особливості, якими відзначається розслідування злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях і виявлених після їх деокупації.

Наразі відзначається значна увага і допомога зарубіжних партнерів, у тому числі в правоохоронній діяльності: проведення семінарів, конференцій, інших заходів для ознайомлення зі світовою практикою розслідування не лише воєнних злочинів, для застосування в розслідуванні передових криміналістичних засобів і методів. Задача полягає у тому, щоб перевести теоретичні знання щодо перспектив використання розглянутих та інших інноваційних засобів і методів з сторінок наукових повідомлень і доповідей, наукових статей у практичну площину. Необхідне вивчення, аналіз та узагальнення наявної вітчизняної

та передової світової слідчої практики, підготовка за отриманими результатами конкретних дієвих практичних рекомендацій для слідчих, судових експертів. Надалі, після їх апробації на практиці, нові знання про тактику проведення (слідчих) розшукових дій, про використання засобів, методів, прийомів в розслідуванні, про сучасні можливості судових експертиз слід активно і швидше впроваджувати в арсенал слідчих і експертів, поповнювати новими знаннями підручники і навчальні посібники, вносити відповідні зміни у навчальні плани підготовки слідчих і експертів; невідкладно зайнятися питаннями вдосконалення правового забезпечення використання сучасних науково-технічних засобів в кримінальне провадження.

Це лише окремі питання, що неминуче постануть при здійсненні вказаної діяльності, в процесі роботи можуть виникнути й інші. Проте, уникати або надалі відкладати їх вирішення не можна, це загрожує небезпечними наслідками: не впоратися із поставленими завданнями притягнути до відповідальності російських військових злочинців; залишитися без ефективних (сучасних) засобів вирішення завдань правоохоронної діяльності, ба більше, завдань кримінального судочинства. У подоланні сучасних викликів злочинності необхідно активно і швидко (чи хоча б своєчасно) застосовувати сучасні засоби і методи.

Список використаних джерел

1. Матюшкова Т. П. Технології віртуальної та доповненої реальності у криміналістиці: переваги запровадження в навчальний процес // *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ)* : зб. тез доп. на міжнар. наук.-практ. конф. - МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. С. 318-320.

2. Александренко О. В. Ще раз до питання про інновації в криміналістиці та судовій експертизі: проблеми та шляхи вирішення // *Інновації в криміналістиці та судовій експертизі* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2021 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 81-82.

3. Віртуальний Освенцім допомагає судити нацистів. URL: <http://patrioty.org.ua/blogs/virtualnyi-osventsim-dopomahaie-sudyty-natsystiv-142883.html>.

4. Александренко О.В., Охріменко С.С. Інноваційні інформаційні технології в криміналістиці та судовій експертизі: перспективи, напрями, проблеми використання. *Актуальні*

питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності : збірн. матер. засідання № 6 постійно діючої Міжн. наук.-практ. конференція (м. Кропивницький, 12 жовт. 2023 р.). Кропивницький: Центр.-Укр. вид-тво, 2023. С. 422.

5. Brown A. G. The use of forensic botany and geology in war crimes investigations in NE Bosnia. *Forensic science international*. 2006. No 163.3. P. 204–210. / DOI: 10.1016/j.forsciint.2006.05.025.

6. Александренко О.В., Женунтій В.І. Особливості проведення огляду місця застосування ракетної та артилерійської зброї. *Проблемні питання та особливості проведення судових вибухотехнічних експертиз, експертиз ракетної та артилерійської зброї, здійснення оглядів місць її застосування, ідентифікація в умовах збройної агресії*. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17.10.2024). Київ : Ліра-К, 2024. С. 5-9.

Антонюк Поліна Євгенівна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент;

Сорока Ірина Вікторівна,
доцент кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ПОРЯДОК ЗНЯТТЯ ПОКАЗАНЬ ТЕХНІЧНИХ ПРИЛАДІВ І ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ, ЩО МАЮТЬ ФУНКЦІ ФОТО-, КІНОЗЙОМКИ, ВІДЕОЗАПISУ, ЧИ ЗАСОБІВ ФОТО-, КІНОЗЙОМКИ, ВІДЕОЗАПISУ: КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТ. 245¹ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Покладаючи обов’язок доказування обставин, визначених кримінальним процесуальним Законом, на слідчого, прокурора, – законодавець чітко визначає порядок збирання доказів учасниками кримінального провадження. Так, відповідно до ст. 93 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому КПК України. При цьому, визначаючи засоби збирання доказів для сторони обвинувачення,

законодавець зазначає, що сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України [1].

Таким чином, важливим засобом збирання доказів у кримінальному провадженні для слідчого, прокурора є слідчі (розшукові) дії, порядок проведення яких визначений у відповідних нормах глави 20 КПК України.

Так, ст. 245¹ КПК України визначає порядок зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису – слідчої (розшукової) дії (відповідно до структури КПК України), в ході якої, за задумом законодавця, слідчий, прокурор мають отримати фактичні дані, що були зафіксовані технічними засобами [1].

В цілому, позитивно оцінюючи намагання законодавця розширити засоби збирання доказів для учасників кримінального провадження взагалі та для слідчого і прокурора зокрема, шляхом розробки нових процесуальних процедур для отримання фактичних даних, зафіксованих в різних формах, – вважаємо за доцільне провести критичний аналіз порядку проведення відповідної слідчої (розшукової) дії з метою визначення ступеню тактичного ризику для учасників кримінального провадження щодо збирання неналежних доказів.

Так, відповідно до ст. 84 КПК України, процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. В ст. 95 КПК України зазначено, що *показання* - це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження [1]. Тобто, в порядок отримання фактичних даних, які були зафіксовані технічними засобами, первісно закладена термінологічна невизначеність: очевидним є те, що з технічних засобів неможливо отримати показання в розумінні ст. 95 КПК України. Якщо ж законодавець мав на увазі, що сутність фактичних даних, які отримуються з технічних засобів відповідно до порядку,

визначеному в ст. 245¹ КПК України, повинна розкриватися через словосполучення «показання технічних приладів та технічних засобів», то правильним в такому випадку було б визначення цієї дефініції у відповідній нормі КПК України або іншого закону України, що забезпечило б однакове сприйняття її всіма учасниками кримінального провадження та судом при оцінці зібраних доказів.

Натомість законодавець, керуючись лише йому зрозумілими критеріями, розрізняє технічні прилади та технічні засоби, що *мають функції* фото-, кінозйомки, відеозапису, від, власне, *засобів* фото-, кінозйомки, відеозапису. При цьому, в інших випадках він не настільки принциповий. Наприклад в ст.ст. 103, 107 КПК України, визначаючи можливість та порядок фіксування кримінального провадження, законодавець вживає загальну конструкцію «технічні засоби», розуміючи під нею засоби, що забезпечують можливість і відео-, і звуко-, і фото-, і кінозйомки [1]. Така, на наш погляд, недоцільна «гра слів» в ст. 245¹ КПК України окрім того, що обтяжує саму норму, ще і закладає підстави для інтерпретації, а отже – створює діапазон для зловживання процесуальними правами учасниками кримінального провадження.

Розкриваючи сутність отримання фактичних даних, зафіксованих технічними засобами, законодавець зазначає, що зняття показань з таких технічних засобів «...полягає в одержанні слідчим, прокурором від особи, яка є власником або володільцем відповідних приладів або засобів, ... копій фото- або кінозйомки, відеозапису, здійснених у публічно доступних місцях, у тому числі в автоматичному режимі, за виключенням місць, що відносяться до приватних помешкань осіб» [1]. По-перше, вживання дієслова «одержання» передбачає пасивну позицію слідчого, прокурора щодо збирання фактичних даних, зафіксованих технічними засобами. Пасивна позиція слідчого, прокурора закріплюється також і в ч. 5 ст. 245¹ КПК України: «Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що ... здійснюється у присутності слідчого, прокурора шляхом самостійного копіювання особою, яка є власником або володільцем відповідних приладів та засобів, або копіювання такою особою за участю спеціаліста...». Ми вважаємо, що така позиція суб'єкта розслідування (неактивна) суперечить самій сутності слідчої (розшукової) дії – засіб збирання доказів. Наприклад, в інших нормах, які визначають порядок отримання

інформації з технічних засобів (ст.ст. 168, 237 КПК України), законодавець оперує дієсловом «виготовлення», що цілком відображає цілеспрямованість та активність процесуальної діяльності суб'єкта доказування на збирання доказів. Необхідно додати, що для «одержання» фактичних даних, що мають значення для провадження, законодавець передбачив можливість «... витребування та отримання...» інформації, зафіксованої у різних формах [1, ст. 93].

Крім того, на наше переконання, доволі невдалою є спроба захистити права і свободи людей, встановивши обмеження на отримання певної інформації, шляхом використання конструкції «приватне помешкання особи». Що необхідно розуміти під цією конструкцією, і яким чином особам гарантований захист держави від порушення такого обмеження, залишається незрозумілим. Натомість в кримінальному процесуальному законодавстві України є чітко визначенні категорії, як то «житло та інше володіння», й, відповідно, чітко визначений порядок захисту права особи на недоторканність житла та іншого володіння. Крім того, виникають питання й щодо того, чи обмеження на отримання інформації стосуються місця розташування самого технічного засобу і, відповідно, функціонування його як засобу технічної фіксації, або обмеження стосуються характеру інформації (за допомогою технічних засобів зафіксовані факти, що мали місце в публічних місцях, чи на території «приватного помешкання особи»)? Оскільки, наприклад, технічний засіб може знаходитися в публічному місці, але фіксувати також події, що відбуваються у житлі чи іншому володінні особи, завдяки своїм технічним характеристикам, особливостям розташування та ситуаційної обумовленості подій, що зафіксовані (наприклад, відеокамера розташована на поверсі багатоповерхівки та фіксує події, які відбуваються в квартирі, двері в яку відчинені). Крім того, незрозумілим залишається й те, в який же спосіб отримати інформацію з технічних засобів, що функціонували в місцях, «...що відносяться до приватних помешкань осіб» (незалежно від того, що розуміється під такими місцями.

Законодавець також зазначає, що «зняття показань технічних приладів та технічних засобів ... здійснюється на підставі постанови слідчого, прокурора та, за необхідності, за участю спеціаліста» [1]. Тобто визначає спеціаліста як можливого, але необов'язкового учасника цієї слідчої

(розшукової) дії. Але необхідно об'єктивно розуміти, що ми живемо в 21 сторіччі, коли цифровий формат створення та накопичення інформації, практично, замінив собою інші доступні нам форми роботи з інформацією. Це стосується й технічних засобів фіксації (або технічних приладів та засобів, що мають функції фіксації). Таким чином, одержуючи копію інформації з таких технічних засобів, слідчий, прокурор, по суті, отримує (виготовляє) копію *комп'ютерних даних* [2]. А, оскільки відповідно до ст. 99 КПК України, лише копії комп'ютерних даних, виготовлені слідчим, прокурором *із залученням спеціаліста*, визнаються судом як оригінал документа, то при копіюванні інформації з технічних засобів фіксації, що фіксують інформацію в цифровій (електронній) формі, спеціаліст є необхідним учасником слідчої (розшукової) дії. При цьому важливо пам'ятати, що докази, зібрані з порушенням порядку, визначеного КПК України, не відповідають критеріям належності, а отже є допустимими.

Зважаючи на формат висвітлення проблематики, надалі дозволимо собі обмежитися лише подальшим зазначенням проблемних, на наш погляд, аспектів визначеного порядку отримання інформації з технічних засобів фіксації.

Так, законодавець не зазначає, що до протоколу цієї слідчої (розшукової) дії можуть бути долучені будь-які додатки (письмові пояснення спеціаліста, технічні носії інформації тощо). Також він не передбачає, що носій інформації має бути обов'язковим додатком до протоколу. Крім того, не визначено, до якого виду доказів буде належати отримана інформація (адже, як ми з'ясували раніше, вона не може сприйматися як показання в розумінні ст. 95 КПК України). Таким чином, визначений в ст. 245¹ КПК України порядок не забезпечує належної процедури долучення отриманих фактичних даних до матеріалів кримінального провадження (кримінальної справи) та подальшого використання їх як доказів.

Як підставу проведення слідчої (розшукової) дії законодавець визначає лише постанову слідчого, прокурора. В такій спосіб унеможлиблюючи її проведення за рішенням суду як на стадії досудового розслідування (наприклад, за ініціативою сторони захисту або потерпілого), так і на стадії судового слідства за власною ініціативою суду. Така позиція суперечить загальній zasadі кримінального провадження щодо змагальності

сторін та свободі в подані ними суду своїх доказів у доведені перед судом їх переконливості [1, ст. 7].

Визначений в ст. 245¹ КПК України порядок зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису орієнтований лише на законотворчу поведінку власника або володільця відповідного технічного приладу або засобу. А яким чином отримати необхідну інформацію у випадку відмови особи виконувати постанову слідчого, прокурора щодо надання копії необхідної інформації, законодавець не визначає, чим закладаються передумови для втрати доказів.

Визначаючи суб'єкта, який може надати слідчому, прокурору копію інформації, зафіксованої на технічних приладах або засобах, законодавець наділяє такими повноваженнями лише власника або володільця відповідних приладів та засобів, не передбачаючи таку можливість для законних представників власника або володільця (у випадку колективного володіння, або у випадку тимчасової відсутності власника або володільця тощо). Така позиція обмежує слідчого, прокурора щодо збирання доказів.

Таким чином, проведений критичний аналіз демонструє нагальну необхідність систематизації законотворчої діяльності в Україні.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Конвенція про кіберзлочинність (Конвенцію ратифіковано із застереженнями і заявами Законом № 2824-IV (2824-15) від 07.09.2005, ВВР, 2006, N 5-6, ст.71). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text

Басюк Лариса Олександрівна,
старший викладач кафедри
криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ,
доктор філософії

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ АВТОМАТИЗАЦІЇ ВИЯВЛЕННЯ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ СЛІДІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Криміналістика, як прикладна наука, інтегруючи сучасні досягнення науки і техніки, нині спрямовує свій науковий потенціал на створення ефективної системи криміналістичних засобів, прийомів і технологій, використання яких покликано розв'язувати складні практичні завдання, поміж яких особливого значення набувають можливості застосування криміналістичних знань у протидії злочинності [1, с. 631].

Стрімкий розвиток сучасних технологій, автоматизації, робототехніки, машинного навчання та штучного інтелекту трансформує криміналістику, відкриваючи нові можливості для виявлення, збирання доказів та розслідування кримінальних правопорушень. Доречно навести думку М.В. Карчевського щодо того, що «за останні двадцять років штучний інтелект пройшов шлях від наукової абстракції та концептуальних моделей до практичних задач та повсякденного використання. Системи ШІ використовуються практично в усіх сферах діяльності людини. Відбулися зміни у науковій рефлексії та правовому регулюванні соціалізації ШІ» [2, с. 121].

Історія виникнення, розвитку та формування криміналістичних знань свідчить про те, що криміналістика завжди була інноваційною наукою, їй притаманний інноваційний характер, вона постійно розвивалася за інноваційним сценарієм [3, с. 8]. Тому, активний розвиток технологічних можливостей зумовлює розширення горизонтів криміналістики, пропонуючи новий підхід щодо збору, аналізу та інтерпретації доказів.

Для цілей правових галузей знань, зокрема криміналістики, штучні нейронні мережі можна використовувати як програмні чи апаратні комплекси простих обробників даних, здатних обмінюватися один з одним сигналами та за наявності досить розвиненої структури, налаштування логіки взаємодії, вирішувати складні завдання [4]. За допомогою технологій ШІ можливо не тільки автоматизувати процес обробки значного масиву різноманітної інформації, а й ідентифікувати схожі

правопорушення за певними характеристиками, розпізнавати обличчя, виявляти відбитки пальців рук правопорушника.

Проте, більш детально, розглянемо одну з ключових задач, які можливо ефективно розв'язувати з використанням можливостей штучного інтелекту, яка демонструє значний потенціал, а саме – автоматизація виявлення слідів рук. Дослідження в галузі комп'ютерного зору та машинного навчання дозволяють розробляти алгоритми, які здатні автоматично виявляти лінії слідів рук на різних поверхнях. Завдяки навчанню на великих обсягах даних, ці алгоритми здатні виявляти особливі риси, які характеризують сліди, а також відрізняти їх від випадкових сторонніх зображень. Це підвищує імовірність правильного отримання доказів у розслідуванні.

Інтеграція штучного інтелекту в процес виявлення слідів також надає додаткові переваги, такі як зменшення людського фактору та помилок, пов'язаних із суб'єктивною оцінкою, а також можливість обробки великого обсягу інформації в короткі терміни. Це, в свою чергу, може призвести до скорочення термінів розслідування та підвищення загальної ефективності роботи правоохоронних органів.

Першим етапом виявлення дактилоскопічних слідів за допомогою ШІ є збирання даних, що включає в себе великий набір зображень слідів рук різних людей, і в подальшому використовується для навчання нейронних мереж, які можуть виявляти унікальні патерни, характерні для кожної особи.

Застосування конволюційних нейронних мереж є ключовим аспектом виявлення слідів. Ці моделі здатні ефективно обробляти зображення та автоматично виділяти основні риси, такі як лінії, петлі та вузли, характерні для відбитків пальців. Крім того, завдяки використанню глибокого навчання, системи стають більш точними, знижуючи кількість помилок, що має вагомe значення в контексті криміналістики.

Однією з перспективних технологій для автоматизації виявлення дактилоскопічних слідів є унікальний програмний інструмент AI Assist, який розроблений з використанням технології машинного навчання, що допомагає експерту швидко й ефективно виявляти та розмічати деталі відбитків пальців. Програмне забезпечення може значно прискорити процес виявлення відбитків, які мають важливе значення для ідентифікації особи. Технологія AI Assist є однією з інновацій, що використовує штучний інтелект для покращення процесів ідентифікації та аналізу відбитків долонь та пальців. Ця

технологія дозволяє автоматизувати ряд етапів, що значно підвищує точність і швидкість роботи криміналістів.

AI Assist використовує алгоритми, здатні автоматично ідентифікувати і класифікувати відбитки, покращуючи точність їх виявлення. Завдяки вдосконаленим методам навчання, система може виявляти навіть найменші деталі, які можуть залишитись непоміченими під час ручної обробки. Це дозволяє зменшити ймовірність помилок та пришвидшити процес ідентифікації.

Крім того, AI Assist значно підвищує ефективність роботи правоохоронних органів, забезпечуючи оперативний аналіз даних у реальному часі. Це має вирішальне значення для розслідування кримінальних правопорушень, оскільки швидке та точне виявлення відбитків може стати ключем до виявлення та розслідування протиправного діяння.

Основними компонентами системи виявлення відбитків пальців рук є: збирання та обробка зображень, виявлення відбитків, аналіз та порівняння, візуалізація результатів. Таким чином, система може використовувати камери високої роздільної здатності або спеціалізовані датчики для захоплення зображень поверхонь, де можуть бути залишені відбитки. На етапі обробки зображень проводяться попередні операції щодо фільтрації шуму, контрастування та виділення контурів з метою подальшого полегшення аналізу. В подальшому, використовуючи алгоритми комп'ютерного зору, система розпізнає форми та візерунки, які характерні для відбитків пальців, виділяючи їх із фону. При аналізі та порівнянні AI Assist може використовувати методи машинного навчання для розпізнавання конкретних характерних рис відбитків, порівнюючи їх з базами даних відбитків пальців для ідентифікації особи або для дублікації. Після аналізу результати можуть бути представлені у зручному користувацькому інтерфейсі, що дозволяє мати доступ до отриманих висновків, зокрема ідентифікації особи або виявлення свіжих слідів.

Розроблений з використанням технології машинного навчання AI Assist допомагає експерту швидко й ефективно виявляти та розмічати сліди рук. Не замінюючи експерта, AI Assist значно прискорює процес виявлення відбитків.

Отже, технологія AI Assist у виявленні ліній відбитків представляє собою важливий крок уперед у боротьбі із кримінальною протиправністю. Її можливості не лише підвищують точність і швидкість ідентифікації, але й змінюють підходи до криміналістичних досліджень, роблячи їх більш надійними та

ефективними. Незважаючи на виклики, пов'язані з якістю даних та навчанням моделей, впровадження цих технологій може значно поліпшити процес виявлення та аналізу слідів.

Список використаних джерел

1. Журавель В. А., Шепітько В. Ю. Розвиток криміналістики та судової експертизи в Україні: наближення до єдиного європейського простору. *Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку* : монографія. Харків, 2021. С. 631–669.

2. Карчевський М.В. Штучний інтелект у діяльності правоохоронних органів: світовий дискурс та можливості для України. *Матеріали IX (XXII) Львівського форуму кримінальної юстиції* (26-27 жовтня 2023 року). Львів: ЛьвДУВС. 2023. С. 121. <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>.

3. Шевчук В. М. Інноваційні напрямки розвитку криміналістики. *Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці* : матеріали міжнар. «круглого столу» (м. Харків, 12 груд. 2019 р.). Харків : Право, 2019. С. 142–147.

4. Роль технології штучного інтелекту в науці: перспективи та виклики. URL: <https://elblog.pl/uk/2024/04/02/>

Бондарчук Анна Сергіївна,
старший викладач кафедри
криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

АСПЕКТИ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ТРУПА ДЛЯ ВПІЗНАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Глобальною проблемою сьогодення для нашої країни є збройна агресія РФ, яка супроводжується масовими обстрілами, як об'єктів військової так і цивільної інфраструктури. Окрім цього, зафіксовано факти жорстокого катування, тортур, масових розстрілів не тільки військовослужбовців, а й мирних громадян, без обмежень як статті так і віку. Під час застосування ворогом різноманітної військової зброї вибухового типу, на полі бою також залишаються тисячі загиблих, тіла, частини (останки) яких і досі не вдалося ідентифікувати у зв'язку з окупацію даних територій. Аналогічна ситуація виникає при репатріаційних заходах.

Під час розслідування таких видів злочинів виникає необхідність у проведенні такої слідчої (розшукової) дії, як пред'явлення трупа для впізнання.

Пред'явлення трупа для впізнання має істотні відмінності від інших видів впізнання, як за особливістю об'єкта впізнання, так і за завданнями, що ставлять перед цією слідчою (розшуковою) дією, а тому і його проведення також має певні особливості. Насамперед, під час кримінального провадження здійснюють впізнання не трупа як такого, а впізнають невідому особу, труп якої знайдено. Отже, особа, яка впізнає, повідомляє про впізнання нею не певного трупа, а конкретної особи, труп якої пред'явлено [1, с. 507].

Процесуальний порядок пред'явлення трупа для впізнання визначено статтею 230 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), згідно якої ця слідча (розшукова) дія здійснюється з дотриманням вимог передбачених частинами першою і восьмою статті 228 цього кодексу [2].

Законодавець не визначив, що розуміється під терміном «труп». Відповідно до словника української мови, труп - це мертве тіло людини [3, с. 854]. Загальновідомо, що тіло людини складається з частин: голови, шиї, тулуба, рук і ніг. Отже, об'єктом пред'явлення для впізнання може бути як труп особи, так і його частини.

Слід зазначити, що частини тіла трупа пред'являють для впізнання тільки в тому разі, якщо вони містять ознаки або особливі прикмети, які є достатньо інформативними для впізнання за ними конкретної особи (татування, родимі плями, бородавки, шрами, сліди хірургічного втручання...).

Немає сумніву, що найефективнішим для впізнання є пред'явлення обличчя трупа, або тіла трупа, якщо особа, яка впізнає, запам'ятала та може назвати і вказати наявні на тілі ознаки, що вказують на конкретну особу. У разі наявності частин тіла без особливих прикмет, постає необхідність у знайденні всіх частин тіла, призначенні молекулярно-генетичної експертизи і лише після того як буде встановлено, що всі виявлені частини належать одному трупу, з цих частин судово-медичним експертом складається труп як єдине ціле, і тоді він пред'являється для впізнання.

Дана слідча (розшукова) дія є досить психічно-травмуючою для особи яка впізнає, в більшості випадків це є близькі родичі або члени сім'ї, побратими загиблого і задля мінімізації психологічного травмування особи, яка впізнає є

доцільним проведення впізнання трупа або його частин по фото або відеозапису.

Підготовка фото та відео матеріалів тупа та його частин потребує спеціальних знань. Фотографування трупа для впізнання рекомендується здійснювати за правилами сигналетичної зйомки та безтіньової зйомки [4]. Спочатку труп фотографують з різних ракурсів під кутом 45° щодо його осі в тому вигляді який він є, без проведення «туалету трупа» (надання трупу прижиттєвого вигляду – зашиття ран, змивання крові...), а потім після його проведення. Не рекомендується без потреби робити знімки з боку ніг, особливо з близької відстані, та з боку голови. Обов'язково має бути сфотографоване обличчя у фас, лівий та правий профіль, під кутом 45° лівий та правий полупрофаль. Окремі ділянки тіла на яких наявні прикмети або інші яскраві ознак, що ідентифікують особу фотографують спочатку так, щоб на знімку було видно, на якій частині тіла вони знаходяться, а потім ізольовано, детальною фіксацією, з застосуванням масштабної лінійки.

Частини трупа для впізнання фотографується за правилами детальної фотозйомки. Великомасштабній зйомці з застосування масштабної лінійки, підлягає ділянка частини трупа яка містить окремі ознаки або особливі прикмети. Освітлення вибираються з таким розрахунком, щоб вони під час фотографування забезпечували фіксацію ознак або прикмет без зміни їхнього кольору. У випадку наявності на трупі так і на окремих його частинах прикрас, вони також підлягають окремій фотофіксації. Спочатку їх слід фотографувати на тілі або частині трупа, після чого вони підлягають окремій фотофіксації за правилами детальної макрозйомки. Прикладом може слугувати обручка з індивідуальним гравіруванням.

Здійснити відеозапис з метою проведення пред'явлення для впізнання трупа або його частин вимагає ретельної попередньої підготовки, яка полягає у складанні плану зйомки та підборі використання окремих операторських прийомів. Серед них можна виокремити наступні – це статичні кадри, вертикальне і горизонтальне панорамування, наїзд [4].

Рекомендується розпочинати знімати труп або його частину спочатку загальним планом, після переходити від загальних планів до середніх і від середніх до великих. Великим і детальним планами знімається з різних ракурсів обличчя трупа в фас, правий та лівий профіль, а також окремі прикмети за якими можна впізнати труп. Щоб можна було детально розглянути зображення

– тривалість часу зйомки великим та детальним планом, має бути збільшена, на відміну від зйомки загальним планом. При зйомці окремих частин трупа необхідно пам'ятати про правила вибору фону, він повинен бути контрастним. Не слід забувати про освітлення. Освітлення повинно бути рівномірним, розсіяним, без утворення щільних тіней. Найкраще проводити зйомку за умови природнього освітлення. Як додаткове джерело світла можуть бути використані ліхтарі та лампи.

На відміну від фотозйомки, відеозйомку трупа та його частин слід проводити на поверхні, висота якої повинна становити від 50 до 60 см. Переміщення відеокамери здійснюється за правилами динамічного панорамування, рухаючись перпендикулярно вздовж поверхні на якій знаходиться труп або його частина, швидкість переміщення камери повинна бути достатньою для сприйняття зображення. Для відеофіксації на тілі трупа, його частин окремих прикмет або ознак, доцільно використати прийом наїзду, який дозволить поступово збільшити масштаб зображення. При використанні даного прийому пересуватись потрібно плавно, задля збереження фокусування.

Підводячи підсумки, потрібно констатувати, що пред'явлення для впізнання трупа або його частин в натурі, за фотознімками або матеріалами відеозапису, є досить складною слідчою (розшуковою) дією, обумовленою слідчою ситуацією, яка вимагає відповідального підходу, ретельної підготовки, спеціальних знань і дотримання наукових рекомендацій.

Список використаних джерел

1. Пред'явлення трупа для впізнання | Коментар. Мего-Інфо - Юридичний портал України №1, Коментар ЦПК, КПК, КУПАП, ККУ, ЦК. URL: <http://mego.info/матеріал/стаття-230-пред'явлення-трупа-для-впізнання>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент. / відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. Х.: Одиссей, 2013. 1104 с. ст.505.

3. Тлумачний словник української мови за ред. А.П. Загнітко, І.А. Щукін: Довідкове видання, 2009.

4. Криміналістика : підручник / [В. В. Пяковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Пяковського. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Право, 2020. 752 с.

Волков Олександр Олександрович,
начальник сектору аналітичної роботи
Головного слідчого управління
Національної поліції України, кандидат
юридичних наук

ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В РАЗІ ВИЯВЛЕННЯ ПРИЧЕТНОСТІ ДО ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Використання поліграфа у процесі розслідування воєнних злочинів, вчинених військовими Російської Федерації під час агресії проти України, є актуальним та дозволяє підвищити ефективність виявлення причетності підозрюваних до злочинної діяльності. Поліграф є інструментом, що надає можливість аналізувати реакції підозрюваних на запитання, що стосуються їх участі у злочинах проти цивільного населення, ідентифікуючи можливі випадки неправдивих відповідей. Це є особливо важливим у розслідуваннях, де брак прямих доказів ускладнює процес визначення причетності.

Окрім цього, поліграф дозволяє суттєво скоротити час, необхідний для первинного відбору підозрюваних, спрямовуючи зусилля правоохоронців на осіб, які демонструють аномальні реакції під час тестування. Це дає змогу більш ефективно використовувати ресурси розслідування, зосереджуючи увагу на детальному дослідженні обставин тих, хто потенційно причетний до таких злочинів.

Незважаючи на актуальність необхідності застосування поліграфа необхідно коротко зупинитися на розгляді правової позиції судових органів, а саме колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду України (далі - ККС ВСУ) які зазначали, що поліграф не може використовуватися для підтвердження правдивості показань. Колегія судів зазначила, що кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) не передбачає можливості перевірки правдивості показань особи на поліграфі (постанова 13.03.2024 № 760/23990/17) [1].

Цю позицію, також підтверджено у постанові ККС ВСУ від 26.03.2024 за № 679/199/21 повторно зазначивши, що чинним законодавством не передбачено перевірку показань із застосуванням поліграфу та використання отриманих даних як доказу.

Відповідно до частини другої статті 84 (Докази) КПК України Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів [2].

Однак національне законодавство України не стоїть на місці та перебуває в постійному генезисі. Так, в жовтні 2024 року частину 2 статті 99 (Документи) КПК України доповнено підпунктом п'ятим в якому надано роз'яснення, що під документами у кримінальному провадженні, що можуть бути визнаними як докази можуть бути довідки, висновки та інші документи спеціалістів [3].

Цим же самим Законом внесено зміни до статті 71 (Спеціаліст) КПК України де частину четверту доповнено пунктом 9, яким передбачено що спеціаліст має право надавати довідки, висновки з питань, що належать до сфери його знань. Нажаль цими змінами також не передбачено надання довідок та висновків спеціаліста за результатами опитування особи з використання поліграфа.

Єдиним, що залишає правове поле щодо використання поліграфа під час досудового розслідування в розумінні підпункту п'ятого частини статті 99 (Документи) КПК України є «інші документи спеціаліста».

Документ, що може мати доказове значення в нашому контексті це довідка за результатами опитування учасника кримінального провадження з використанням поліграфа повинна бути підготовлена спеціалістом у розумінні частини першої статті 71 (Спеціаліст) КПК України, тобто особою яка володіє спеціальними знаннями та навичками.

Спеціалістом із проведення опитування з використанням поліграфа в Національній поліції України визнається службова особа, яка пройшла відповідну підготовку за напрямом проведення психофізіологічних досліджень з використанням поліграфа, отримала відповідний сертифікат і функціональними обов'язками якої передбачено проведення опитувань [4].

Визначившись з правовою основою необхідно також зазначити, що захист прав людини під час застосування поліграфа є важливим аспектом етики криміналістики, оскільки психологічний тиск може викликати емоційне виснаження та порушення психічного стану. Етичні стандарти вимагають, щоб поліграф використовувався тільки за згодою особи, а результати оброблялися конфіденційно та виключно з дотриманням правових процедур. Крім того, необхідно враховувати, що психологічний стан підозрюваного, а в нашому контексті це

особа яка може бути причетною до воєнних злочинів, може впливати на результати такого опитування, тому важливо проводити тестування в умовах, які мінімізують стрес і забезпечують етичність процедури.

При проведенні опитування із застосуванням поліграфа важливо правильно складати питання, що дозволяють виявити інформацію про причетність до воєнних злочинів. Поліграфолог повинен підготувати ряд питань, що стосуються конкретних дій, ситуацій або місць, пов'язаних зі злочином, які можуть викликати психофізіологічну реакцію у підозрюваного. Наприклад, питання можуть стосуватися прямої участі в бойових діях, виконання певних наказів, пов'язаних з військовими злочинами, або знання про конкретні факти, що свідчать про скоєння воєнних злочинів. Важливою є також перевірка реакцій на «нейтральні» питання, щоб порівняти їх із реакціями на запитання щодо злочину.

Складання таких питань вимагає глибокого розуміння обставин справи, щоб уникнути помилок і підвищити точність результатів. Поліграфолог повинен брати до уваги можливість психологічного захисту або маніпуляцій з боку підозрюваного, тому важливо, щоб запитання були сформульовані чітко і без подвійного сенсу. Ціль таких питань – збудити психологічну реакцію у підозрюваного, якщо він має приховану інформацію, пов'язану зі злочином. Це дозволяє слідчим звузити коло обставин, які потребують подальшого розслідування.

Особи, підозрювані у вчиненні воєнних злочинах, можуть мати специфічний психологічний стан, обумовлений стресом бойових дій, посттравматичним синдромом або почуттям провини, що робить опитування з використанням поліграфа особливо складним. Важливо враховувати, що такі особи можуть відчувати сильне емоційне напруження, яке може вплинути на точність результатів тестування. Поліграфолог повинен розробити запитання, які не будуть викликати негативних емоцій, але все ж сприятимуть виявленню відповідних реакцій, що будуть свідчити про приховану інформацію або провину.

Особливий підхід до формулювання запитань необхідний також з огляду на ризик дисоціації або відчуження підозрюваного від конкретних подій. Психологічний вплив війни може зробити людину менш чутливою до теми запитань, тому формулювання має бути максимально конкретним і орієнтованим на ключові деталі подій. Таким чином, опитування з використанням поліграфа передбачає не лише технічні навички, але й глибоке

розуміння психології військовослужбовців армії агресора, що робить цей метод особливо цінним у розслідуваннях воєнних злочинів.

Необхідно зазначити, що опитування з використанням поліграфа має свої обмеження, і його результати можуть бути неточними через низку факторів. Одна з головних причин похибок – індивідуальні фізіологічні та психологічні особливості особи, які можуть впливати на реакції організму. Наприклад, деякі люди мають підвищену стресостійкість або здатні контролювати свої емоції, що ускладнює виявлення істини за допомогою поліграфа. Крім того, зовнішні фактори, такі як загальний психологічний стан або втома, можуть викликати хибні реакції, які спотворюють результати опитування.

Ще однією проблемою є можливість «навчання» уникненню реакцій, які інтерпретуються як брехня. Деякі підозрювані можуть свідомо тренуватися для контролю своїх фізіологічних реакцій, що ускладнює роботу поліграфолога. Для воєнних злочинців це може бути особливо актуально, оскільки вони можуть мати досвід контролю над собою в екстремальних ситуаціях, здобутий під час бойових дій. Отже, виявлення правди з допомогою поліграфа в таких випадках потребує додаткових навичок і досвіду від поліграфолога.

Досвід і професійна підготовка поліграфолога відіграють вирішальну роль у точності такого опитування. Поліграфолог повинен не лише технічно володіти поліграфом, але й розуміти психологічний стан підозрюваного, особливо у випадках, коли йдеться про воєнні злочини. Досвідчений поліграфолог може адаптувати тестування під специфіку особистості підозрюваного, коригувати формулювання запитань і налаштовувати процедуру для мінімізації похибок. Завдяки такому підходу підвищується ймовірність отримання достовірних даних навіть у складних випадках.

Крім того, спеціаліст повинен мати знання з психології та досвід роботи зі специфічними групами, такими як військові, які можуть бути більш адаптованими до стресових умов. Поліграфологу важливо вміти аналізувати реакції, що виходять за рамки стандартних, та інтерпретувати їх у контексті воєнних злочинів. Це робить його роль критичною для успішного використання поліграфа у розслідуваннях і вимагає постійного вдосконалення та підвищення кваліфікації, аби забезпечити об'єктивність і високу точність результатів.

Однією з головних переваг є здатність поліграфа допомогти сфокусувати розслідування на певних аспектах, де присутні приховані ознаки причетності до злочину. Завдяки своїм характеристикам поліграф дозволяє отримувати інформацію, яка в інших випадках могла залишитися недоступною, і допомагає слідчим підтвердити або спростувати свідчення підозрюваних. Це сприяє оптимізації процесу розслідування і підвищує ефективність виявлення відповідних фактів, пов'язаних зі злочинами.

Опитування з використанням поліграфа повинно проводитися не лише в рамках законодавства, але й із дотриманням етичних норм, адже оцінка правдивості показань має ґрунтуватися на комплексному підході. Використання поліграфа є дієвим інструментом, але його результати слід аналізувати лише у взаємозв'язку з іншими доказами, щоб забезпечити об'єктивність і об'єктивність досудового розслідування.

Законодавча база для використання поліграфа в Україні потребує вдосконалення, щоб забезпечити правомірне його застосування у кримінальних провадженнях, зокрема під час розслідування воєнних злочинів. Чітке визначення прав підозрюваних і регламентовані процедури підвищать довіру до цього інструменту, а визнання поліграфа як допоміжного доказу у судах сприятиме ефективному правосуддю в Україні.

Вдосконалення процедур опитування з використанням поліграфа має включати не лише чіткі нормативні положення, але й впровадження та дотримання етичних стандартів. Етичні норми також включають повагу до гідності підозрюваного, виключення будь-якого психологічного чи фізичного тиску. Дотримання таких стандартів є необхідною умовою для того, щоб поліграфна перевірка відповідала не тільки юридичним вимогам, але й міжнародним принципам прав людини.

Стандартизація процедур опитування з використанням поліграфа важлива для забезпечення надійності результатів у розслідуванні воєнних злочинів, оскільки дозволяє мінімізувати вплив зовнішніх факторів і підвищити точність. Чіткі методичні рекомендації щодо формулювання запитань і умов тестування знижують ризик суб'єктивного трактування результатів, що підвищує довіру до поліграфа серед юридичної спільноти та сприяє його ефективнішому застосуванню в криміналістиці.

Розробка методичних рекомендацій для поліграфологів, що працюють із підозрюваними у воєнних злочинах, сприятиме підвищенню точності результатів тестування, враховуючи

специфічні психофізіологічні реакції таких осіб. Це допоможе адаптувати підходи до формулювання питань та аналізу реакцій і підвищуючи об'єктивність досудового розслідування.

Поліграф може бути важливим інструментом для розслідування воєнних злочинів, оскільки він здатний виявляти приховану інформацію, що може бути корисною для слідства. Хоча поліграф не є заміною для традиційних методів розслідування, він ефективно доповнює їх, дозволяючи виявляти психофізіологічні реакції, які свідчать про можливу причетність до злочинів. Таким чином, поліграф допомагає слідчим зосередитися на конкретних аспектах розслідування та звужити коло підозрюваних.

Інтеграція поліграфа в досудове розслідування кримінальних проваджень має велике значення для підвищення ефективності розкриття злочинів, зокрема воєнних. Використання поліграфа як допоміжного інструменту дозволяє не лише уточнювати показання підозрюваних, а й перевіряти їх на відповідність іншим доказам у справі.

Перспективи розвитку поліграфа як інструменту криміналістики включають вдосконалення технологічних рішень, що підвищить точність вимірювань. Крім того, розвиток поліграфа потребує активного впровадження міжнародного досвіду, що забезпечить доступ до передових практик і допоможе підвищити професійну кваліфікацію поліграфологів.

Список використаних джерел

1. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду України від 13.03.2024 за № 760/23990/17 (провадження № 51-5304км23) URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/117757884>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3. Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо оптимізації діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4009-20#n25>

4. Наказ Міністерства внутрішніх справ України 13.11.2017 № 920 «Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України» зареєстрований в Міністерстві юстиції України 05 грудня 2017 р. за № 1472/31340 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-17#Text>

Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення
та судових експертиз навчально-
наукового інституту № 2 Національної
академії внутрішніх справ;
Аль Асас Поліна Ахмадівна,
здобувач вищої освіти ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ

РОСІЙСЬКА АГРЕСІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СТАН ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

Мета роботи - розглянуто про руйнівний вплив війни на довкілля, окремо розділяючи повітря, та показати масштаби шкоди.

Ключові слова: війна, довкілля, місце події, шкода, пошкодження промислових об'єктів, ядерна безпека, вплив на екосистему, речові докази, фотозйомка, відео-зйомка.

Однією з головних ознак цивілізованої держави є забезпечення екологічної безпеки країни. Вона є компонентом національної безпеки, визначає ступінь захищеності людини, суспільства, є таким станом навколишнього природного середовища, за якого забезпечується запобігання погіршенню екологічної обстановки та та виникненню небезпеки для здоров'я людей.

Українська природа є ще однією жертвою російської агресії. Війна вплинула на кожний компонент довкілля. Уперше військовими цілями стали об'єкти атомної інфраструктури. Чорнобильська зона відчуження перебувала в російській окупації місяць, а Запорізька АЕС перебуває і досі. Окрім цього, РФ несе відповідальність перед планетою за руйнування Каховської ГЕС, підриг якої спустошив цілі локальні екосистеми має негативні екологічні наслідки для всього регіону: пряма загибель людей, проблеми з водою, нищення цінних природних об'єктів у пониззі Дніпра. Дати повну експертну оцінку наслідкам катастрофи досі неможливо: на лівому березі Дніпра досі перебувають російські військові, які обстрілюють виходи екологів.

Зараз наша країна є найзамінованішою країною у світі: враховуючи мінні поля, а також снаряди, міни та ракети, які потрапили в нашу землю, не розірвалися і далі становлять потенційну небезпеку. Наразі жоден науковець чи природоохоронна організація не можуть точно сказати, скільки

тварин загинуло від підриву на мінах. Під час деокупації виявляється, що замінування простягається на десятки кілометрів. Стає очевидно, що ворог розглядає цю землю не як об'єкт, який потрібно берегти, а винятково як територію ведення бойових дій, Об'єктами ударів країни агресора є і хімічні заводи, і металургійні комбінати, і машинобудівні підприємства. РФ знищує склади пестицидів і агрохімікатів. Такі дії негативно впливають на цілі популяції тварин і рослин, вони гинуть. Коли військова техніка заїжджає на територію заповідного об'єкта, російські солдати не зважають ні на статус об'єкта, ні на те, що там охороняється. У них одна мета – нищити й руйнувати. Через такий тунельний погляд військові РФ рили окопи в Чорnobильській зоні відчуження. Ландшафт є частиною культурної спадщини України, яку вперто руйнує Росія. Наслідки цього негативного впливу будуть довгостроковими та матимуть не лише локальний, а й глобальний характер.

Президент України Володимир Зеленський звернувся до учасників 27-ї Конференції ООН зі зміни клімату, що відбувається у Шарм-ель-Шейху (Єгипет) з 6 по 18 листопада 2022 року в якій беруть участь понад 100 лідерів держав та урядів з промовою: «Російська війна принесла енергетичну і продовольчу кризу. Менш ніж за півроку вона знищила в Україні два мільйони гектарів лісу. Ми змушені щоденно з'ясовувати, яка ситуація на Запорізькій атомній станції – найбільшій в Європі. Чи немає там викиду радіації? Російська армія перетворила цю атомну станцію на військовий полігон. Ми повинні жорстко зупинити тих, хто своєю божевільною й незаконною війною руйнує можливість для світу у єдності працювати заради спільної мети. Росія повинна заткнути свої гармати і сховати свої ракети, щоб світ міг нарешті почути, що ми всі разом дійсно можемо зробити для порятунку від кліматичної катастрофи. Я пропоную вам усім підтримати нашу ініціативу, яку представлено тут, на Конференції, а саме – створення глобальної платформи для оцінки збитків клімату та навколишньому середовищу від військових дій» [1].

Від початку війни станом на серпень 2024 задокументовано 5531 факт заподіяння шкоди довкіллю. Офіс Генпрокурора станом на 15 жовтня 2024 року розслідує 209 кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів проти довкілля. Зокрема збитки довкіллю від війни 2022 року набули великого масштабу: на 31 січня 2024 року приблизна сума завданих довкіллю збитків 2,2 трлн грн [2].

Сучасний стан екологічної безпеки України повинен розглядатися в тісному зв'язку з техногенними та іншими екологічними загрозами, що пов'язані з бойовими діями в результаті повномасштабної війни росії в Україні, недооцінка нових екологічних загроз щодо екологічної безпеки країни може в найближчій перспективі обернутися загальною екологічною катастрофою для нашої держави.

Структуру екологічної кримінальної протиправності в Україні проти довкілля в наслідок здійснення військової агресії Російської Федерації утворюють: кримінальні правопорушення проти екологічної, ядерної, радіаційної, біологічної безпеки. Правопорушення у сфері забруднення повітря небезпечними речовинами згорівши нафтопродуктів та російської техніки в результаті чого утворилося 16, 6 МЛН т/рік тон відходів, засмічення та забруднення водних об'єктів в районах боєвих дій, випалення лісів та окупація національних заповідників, тваринний і рослинний світ. Як ми бачимо, що українська природа є ще однією жертвою російської агресії. Війна вплинула на кожний компонент довкілля. Наслідок цього негативного впливу будуть довгостроковими та матимуть не лише локальний но і глобальний характер. Станом на листопад прокуратура здійснює процесуальне керівництво у 10 кримінальних провадженнях про екоцид, здійснений російськими військами [3].

В Міністерстві довкілля та захисту природних ресурсів зауважили, що 27 травня 2016 року Асамблея ООН з навколишнього середовища прийняла резолюцію, якою визнала роль здорових екосистем і раціонально керованих ресурсів у зниженні ризику збройних конфліктів.

5–13 листопада 2022 у змішаному форматі у Женеві (Швейцарія) та Ухані (Китай) відбулася міжнародна Рамсарська Конвенції (СОР14) учасники якої закликали рішуче відреагувати на знищення росією міжнародних екосистем довкілля. Від воєнної агресії вже зазнали руйнувань близько 600 тисяч гектарів водно-болотних угідь, що мають міжнародне значення [4].

Крім міжнародної діяльності по охороні навколишнього природного середовища в Україні також сформовані інститути для реалізації внутрішньої політики по забезпеченню екологічної безпеки населення, охорону та відновлення природних ресурсів, протидії негативному впливу антропогенної діяльності на довкілля, в тому числі такому, що носить кримінально-протиправний характер.

Зараз є дуже важливою активність Міністерства довкілля та захисту природних ресурсів України, громадянського суспільства та екологічного комітету Верховної Ради, щоб уся шкода довкіллю була максимально зафіксована та у подальшому компенсована агресором. Ним розроблена «Методика розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди». Документ набрав чинності 29 квітня 2022 року [5].

Ефективність протидії кримінальним правопорушеннями у сфері охорони довкілля залежить не лише від розробки ефективних правових норм по охороні довкілля, але й також від застосування криміналістичних алгоритмів при встановленні обставин правопорушень, здійсненні процесу доказування. При цьому, ефективність розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля напряду залежить від об'єктивного, грамотного, всебічного та повного застосування спеціальних знань.

Вітчизняні вчені постійно приділяють увагу проблемам кримінальної протиправності у сфері довкілля. Так, різні аспекти протидії екологічним правопорушенням розглядалися в працях О.М. Джужи, В.А. Колесника, О.Н. Колесниченко, Т.П. Матюшкової, Л.Л. Стасюка, С.С. Чернявського, В.Ю. Шепітька, С.О. Книженко, В.Н. Карагодіна та ін.

Як правило, такі кримінально протиправні діяння виявляються за шкідливими наслідками, які вже спричинені, а не на етапі їх вчинення чи підготовки. Крім того нерідко проблемним питанням при розслідуванні кримінальних правопорушень є визначення розміру шкоди, що пов'язано з проведенням багатьох видів судових експертиз, в тому числі комплексного характеру.

Список використаних джерел

1. За цей тиждень маємо важливі рішення наших партнерів – звернення Президента. URL: <https://koda.gov.ua/za-czej-tyzhden-mayemo-vazhlyvi-rishennya-nashyh-partneriv-zvernennya-prezydenta/>

2. «United for Justice»: притягнення до відповідальності за воєнні злочини проти довкілля. URL: <https://epl.org.ua/announces/united-for-justice-prytyagnennya-do-vidpovidalnosti-za-voyenni-zlochyny-proty-dovkillya/>

3. Збитки докільню від війни. URL: <https://mepr.gov.ua/topics/novyny/zbytky-dovkillyu-vid-vijny/>

4. Вперше з початку російського торгнення глобальною природоохоронною конвенцією схвалено рішення щодо загроз екологічній ситуації в Україні. URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/news/vpershe-z-pochatku-rosijskogo-torgnennya-globalnoyu-prirodoohoronnouy-konvencyeyu-shvaleno-rishennya-shchodo-zagroz-ekologichnij-situaciyi-v-ukrayini>

5. Наказ 13.04.2022 № 175 «Про затвердження Методики розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0433-22#Text>

6. Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI

Бут Юрій Анатолійович,

кандидат юридичних наук, доцент

ДОТРИМАННЯ ЗАСАДИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Відповідно до ч. 1 ст. 223 Кримінального процесуального кодексу України слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [1]. Під час проведення слідчих (розшукових) дій може відбуватися обмеження конституційних прав людини, зокрема, права на недоторканність житла чи іншого володіння особи (ст. 30 Конституції України), таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31 Конституції України), право на невтручання в особисте чи сімейне життя (ст. 32 Конституції України).

Вчені відмічають, що «обмеження прав людини при проведенні слідчої (розшукової) дії становить примусовий вплив, що застосовується відносно учасників слідчих (розшукових) дій уповноваженими органами і особами в цілях забезпечення кримінального процесуального доказування. В будь-якому випадку при проведенні слідчих (розшукових) дій наявні або правомірні обмеження прав людини або їх порушення (неправомірні обмеження)» [2, с. 114].

Втім, втручання у права людини під час проведення слідчих (розшукових) дій має відповідати як засаді законності, так і засаді верховенства права. Адже у ст. 8 Кримінального процесуального кодексу України визначено, що кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини [1].

У прецедентній практиці Європейського суду з прав людини вироблено стандарт оцінки втручання у права людини під час проведення слідчих (розшукових) дій. Зокрема, дотримання засади верховенства права під час проведення слідчих (розшукових) дій оцінюється з врахуванням відповідності втручання у права людини трикроковому тесту: законність (належність), необхідність, пропорційність (розумність).

Законність означає, що будь-які обмеження основоположних прав та свобод людини під час проведення слідчої (розшукової) у кримінальному провадженні можуть застосовуватися тільки на підставі Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства [1]. При чому, як зауважує В. В. Михайленко, самої лише наявності в законі певної процедури не достатньо, оцінюються також якість закону – він повинен бути чітким, доступним і прогнозованим, не свавільним і містити чіткі дискреційні повноваження правообмежувача [2, с. 127].

Необхідність як вимога до втручання у права людини під час проведення слідчої (розшукової) дії означає, що наслідки проведення слідчих (розшукових) дій, якими обмежується реалізація прав та свобод людини, не повинні бути надмірними та мають суворо обумовлюватися метою, що переслідується. Зокрема, відповідно до ч. 3 ст. 233 Кримінального процесуального кодексу України втручання у право на недоторканість житла чи іншого володіння особи без наявності рішення суду можливе лише з метою рятування життя людей та майна чи безпосереднього переслідування осіб, які підозрюються у вчиненні злочину.

Пропорційність (розумність) при втручанні у права людини під час проведення слідчої (розшукової) дії передбачає, що

використані засоби мають бути пропорційними очікуваним результатам, тобто тягар, який несе особа, не повинен бути надмірним. При цьому із можливих варіантів, визначених законодавством, обрано найменш обтяжливий для особи, який призвів до досягнення мети слідчої (розшукової) дії. Втручання у права людини під час проведення слідчих (розшукових) дій має застосовуватися лише у випадках, якщо не існує менш обтяжливих заходів для досягнення мети [3, с. 118–119].

Особливої актуальності ці вимоги набувають при проведенні невідкладних слідчих (розшукових) дій. Так у справі «Гаїбова проти Азербайджану» (Gayibova v. Azerbaijan) від 23.03.2023 року вказано, що з метою виявлення підроблених документів, грошових коштів та інших документів, які мають значення для слідства, слідчий призначив невідкладний обшук без попереднього судового дозволу у квартирі, де проживали заявниця, її чоловік, донька та зять. Під час обшуку було вилучено грошові кошти (близько 155 000 євро), які за твердженням заявниці були отримані нею від продажу земельної ділянки (близько 136 000 євро згідно договору). Згодом зять було визнано винним у кримінальному правопорушенні, а гроші конфісковано. Скарги, подані в ході кримінального провадження, на незаконність обшуку житла заявниці та вилучення її власних коштів задоволені не були. Європейський суд з прав людини визнав порушення ст. 8 Конвенції у зв'язку з тим, що в постанові про проведення обшуку не було враховано баланс між конкуруючими інтересами. Крім того, в ній не містилось жодного обґрунтування необхідності застосування спеціальної процедури, а саме проведення обшуку без попереднього судового дозволу. Слідчим було зазначено лише про порушення кримінальної справи та необхідність знайти підроблені документи та готівку, які отримав підозрюваний. Подальший судовий перегляд постанови про обшук не усунув цих недоліків [4, с. 41].

Вищенаведене дозволяє стверджувати, що дотримання засади верховенства права при проведенні слідчих (розшукових) дій, якими обмежуються конституційні права людини, буде забезпечуватися за умови, що втручання у гарантовані конституцією та міжнародно-правовими актами права людини було законним, необхідним та пропорційним.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : затв. Законом України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1775>
2. Михайленко В.В. Реалізація засади верховенства права у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 281 с.
3. Юдківська Г. Принцип пропорційності в системі захисту прав людини. *Слово Національної школи суддів України*. 2015. № 4 (13). С. 118-123.
4. Огляд практики Європейського суду з прав людини у справах проти інших держав за період 01.01.2023 – 01.04.2023. *«Бюлетень: Верховенство права. Права людини»*. 2023 № 1 С. 22–45

Власова Ганна Петрівна,

завідувач кафедри публічного права
факультету права та міжнародних
відносин Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

ЕЛЕКТРОННІ ЦИФРОВІ ДОКАЗИ В РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

Електронні цифрові докази стали важливим компонентом у сучасних розслідуваннях кримінальних проваджень, особливо у зв'язку зі зростанням кіберзлочинності та використанням інформаційних технологій. Такі докази можуть включати будь-яку інформацію, що зберігається або передається електронними засобами, яка має юридичну силу у розслідуванні справ.

Відповідно до ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України (КПК) України доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому законом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Згідно ст. 98 КПК України речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли

на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом. Відповідно до ст. 99 КПК України документи є речовими доказами, якщо вони містять відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. До документів можуть належати: матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі *електронні*), а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії. У деяких випадках, а саме тоді, коли документ незмінний, він може мати одночасно ознаки і документа, і речового доказу. [2]. Оскільки на законодавчому рівні поняття не розрізняються і пропонуємо їх використовувати саме у розумінні поняття «електронні цифрові докази», не розділяючи ці поняття та ототожнюючи їх. [1, С.5]

До основних характеристик електронних цифрових доказів ми пропонуємо виділити належить: нематеріальна природа (електронні докази не мають фізичної форми, що ускладнює їх ідентифікацію, вилучення та збереження); легкість зміни (електронні дані можуть бути легко змінені або знищені, що вимагає дотримання суворих процедур для забезпечення їх цілісності та достовірності); метадані (інформація про те, коли та ким були створені, змінені чи переглянуті дані, що може бути вирішальним для визначення обставин події).

Аналізуючи наукову літературу можна визначити наступні типи електронних цифрових доказів:

1. Електронні листи та повідомлення: Використовуються для встановлення комунікацій між підозрюваними або іншими сторонами.

2. Дані з мобільних пристроїв: Містять інформацію про дзвінки, SMS, геолокацію та використання мобільних додатків.

3. Дані з комп'ютерів та серверів: Можуть включати файли, журнали дій користувачів, документи, бази даних тощо.

4. Інтернет-дані: Веб-сторінки, історія браузера, активність у соціальних мережах.

5. Відеоспостереження: Дані з камер, які можуть бути збережені на електронних носіях або в хмарних сервісах.

Щодо використання електронних доказів у кримінальних провадженнях пр розслідуванні кримінальних праворушень слід виділити ряд важливих етапів, таких як:

- збір та вилучення - для забезпечення допустимості доказів необхідно дотримуватись процедур, що передбачають законне отримання та документування доказів;

- збереження - важливо забезпечити цілісність доказів за допомогою спеціальних технологій, таких як хешування, яке дозволяє перевірити, що дані не були змінені;

- аналіз - фахівці з цифрової криміналістики проводять аналіз електронних доказів, щоб відновити видалені файли, розшифрувати зашифровані дані та встановити послідовність дій;

- представлення електронних цифрових доказів у суді - експерти з цифрової криміналістики зазвичай виступають свідками для пояснення технічних аспектів отриманих доказів.

Цілком погоджуємося із авторам, що у кримінальному процесі докази мають відповідати двом вимогам, які висуваються до його змісту та форми, – належності (ст. 85 КПК України) і допустимості (ст. 86 КПК України). Закономірно, що такі ознаки повинен мати й електронний доказ, що може забезпечуватися коректністю фіксації та подальшою незмінністю комп'ютерних даних [1, с. 6]. Але поруч із цією тезою ми маємо акцентувати увагу на тих проблемах та викликах, які постають перед усіма учасниками процесу. Перш за все це **захист приватності**, де використання електронних доказів може порушувати права на приватність, тому необхідно забезпечити баланс між інтересами слідства і захистом прав громадян. **Зміна технологій**, пов'язана із швидким розвитком технологій, що створює нові труднощі для слідчих у питаннях виявлення та аналізу електронних доказів. **Правове закріплення**, пов'язано з тим, що законодавство щодо цифрових доказів потребує постійного оновлення для адаптації до нових викликів.

Таким чином, електронні цифрові докази є невід'ємною частиною сучасних розслідувань і відіграють важливу роль у встановленні істини та доведенні вини чи невинуватості у кримінальних провадженнях. Їх характеристика, нормативно-правове закріплення, постійна зміна технологій, технічні трансформаційні процеси заходяться у постійному видозміненому стані, що потребує особливої уваги та дослідження як на науковому, так і практичному рівні.

Список використаних джерел

1. Використання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях [Текст] : метод. реком. / [М. В. Гуцалюк, В. Д. Гавловський, В. Г. Хахановський та ін.] ; за заг. ред. О. В. Корнейка. Вид. 2-ге, доп. Київ : Вид-во Нац. акад. внутр. справ, 2020. 104 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI: станом на 1 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Воляннюк Олександр Дмитрович,
старший викладач кафедри спеціальної
фізичної підготовки Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук;

Воляннюк Катерина Олександрівна,
заступник директора Київського центру
первинної професійної підготовки
«Академія поліції» навчально-наукового
інституту № 1, кандидат юридичних
наук

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЙ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІСЛЯ ПРИБУТТЯ НА МІСЦЕ ПОДІЇ

Організація дій поліцейських під час прибуття на місце події є важливим етапом виконання службових обов'язків та забезпечення безпеки громадян. Нижче наведено перелік перших дій, які повинні бути здійснені поліцейськими при прибутті на місце події:

Забезпечення безпеки: Прибувши на місце події, поліцейський повинен забезпечити безпеку для себе, своїх колег та громадян. Поліцейський повинен оцінити ризики, визначити можливі загрози та діяти відповідно до цього.

Виклик необхідних служб: При необхідності, поліцейський повинен негайно викликати на місце події необхідні служби, такі як медичну допомогу, пожежну частину, аварійно-рятувальну службу та інші [1, с. 74].

Збір інформації: Поліцейський повинен зібрати якомога більше інформації про подію, щоб діяти відповідно до неї. Поліцейський повинен дізнатися про місце та час події, кількість постраждалих, наявність зброї, причини події та інші важливі деталі.

Координація дій: Поліцейський повинен координувати свої дії з іншими поліцейськими, які можуть прибути на місце події пізніше. Координація дій допоможе забезпечити ефективне виконання завдань та зменшити ризик непередбачуваних наслідків.

Встановлення контролю: Поліцейський повинен встановити контроль над ситуацією на місці події та забезпечити безпеку громадян. Це може включати в себе розміщення блокпостів, організацію перегорожок, обмеження доступу до певних зон та інші заходи, які дозволять контролювати ситуацію та запобігти її невідворотному погіршенню.

Надання першої допомоги: Поліцейський повинен бути підготовлений до надання першої допомоги потерпілим, якщо це необхідно. Це може включати в себе надання штучного дихання, серцево-легеневої реанімації, зупинки кровотечі та інші дії, які можуть допомогти врятувати життя постраждалих.

Захист місця події: Поліцейський повинен захистити місце події та забезпечити його збереження до прибуття слідчих, що допоможе зберегти важливі докази та деталі, необхідні для розслідування [2, с. 66].

Оформлення документів: Поліцейський повинен оформити необхідну документацію, яка є важливою для розслідування події та забезпечення правової відповідальності. Це може включати оформлення протоколу про порушення, складання доповіді та інші документи, які можуть бути необхідні.

Отже, організація дій поліцейських при прибутті на місце події є важливим етапом виконання службових обов'язків та забезпечення безпеки громадян. Перших дій поліцейського на місці події може залежати ефективність проведення подальшого розслідування та забезпечення правової відповідальності за порушення.

Для того, щоб поліцейський міг ефективно та професійно виконувати свої обов'язки при прибутті на місце події, він повинен мати високий рівень професійної підготовки та досвіду. Крім того, важливо мати належну технічну підтримку та обладнання для забезпечення безпеки та ефективності роботи.

Також важливо, щоб поліцейський дотримувався вимог законодавства та етики професії при здійсненні своїх дій на місці події. Це допоможе забезпечити правову відповідальність та зменшити ризики надмірного застосування сили або порушення прав людей [3, с. 21].

У підсумку, організація дій поліцейських при прибутті на місце події є важливим етапом виконання службових обов'язків та забезпечення безпеки громадян. Виконання перших дій, які включають забезпечення безпеки, виклик необхідних служб, збір інформації, координацію дій, встановлення контролю, надання першої допомоги, захист місця події та оформлення документів, допоможе ефективно і професійно виконати завдання та забезпечити правову відповідальність за порушення.

Також важливо пам'ятати, що організація дій поліцейських на місці події повинна бути здійснена в максимально швидкий та організований спосіб. Це дозволить забезпечити ефективну реакцію на надзвичайну ситуацію та зменшити наслідки події [4, с. 54].

Окрім того, поліцейські повинні відповідно до свого статусу та повноважень діяти з дотриманням принципів законності, обґрунтованості та об'єктивності. Це передбачає не тільки застосування силових заходів лише в разі необхідності та з мінімальною мірою насильства, але й здатність адекватно реагувати на складні ситуації та взаємодіяти з іншими службами.

Таким чином, організація дій поліцейських на місці події є важливим етапом роботи поліції, який потребує високої професійної підготовки, досвіду та використання тактичних принципів «моделі застосування сили». Організованість та швидкість дій, здатність до адекватної реакції на складні ситуації та взаємодія з іншими службами є ключовими чинниками успішної роботи поліції на місці події.

Список використаних джерел

1. Рощенко, В. Г. Професійна підготовка поліцейських в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, 2019. с. 125-130.
2. Ткачук І. В. Тактика поліції в Україні: проблеми та перспективи вдосконалення. *Світова економіка та міжнародні відносини*, 2015. с. 107-115.
3. Шевченко О. О., Кудрявцев В. В. Застосування сили та засобів примусу поліцією в Україні: проблеми та перспективи. *Міжнародний науковий журнал*, 2016. с. 57-60.
4. Гладун А. М., Павленко О. С. Роль взаємодії міжнародної спільноти та правоохоронних органів в забезпеченні безпеки в Україні. *Міжнародний науковий журнал*, 2018. с. 63-68.

Гагач Віталій Анатолійович

кандидат юридичних наук,
докторант (Науково-дослідний інститут публічного права)

**ТИПОВІ ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ
ВСТАНОВЛЕННЮ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ
ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ
ПІДРОБКОЮ ДОКУМЕНТІВ**

Особливості розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних із піддробкою документів полягають у специфічному, складному характеру їх виявлення, що в свою чергу обумовлює необхідність встановлення обставин, що підлягають встановленню. При цьому, слід констатувати, що початковий етап розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень має ключове значення, оскільки саме на початковому етапі розслідування слідчий обирає такий масив інформації про вчинене кримінальне правопорушення, який дозволяє на завершальному етапі отримати ефективний результат.

Слушною з цього приводу є думка Ю. М. Черноус, яка вирішення процесуальних і тактичних завдань пов'язує із завершенням початкового етапу розслідування, які стосуються: встановлення місця, часу та інших обставин вчинення злочину; виявлення, фіксації та вилучення слідів; встановлення, розшуку і затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину; збирання доказів, достатніх для повідомлення особі про підозру [1, с. 9].

У криміналістиці зустрічаються такі поняття як «предмет розслідування», «обставини, що підлягають встановленню», або «обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінальних правопорушень» [2, с. 52].

Таким чином, обставини, що підлягають встановленню, слід вважати криміналістичною категорією, яка позначає обставини, що слід не просто визначити, розпізнати за певними ознаками, а й виявити, розкрити як щось переважно приховане [3, с. 94].

Обставини, які підлягають доказуванню для всіх видів кримінальних правопорушень, передбачені статтею 91 Кримінального процесуального кодексу України. Проте саме криміналістика наповнює цей перелік формальних обставин змістом, який важливий для організації та планування розслідування і обрання необхідної тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Тому цілком слушним є висновок про те, що термін «обставини, які підлягають з'ясуванню», є ширшим поняттям, ніж «предмет доказування». Криміналістика як прикладна наука пристосовує перелік обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, до типових умов, які виникають при розслідуванні конкретних злочинів [4, с. 157]

На початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у сфері господарської діяльності пов'язаних з підробкою документів, у ЄРДР серед іншого вносяться відомості про: час та дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявленні з іншого джерела дані про обставини, які можуть свідчити про його вчинення правопорушення; прізвища, ім'я, по-батькові (найменування) потерпілого чи заявника; джерело, з якого виявлено обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; короткий виклад обставин, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, спільних потерпілих, заявників; попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; - передачі матеріалів та відомостей іншому органу досудового розслідування або за місцем проведення досудового розслідування (ч. 5 ст. 36, ч. 7 ст. 214, ст. ст. 216, 218 КПК України); прізвище, ім'я, по-батькові керівника органу досудового розслідування, слідчого, прокурора, який вніс відомості до Реєстру та/або почав досудове розслідування [5, с. 113].

Щодо джерел одержання інформації про кримінальні правопорушення, вчинені у сфері господарської діяльності, пов'язаних з підробкою документів, то до них ми відносимо: заяви та повідомлення від громадян і юридичних осіб; відомості, отримані від оперативного працівника за результатами

проведення оперативно-розшукової діяльності; за результатами проведення фінансового аудиту; за результатами проведення внутрішніх перевірок та ревізій на підприємствах; інформація від державних наглядових та контролюючих органів під час перевірок підприємств, установ, організацій.

Слід наголосити, що на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у сфері господарської діяльності, пов'язаних з підrobкою документів, які вчиняються з використанням складних схем підrobки та маскуванню, важливим є встановлення факту вчинення такого кримінального правопорушення шляхом підrobки документів.

Під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних із підrobкою документів, необхідно встановити наступні обставини:

1) факт наявності підrobки документів: визначення конкретних документів, які були підrobлені; встановлення способу підrobки (повна фальсифікація, внесення неправдивих відомостей, використання підrobлених підписів або печаток); виявлення технічних ознак підrobки (спотворення шрифтів, незвичні формати, неавтентичні підписи тощо).

2) склад та структура кримінального правопорушення: визначення складу кримінального правопорушення відповідно до Кримінального кодексу України; виявлення умислу винної особи щодо використання підrobлених документів; встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями особи та спричиненими наслідками;

3) обставини вчинення кримінального правопорушення: місце, час, спосіб підrobки та використання документів; визначення кола осіб, які були обізнані про факт підrobки.

4) мотив та мета вчинення кримінального правопорушення (ухилення від сплати податків, заволодіння майном, приховування незаконних дій тощо);

5) особу – суб'єкта кримінального правопорушення, факт вчинення кримінального правопорушення у співучасті.

Також, аналіз кримінальних проваджень за фактами вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних із підrobкою документів свідчить про те, що особливістю підrobлення документів є їх зв'язок з певними

складовими господарської діяльності: формою власності, специфікою виробничого процесу, використанням трудових ресурсів і розрахунків. З огляду на це виникає необхідність у всиновленні особливості діяльності підприємства, установи, організації, де було вчинено підробку документів (документообіг, організація контролю за збереженням бюджетних коштів та майна, керівництво, розподіл обов'язків та відповідальності, особливості зовнішніх зв'язків, проведення закупівель, тендерів, наявність преференцій (пільг, кредитів, дотацій), розпорядження бюджетними коштами, майном, фінансами) корупційна складова підроблення, способи протидії розслідуванню.

Отже, після надходження інформації про вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних із підробкою документів, обставини, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні повинні бути підкріплені системою належних, допустимих, достовірних і достатніх доказів, з метою усунення можливості їх знищення у випадку протидії розслідуванню.

Список використаних джерел

1. Чорноус Ю.М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів. В: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 492 с.
2. Розслідування окремих видів злочинів : навчальний посібник / колектив авторів; за ред. М.А. Погорецького та Д.Б. Сергєєвої. К.: Алерта, 2015. 536 с
3. Чорноус Ю., Синовська Т. Криміналістична методика розслідування жорстокого поводження з тваринами : монографія / М-во внутр. справ України, Нац. акад. внутр. справ. Київ : Право, 2022. 248 с.
4. Пчеліна О.В. Тактичні завдання розслідування злочинів у сфері службової діяльності. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2016. № 2. С. 155–159
5. Вапнярчук В.В. Досудове провадження. Глава 14. Кримінальний процес: підручник. Харків : Право. 2013. с. 334.

Дульський Олександр Леонідович,
докторант Національної академії
внутрішніх справ, доктор філософії
в галузі права

ЗНАЧЕННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ФОРМУВАННІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ СЛІДЧИМ

На сьогодні видається актуальним дослідження питання застосування практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) в юриспруденції. Не є виключенням і її вивчення у такій галузевій дисципліні як кримінальний процес та прикладний – як криміналістика, які пов'язані між собою. В розрізі цих наук особливого інтересу набуває процес збирання доказів та його криміналістичне забезпечення, адже розуміння цих двох аспектів і дотримання їх елементів забезпечує ефективне виконання уповноваженими особами завдань кримінального провадження. Серед усіх уповноважених суб'єктів збирання доказів особливе місце займає слідчий, зважаючи на весь спектр його повноважень (ст. 40, 93 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року (КПК України)), тому звертається увага на нього.

Ратифікувавши у липні 1997 року Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенція) 1950 року та Перший протокол і протоколи № 2, 4, 7 та 11 до неї, Україна визнала юрисдикцію ЄСПЛ [1, с. 96]. Після чого значний поштовх у розвиток кримінальної процесуальної та криміналістичної наук крізь призму практики ЄСПЛ в Україні відбувся завдяки двом етапам: 1) прийняття Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 грудня 2006 року (ст. 17 цього правового акту передбачає, що «суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права» [2]; 2) прийняття 13 квітня 2012 року КПК України (у ч. 2 ст. 8 цього законодавчого акту закріплено, що «принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ», а у ч. 5 ст. 9 «кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ» [3]).

Відповідно до абз. 5 ст. 1 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» практика ЄСПЛ – це практика ЄСПЛ та Європейської

комісії з прав людини [2] (діяла до 31 жовтня 1999 року та розглядала заяви будь-якої особи про порушення державами їхнього права визначеного Конвенцією). Водночас, таке визначення для всього законодавства України є не розкритим та не повним, що зумовлює неоднозначність його розуміння. Тому, слушним є те, що термін «практика Європейського суду з прав людини» в українському законодавстві потрібно вживати як набутий досвід ЄСПЛ та Європейської комісії з прав людини, що виявляється у прийнятих ним рішеннях та ухвалах по суті розглянутих справ [4, с. 59]. При цьому потрібно погодитись із думкою В.Є. Мігашка, який зауважив, що українські судді, застосовуючи норми Конвенції, мають урахувати практику ЄСПЛ як щодо України, так і сформовану в процесі розгляду скарг, поданих проти інших держав (причому й ту практику, яка була сформована у справах, розглянутих і до приєднання України до Конвенції). Тільки такий підхід допоможе уникнути вчинення нових порушень Конвенції в Україні [5, с. 197]. За аналогією таких підхід застосовується і під час збирання доказів слідчим на етапі досудового розслідування.

Що ж до поняття «європейські стандарти», то у ст. 567 КПК України наявна лише одна згадка і тільки про термін «стандарт», де законодавець застосував його у конструкції: «загальновизнані стандарти забезпечення прав людини і основоположних свобод», під якими, очевидно, розуміючи як європейські, так і міжнародні такі стандарти. З огляду на це та на те, що ЄСПЛ тлумачить лише Конвенцію та її протоколи, в яких закріплені основоположні права та свободи людини, то слушно погодитись з тим, що європейським стандартом є правові норми і принципи, що закріплюють стандартизовані правила поведінки суб'єктів міжнародного права з метою забезпечення захисту й дотримання прав та свобод людини, прийнятих міжнародною регіональною організацією та визнаних країнами Європи [6, с. 193].

Звертаючись до криміналістичного забезпечення збирання доказів, слід зазначити, що наразі такого поняття в науці ще не вироблено, тому з цього приводу варто погодитись із позиціями таких вчених, які визначають окремо поняття «криміналістичне забезпечення» та «збирання доказів». Заслугує на увагу визначення Ю.М. Чорноус, яка ствердила, що криміналістичне забезпечення складається з техніко-, тактико-, та методико-криміналістичного забезпечення. Його можна розглядати як у науковому (створення наукового підґрунтя застосовуваних прийомів, засобів та методів), так і практичному (формування

практичних рекомендацій щодо застосування прийомів, засобів та методів) змісті [7, с. 71]. Щодо збирання доказів, то аргументованою є думка О.В. Капліної, яка зауважила, що цей процес є складною комплексною діяльністю суб'єктів доказування з їх виявлення, витребовування, отримання, закріплення, збереження у встановленому порядку [8, с. 223].

Загалом, нами було проаналізовано чимало рішень ЄСПЛ («Кайя проти Туреччини» від 19 лютого 1998 року (заява № 22729/93), «Соаре та інші проти Румунії» від 22 лютого 2011 року (заява № 24329/02), «Джулай проти України» від 3 липня 2014 року (заява № 24439/06)), які спонукають нас погодитись із тим, що у рішеннях ЄСПЛ висвітлено організаційно-тактичні аспекти досудового розслідування, що направлені на збирання доказів. Аналізуючи матеріали кримінальної справи й інші відомості, ЄСПЛ виносить шляхом тлумачення своє рішення, яке охоплює інформацію про оцінку обставин справи («The Court's assessment»). Саме в частині оцінки обставин справи містяться конкретні позиції ЄСПЛ стосовно доцільності: проведення слідчих (розшукових) дій; вилучення певної слідчої інформації; відібрання зразків для експертизи; отримання показань саме на місці події; вилучення слідчої інформації з подальшою метою забезпечення відтворення обстановки й обставин події задля перевірки наданих показань; допиту широкого кола свідків тощо [6, с. 212].

Підсумовуючи, слід зазначити, що саме такі рішення ЄСПЛ створюють підвалини для формування європейських стандартів криміналістичного забезпечення збирання доказів, які необхідні в діяльності слідчого, що забезпечують ефективність проведення ним досудового розслідування.

Практика Європейського суду з прав людини є ключовим елементом, який формує європейські стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів для слідчого. Він, керуючись доводами Європейського суду з прав людини, зможе правильно оцінити ситуацію, яка виникне у нього під час збирання доказів, зважаючи на подібність ситуацій, які висвітлені у рішеннях суду.

Нині практика Європейського суду з прав людини знаходить на етапі вкорінення у науку криміналістику, особливо, що стосується питання процесу збирання доказів слідчим.

Список використаних джерел

1. Чорноус Ю.М., Гвоздюк В.В. Засади проведення слідчих (розшукових) дій у контексті практики Європейського суду з прав людини. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2020. № 1 (19). С. 95–101.
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15/ed20121202>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Гвоздюк В.В. Тлумачення терміна «практика Європейського суду з прав людини» в українському законодавстві. Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи : матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 листоп. 2019 р.). Київ, 2019. С. 57–60.
5. Мігашко В. Є. Вплив практики Європейського суду з прав людини на розвиток судової практики в Україні. Молодий вчений. 2019. № 2 (66). С. 184–188.
6. Гвоздюк В.В. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій з урахуванням практики Європейського суду з прав людини : дис. ... доктора філософії : 081 – Право. Київ. 2021. 294 с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/19896/5/dysert_hvozdiuk.pdf.
7. Чорноус Ю.М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів: монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 492 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/16029>.
8. Капліна О. Збирання доказів сторонами кримінального провадження. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 2013 р.). ОДУВС, Одеса, 2013. С. 223–229.

Дрозд Віталій Юрійович,
науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії з проблем
запобігання кримінальним
правопорушенням факультету № 3
Донецького державного університету
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук

АСПЕКТИ ПОБУДОВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Одним із принципів побудови комплексної криміналістичної методики корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів, тобто методики, що побудована на підставі поєднання кримінально-правової та криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, виступає праксеологічний підхід.

Праксеологічний підхід як сукупність теорем і законів позбавлений оцінювальних суджень. Праксеологія передає точні знання про реальні речі, а її теореми, які виводяться на підставі правильного логічного міркування, є абсолютно вірними і неспростовними, подібно до математичних теорем. Закони, аксіоми і теореми праксеологічної теорії є винятково позачасовими продуктами логічних ментальних категорій, так само, як закони фізики, анатомії або інших точних природничих наук. Для праксеології кінцеві цілі діяльності є однаковими. Її висновки дійсні для будь-якого виду діяльності, не дивлячись на цілі, які при цьому переслідуються. Це наука про засоби, а не про цілі [1, с. 6].

Завданням праксеології спрямоване на знаходження загальних законів будь-якої людської діяльності та виявлення на цій основі найбільш загальних її правил. Праксеологія концентрує увагу на дослідженні раціональної діяльності як такої для підвищення її ефективності [2, с. 157]. Тому, виступаючи основою криміналістичної методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів, праксеологія забезпечує діяльнісний підхід у криміналістиці та гарантує практичне значення розроблюваної криміналістичної методики.

Окрема криміналістична методика є набором рекомендацій щодо раціональної організації процесу збирання, оцінювання і використання доказової інформації під час розслідування злочинів та судового розгляду кримінальних справ [3, с. 24]. Раціоналізація такого процесу передбачає також забезпечення максимальної ефективності діяльності уповноважених осіб під час досудового розслідування злочинів та судового розгляду кримінальних справ, що може бути досягнуто завдяки використанню здобутків праксеології при побудові криміналістичних методик розслідування [3, с. 37].

Обґрунтовуючи наукові положення комплексної криміналістичної методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів, слід ґрунтуватися таких концептуальних положень, які сформовані внаслідок вивчення теоретико-правових, методологічних а праксеологічних засад:

- в основі створення цієї методики – різні склади кримінальних правопорушень (ст. 354 КК України «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації», ст. 364 КК України «Зловживання владою або службовим становищем», ст. 368 КК України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» КК України, ст. 368-3 КК України «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», ст. 368-5 КК України «Незаконне збагачення», ст. 369 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі» та ін., але об'єднані у групу корупційних кримінальних правопорушень);

- предметом криміналістичної методики є закономірності не усієї злочинної діяльності, а лише тієї її частини, що пов'язана з вчиненням корупційних кримінальних правопорушень саме співробітником правоохоронного органу, із специфічним механізмом реалізації злочинної діяльності;

- підставою для розроблення цієї криміналістичної методики є вимоги світового співтовариства, правової держави, правоохоронної практики, пов'язані із дотриманням міжнародних стандартів прав та свобод дитини;

- окремі ознаки корупційних кримінальних правопорушень тісно взаємозв'язані у процесі доказування, що визначає специфіку висунення й перевірки версій, планування розслідування, проведення окремих слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів, їх комплексів тощо.

Тому, на нашу думку, вихідною позицією щодо початку дослідження криміналістичної методики корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів, є вивчення потреб практики. При цьому вивчення потреб практики, у свою чергу, здійснюється у кількох напрямках.

По-перше, це вивчення власне практики розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів. По-друге, вивчення механізму протиправної корупційної діяльності, способів підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень, характерних слідів, даних про особу підозрюваного та потерпілого, для формування криміналістичної характеристики корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів та озброєння практиків знаннями щодо даного питання. По-третє, необхідним є вивчення проблем міжнародного співробітництва у цьому напрямку та забезпечення дотримання міжнародних стандартів під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів. По-четверте, важливим є вивчення власних потреб науки з метою з'ясування проблемних питань, створення умов для її подальшого розвитку, удосконалення та підвищення ефективності правозастосовної діяльності.

Визначаючи структуру криміналістичної методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів, слід керуватися ключовими засадами криміналістичної методики та періодизації процесу розслідування злочинів. Вважаємо за доцільне прийняти за основу підхід В.В. Тіщенко, який запропонував базову програму поетапного розслідування злочину незалежно від його виду, що містить алгоритми [5, с. 365], які розподілені на відповідні етапи досудового розслідування: початковий та наступний.

Початковий етап розслідування включає в себе аналіз отриманої інформації; аналіз вихідної інформації; використання даних криміналістичної характеристики відповідного виду злочинів, до якого належить розслідуваний злочин; з'ясування змісту конкретної слідчої ситуації та її зіставлення з типовими ситуаціями, викладеними у відповідних криміналістичних методиках; формулювання тактичних завдань; розроблення конкретних версій; використання взаємодії слідчого з

оперативними підрозділами правоохоронних органів, патрульної поліції тощо.

Подальший етап розслідування складається з аналізу і синтезу результатів виконання тактичних завдань і перевірки версій, отриманих на початковому етапі розслідування; побудові інформаційної моделі кримінально-релевантної події; з'ясування ступеня реалізації завдань, що постали на початковому етапі розслідування, причин, які завадили виконанню певних завдань, і нових методів та засобів їх реалізації; складання розгорнутого плану розслідування, деталізація його щодо певних обставин злочину, перевірка версій стосовно запідозрених осіб; визначення комплексу дій з пошуку й установлення всіх учасників підготовки, вчинення та приховування злочину (злочинної діяльності), ролі кожного з них, характеру зв'язків між ними та з потерпілими; визначення тактичних операцій щодо встановлення всіх епізодів злочинної діяльності, форм злочинної організованості, тривалості й масштабу; вивчення особи підозрюваного, його ролі в підготовці та здійсненні злочину (злочинної діяльності) з метою ефективного застосування запобіжних заходів, тактичних прийомів або їх комплексів і викриття злочинця, встановлення обставин, які обтяжують або пом'якшують його відповідальність; виявлення протидії розслідуванню з боку зацікавлених осіб і визначення засобів її подолання; установлення розміру шкоди, заподіяної злочинцем щодо кожного потерпілого, ужиття заходів для розшуку викраденого майна та відшкодування матеріального збитку.

Запропоновані принципи побудови окремих методик розслідування дають змогу сформувати їхню структуру, охопивши нею такі елементи:

- 1) криміналістичний аналіз відповідної категорії злочинів (їх криміналістична класифікація та характеристика);
- 2) обставини, що підлягають з'ясуванню й установленню;
- 3) аналіз та оцінювання вихідних ситуацій на перевірному етапі розслідування;
- 4) типові слідчі ситуації, типові версії, завдання й засоби їх перевірки та вирішення (криміналістичні програми) на перевірному й початковому етапах розслідування;
- 5) слідчі ситуації, завдання та програми їх вирішення на наступному й заключному етапах розслідування;
- 6) тактичні й організаційні особливості проведення слідчих дій і тактичних операцій [5, с. 375].

Отже, побудова комплексної криміналістичної методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів на основі здобутків праксеології є перспективним напрямом розвитку криміналістики на сучасному етапі, досліджує закономірності та особливості впровадження, використання на практиці криміналістичних новел, сприяє їх розробленню. Можливості праксеологічного підходу дозволяють не тільки визначити засади здійснення діяльності, але і запропонувати рекомендації щодо оптимізації конкретних дій.

Список використаних джерел

1. Льовкіна О.Г. Теорії ефективної діяльності: тектологія О. Богданова та пракселогія Т. Котарбінського: автореф. дис ... д-ра філос. наук. Київ., 2012. 35 с.
2. Романовська Л.І., Практикологічний підхід: теоретико-методологічні аспекти. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 25. Т. 2. 2020. С. 157-161. http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/25/part_2/33.pdf
3. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : монографія. Харків : Апостиль, 2012. 304 с.
4. Коваленко А. В. Сутність та методологічне значення праксеологічного підходу в криміналістиці. *Наукові записки НаУКМА*. 2020. Т. 5. С. 32–39. (Серія «Юридичні науки»). DOI: 10.18523/2617-2607.2020.5.32-39.
5. Тищенко В. В. Виникнення, розвиток і сучасний стан криміналістичної методики розслідування. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. Т. XIX. С. 361–381.

Джафарова Лейла Саваланівна,
викладач кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

РОЛЬ ДОМЕДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Домедична підготовка, є невід’ємною складовою у сучасному світі. Базові знання з надання першої домедичної допомоги до приїзду медиків, дозволяють врятувати життя в екстрених ситуаціях, розвивають відповідальність і готовність допомогти оточуючим. Оскільки в умовах сьогодення, коли ризики для здоров’я та життя людей можуть виникати у будь-який

момент-оволодіння практичними навичками та знання домедичної допомоги стає необхідністю для кожної людини.

Основні аспекти ролі домедичної підготовки в умовах сьогодення :

1. Збереження життя до прибуття медиків – Домедична підготовка дозволяє швидко реагувати у критичних ситуаціях, коли кожна секунда має значення. Люди, які володіють навичками першої допомоги, можуть зупинити кровотечу, відновити дихання, провести непрямий масаж серця або інші дії, які рятують життя. Це особливо важливо, адже в умовах надзвичайних ситуацій чи бойових дій прибуття медиків може затриматися.

2. Зниження рівня травматизму і ускладнень - надаючи першу допомогу можна не лише врятувати життя, а й знизити ризик ускладнень для постраждалих. Правильне накладання пов'язки, іммобілізація переломів, підтримання дихальних шляхів у відкритому стані – усе це допомагає уникнути додаткових травм чи ускладнень, які могли б виникнути без негайної допомоги.

3. Формування відповідального та обізнаного суспільства - знання першої допомоги сприяє підвищенню громадянської свідомості та відповідальності. Люди, які пройшли домедичну підготовку, краще розуміють важливість безпеки і готові допомогти оточуючим. У ситуаціях масової небезпеки це створює середовище взаємодопомоги, де кожен може взяти на себе роль рятувника, якщо це необхідно.

4. Важливість в умовах бойових дій та надзвичайних ситуацій – Для людей, які проживають у зонах підвищеного ризику, зокрема в умовах війни, домедична підготовка є життєво необхідною. Наприклад, знання про зупинку критичних кровотеч за допомогою джгута або імпровізованих засобів може бути вирішальним. Військові, волонтери та навіть цивільне населення завдяки цим знанням мають більше шансів допомогти собі чи іншим до прибуття професійних медиків.

5. Психологічна готовність до екстремальних ситуацій – Підготовка до домедичної допомоги включає і психологічний аспект. Люди, які пройшли навчання, менше піддаються паніці в надзвичайних ситуаціях і можуть діяти впевнено та злагоджено. Це знижує ризик неефективних дій у критичний момент і підвищує шанс на порятунок. Домедична допомога – це проведення найпростіших медичних заходів для порятунку життя, зменшення страждань потерпілого від надзвичайної

ситуації і попередження розвитку можливих ускладнень. Професійно таку допомогу надають, звичайно ж, медики, але не завжди швидка допомога може прибути вчасно на місце події. Тому вміння кожного з нас надати першу необхідну допомогу постраждалим до прибуття служб порятунку може відіграти вирішальну роль у порятунку життя людини. [1]

Основні принципи надання домедичної допомоги:

- правильність і доцільність (якщо ви не впевнені в своїх діях – краще утриматись; головне правило першої допомоги – не нашкодити);

- швидкість;

- продуманість, рішучість, спокій.

Як надати домедичну допомогу? Алгоритм ваших дій має бути таким:

1. Оглянути місце події та впевнитись у тому, що надання допомоги буде безпечним: забезпечити власну безпеку, а також безпеку потерпілого та людей

навколо.

2. Оцінити стан постраждалого (свідомість, дихання, пульс).

3. За необхідності викликати бригаду екстреної (швидкої) медичної допомоги, а також інші екстрені служби (поліцію, аварійно-рятувальну службу, службу газу тощо).

4. Оцінити наявність критичних кровотеч та зупинити їх.

5. Забезпечити прохідність дихальних шляхів.

6. Якщо у постраждалого відсутні ознаки життя та немає критичної кровотечі (або ви вже її ліквідували) – розпочати серцево-легеневу реанімацію.

7. Перевести постраждалого у стабільне положення (на бочі, обличчям до себе, рука під головою, нога зігнута в коліні), якщо не йдеться про підозру на травми хребта та кісток тазу і серцево-легенева реанімація була вдалою.

8. Не залишати постраждалого та контролювати стан його життєвих функцій до прибуття екстрених служб. Якщо ви не маєте відповідних навичок для надання допомоги, слід звернутись за допомогою до інших присутніх на місці події.

Проходження курсів з домедичної допомоги важливе, зважаючи на низку факторів: [2]

1. Час прибуття медичної допомоги. В українських обласних центрах він у середньому складає близько 20 хвилин. Але деякі обставини вимагають негайного втручання. Єдиний

спосіб дати постраждалому шанс вижити - надати якісну першу допомогу до прибуття медиків.

2. Непередбачені обставини війни. Навіть якщо ви не є військовослужбовцем, загроза поранення чи травмування може трапитися в будь-який момент, особливо в умовах війни. «Швидка» або рятувальники можуть не встигнути доїхати до локації, куди, наприклад, упала ракета. Тому якщо на місці буде людина з відповідними знаннями, вона зможе дати шанс потерпілим вижити. Зрештою, отримати поранення під час війни може будь-хто: вміння накласти собі турнікет може врятувати власне життя.

3. Знання реанімаційних заходів. В деяких станах у людини є до 10 хвилин, щоб вона могла зберегти життя та відновитись, наприклад, зупинка серця з відсутністю дихання. Якщо поруч з потерпілим є хтось, хто володіє навичками домедичної допомоги, це може збільшити шанси на виживання. Наприклад, в Україні було реалізовано проєкт “Реані Метро”, в рамках якого на станціях метро з’явилися автоматичні дефібрилятори, якими може користуватись кожний, хто вміє надавати СЛР.

Найкращим способом засвоїти необхідні навички є проходження курсу з домедичної допомоги. Ці курси надають можливість відточити знання на практиці та вивчити найефективніші методи порятунку в різних обставинах. Домедична підготовка є важливою умовою підвищення рівня безпеки та виживання у суспільстві. Знання та вміння надавати першу допомогу дозволяють не лише рятувати життя, а й допомагають створити більш обізнане, відповідальне та готове до викликів сьогодення суспільство.

Список використаних джерел

1. Що треба знати про надання першої допомоги? URL: <https://moz.gov.ua/uk/jak-nadati-pershu-dopomogu-zagalni-pravila>

2. Чому важливо пройти курси з домедичної допомоги? URL: <https://eturniket.com/first-aid/sho-take-domedichna-dopomoga>

Євдокіменко Світлана Вікторівна,
головний науковий співробітник відділу
аспірантури та докторантури
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса,
доктор юридичних наук, професор

ДОСЛІДЖЕННЯ ОЦІНКИ ОБ'ЄКТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Дослідження оцінки об'єктів права інтелектуальної власності (далі-ОІВ) є важливим процесом, який дозволяє визначити правильність розрахованої вартості таких об'єктів для здійснення комерційних угод, укладення ліцензійних договорів, вирішення спорів чи внесення їх до статутного капіталу підприємств. У статті розглянуто основні аспекти оцінки ОІВ з урахуванням положень українського законодавства та міжнародної практики.

Згідно зі статтею 420 Цивільного кодексу України (ЦКУ), до об'єктів права інтелектуальної власності належать [1]: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); фонограми, відеограми, програми організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування напівпровідникових виробів; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці.

Кожен із цих об'єктів має свої особливості у визначенні вартості, зумовлені характером прав, терміном їх дії та можливостями комерційного використання.

Правовий статус і порядок оцінки ОІВ в Україні регулюється:

1. Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні». Згідно із цим законом, об'єкти інтелектуальної власності відносяться до категорії майнових прав, що підлягають оцінці [2].

2. Національним стандартом № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України. Цей документ визначає підходи та методи

оцінки майнових прав, у тому числі доходний, порівняльний та витратний методи.

3. Цивільним кодексом України (статті 424–432), який регулює основні положення щодо використання та захисту прав на ОІВ.

4. Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» та іншими спеціальними законами, які регулюють окремі види об'єктів інтелектуальної власності [3, 4].

Основними підходами, що застосовуються в оцінці, передбаченими Національним стандартом № 4, є [5]:

1. Доходний підхід

Використовується для визначення вартості ОІВ на основі майбутніх доходів, які можуть бути отримані від його використання. Наприклад, це може бути розрахунок ліцензійних платежів або роялті.

2. Порівняльний підхід

Заснований на аналізі ринкових даних про угоди з аналогічними об'єктами. Наприклад, оцінка вартості торговельної марки може проводитися на основі продажу подібних брендів.

3. Витратний підхід

Передбачає визначення вартості ОІВ на основі витрат, необхідних для створення аналогічного об'єкта. Цей метод застосовується для об'єктів, які мають унікальний характер і не використовуються комерційно.

Практичним застосуванням оцінки ОІВ є:

1. Комерційні угоди

Оцінка необхідна для продажу, передачі чи ліцензування прав на об'єкт інтелектуальної власності. Наприклад, визначення вартості торговельної марки перед її продажем.

2. Внесення до статутного капіталу

В статутний капітал може бути передано саме право на використання об'єкту права інтелектуальної власності і це міститься у ряді нормативно-правових актів. Зокрема, ч. 3 ст. 424 Цивільного кодексу України передбачено, що майнові права інтелектуальної власності можуть бути вкладом в статутний капітал юридичної особи [1].

3. Судові спори

У разі порушення прав на ОІВ оцінка допомагає визначити розмір матеріальної шкоди або компенсації.

4. Фінансовий облік

Відповідно до статті 7 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», проведення оцінки прав на об'єкти інтелектуальної власності є обов'язковим у разі переоцінки основних фондів для цілей бухгалтерського обліку [2].

Оцінка майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності за Міжнародними стандартами оцінки, у тому числі відповідно до вимог МСФЗ, здійснюється на підставі Сертифікату REV Європейської Групи Асоціацій Оцінювачів TEGoVA [6].

Оцінка ОІВ також регулюється міжнародними стандартами, зокрема:

- Міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ),
- рекомендаціями Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ).

Ці документи гармонізують підходи до оцінки, що дозволяє інтегрувати український ринок у світову економіку.

Висновок

Дослідження оцінки об'єктів права інтелектуальної власності є складним, але правильність оцінки є важливим інструментом для їх ефективного використання в бізнесі та правовому середовищі. Законодавча база України забезпечує необхідні правові підстави для проведення такої оцінки, а використання сучасних підходів та методів дозволяє визначити реальну вартість об'єктів права інтелектуальної власності, що сприяє розвитку інновацій та інтеграції у світову економіку.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України (статті 424–432) від 16 січня 2003 року № 435-IV (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40-44, ст. 356), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

2. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12 липня 2001 року № 2658-III (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 47, ст. 251.), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text>

3. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993 року № 3687-XII (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 32), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>

4. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15 грудня 1993 року № 3689-XII (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 36), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>

5. Оцінка майнових прав інтелектуальної власності, Національний стандарт № 4: постанова Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2007 року № 1185, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1185-2007-п#Text>

6. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), версія перекладу українською мовою - 2011 рік URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010#Text

Комаринська Юлія Борисівна,

професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;

Руденко Андрій Іванович,

старший викладач кафедри вогневої
підготовки Національної академії
внутрішніх справ

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ОБІЗНАНОСТІ В ПИТАННЯХ ТАКТИКИ ВЕРБАЛЬНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

На жаль, воєнні дії на території України призводять, не лише до руйнувань міст і сіл, втрати життя військових та цивільних, руйнувань екосистем, забруднення територій, тощо, а й до посилення агресії у побутових стосунках серед членів родини. Так за даними Офісу Генерального прокурора України у період січень-вересень 2022 року кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством складала 2447, за аналогічний період у 2023 році – 4861, у 2024 році – 7267 фактів [1].

З однієї сторони така ситуація свідчить про збільшення обізнаності населення, щодо шляхів виходу з насильницьких відносин, збільшення довіри до поліції та інших правоохоронних інституцій, а з іншої сторони – про погіршення морально-психологічного стану населення. Зрозуміло, що ситуація вимушеного переміщення осіб із їх звичних середовища проживання (рідне місце, знайомі магазини, звичне та тривале

місце роботи, колеги та сусіди, розплановане життя, тощо) призводить до замкнутості, недовірі до оточуючих, агресії до близьких людей. Також слід зазначити, що отримання в наслідок війни травми та каліцтва також загострюють ситуацію, впливаючи на комунікацію як із рідними так із оточуючими. Такі обставини, у випадках виникнення кримінально-протиправних ситуацій, призводять до ускладнення слідчих ситуації, виникнення протидії розслідуванню.

З іншої сторони правоохоронці, які працюють у посиленому режимі, які як і всі українці виснажені умовами щоденних та щонічних атак ворога, першими перебуваючи на місця руйнувань, вимушено переживають всі втрати та руйнування громадян, що впливає на погіршення комунікативної складової під час проведення вербальних слідчих (розшукових) дій у провадженнях по фактам домашнього насильства та пов'язаних із ним кримінальних правопорушень. Саме тому виникає потреба в отриманні додаткових криміналістичних рекомендацій, щодо тактики проведення вербальних слідчих (розшукових) дій, що відповідають умовам воєнного стану.

На зазначену проблему також звертає увагу заступниця міністра внутрішніх справ України Катерина Павліченко [2], яка наголошує на посиленні підготовки підрозділів НПУ на деокупованих територіях та з громадами, у питаннях протидії домашньому насильству й на посиленні психологічної підтримки правоохоронців. Зазначивши, що саме ці потреби обумовлені тим, що під час повномасштабного вторгнення робота українських поліцейських сильно змінилася.

Практики, повинні бути готові забезпечити різноманітні потреби у спілкуванні з населенням на територіях, де до недавно лунали вибухи, руйнувалися будівлі, а також з військовими (в тому числі демобілізованими), які повернулися з місць ведення активних бойових дій, де піддавалися впливу звуків пострілу та вибухів зброї різного калібру, звуків роботи двигунів великої потужності, тощо. Вплив таких факторів може призвести до серйозних, навіть незворотних травм як слуху так і зору, та інших ушкоджень, що призводять до інвалідності.

Найбільш поширеними є мінно-вибухові поранення, також відомі як вибухова травма – це ушкодження організму, що виникають під дією низки факторів, які активуються під час вибуху гранати, міни чи інших боєприпасів. Вибух спричиняє різноманітні травми, зокрема, від ударної хвилі, уламків корпусу боєприпасу, газоподібних речовин і токсичних компонентів.

Мінно-вибухові поранення відрізняються від побутових травм своєю тяжкістю і специфікою [3].

Вибухові травми можуть бути різного масштабу та складності. Здебільшого ураженню піддаються органи, наповнені повітрям. Первинна вибухова травма – та, що виникла через проходження ударної хвилі крізь тіло людини. Баротравма небезпечна для органів слуху, зору, головного мозку, легень, черевної порожнини. Контузія найбільш характерна для головного мозку. Під час контузії може спостерігатися нетривала втрата свідомості, часткова або повна відсутність слуху, зору. Вторинна вибухова травма є найпоширенішою. Викликана механічною дією сторонніх предметів, осколків, уламків на тіло людини. Найбільша кількість постраждалих має саме вторинні вибухові травми, особливо це стосується відкритих частин тіла – голови, шиї, верхніх кінцівок. До таких пошкоджень належать порізи, переломи, вивихи, рани будь-якого типу та ін. [4].

Всі ці обставини, у переважній більшості випадків, призводять складнощів у процесі отримання інформації про подію кримінального правопорушення, що вже не пов'язане із воєнними діями, а має ознаки домашнього насильства. Саме тому, перед поліцейськими повстає нове завдання – забезпечити ефективну комунікацію зі всіма учасниками кримінального провадження, особливо з особами з мінно-вибуховими травмами, або отриманою в наслідок воєнних дій, інвалідністю.

Що стосується комунікації з глухими або слабочуючими особами, можливим є обрання декількох методів комунікації, адже, враховуючи реалії нашого часу, не завжди є можливість залучити до процесу спілкування професійних перекладачів жестової мови. Використовувати можливо і електронні перекладачі мови жестів, комп'ютерну техніку для формування тексту, складання рукописних нотатків, читання по губам, зміну висоти тону та розмову з повільнішою швидкістю. Необхідно враховувати саме період від отримання травм до настання моменту необхідності передачі інформації поліцейському, цей період має визначальну роль для розуміння на якому рівні особа з вадами слуху володіє жестовою мовою, чи є у такої особи близькі та знайомі, які здатні надати допомогу у процесі спілкування, на такому рівні, що задовільнить, в першу чергу особу з вадами слуху.

Розмовляючи з людиною, що не чує, або має обмежений слух, дивіться їй прямо у вічі і говоріть чітко. Деякі люди читають по губах. Намагайтесь стояти так, щоб ваші уста було добре

видно та щоб вам нічого не заважало. Під час розмови дивіться прямо на особу й не закривайте вашого обличчя й рота. Знайте, що яскраве сонячне світло чи тінь можуть заважати сприйняттю, ускладнюють читання по губах. Говоріть чітко своїм звичайним голосом та зі своєю звичайною швидкістю, крім випадків, коли особа попросить говорити голосніше чи повільніше. Використовуйте чіткі, коротші речення. Якщо особа з інвалідністю не зрозуміла Вас, не бійтесь повторити щойно сказане або спробуйте перефразувати речення. Деяким особам, що не чують або мають обмежений слух, може бути легше зрозуміти Вас, якщо Ви також використовуватимете жестикуляцію руками, щоб пояснити напрям руху; також для правильного спрямування осіб з інвалідністю допомагає використання мап.

Якщо Вас не зрозуміли, запропонуйте поспілкуватись за допомогою ручки й паперу, або технічних засобів таких як планшет, телефон комп'ютер, попередньо узгодивши розмір і якість шрифту. Розмовляючи з людиною, яка має труднощі в спілкуванні, слухайте її уважно. Майте терпіння її вислухати, чекайте доки людина закінчить фразу. Не виправляйте її та не намагайтесь пояснити щось замість неї. Якщо це потрібно, ставте короткі запитання, які потребують коротких відповідей [5].

Побудова комунікації з особами які, мають вади зору, також є складною та потребує ретельної моральної, етичної та психологічної підготовки. Для того щоб встановити психологічний контакт із такою особою необхідно дотримуватися основоположних правил: коли розмовляєте із людиною з інвалідністю, звертайтеся безпосередньо до неї, а не до супроводжуючого, який присутній під час розмови; коли зустрічаєтесь з людиною, яка погано чи взагалі не бачить, обов'язково назвіть себе та тих людей, які прийшли з вами; коли зустрічаєте людину з собакою-поводирем, слуховою або допоміжною собакою, важливо пам'ятати, що собака працює. Майте на увазі, що навіть якщо може здатися, що собака не виконує завдання в цей момент, вона все ще на виклику і повинна приділити всю свою увагу людині, яку вона супроводжує; розмовляючи з людиною, пам'ятайте, що собака в цей час працює, і очікує вказівок хазяїна – не розмовляйте з собакою, не кличте і не видавайте звуків до неї, не торкайтесь собаки, не запитавши і не отримавши дозволу, не сприймайте за конфлікт, якщо вас попросять не гладити собаку, не годуйте собаку, не давайте собаці команд – це робота господаря [6].

Належна комунікація важлива під час проведення досудового розслідування з будь якою людиною. Особливо важлива вона для певних осіб з інвалідністю, отриманої в наслідок воєнних дій, наприклад, людина з порушенням зору, слуху, з втраченими кінцівками тіла. Загальними рекомендаціями, для побудови належної комунікації, у таких випадках є:

- не ставте особистих запитань про інвалідність людини;
- не робіть висновків, що особа з інвалідністю потребує допомоги, тому що вона має інвалідність;
- завжди спочатку спитайте, і якщо особа з інвалідністю каже Вам, що він/вона не потребує Вашої допомоги, просто прийміть цю відповідь;
- не нав'язуйте свою допомогу й не ображайтесь, якщо від Вашої пропозиції відмовляться;
- не торкайтесь людини з інвалідністю чи їх допоміжних засобів пересування без їх дозволу;
- якщо Ви не впевнені у тому, що саме Вам потрібно робити – спитайте [5];
- уникайте поблажливих евфемізмів, таких як «особливі», «особливі потреби», «люди з особливими потребами»;
- використовуйте точні та нейтральні описи людини та ситуації;
- уникайте посилань, які викликають або передають дискомфорт, жалість, біль або почуття безнадії [6].

Враховуючи зазначене, та реалії сьогодення, вважаємо за доцільне розроблення та впровадження в систему підвищення кваліфікації поліцейських, що реалізують засади запобігання та протидії домашньому насильству, а також забезпечують досудове розслідування даної кримінальної протиправності, курс із визначення засад побудови комунікації із особами з інвалідністю.

Список використаних джерел

1. Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Головна - *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchynili-kriminalni-pravoporushennya-2>.

2. Оптимізація підготовки українських поліцейських: Катерина Павліченко зустрілась із керівництвом СРМУ та PSP. *Just a moment...* URL: <https://mvs.gov.ua/news/optimizaciia-pidgotovki-ukrayinskix-policeiskix-katerina-pavlicenko-zustrilas-iz-kerivnictvom-cpmu-ta-psp>.

3. Вовк А. Травми від мінно-вибухових пристроїв: надання першої допомоги / *tacmedicine.in.ua. tacmedicine.in.ua.*

URL: <https://tacmedicine.in.ua/post/travmy-vid-minno-vybukhovoykh-prystroyiv-nadannya-pershoyi-dopomohy>.

4. Поранення внаслідок вибухів. *МДЦ Експерт - лідер з надання медичних послуг МРТ КТ УЗД » Комп'ютерна Томографія Магнітно-Резонансна Томографія Ультразвукове Дослідження*. URL: <https://mdcexpert.com/articles/poranennia-vnaslidok-vybukhiv/>.

5. Територіальне управління Державної судової адміністрації України в Сумській області. *Територіальне управління Державної судової адміністрації України в Сумській області*. URL: <https://su.court.gov.ua/tu19/gromadyanam/inva/inva-1>.

6. Better communication. *Queensland Government | Queensland Government*. URL: <https://www.qld.gov.au/disability/community/communicating>.

Курилін Іван Ростиславович,
доцент кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент;
Пяковський Вадим Валерійович,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, професор

ПИТАННЯ ЕЛЕМЕНТНОГО СКЛАДУ МЕХАНІЗМУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

В криміналістиці механізм кримінального правопорушення прийнято розуміти як складну динамічну систему, елементи якої розкривають зміст злочинної діяльності та включають: суб'єкт кримінального правопорушення; предмет протиправного посягання; спосіб учинення кримінального правопорушення (як систему детермінованих дій); обстановку (місце, час, умови); злочинний результат, зв'язки між діями (способом) і злочинним результатом тощо. З цього приводу П. Д. Біленчук зазначає, що вихідним моментом механізму вчинення протиправної дії є сукупність взаємозалежних та послідовних дій винної особи, пов'язаних з використанням знарядь та засобів, спрямованих на досягнення злочинного результату та його приховування [4, с. 347].

На наше переконання, з функціонального погляду, механізм кримінального правопорушення слід аналізувати, як

процес взаємозв'язку та взаємодії суб'єкта злочинної діяльності з предметом посягання, потерпілим, обстановкою, способом, використовуваними знаряддями, засобами вчинення кримінального правопорушення, а також наслідками у вигляді слідів. Будучи пізнаними і належним чином відображеними, вказані зв'язки й залежності використовуються для розроблення науково-технічних засобів і прийомів розслідування кримінальних правопорушень, які також включаються до предмета криміналістики.

Розглянемо структурні елементи механізму кримінального правопорушення більш детально.

Суб'єкт кримінального правопорушення – центральний елемент механізму, оскільки саме ця особа приймає рішення щодо своєї протиправної поведінки, обирає предмет посягання і потерпілого, місце, час та обстановку вчинення кримінального правопорушення, а також спосіб, засоби і знаряддя. Саме в результаті його дій і настає злочинний результат та зміни в окремих елементах навколишньої обстановки (утворюються сліди).

Поряд із суб'єктом, головну роль в механізмі кримінального правопорушення відіграє і *потерпілий* (фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди). Система ознак особи потерпілого охоплює демографічні відомості (стать, вік, місце проживання, навчання роботи тощо), дані про спосіб життя, риси характеру, навички, здібності, зв'язки (особисті, родинні, дружні, побутові) і відносини (неприятні, дружні тощо). Окрім цього, відомості про потерпілого включають дані про віктимність (схильність ставати (внаслідок низки обставин) жертвами певних злочинних дій) [5, с. 193].

У свою чергу, з *предметом* протиправного посягання, як із ще одним елементом механізму кримінального правопорушення, пов'язане настання шкідливих наслідків, передбачених КК України. Наприклад, таким предметом можуть виступати гроші чи будь-які інші матеріальні цінності, якими, особа намагається незаконно заволодіти спричиняючи тим самим шкоду законному власнику майна.

У ланцюжку структурних елементів, що розкривають зміст механізму вчинення кримінального правопорушення, особливе місце посідає й *спосіб*. Вітчизняний вчений-криміналіст М. В. Салтевський під цією категорією розуміє комплекс причинно і функціонально пов'язаних довільних (і частково

мимовільних) цілеспрямованих дій злочинця [6, с. 421]. У свою чергу, С. С. Чернявський, вважає, що спосіб вчинення є об'єктивно і суб'єктивно детермінованою системою дій (операцій, механізмів, прийомів) поведінки суб'єкта в процесі підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення, кожна з яких залишає специфічні сліди, які дозволяють за допомогою криміналістичних прийомів і засобів отримувати уявлення про сутність події, яка мала місце, встановити особу злочинця і його причетність до злочинної події, а також визначити найоптимальніші шляхи вирішення завдань досудового розслідування [8, с. 55–56].

До елементів способу вчинення кримінального правопорушення потрібно віднести знаряддя (засоби), які використовуються суб'єктом під час вчинення ним протиправних дій. Знаряддя кримінального правопорушення – це будь-які об'єкти матеріального світу, які суб'єкт використовує як інструмент для посилення наявних або придбання нових можливостей здійснення впливу на якийсь предмет (руйнування або пошкодження для усунення перешкоди) або особу при досягненні злочинної мети. Сам факт застосування правопорушником конкретного знаряддя вказує на певні ознаки чи властивості суб'єкта, як-от наявність доступу до такого знаряддя (вогнепальної зброї, наркотичних засобів, отруйних речовин) і навичок його використання, характерних слідів на тілі, одязі, житлі тощо [1, с. 70].

Обстановка є ще одним елементом механізму кримінального правопорушення. Її значимість в досліджуваній структурі полягає в тому, що вона має взаємообумовлені зв'язки з іншими елементами й впливає на саму подію, дії зловмисників, спосіб учинення тощо. На думку К. О. Чередник вивчаючи обстановку вчинення кримінального правопорушення, необхідно за основу брати інформативний критерій, виходячи з того, яким чином ті чи інші елементи можуть вплинути на хід розслідування. Такими можуть бути: обставини і умови, що передували вчиненню; обставини, що сприяли, або перешкоджали вчиненню; обставини, що свідчать про заздалегідь сплановане пристосування для вчинення; фактори впливу обстановки на обрання способів, засобів вчинення кримінального правопорушення та жертви посягання; характер взаємодії суб'єктів під час вчинення злочинного посягання; умови місця та часу вчинення кримінального правопорушення [7, с. 26].

Сліди несуть криміналістично значущу інформацію й тісно пов'язані і обстановкою, а тому їм відведено чільне місце в досліджуваному механізмі. І це, закономірно, оскільки, криміналістичний опис вчиненого кримінального правопорушення здійснюється з урахуванням причинно-наслідкових, просторово-часових, інформаційних та інших зв'язків [2].

Матеріальними слідами вважаються зміни в елементах речової навколишньої обстановки, що утворилися внаслідок механічного, хімічного, біологічного, термічного або іншого взаємовпливу під час вчинення кримінального правопорушення (наприклад сліди знарядь зламу, різноманітних дій злочинців, потерпілих, переміщення предметів або речовин, їх наявність або відсутність у певному місці, втрата або набуття ними певних ознак, властивостей тощо). У великому й різноманітному комплексі матеріальних слідів кримінального правопорушення виділяють: 1) сліди-відбитки (матеріальні копії структури поверхні одного об'єкта на іншому – сліди рук, взуття, розрубу, розрізу й т. ін.); 2) матеріальні предмети або їх частини (труп, знаряддя зламу, вогнепальна зброя, недопалок, викрадені речі, частки одягу і рослин тощо); 3) сліди-речовини (мікрочастки металу, фарби, мастила, горючих рідин і под.) [3, с. 127].

Способи виявлення перерахованих вище елементів механізму вчинення кримінального правопорушення, залежать від: 1) об'єктивних й суб'єктивних факторів; 2) слідчої ситуації; 3) особливостей розслідуваного кримінального правопорушення; 4) типовості елементів механізму вчинення однорідних чи схожих кримінальних правопорушень й базуються на розроблених у науці методах пізнання. Останні, як правило, розподіляються на загальнонаукові та спеціальні. До перших, зокрема, належать: спостереження, аналіз, синтез, метод дедукції, індукції, системно-структурний, функціональний та ін. До других – методи окремих наук (біології, медицини, психології, педагогіки, соціології, фізики, математики, хімії, юриспруденції тощо). Кожен із цих методологічних інструментів спроможний виявити певну ознаку елемента механізму вчинення кримінального правопорушення, або його конкретний прояв. Натомість, використання означуваних методів у сукупності дає змогу визначити всі складові механізму, з'ясувати його суть та значення.

Список використаних джерел

1. Волобуєв А. Ф. Механізм злочину та його зв'язок з концептуальними положеннями криміналістики : монографія. Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов, 2019. 122 с.

2. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан : монографія. Харків: Право, 2021 р. 448 с.
3. Криміналістика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець та ін. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
4. Криміналістика: підручник / П. Д. Біленчук, В. К. Лисиченко, Н. І. Клименко та ін.; за ред. П. Д. Біленчука. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Атіка, 2001. 544 с.
5. Криміналістика: підручник / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 3-тє вид., переробл. і допов. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 948 с.
6. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. Київ: Кондор, 2005 р. 588 с.
7. Чередник К. О. Розслідування шахрайства на ринку нерухомості, вчиненого злочинними угрупованнями: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2019 р. 270 с.
8. Чернявський С. С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2002. 240 с.

Кобець Микола Вікторович,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДРОНІВ ЗА ДОПОМОГОЮ АПАРАТНО-ПРОГРАМНОГО КОМПЛЕКСУ «CELLEBRITE UFED»

Нині все частіше безпілотні летальні апарати (у розмовному сленгу – дрон [7]) використовуються у різних сферах та напрямках людської діяльності, зокрема у науковій, дослідницькій, промисловій, геологічній, війсьній тощо. Однак ці сучасні девайси злочинці також стали застосовувати у протиправній діяльності. Особливо їх використовують під час готування або вчинення кримінальних правопорушень, і ця тенденція зростає. Є різні способи застосування злочинцями безпілотних летальних апаратів, наприклад для збору інформації про майбутню жертву, шпіднаж, доставка товару чи речовин, що підпадають під незаконний обіг до зазначеного місця тощо.

У таких випадках працівники правоохоронних органів стикаються з певними складнощами, пов'язаними із

встановленням факту використання безпілотних летальних апаратів з протиправною метою як знаряддя злочину, якщо вони були виявленні на місці події або у випадку отриманої інформації про їх застосування під час підготовки чи вчинення кримінального правопорушення.

У межах кримінального провадження безпілотні летальні апарати, які застосовуються з протиправною метою можуть надати цінні джерела інформації, шляхом аналізу їх носіїв інформації та журналів безпілотників, включаючи маршрути польотів, їх джерела зльоту та пункти призначення посадки, а також мультимедіа, такі як зображення та відео, відзняті безпілотниками, які контролювали та керували ним віддалено, ідентифікатор контролера та метадані. Ці дані можуть допомогти в розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з дронами.

За допомогою методів цифрової криміналістики можна отримати з блоку пам'яті та пульта дистанційного керування безпілотного летального апарата записи польотів, зокрема траєкторія польоту (за допомогою GPS сигналу, сигналу зв'язку), місцеположення місця вчинення злочину (наприклад, убивства), відеозаписи тощо.

Фахівці та науковці із цифрової судової експертизи в різних країнах пропонують свої варіанти отримання геолокаційних та інших необхідних для розслідування злочинів даних з дронів, наприклад використання таких елементів як згорткові нейронні мережі (CNN), опорні векторні машини (SVM) і довготривала короткострокова пам'ять (LSTM) тощо [1, 2, 3, 4]. Кожен із наведених інструментаріїв отримання інформації з дронів має свої особливості.

На нашу думку, для вирішення проблеми дослідження безпілотних летальних апаратів у межах судової експертизи пропонується використовувати технічні можливості апаратно-програмного комплексу «Cellebrite UFED».

Слід зазначити, що для вирішення питань з отримання даних із електронних (інформаційних) комунікаційних засобів ізраїльська компанія «Cellebrite Ltd.» (סלברייט) розробила інноваційний комплекс «Cellebrite» для вилучення криміналістично (оперативно-розшукової) значимої інформації для правоохоронних органів, призначений для вилучення (копіювання) даних з таких гаджетів та девайсів як стільникові радіотелефони з тастатурним (кнопковим) набором, сенсорним набором (смартфонів, ай-фонів), планшетів, переносних GPS-

трекерів, безпілотних літальних апаратів, фітнес браслетів типу «Fitbit» тощо для подальшого розшифрування та аналізу [6].

У структурі МВС України ці комплекси знаходяться на обслуговуванні оперативно-технічних підрозділів Національної поліції України, Головного слідчого управління НП України, Департаменту кіберполіції НП України, експертної служби ДНДЕКЦ МВС України.

Для отримання інформації з гаджетів підрозділи Національної поліції України активно застосовують такі апаратно-програмні комплекси як «Cellebrite UFED Touch 2 Ultimate» та «Cellebrite UFED 4 PC Physical Analyzer»/

Для дослідження інформаційного вмісту безпілотного летального апарата слідчий призначає комп'ютерно-технічну експертизу в межах інженерно-технічної. У разі необхідності у межах інженерно-технічних експертиз експертними установами можуть проводитись також інші їх види (підвиди) та комплексні технічні дослідження із залученням відповідних фахівців у певних галузях знань, у тому числі авіаційного транспорту [п. 1.2.2, 9]. Експерт експертної служби ДНДЕКЦ МВС України за допомогою апаратно-програмного комплексу «Cellebrite UFED» здійснює огляд електронних даних виявленого та вилученого з місця події слідчим безпілотного летального апарата, тобто його інформацію, не порушуючи слідів відбитків пальців рук на корпусі цього дрону для подальшого дослідження, та створює «образ»/електронний звіт наявної інформації. Створений «образ»/електронний звіт експерт записує на цифровий диск на зразок CD-R, DVD-R (носії інформації, який конструктивно та функціонально передбачений тільки для разового запису, що у подальшому унеможливує додаткових питань зі сторони захисту під час судового розгляду) у виді файлу, закріплює електронною міткою у виді контрольної суми (hesh symma), з використанням математичного (криптографічного) алгоритму SHA-1 (або SHA-2, MD5, CRC32) [10]. Зафіксовану інформацію на цифровому диску слід засвідчити електронним підписом особою, що здійснює ці експертні дослідження. Відповідно до рішення Верховного Суду України колегії суддів Касаційного господарського суду у справі №922/51/20 від 29 січня 2021 року електронний підпис прирівняний до власноручного підпису [5], відповідно до пункту 12 статті 1 Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [8]. За

результатами експертного дослідження експерт складає висновок, до якого додається відповідний цифровий диск.

Список використаних джерел

1. Chi-Cheng Yang a, Hsuan Chuang b, Da-Yu Kao (2021) *Drone Forensic Analysis Using Relational Flight Data: A Case Study of DJI Spark and Mavic Air. Procedia Computer Science*. 192(1): 1359-1368. DOI: 10.1016/j.procs.2021.08.139. Retrieved from www.scopus.com.

2. Kumar, P.S., Sankaran, S. (2023) *Explanatory Case Study: Digital Forensics Investigation on DJI Spark Drone*. 2023 14th International Conference on Computing Communication and Networking Technologies, ICCCNT 2023. DOI: 10.1109/ICCCNT56998.2023.10306763. Retrieved from www.scopus.com.

3. Mistry, N.R., Sanghvi, H.P. (2012) *Drone forensics: Investigative guide for law enforcement agencies. International Journal of Electronic Security and Digital Forensics*, 13(3), pp. 334–345. DOI: 10.1504/ijesdf.2021.114950. Retrieved from www.scopus.com.

4. Ojo, T.P., Chi, H., Hilliard, E., Yan, J. (2023) *Crime Scene Prediction for Unmanned Aerial Vehicles Investigation via Machine Learning. Proceedings - 2023 8th International Conference on Automation, Control and Robotics Engineering, CACRE 2023*, pp. 131–137. DOI: 10.1109/CACRE58689.2023.10208630. Retrieved from www.scopus.com.

5. Верховний Суд. Касаційний господарський суд. (2021, січень 29). *Про стягнення коштів у сумі 525 736,50 грн* : постанова у справі № 922/51/20.

6. Кобець М. В. Апаратно-програмний комплекс «Cellebrite UFED» як засіб отримання інформації з мобільних терміналів. *Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану* : матер. міжвідоч. наук.-практ. конференції (м. Київ, 30 берез. 2023 р.). Київ : Нац. ак. внут. справ. 2023. С. 70-73.

7. Кобець М.В. Поняття та правові підстави застосування безпілотних літальних апаратів у правоохоронних органах. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : тези Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Хмельницький, 3 березня 2017 р.). Хмельницький : Нац. ак. Держ. прикорд. служби України, 2017. С. 796-798.

8. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України 05.10.2017 № 2155-VIII.

9. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5.

10. Тіхонов С. В., Кобець М. В. Застосування апаратно-програмного комплексу «Cellebrite UFED» під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень : методичні рекомендації. Київ : Нац. ак. вн. справ, 2023. 41 с. Режим доступу: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/2c421b7f-e0ad-4e98-8f8f-8d8709007c3b/content>.

Кривонос Олександр Григорович,
старший викладач кафедри
криміналістики та домедичної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ, доктор
філософії

ЗНАЧЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДЛЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ З ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ

У процесі розслідування кримінального провадження, представникам слідчих підрозділів доводиться звертатись за допомогою фахівців різних галузей знань. Не є виключенням і злочини, які призвели до спричинення тілесних ушкоджень чи смерті потерпілого.

Дослідивши кримінальні провадження, розпочаті за фактами злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, можна сказати що особливого значення для проведення досудового розслідування набуває судово-медична експертиза (далі СМЕ).

Насамперед зазначимо, що найбільша кількість злочинів, кваліфікованих за ст. 166 КК України виражена наслідками у вигляді настання смерті потерпілого (59 %), отримання тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості (19 %) або отриманням потерпілим різного роду хронічних (інших тяжких) захворювань (13 %). Відповідно, 91 % злочинів досліджуваної категорії характеризується спричиненням потерпілому шкоди фізичному здоров'ю. Відтак, для повноцінної реалізації завдань досудового

розслідування злочинів вказаної категорії постає необхідність призначення відповідних СМЕ. Крім цього, у ч.2 ст. 242 КПК України зазначаються, випадки обов'язкового призначення експертизи, серед яких: встановлення причин смерті; встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень [1].

Дослідженням матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що найбільшу частку проведених експертиз складає СМЕ трупа. Метою проведення експертизи, окрім встановлення причин смерті потерпілого, на практиці виступають виявлення наявності, характеру і механізму виникнення тілесних ушкоджень та давнину їхнього утворення, часу настання смерті та інших питань, що можуть виникнути в процесі дослідження.

Зважаючи на особливості розслідування злочинів досліджуваної категорії, значний обсяг криміналістично-значущої інформації відображається в описовій частині висновку експерта. Саме у зазначеній частині висновку експерта містяться важливі для розкриття окремих елементів криміналістичної характеристики відомості. Серед таких відомостей, особливу увагу доцільно звернути на опис загального фізичного розвитку потерпілого, що часто відіграє вирішальну роль для встановлення обов'язкової ознаки – злісності та відомості, які як окремо, так і в своїй сукупності можуть свідчити про спосіб вчиненого злочину [2, с. 169].

У цьому контексті наведемо фрагмент висновку СМЕ за матеріалами кримінального провадження, кваліфікованого за ст. 166 КК України, який розкриває наведені вище твердження, а саме: «...З урахуванням закономірності і збільшення маси і довжини тіла у дітей першого року життя у чотиримісячному віці дитини ці параметри повинні складати, відповідно 6 160 г і 63 см. Фактична маса трупа складала 2 950 г., довжина 59 см. Дефіцит маси тіла у дитини склав більше ніж 52 %. Враховуючи цілком задовільний стан новонародженої дитини, відсутність вад розвитку та клінічних проявів важких захворювань слід вважати, що причиною розвитку гіпотрофії у дитини став дефіцит годування у грудному віці...» [3].

Переходячи до розгляду СМЕ живих осіб, зазначимо що даний вид експертиз займає важливе місце в ході розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. Дослідженням матеріалів вказаної категорії встановлено, що даний вид експертизи призначається у 20 % проваджень.

Судово-медична експертиза живих осіб при розслідуванні досліджуваних протиправних діянь може вирішувати широке

коло питань, зокрема про: характер і ступінь тяжкості тілесних ушкоджень; давність і механізм утворення ушкоджень; рід і вид знарядь, якими вони заподіяні. Вказана експертиза має важливе доказове значення при розслідуванні зазначеної категорії справ, оскільки її результати можуть викрити неправдиві показання підозрюваного [4, с. 29].

Згідно зі статистичними даними, отриманими в результаті ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень досліджуваної категорії, об'єктами дослідження при проведенні даного виду експертизи у 98 % виступає тіло потерпілої особи.

Враховуючи той факт, що однією з проблем під час СМЕ живих осіб є те, що експерт часто стикається з труднощами щодо визначення їх характеру, послідовності нанесення, які пов'язані з тим, що первісна форма рани змінюється вже в процесі її утворення внаслідок деформування країв рани, а в більш пізній термін – внаслідок їх хірургічної обробки та внаслідок процесу загоєння вказану експертизу необхідно проводити на початковому етапі розслідування [5, с. 6].

Судово-медична експертиза живих осіб, при розслідуванні злочинів, кваліфікованих за ст. 166 КК України, в переважній більшості випадків призначається стосовно потерпілих, які залишилися живими.

Серед основних питань, які вирішуються за допомогою проведення вказаного виду дослідження виступають наступні: які тілесні ушкодження є у даної особи, їх кількість, характер і локалізація; яка давнина утворення тілесних ушкоджень; який ступінь тяжкості тілесних ушкоджень чи мають виявлені під час дослідження тілесні ушкодження індивідуальні ознаки, за допомогою яких можна ідентифікувати предмет, за допомогою якого їх було спричинено.

Вагому роль у розслідуванні відіграють судово-медичні експертизи, що призначаються для дослідження слідів біологічного походження.

Вони напряму пов'язані з дослідженням різних об'єктів. Зокрема, об'єктами дослідження можуть виступати:

- одяг і взуття підозрюваного і потерпілого;
- предмети, які могли бути знаряддям вчинення злочину;
- речі матеріального світу зі слідами крові, слини, сперми тощо;
- зразки речовин, вилучених з місця події (тампони зі зразками попередньо висушеної рідкої крові, здряпані зразки висухлої крові);

- волосся, нігті, мікрочастинки тканин тіла;
- інші об'єкти.

Суттєвого значення серед експертних досліджень мають такі їх різновиди, як судово-імунологічне (кров, яка залишена на тканині (одежа, змиви на марлі), що використовується для встановлення групової та родової належності), судово-цитологічне (кров, залишена на знарядді злочину, інших твердих предметах, що вилучаються повністю), волосся, слина, зрізи нігтів з залишками епідермісу, виділення та інші тканини людини тощо) [6, с. 155–156].

Таким чином, судово-медична експертиза є найбільш розповсюдженою формою використання спеціальних знань у процесуальній формі.

В ході розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною слідчим в переважній більшості випадків призначається проведення судово-медичної експертизи трупа та живих осіб.

Об'єктами дослідження під час проведення СМЕ, в ході розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 166 КК України виступають труп потерпілого, тіло живої особи (потерпілого). Сліди біологічного походження та різного роду предмети матеріального світу досліджуються рідше, проте такі випадки в умовах сучасності мають стійку тенденцію до збільшення.

Підсумовуючи викладене слід зазначити, що у контексті визначення значимості СМЕ під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, вказаний вид дослідження відіграє важливе значення для з'ясування обставин події злочину, розкриття криміналістичної характеристики та доведення вини підозрюваних і виступає при цьому одним із центральних елементів розслідування в частині використання спеціальних знань у процесуальній формі.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Офіційний сайт Верховної ради України*: веб-сайт URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Кривокурс О.Г. Розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : дис. доктора філософії. Дніпро, 2024. 286 с.

3. Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 10 червня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76895785>.

4. Єфімов М.М. Окремі аспекти призначення експертизи при розслідуванні кримінальних правопорушень проти моральності. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертизи* : матеріали науково-практ. семінару, м. Дніпро, 28 травня 2021 р. / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. С. 28–31.

5. Пантелєєв К. М., Лускатов О. В. Методико-криміналістична експертиза при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з тілесними ушкодженнями чи смертю особи : навч. посіб. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2016. 292 с.

6. Ганжа Т.В. Особливості призначення судово-медичних експертиз під час розслідування умисних вбивств малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2017. Вип. 43. Том 4. С. 153–157.

Крижевський Андрій Вадимович,

кандидат юридичних наук, докторант
Національної академії внутрішніх справ

ПІДГОТОВЧИЙ ЕТАП ШАХРАЙСТВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ОРГАНІЗОВАНІ ЗЛОЧИННІ ОБ'ЄДНАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Шахрайська діяльність, вчинювана учасниками організованих злочинних об'єднань, зазвичай характеризується ретельною, а в певних випадках і тривалою підготовкою до безпосередньої реалізації злочинного умислу. Без відповідних підготовчих дій окремі шахрайські схеми реалізувати практично неможливо.

Вивчення судової практики свідчить про те, що способи підготовки залежать від виду шахрайства, кількості співучасників, потерпілих, розміру чужого майна тощо.

Готуванням до вказаних злочинів, які і до будь-яких інших кримінальних правопорушень, відповідно до ч. 1 ст. 14 КК України є підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення кримінального правопорушення, усунення перешкод, а також

інше умисне створення умов для вчинення кримінального правопорушення.

В результаті аналізу практики розслідування зазначених діянь були виокремлені наступні підготовчі дії, як невід’ємний етап способу вчинення досліджуваних шахрайств.

1. Важливим елементом підготовчого етапу досліджуваної шахрайської діяльності є **розроблення ретельного плану**. Такий план містить детальну інформацію про учасників злочину (їхню ієрархію) та виконувані ними функції (ролі). Крім іншого, він включає і підготовчі дії, зокрема підшукування співучасників, баз з анкетними даними потерпілих, відкриття рахунків на третіх осіб, підшукування банківських рахунків, криптовалютних гаманців та Інтернет-ресурсів, на які в подальшому перераховуватимуться грошові кошти потерпілих осіб тощо.

Наприклад, організатори злочинної організації, що спеціалізувалася на заволодінні грошовими коштами із рахунків потерпілих громадян Європейського Союзу вчиняли такі підготовчі дії: розробляли план скоєння злочинів; розподіляли функції між учасниками злочинного об’єднання, спрямовані на досягнення злочинного плану; підшукували осіб, які повністю визнавали їх організаційну роль як лідерів; підшукували бази з анкетними даними потерпілих та надавали такі бази для здійснення злочинних дій підлеглим виконавцям; підшукували підконтрольних осіб на території держав громадян Європейського Союзу, за допомогою яких здійснювалось безпосереднє заволодіння грошових коштів із рахунків потерпілих; організовували діяльність шахрайського «Call-центру» у м. Кам’янське; підшукували приміщення для його фактичного розміщення; забезпечували комп’ютерною технікою, IP-телефонією, мережевим обладнанням, що маскує втручання в електронно-обчислювальні машини [1].

2. Важливою складовою підготовки до шахрайств у певних випадках є **організація діяльності Call-центрів**, яка включає дії з підшукування працівників для таких установ, оренди відповідних приміщень, придбання техніки тощо.

Наприклад, організатори злочинної організації організовувати та контролювати роботу шахрайських «Call-центрів». Для цього підшукали офісні приміщення, обладнали їх комп’ютерною технікою з можливістю виходу в Інтернет, а також спеціальним мережевим обладнанням для роботи IP-телефонії та маскування втручання в роботу електронно-обчислювальної техніки [2].

3. Підшукування осіб для виконання за винагороду окремих дій в межах шахрайської схеми, зокрема для уникнення безпосереднього контакту з учасниками події.

Наприклад, ОСОБА_8, отримавши відомості про номер експрес-накладної та прізвище отримувача, передав вказану інформацію учасникам групи ОСОБА_1 та ОСОБА_9. Останні, діючи за попередньо обумовленому плану злочинних дій, відповідно до відведених їм ролей, в інтересах всіх учасників групи, з метою маскування своїх злочинних дій, та уникнення безпосереднього контакту з працівниками ТОВ «Нова пошта», підшукали особу, матеріали відносно якої виділені в окреме провадження (далі ОСОБА_3), яка погодилась за грошову винагороду отримати у відділенні ТОВ «Нова пошта» по підробленому паспорту відправлення [3].

4. Підроблення документів в частині випадків є невід'ємним елементом підготовчого етапу досліджуваних шахрайств.

Наприклад, у період з 13.04.2019 по 07.09.2019, ОСОБА_5, будучи учасником злочинної організації, з метою заволодіння чужим майном шляхом обману, підшукав ОСОБА_6, ОСОБА_7 та ОСОБА_9 для реєстрації на їх ім'я за грошову винагороду транспортних засобів «Mercedes-Benz S 560 4matic 221» (VIN НОМЕР_1), «Audi A8» (VIN НОМЕР_2) та «Bentley Bentayga» (VIN НОМЕР_4), які фактично належали «ОСОБА_11» (Чехія), після чого інші учасники злочинної організації продали зазначені транспортні засоби шляхом обману потерпілим.

Для реалізації цієї схеми ОСОБА_5 надав невстановленій особі (матеріали щодо якого виділено в окреме провадження) фотокопії паспорта громадянина України та реєстраційного номеру облікової картки платника податків ОСОБА_6, ОСОБА_7, ОСОБА_8 та ОСОБА_9, на підставі яких було підроблено: Договір купівлі-продажу та Акт прийняття-передачі транспортного засобу «Mercedes-Benz S 560 4matic 221», Договір купівлі-продажу та Акт прийняття-передачі транспортного засобу «Audi A8», Договір купівлі-продажу та Акт прийняття-передачі транспортного засобу «Mercedes-Benz S 350 D 4matic», а також Договір купівлі-продажу та Акт прийняття-передачі транспортного засобу «Bentley Bentayga» [4].

Різновидом підроблення можна визнати **створення сайтів-двійників** (наприклад, відомих Інтернет-магазинів). Така веб-сторінка практично не відрізняється від офіційного сайту.

Потрапивши на такий сайт, і оплативши товари чи вказавши власні персональні дані, неуважні покупки можуть стати жертвами шахрайських схем.

5. Останнім часом елементом підготовки до реалізації шахрайських схем організованими злочинними об'єднаннями часто є **створення Telegram-каналів**. Функціонування останніх, а також чат-боту, надають можливість організатору та керівнику злочинної організації підтримувати оперативний зв'язок з усіма її учасниками, обмінюватись інформацією, координувати дії між учасниками та володіли інформацією щодо кількості здійснених фактів заволодіння коштами потерпілих [2].

Таким чином, вивчення судової практики свідчить про те, що способи підготовки шахрайств, що вчиняють організовані злочинні об'єднання в Україні в умовах воєнного стану, залежать від виду шахрайства, кількості співучасників, потерпілих, розміру чужого майна тощо та полягають у: розробленні плану злочинної діяльності, організації діяльності Call-центрів, підшукуванні осіб для виконання за винагороду окремих дій в межах шахрайської схеми, підробленні документів, створенні сайтів-двійників, Telegram-каналів тощо.

Цілком очевидно, що вищезазначені підготовчі дії, які вчиняються учасниками організованих злочинних об'єднань в межах реалізації шахрайських схем, не вичерпують всіх можливих характеристик такої підготовчої діяльності, яка визначається передусім злочинною метою, можливостями учасників та іншими особливостями конкретного злочину. Втім очевидно, що аналіз та дослідження підготовчого етапу таких шахрайств сприятиме підвищенню ефективності виявлення та припинення даних злочинів ще до моменту їх завершення та настання негативних наслідків.

Список використаних джерел

1. Вирок Заводський районний суд м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 14 серп. 2024 р. Справа № 208/3659/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121257360>

2. Вирок Заводського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 18 квіт. 2024 р. Справа № 208/4410/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118579784>

3. Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 19 лют. 2024 р. Справа № 727/5305/22. *Єдиний державний*

реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117251745>

4. Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 13 лип. 2021 р. Справа № 369/2442/21. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98286349>

Лісіцький А.В.,

доцент кафедри публічного права
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка, доктор
філософії

ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИБУХАМИ

Початковий етап розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із вибухами, має величезне значення не лише з точки зору правозастосування, а й у контексті безпеки суспільства. В цей період часі ця тема розглядається як одна з найважливіших у сучасному світі, оскільки вибухи нерідко пов'язані із війною, терористичними актами, організованою злочинністю або техногенними катастрофами, що несуть загрозу життю та здоров'ю громадян.

Проблема розслідування вибухів лежить у площині оперативного реагування, точного збору доказів і аналізу даних для встановлення винних осіб. Вибухи – це особливо складні для розслідування інциденти, оскільки вони можуть знищувати сліди й ускладнювати процес встановлення обставин події. У публіцистичних матеріалах підкреслюється, що ефективність розслідування залежить від декількох ключових чинників: швидкість реагування правоохоронних органів, професійна підготовка слідчих та вибухотехніків, доступ до сучасних технологій та експертних знань, співпраця між різними державними структурами та міжнародними партнерами. Нерідко підкреслюється, що недостатня підготовка або брак ресурсів можуть призвести до помилок на ранніх стадіях розслідування, що ускладнює подальшу роботу.

Актуальність цієї проблеми стає ще більш очевидною на тлі війни, загроз міжнародного тероризму та зростання випадків використання вибухових пристроїв у кримінальних цілях. Розслідування вибухів є важливою частиною державної безпеки,

оскільки успішне запобігання та розкриття таких злочинів допомагає підтримувати стабільність у суспільстві.

У науковій літературі початковий етап розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із вибухами, характеризується комплексним підходом, який поєднує криміналістичні, судово-експертні та оперативно-розшукові заходи. Дослідники та фахівці звертають увагу на низку аспектів, які впливають на ефективність розслідування. Серед науковців, які досліджували дане питання: О.Пчеліна, С.Лозова, М.Михайлов, Ю.Приходько та інші [1, 4, 5].

Основні напрями, які висвітлюються у наукових дослідженнях, на нашу думку, повинні включати:

1. Методологію огляду місця події (наукові праці підкреслюють важливість дотримання системного підходу під час огляду місця події. Це включає використання сучасних технологій для документування (зйомка дронів, 3D-сканування). Ефективний огляд залежить від координації між різними службами (слідчі, вибухотехніки, пожежники), що дозволяє зменшити ризик втрати доказів).

2. Використання експертних знань (науковці акцентують увагу на ролі спеціалізованих експертиз (хімічних, вибухотехнічних, трасологічних) у встановленні природи та механізму вибуху. Аналіз літератури показує, що застосування новітніх методів дослідження, таких як спектроскопія або аналіз слідів ДНК, дозволяє покращити якість доказів).

3. Аналіз залишків вибухових речовин (окремі дослідження детально описують важливість аналізу залишків вибухівки для ідентифікації типу вибухової речовини та джерела її походження. Це допомагає слідчим визначити потенційні шляхи постачання вибухових матеріалів).

4. Дослідження кримінологічних аспектів (науковці аналізують мотиви та закономірності вчинення вибухів, що допомагає розробити профілі підозрюваних. У фокусі досліджень можуть бути терористичні акти, інциденти із застосуванням вибухових пристроїв у кримінальних конфліктах та нещасні випадки. Розробка психологічних портретів і визначення можливих мотивів допомагають слідчим розвивати версії та гіпотези).

5. Врахування міжнародного досвіду та стандартів (дослідження досвіду зарубіжних країн, де застосовуються сучасні методи розслідування вибухів. Використання міжнародних стандартів, таких як протоколи Інтерполу або ООН,

дозволяє слідчим підвищити рівень роботи та забезпечити ефективне співробітництво з іноземними партнерами).

6. Проблеми правового регулювання (правові питання, пов'язані із розслідуванням вибухів, потребують більш чітких нормативних актів. Це стосується, зокрема, правового регулювання використання спеціальних технічних засобів та експертиз. Рекомендації з удосконалення законодавства часто стосуються розширення повноважень слідчих та вибухотехнічних служб).

7. Практичні кейси та аналіз помилок (наукові дослідження аналізують приклади реальних розслідувань, де вказуються типові помилки, яких можуть припуститися слідчі, такі як невірна фіксація слідів чи недотримання належних процедур при зборі доказів. Розроблені рекомендації для мінімізації цих ризиків можуть включати додаткове навчання фахівців та використання контрольних списків дій на місці події).

Таким чином, у науковій літературі початковий етап розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із вибухами, розглядається як процес, що потребує високого рівня професійності, належного використання технічних засобів та дотримання міжнародних стандартів.

Початковий етап розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із вибухами, є надзвичайно важливим для забезпечення належного збору доказів і встановлення обставин справи. Він включає в себе комплекс невідкладних дій, які спрямовані на фіксацію обстановки місця події, ідентифікацію потерпілих, збір речових доказів та встановлення можливих підозрюваних. Ось основні етапи цього процесу: охорона місця події (першочерговим завданням є забезпечення безпеки осіб на місці вибуху та його оточення, територія події повинна бути огорожена та взята під охорону для запобігання втручанню сторонніх осіб і збереження слідів); огляд місця події (огляд проводиться слідчим або групою експертів, що можуть включати судових експертів, криміналістів і саперів, використання спеціальних методів фотографування та відеозйомки для документування обстановки та розташування об'єктів); збір та фіксація доказів (під час огляду вилучаються усі речові докази, які можуть вказувати на причини вибуху та його механізм. Це можуть бути залишки вибухового пристрою, фрагменти металу, уламки та інші матеріали. Зразки речовин направляються на експертне дослідження для визначення їх складу та походження; опитування свідків та потерпілих (слідчі повинні оперативно та швидко знайти і опитати свідків та осіб,

що можуть надати інформацію про події до, під час і після вибуху); проведення експертиз (після збору матеріалів призначаються експертизи, такі як вибухово-технічна, хімічна, трасологічна тощо); виявлення мотивів і потенційних підозрюваних (слідчі повинні працювати над версіями подій, аналізувати можливі мотиви скоєння злочину та визначати коло осіб, які могли мати зацікавленість або доступ до матеріалів, що використовувалися при вибуху); документування результатів (усі процесуальні дії, починаючи від огляду місця події і закінчуючи опитуванням свідків, документуються у відповідних протоколах, які стануть основою для подальшого розслідування та судового розгляду).

Комплексне використання сил і засобів усіх органів та підрозділів поліції під час прийому повідомлень про використання вибухових пристроїв і вибухівки, їх знешкодження, а також досудове розслідування таких фактів організовують Голова Національної поліції України, керівники відповідних структурних підрозділів апарату центрального органу управління поліцією, міжрегіональних територіальних органів Національної поліції, головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києві, та підпорядкованих їм органів та підрозділів поліції. Реагування на повідомлення про вказані факти здійснюється на засадах централізації управління силами і засобами, координації вжитих заходів і забезпечення належної та ефективної взаємодії [2, 3].

Це ще раз доводить тезу про те, що початковий етап розслідування вимагає скоординованої роботи різних відомств, включаючи поліцію, вибухотехнічні підрозділи та судових експертів. Від належного виконання цього етапу залежить якість доказової бази, що впливатиме на успіх усього кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М., Пчеліна О. В. Особливості розслідування кримінальних вибухів. Актуальні питання діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ України : зб. наук. праць факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання ХНУВС за 2011 рік / за заг. ред. О. М. Бандурки. – Х. : НікаНова, 2012. – С. 32-61.

2. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх

виявленні і розслідуванні: наказ МВС України № 575 від 07.07.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>.

3. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : наказ МВС України № 1339 від 03.11.2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.

4. Михайлов М. А. Основи методики розслідування кримінальних вибухів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / М. А. Михайлов ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ, 2000. – 20 с.

5. Приходько Ю.П. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних із кримінальними вибухами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / М. А. Михайлов ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ, 2016. – 21 с.

Макарова Олена Павлівна,

доцент кафедри криміналістики
та судової експертології Харківського
національного університету внутрішніх
справ, кандидат психологічних наук,
доцент

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА

Фахова підготовка судових експертів є важливим етапом у формуванні їхньої професійної ідентичності та успішного виконання службових обов'язків. Цей процес передбачає не лише засвоєння теоретичних знань, але й практичних навичок, необхідних для проведення експертиз у різних галузях.

На сучасному етапі підготовка судових експертів включає в себе навчання основам криміналістики, правознавства, психології, а також специфічним аспектам, що стосуються конкретної сфери експертизи (наприклад, технічної, медичної чи психологічної). Викладацький склад навчальних закладів повинен складатися з досвідчених практиків, які можуть поділитися актуальними знаннями та досвідом, а також залучати здобувачів освіти до практичних занять, стажувань та проєктів, що дозволяють їм здобувати реальний досвід роботи в цій сфері.

Дослідники особливо акцентують увагу на процесі формування професійної ідентичності у судових експертів, що є невід'ємною частиною їхнього професійного становлення.

Сучасні вимоги до діяльності судового експерта висувають нові завдання, які передбачають не лише глибокі знання у своїй галузі, а й вміння ефективно використовувати новітні інформаційні технології.

Формування професійної ідентичності є критично важливим для успішного виконання завдань експертної діяльності, адже це впливає на рівень професійної компетентності та здатність до безперервного самовдосконалення. Успішний розвиток судового експерта залежить від його готовності адаптуватися до нових викликів, підтримувати високу якість експертиз та забезпечувати об'єктивність у своїх висновках. Таким чином, професійна ідентичність стає основою для ефективної роботи судового експерта, його кар'єрного зростання і досягнення значущих результатів у професії.

Процес формування та розвитку професійної ідентичності судового експерта відбувається в контексті професіоналізації, яка включає свідомий вибір професії з урахуванням індивідуальних здібностей та можливостей. Це охоплює освоєння основних норм і правил, що регламентують діяльність експерта, а також усвідомлення себе як фахівця. Важливими етапами є узагальнення професійного досвіду через особистий внесок та розвиток особистісних якостей, що відбувається під час самопізнання в межах професійного середовища.

Згідно з дослідженнями професійний розвиток судового експерта є динамічним процесом, що здійснюється в межах конкретного соціокультурного контексту, з урахуванням закономірностей психічного розвитку. Професійне середовище відіграє ключову роль у становленні експерта, оскільки створює умови для професійного зростання, обміну досвідом та формування навичок, необхідних для успішного виконання експертних функцій. Таким чином, процес формування професійної ідентичності судового експерта є складним і багатогранним, що вимагає постійного вдосконалення та адаптації до змінюваних умов роботи [1].

Професійна ідентичність є наслідком процесу самовизначення в кар'єрі, індивідуалізації та самоорганізації. Вона виявляється в усвідомленні власної приналежності до конкретної професії та спільноти фахівців, які її представляють [4].

В контексті нашого дослідження етапи формування та розвитку професійної ідентичності заслуговують особливої уваги, зокрема етап професійного навчання, що триває приблизно з 17–18 до 22–23 років. На цьому етапі відбувається

цілеспрямоване освоєння системи знань, практичних навичок та вмінь, пов'язаних із обраною професією. Це також час для формування цілісного уявлення про професійне середовище та спільноту, розвиток змістовних мотивів і цілей майбутньої діяльності, а також вдосконалення операційних аспектів роботи, професійного самовизначення, елементів професійного мислення, пам'яті, психомоторних навичок тощо[3].

Процес формування професійної ідентичності, на думку Г. Гарбузової, складається з кількох ключових компонентів. Першим з них є усвідомлення правильності вибору професії та позитивного ставлення до себе як учасника навчально-професійної діяльності і майбутньої професійної роботи. Далі важливим аспектом є розвиток професійної ідентичності, що полягає в усвідомленні своєї ідентичності з професійним образом-Я. Це усвідомлення веде до формування професійного образу-Я, концепції особистості та різних Я-образів, таких як ідеальний, нормальний і реальний. Завершує цей процес створення образу професії, що надає сенс і цінність обраному шляху [2].

У контексті формування професійної ідентичності судового експерта важливою складовою фахової підготовки є розвиток критичного мислення та аналітичних здібностей. Судовим експертам необхідно вміти аналізувати інформацію, проводити дослідження, формувати об'єктивні висновки та чітко документувати результати своєї роботи. Це вимагає не лише знань, але й вміння працювати в стресових ситуаціях, бути уважними до деталей та мати високий рівень етики.

Окрім професійних навичок, важливо також формувати в експертів розуміння їхньої ролі у системі правосуддя. Вони повинні усвідомлювати, що їхні висновки можуть мати значний вплив на життя людей, тому відповідальність за прийняті рішення та об'єктивність їхньої роботи є ключовими аспектами їхньої діяльності.

У зв'язку з динамічними змінами в законодавстві та технологіях, фахова підготовка судових експертів повинна бути безперервною. Це означає, що експерти повинні регулярно оновлювати свої знання і навички, брати участь у професійних семінарах, конференціях та курсах підвищення кваліфікації. Таким чином, систематичне навчання та розвиток фахових навичок сприяють не лише особистісному, але й професійному зростанню судових експертів, забезпечуючи їхню здатність відповідати сучасним вимогам і викликам у сфері правосуддя.

Таким чином, формування професійної ідентичності судового експерта та безперервна фахова підготовка є невід'ємними складовими, які забезпечують їхню ефективність у виконанні важливих функцій у правовій системі.

Важливо підкреслити, що успішність багатьох соціальних, економічних і політичних змін значно залежить від соціально-правової активності правозахисників, їх дотримання законодавства та професійної підготовки кадрів у державних установах. У сучасному суспільстві питання правового виховання та професійної підготовки майбутніх судових експертів стає дедалі актуальнішим, привертаючи увагу дослідників. Сучасні реалії вимагають розвитку особистісних якостей працівників правоохоронних органів, оскільки вивчення особистості як суб'єкта діяльності пов'язане з переконанням, що саме дії та вчинки є втіленням цінностей і цілей людини. Отже, дослідження особливостей формування професійної ідентичності майбутніх судових експертів у рамках профільних навчальних закладів є важливою основою для їхнього професійного становлення та самореалізації в подальшій кар'єрі.

Список використаних джерел

1. Волик В. Компетентності державних службовців України: наукові підходи до класифікації. Державне управління та місцеве самоврядування. 2012. № 3 (14). С. 205–214

2. Макарова О.П. Умови розвитку професійної ідентичності майбутніх правоохоронців у вищому навчальному закладі зі специфічними умовами навчання. Вісник Національного університету оборони України. 2018. Вип. 2 (50). С. 74-82

3. Осьодло В. І. Психологія професійного становлення офіцера: [монографія] Київ : Золоті Ворота. 2012. 463 с.

4. Попіль М. І Дослідження особливостей становлення професійної ідентичності майбутніх медсестер Zbiór raportów naukowych «Współczesne tendencje w nauce i edukacji», (27.02.2014 – 28.02.2014). Warszawa : Diamond trading tour, 2014. S. 15–19.

Мировська Анна Всеволодівна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОЖЕЖИ

Результат розслідування кримінального провадження залежатиме від тактично правильної організації такого процесу в

контексті отримання доказової інформації щодо подій, явищ та обставин, які досліджуються.

Пошук, фіксація, збереження та подальше використання такої доказової інформації відбувається в межах проведення слідчих (розшукових) дій.

Безперечно найбільш поширеною слідчою (розшуковою) дією при розслідуванні, майже всіх без виключення кримінальних правопорушень, є огляд місця події.

Формальна імперативність огляду місця події під час розслідування різних категорій кримінальних правопорушень, на наше переконання, пов'язана з тим, що увага слідчих, більшою мірою, все ж зорієнтована на пошук та фіксацію матеріальних слідів, оскільки вони: по-перше, мають прогнозовано сталі (стабільні) властивості, у порівнянні з психофізіологічними слідами пам'яті людини, а по-друге, судді під час судового розгляду кримінальних проваджень скептично ставляться до відсутності матеріально-фіксованих ознак злочинного діяння, що може призвести до повернення обвинувального акту (ст. 314 КПК України), закриття кримінального провадження (ст. 284 КПК України), тощо.

Так, відповідно до ст. 237 КПК України огляд – це слідча (розшукова) дія, яка проводиться слідчим, прокурором з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення.

Крім того, за необхідності, з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів [1], що в свою чергу забезпечуватиме повноту огляду.

Залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій є однією з найпоширеніших форм використання спеціальних знань під час розслідування. Участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій з позицій дотримання норм кримінально-процесуального закону може бути: обов'язковою, в силу прямої вказівки закону; ситуаційно-рекомендованою нормами закону або факультативною (участь спеціаліста законом не обумовлюється, але є можливою і визначається рішенням слідчого, виходячи із специфіки слідчої ситуації та потреби у використанні спеціальних знань для встановлення конкретних обставин) [2, с. 89–90].

Єдиний виключний випадок обов'язкового залучення спеціаліста для проведення огляду місця події, закріплений у

ст. 238 КПК України та пов'язаний із виявленням на місці події труп.

Тобто в ході унормування зазначеного питання законодавець чітко виокремлює специфічний об'єкт огляду – труп та специфічні завдання, які мають бути вирішені під час його проведення, а також враховує межі компетенції слідчого під час виконання таких дій та відсутність у останнього достатніх/необхідних спеціальних знань у цій сфері.

Разом з тим, законодавець, залишає поза увагою інші специфічні об'єкти, під час проведення огляду яких також необхідні спеціальні знання та залучення фахового спеціаліста матиме вирішальне значення для процесу розслідування.

Наприклад, поміж небезпечних кваліфікованих ознак сучасної злочинності, зокрема варто звернути увагу на кримінальні правопорушення, пов'язані з пожежами. Такі діяння характеризуються підвищеною суспільною небезпекою та викликають серйозне занепокоєння громадськості, а також посилену увагу правоохоронних органів. Пожежі є найбільш руйнівними стихійними лихами, що завдають не тільки матеріальних збитків, а й призводять до людських жертв [3, с. 18].

Від початку повномасштабного вторгнення РФ запустила по території України понад 7,5 тис. ракет різних типів, керованих авіаційних бомб та баражуючих боєприпасів. Такі ворожі обстріли спричиняють руйнування та пожежі.

Механізм використання зазначених знарядь, прямо передбачає руйнацію територій або об'єктів ураження. Крім того, наслідками застосування такого озброєння є виникнення масштабних пожеж із подальшим знищенням будь-якої можливої слідової та доказової інформації [4, с. 52–54].

Отже, враховуючи певні особливості елементного складу криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних пожежами, зокрема способи вчинення, знаряддя та слідову картину, зволікання в процесі виявлення, фіксації, збереження слідової матеріальної інформації є неприпустимим та може призвести до втрати доказу.

Залучення спеціаліста під час огляду місця пожежі відбувається відповідно до Порядку спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби МВС України, під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами.

Відповідно до зазначеного порядку, посадова особа територіального органу ДСНС як спеціаліст із дослідження пожеж, якого залучають до кримінального провадження як спеціаліста, унаслідок виконання поставлених завдань і використання спеціальних знань складає «акт про пожежу», «звіт про причину виникнення пожежі» та інші матеріали стосовно пожежі, які долучаються до матеріалів кримінального провадження. Ці документи, складені компетентним суб'єктом та містять криміналістично значущу інформацію. В подальшому їх буде використано в процесі проведення експертних досліджень та вони стануть предметом оцінки під час досудового розслідування та судового розгляду [5].

Крім того, за умови відповідності «акта про пожежу», «звіту про причину виникнення пожежі» та інших матеріалів стосовно пожежі» вимогам, які ставлять до джерел доказів, їх визнають документами (ст. 99 КПК України) та джерелами доказів (ч. 2 ст. 84 КПК України) [5].

Таким чином, участь спеціалістів під час огляду місця пожежі регламентована підзаконними нормативно-правовими актами, що визначають порядок дій на місці пожежі та безпосередньо під час розслідування таких фактів.

Вбачається, що роль представника ДСНС, залученого в якості спеціаліста для проведення огляду місця пожежі є вагомोю, не лише з точки зору забезпечення завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України та зводиться до забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду [1], але і вирішальною з точки зору роботи із слідовою інформацією, на підставі якої буде визначено наявність або відсутність складу кримінального правопорушення, його кваліфікація, а також можливість подальшого використання такої слідової інформації у кримінальному провадженні.

Тобто специфіка досліджуваної категорії кримінальних проваджень передбачає виокремлення особливого нормативно-правового порядку, який визначає алгоритм реагування на кримінальні правопорушення, пов'язані з пожежами та впливає на процес формування організаційних засад розслідування.

У зв'язку із цим, найбільш важливою слідчою (розшуковою) дією, в тому числі і з точки зору отримання матеріальних слідів, є саме огляд місця події – результати якого фактично будуть визначати напрями розслідування та обумовлюватимуть його успіх в контексті прийняття остаточного рішення.

Під час огляду місця пожежі спеціалістом - посадовою особою територіального органу Державної служби України з надзвичайних ситуацій, складається «акт про пожежу», «звіт про причину виникнення пожежі та інші матеріали стосовно пожежі. Це документи, які містять криміналістично значущу інформацію, та у подальшому можуть бути визнані джерелами доказів. Саме на підставі цих документів буде прийматись рішення про наявність або відсутність складу кримінального правопорушення та відбуватиметься попередня кваліфікація діяння. Крім того, спеціаліст у даному випадку буде виступати гарантом виявлення, належної фіксації та зберігання речових доказів.

Такі прогалини не тільки негативно впливають на повноту та всебічність досудового розслідування, а і безумовно, даються в знаки, коли мова йде про його якість та ефективність.

Підсумовуючи викладене, можливо дійти висновку, що нині чинний КПК України, регламентує лише один випадок імперативного залучення спеціаліста для проведення огляду місця події - у зв'язку із виявленням трупу. Інші випадки залучення спеціалістів при проведенні дослідницьких дій, під час огляду місця події, регулюються на загальних процесуальних засадах, здебільшого відомчими нормативно-правовими документами, а рішення про необхідність або відсутність необхідності щодо використання спеціальних знань приймаються на розсуд слідчого та у межах його професійної компетенції, на підставі фахових знань, вмінь, навичок та досвіду.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>.

2. А.А. Саковський, А.В. Мировська. Теоретичні аспекти проблемних питань використання спеціальних знань під час розслідування. *Науково-виробничий журнал Держава та регіони. Серія: Право*. Випуск 4 (78). 2022. С. 135-140. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2022.4.19>

3. Лісіцький А.В. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу : дис. ... доктора філософії, 081. Київ, 2023. 204 с.

4. Мирковська А. В., Саковський А.А. Аспекти криміналістичного забезпечення досудового розслідування в умовах воєнного стану. Актуальні питання криміналістики та судової експертизи : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2023 р.) / [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 52–54.

5. Чорноус Ю. М., Лісіцький А. В. Спеціальні знання у кримінальному провадженні: поняття, зміст, форми реалізації під час розслідування кримінальних правопорушень. Електронний юридичний журнал. 2023. № 1. С. 477–480. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/112>.

6. Порядок спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, 235 пов'язаних з пожежами : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 24 лип. 2017 р. № 621. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0998-17#Text>.

Марко Сергій Іванович,
професор кафедри кримінального
процесу та криміналістики
факультету № 1 інституту підготовки
фахівців для підрозділів Національної
поліції Львівського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАСТОСУВАННЯ НОВІТНІХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ В ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ З ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ДОВКІЛЛЯ

Забезпечення надійної охорони законних прав та інтересів людини, суспільства і держави є одним з основних завдань правоохоронних органів. Їх інформаційно-аналітична діяльність поєднує комплекс методів та прийомів, використання яких має на меті поглиблене вивчення проблемних питань у сфері протидії злочинності, виявлення недоліків, помилок і прорахунків у роботі, визначення заходів щодо їх усунення і недопущення у подальшій діяльності. Важливим є з'ясування перспектив застосування новітніх науково-технічних засобів у інформаційно-аналітичній діяльності з протидії злочинності проти довкілля.

Підкреслимо, що інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронних органів є важливим елементом їх функціонування, ефективної співпраці у сфері протидії злочинності. Йдеться про впровадження в роботу правоохоронних структур України концепції правоохоронної діяльності, яка би базувалася на міжнародних інформаційно-аналітичних стандартах та використанні сучасних аналітичних інструментів. Такою є модель діяльності, побудована на основі оперативних даних та інформації, «поліцейської діяльності, керованої аналітикою» (Intelligence Led Policing (далі – ILP)), започаткована в Україні за сприяння Консультативної місії Європейського Союзу в Україні [1, с. 183]. Сутність зазначеної моделі полягає в систематичному зборі та оцінці оперативної інформації в межах чітко визначеного аналітичного процесу, отриманні якісних стратегічних та тактичних аналітичних продуктів і використанні їх для обґрунтованих управлінських рішень на основі кримінального аналізу і оцінки ризиків.

Інформаційно-аналітичне забезпечення підрозділів Національної поліції України має три взаємопов'язані компоненти: 1) інформаційні системи, у межах яких здійснюється збирання, накопичення, системне опрацювання, зберігання й надання споживачу необхідної інформації; 2) аналітична робота, що полягає у здійсненні комплексу організаційних заходів і методичних прийомів та опрацюванні й синтезі наявної оперативної та іншої інформації; 3) управлінська діяльність, яка забезпечує прийняття необхідних рішень щодо стратегії й тактики протидії злочинності [2, с. 184].

У сфері охорони довкілля «ІЛР» здатна визначати таку структуру управління оперативною інформацією про злочинну діяльність, у якій оперативні дані є підставою для виявлення та оцінки ризиків (зокрема, в частині окремих видів кримінальних правопорушень (наприклад, у сфері лісо- та надрокористування), кримінальних мереж, соціальних наслідків тощо) й основою для визначення пріоритетів, стратегічних та оперативних цілей у сфері запобігання злочинності та інших загроз екологічній безпеці. Вона також включає прийняття відповідних рішень щодо оперативної діяльності, раціональне залучення людських, матеріальних та технічних ресурсів [3, с. 19–20].

Основними засобами інформаційно-аналітичної роботи у розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля є: оперативна та криміналістична техніка і спеціальні технічні засоби, призначені для гласного та негласного отримання інформації; відповідні апаратнопрограмні комплекси (автоматизовані інформаційно-пошукові, експертні та логіко-аналітичні системи тощо) і різні технічні пристрої, за допомогою яких здійснюється обробка, систематизація та аналіз оперативно-розшукових та інших відомостей фактографічного та криміналістичного характеру [4, с. 237].

Усе більшу роль для правоохоронних органів у розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень (насамперед у документуванні та проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання доказової інформації тощо) відіграють сучасні автоматизовані інформаційні, інформаційно-пошукові системи, зокрема засоби супутникової зйомки, GIS-технології, БпЛА, електронні системи та мобільні додатки [5, с. 50]. При цьому не слід применшувати їх кримінологічну роль у сприянні покращенню моніторингу, зборі та аналізі даних, прогнозуванні, протидії та запобіганні злочинності природоохоронними та правоохоронними органами.

Суттєвим аспектом аналізу є аналіз географічних даних. У нинішніх умовах географічні дані є джерелом цінної інформації на кожному рівні роботи правоохоронних органів. Розвиток цього напрямку аналізу передбачає наявність спеціалістів-аналітиків, які зможуть здійснити оцінку даних на базі географічних інформаційних систем для оперативних підрозділів.

З урахуванням високої організованості та технічної оснащеності «екологічних» злочинців, насамперед у сфері лісо- та надрокористування, на перший план виходить застосування інноваційних засобів з протидії злочинності, застосування сучасних досягнень цифрового, технологічного та науково-технічного прогресу – технологій геоінформаційних систем (GIS-технологій), безпілотних літальних апаратів, електронних систем та мобільних додатків.

Як свідчить аналіз кримінальних правопорушень проти довкілля, окремим відомствам не вистачає власного аналітичного потенціалу, здатного забезпечити прийняття тактичних і стратегічних рішень для боротьби зі злочинністю у сфері довкілля, та загрозами вказаних протиправних діянь для суспільства. Інформаційно-аналітичні та інші підрозділи правоохоронних органів мають ділитися вдалими практиками використання сучасних новітніх науково-технічних засобів та їх результатами як в межах своїх відомств, так і з іншими суб'єктами протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля, що безперечно матиме позитивний ефект. Крім того, за керівної ролі прокуратури має бути налагоджений та забезпечений чіткий системний взаємний обмін оперативною інформацією між відповідальними підрозділами Національної поліції України та іншими суб'єктами взаємодії, які залучаються до боротьби зі злочинністю у зазначеній сфері.

Список використаних джерел

1. Бахуринська О. О. Перспективні напрями протидії організованим злочинності в Україні. *Право і суспільство*. 2018. № 6. С. 182–188.

2. Мовчан А. В. Теоретичні засади інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. К.: НАВС, 2011. №2 (75). С. 181-188.

3. Intelligence-Led Policing: OSCE Guide book. Vienna, June 2017. URL: <https://www.osce.org/chairmanship/327476?download=true>.

4. Благу́та Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 256 с.

5. Саковський А. А., Климчук М. П. Особливості документування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та їх аналогів. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 2 (18). С. 49–59.

Нагайник Тарас Григорович,
старший викладач кафедри
криміналістики навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ БАЗ ДЛЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПОМЕРЛИХ

У правовій практиці правоохоронних органів виникають ситуації (наприклад, проведення слідчо-розшукових дій), пов'язані з розшуком та встановленням осіб, які причетні до тих чи інших подій. Окремі труднощі виникають при ситуаціях, пов'язаних із виявленням трупів: зокрема, питання про встановлення особи померлого та пошуку його родичів, оскільки нерідко при померлому відсутні будь-які документи, що засвідчують його особу.

З 24 лютого 2024 року після повномасштабного вторгнення росії в Україну проблема ідентифікації невстановлених осіб (зокрема, трупів) набула особливої актуальності. Так, з початку російського вторгнення кількість безвісно зниклих зросла в чотири рази. За словами заступника Голови Національної поліції начальника кримінальної поліції Андрія Небитова, станом на 24 лютого 2022 року зниклими безвісти вважалися 12 292 особи; на березень 2024 року у розшуку залишаються 50 150 осіб [1]. Разом із тим, на 30 березня 2024 року Національна поліція розшукала понад 14 тисяч зниклих безвісти осіб, з яких близько 7 тисяч – військовослужбовці. На сайті Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України зазначено: в Україні понад 1700 дітей вважаються зниклими безвісти через війну [2].

Одним з основних пріоритетів МВС, пов'язаних із реалізацією принципів відкритості й прозорості, є інформатизація діяльності міністерства та відомств, а саме: підвищення ефективності роботи і взаємодії через максимальне

використання інформаційно-комунікаційних технологій у реалізації завдань. У цій діяльності МВС спирається на Постанову Кабінету Міністрів № 1024 «Про затвердження Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ та переліку пріоритетних електронних інформаційних ресурсів її суб'єктів», де визначено порядок формування та використання єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ, її структуру, загальні засади та функціонування.

Так, у пункті 12 постанови зазначено: «Функціональними підсистемами єдиної інформаційної системи МВС є:

1. національна система біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства;
2. інформаційний портал Національної поліції України;
3. Єдиний державний реєстр транспортних засобів;
4. Реєстр адміністративних правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху;
5. система фіксації адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі;
6. інтегрована міжвідомча інформаційно-комунікаційна система щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон;
7. інформаційно-комунікаційна система прикордонного контролю “Гарт-1”;
8. інформаційно-комунікаційна система 112;
9. Електронний реєстр геномної інформації людини;
10. Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин;
11. Єдиний реєстр зброї;
12. Система управління силами та засобами цивільного захисту;
13. інші системи, реєстри та бази (банки) даних, створені суб'єктами єдиної інформаційної системи МВС в межах реалізації владних повноважень” [3].

Під час судово-медичної експертизи трупів невстановлених осіб, відповідно до наказу № 6 МОЗ України від 17.01.1995 року «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України» у п. 2.2.23 зазначені особливості дослідження трупів і забір матеріалу на лабораторні дослідження при експертизі трупів невстановлених осіб:

- проводиться фотографування всього трупа, а також його обличчя в трьох проекціях - фас, лівий і правий профіль;

- проводиться відбір зразків (волосся з голови і кров) в обсязі і з дотриманням умов, поданих в п.2.2.14.;

- обсяг розтину і лабораторних досліджень викладені у відповідних пунктах цих Правил залежно від виду смерті.

При експертизі гнилісно-змінених, муміфікованих, розчленованих і скелетованих трупів невідомих осіб для визначення групо-специфічних антигенів на судово-імунологічне дослідження надсилаються волосся, нігті, зуби (великі корінні або інші), кісткова і м'язова тканини.

Кісткові залишки неопізнаних скелетованих або обгорілих трупів надсилаються на судово-медично-криміналістичне дослідження для визначення виду, віку, статі, зросту та ідентифікації особи [4].

Пред'явлення для впізнання – це слідча (розшукова) дія, яка полягає у демонстрації потерпілому, свідку або підозрюваному в передбаченому законом порядку об'єкта, який, за версією суб'єкта розслідування, особа спостерігала раніше та зберегла у пам'яті його образ, з метою встановлення його тотожності.

Пред'явлення для впізнання можна класифікувати за декількома критеріями. Так, залежно від процесуального порядку проведення, законодавець виділяє:

- пред'явлення особи для впізнання (ст. 228 КПК України);

- пред'явлення речей для впізнання (ст. 229 КПК України);

- пред'явлення трупа для впізнання (ст. 230 КПК України);

- проведення впізнання осіб чи речей у режимі відео конференції (ч. 4 ст. 232 КПК України) [5].

У недалекому минулому ще діяли паперові аналоги ідентифікації особи та трупа. Тоді відбувалося дублювання збору інформації: одна база в системі МВС, а інша в судово-медичних експертах. Але остаточне рішення приймалося правоохоронними органами. Створювалося багато перешкод та дублювання: фото, заповнення бланків, повідомлень, пояснень тощо; для обробки даних теж потрібно було багато часу.

Створення єдиного інформаційного простору системи МВС та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких

спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ шляхом логічного об'єднання їх електронних інформаційних ресурсів, оптимізація процесів спільного використання технічних та програмних ресурсів призводить до позитивних результатів під час розслідування кримінальних проступків, а також допомагає виявленню та становленню знаходження і як злочинців, а також людей, які знаходяться в розшуку по тим чи іншим причинам.

Список використаних джерел

1. Сайт Міністерства внутрішніх справ. URL: <https://mvs.gov.ua/news/za-period-povnomasstabnoyi-viini-naspolicii-rozsukala-ponad-14-tisiac-zniklix-bezvisti-osib>
2. Сайт Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL: <https://minre.gov.ua/2024/10/31/v-ukrayini-ponad-1700-ditej-vvazhayutsya-znyklymy-bezvisty-cherez-vijnu/>
3. Про затвердження Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ та переліку пріоритетних електронних інформаційних ресурсів її суб'єктів. Постанова Кабінета Міністрів від 14 листоп. 2018 р. № 1024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2018-p#Text>
4. Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України. Наказ № 6 МОЗ України, від 17.01.1995 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0257-95#Text>
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

Несен Ольга Олександрівна,

завідувач кафедри криміналістики
навчально-наукового інституту права
та психології Національної академії
внутрішніх справ, кандидат медичних
наук, доцент

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПСИХІЧНИЙ СТАН ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ

Повномасштабна війна в Україні має і у подальшому матиме критичні наслідки для психічного здоров'я українців. Війна дуже серйозне випробування для нашої психіки. І це актуально як для військових, так і для цивільних людей, які стикаються з її проявами майже кожного дня. Причому в зоні ризику не тільки ті, хто живе близько біля фронту чи в окупації,

але й люди із відносно спокійних регіонів. Вплив війни на психіку непомітний, але руйнівний.

З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну практично кожен українець зазнав вплив війни. Збільшилася кількість тривожних та депресивних станів, психосоматичних проявів, неконтрольованої агресії, насильства, схильності до зловживання алкоголем і наркотичними засобами, суїцидальних думок, що супроводжуються переживанням втрати близьких, дому, ідентичності.

Депресія, тривожний розлад та посттравматичний стресовий синдром – такі психічні розлади, на думку експертів За оцінками ВООЗ, до 10 мільйонів людей піддаються ризику того чи іншого психічного розладу, від тривоги та стресу до важкого стану[1].

Війна з рф негативно впливає на стан психічного здоров'я населення України, що призводить до його ментального виснаження. Високий рівень негативного впливу війни на стан психічного здоров'я опитаного населення проявляється в тому, що вони живуть в постійному стресі. Це призводить до втрати віри в майбутнє комфортне життя. Результатом ментального виснаження є високий рівень підвищеного бажання приймати алкогольні напої (47,8%) та саморуйнівної поведінки (34,3%). З метою подолання даного виду кризи необхідно створення, в рамках системи громадського здоров'я, системи доступної для населення цілодобової психологічної підтримки [2].

За даними українського аудиту ресурсів послуг у сфері психічного здоров'я, проведеного за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), нині лише 10% українців, які відчувають психічний або психологічний дискомфорт звертаються до лікаря. За цей час можна було спостерігати різні реакції людей на війну. В одній частині населення була реакція «тікай» - вони іммігрували за кордон, в іншій частині – «бий» - багато українців звернулись у військкомат, щоб захищати свою країну. У когось була реакція «завмри» - вони ховались в домівках в надії, що все скоро завершиться. Зіткнувшись із досвідом війни, виникають різні емоції: страх, злість, безсилля, відчай, розгубленість. Слід пам'ятати, що така реакція нормальна в даній ситуації [3].

Травматичні події війни можуть мати довгостроковий вплив на здоров'я та благополуччя. Природа ПТСР до сих пір не є достатньо дослідженою. Згідно з тими даними, які вчені уже отримали, травма впливає на різні системи організму: психічну,

ендокринну, нервову. Тому негативного впливу зазнає весь організм. Характерною ознакою ПТСР є механізм запису травматичної інформації у пам'яті. В результаті цього у майбутньому будь-які деталі, які хоча б віддалено нагадують про травмуючу подію, будуть викликати негайну реакцію захисту організму, що в свою чергу проявляється негативною симптоматикою. Саме тому ПТСР після війни – це така ж актуальна проблема, як і під час воєнного стану. При підозрі на ПТСР необхідно звернутись до психіатра. Як правило, при подібному діагнозі використовують як медикаментозне лікування, так і психотерапію.

Травматична ситуація викликає психоемоційну реакцію яка проявляється в людей неоднаково. Ступінь і характер проявлення залежить від психотипу, досвіду зіткнення з катастрофічними подіями. На початку війни всі могли спостерігати, наскільки порізнному люди реагують на подію: хтось одразу зібрав речі та виїхав, хтось дзвонив рідним і близьким, шукаючи підтримки, хтось ніби став на паузу і випав з реальності. Такі дії були демонстрацією різних способів адаптації. Ганс Сельє, засновник теорії стресу, виділяє три фази психофізичного реагування організму на стрес: тривога, опір і виснаження [4].

У першій фазі (фазі тривоги) – тіло миттєво вирішує, яка реакція буде оптимальною («бий», «біжи», «завми»). Активна людина частіше обирає перший спосіб реагування: треба щось робити, рішення мають бути блискавичними, особливо якщо загроза максимальна. Адреналін у крові стимулює до руху, атаки, агресії, імпульсивності, емоційності. Так само реакція «біжи»: їй також притаманна імпульсивність, активність, бо втеча, безсумнівно, потребує блискавичного прийняття рішень. А от реакція «завми» є пасивною, сигналізує про нездатність або неможливість ухвалювати рішення, діяти, а також про те, що пригнічуються всі інстинкти та реакції, а людина намагається злитися з оточенням.

Усі три реакції є небезпечними, якщо вони неконтрольовані, адже викид в організм гормонів стресу може бути досить потужним.

Друга фаза (фаза опору) стресовий подразник усунуто, але стрес затягується і організм починає поступово адаптуватися до нього, зберігаючи необхідну активність та маючи постійну готовність до них. Стресові реакції вже не є такими гострими, проте вони не зникають. Поступово організм виснажується від напруження та переходить до третьої фази.

Третя фаза (фаза виснаження) викликана поступовим виснаженням ресурсів активності з одночасним збереженням стресового подразника (особливо такого сильного, як війна). Виснаження може проявлятися як на фізичному, так і на психічному рівнях: з'являється депресивний стан, роздратованість. Часто в цій фазі загострюються відносини між близькими людьми, тому усвідомлення того, що з вами відбувається, може забезпечити від додаткових стресів. В разі сильного виснаження варто поставитися до себе дбайливо: не вимагати від змученого організму надмірної активності, не вступати ні з ким у баталії. Спробувати зменшити потік негативної інформації або хоча б приймати її порційно, віднаходити позитивні повідомлення, концентруватися на них.

За офіційними даними МОЗ з початку повномасштабної війни росії проти України 650 тисяч людей звернулися до психологів і психіатрів в системі охорони здоров'я та отримали допомогу. А скільки ще не звернулись та не усвідомлюють необхідності в медичній допомозі???

Список використаних джерел

1. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3638456-koznomu-cetvertomu-ukraincu-zagrozue-psihicnij-rozlad-cerez-vijnu-vooz.html>
2. Слабкий Г. О., Іваць-Чабіна А. Р., Чірпак В. З. Вплив війни з рф на стан психічного здоров'я населення України та місце системи громадського здоров'я в його збереженні / Science and technology: problems, prospects and innovations. Proceedings of the 5th International scientific and practical conference CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2023.
3. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3671024-cerez-vijnu-koznomu-patomu-ukraincu-zagrozue-rozvitok-psihicnogo-rozladu-zelenska.html>
4. Теорія стресу та філософські погляди Ганса Сель: значення для сучасної медицини <https://health-ua.com/article/71356-teorya-stresu-taflosofsk-poglyadigansasel-znachennya-dlya-suchasno-meditsin>

Оперук Віталій Ігорович,
професор кафедри оперативно-
розшукової діяльності Національної
академія внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБІЙНОГО НАПАДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В кожній сфері людської діяльності, в тому числі і в боротьбі з кримінальною протиправністю, принципове значення приділяється глибокому, багатосторонньому вивченню того об'єкта (предмета), процесу та явища, на яке передбачається здійснювати вплив. В силу цього, та деяких інших обставин необхідно визнати, що без належних знань про основні елементи кримінальних правопорушень, їх ознаки та форми прояву в реальній дійсності, практично неможливо суттєво знизити кількість цих негативних соціальних явищ, та небезпеку, яку вони несуть. Лише володіння такими знаннями створює сприятливі передумови для розробки та використання ефективних науково-обґрунтованих практичних рекомендацій у боротьбі з кримінально-протиправною діяльністю [1].

Факти вчинення корисливо-насильницьких злочинів у будь-які часи несуть суспільну небезпеку та резонанс, особливо якщо це розбійні напади, адже вони вчиняються відкритим незаконним способом, мають насильницький характер та вчиняється в умовах очевидності. В умовах воєнного стану такі протиправні дії мають підвищену суспільну небезпеку, більш тяжкі наслідки для правопорушників, а що більш негативно – тяжкі наслідки для соціально-економічного стану як окремих громадян, так і держави.

У зв'язку із повномасштабним російським вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р. почастишали випадки вчинення грабежів та розбійних нападів. Такі злочини передбачені частиною 4 ст. 186 Кримінального кодексу (далі – КК) України («Грабіж, вчинений у великих розмірах чи в умовах воєнного або надзвичайного стану»), частиною 4 ст. 187 КК України («Розбій, спрямований на заволодіння майном у великих чи особливо великих розмірах або вчинений організованою групою чи в умовах воєнного або надзвичайного стану, або поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень») та ч. 2 ст. 433 КК України («Розбій, вчинюваний щодо населення в районі воєнних

дій») [2]. Об'єктами злочинного посягання під час грабежів та розбійних нападів може бути майно різних форм власності [3].

Брисковська О. М. та Дякін Я. О. зазначають, в умовах воєнного стану в країні загострюється проблема розбійних нападів на житло громадян, що призводить до заподіювання шкоди здоров'ю (психічної, фізичної) та/або позбавлення чи можливості позбавлення життя власників майна. Відкритий характер і зухвалість вчинення розбоїв, враження, які вони справляють на потерпілих та очевидців, обумовлюють значний суспільний резонанс, цьому сприяє і порівняно низький рівень розслідування аналізованих кримінальних правопорушень. Ступінь суспільної небезпечності організованих груп, які вчиняють розбійні напади на помешкання громадян, підвищується внаслідок того, що у воєнний час імовірність наявності у зловмисників вогнепальної зброї істотно підвищується [4].

Як приклад можна навести факт розбійного нападу, що стався у в селі Бондарі вночі першого лютого 2024 року: 42-річний чоловік із пістолетом, спорядженим гумовими кулями, та сокирою, пробрався в оселю, розбивши вікно будинку. Вимагаючи гроші, наносив двом жінкам — 58-ми та 79-річній тілесні ушкодження і стріляв. Не отримавши коштів, втік. Під час затримання у зловмисника виявили пристрій для відстрілу гумових куль типу револьвер, патрони, гільзи, бойову гранату «РГД-5» із запалом, сокиру та інші речові докази, а під час санкціонованого обшуку вдома – арсенал зброї та боєприпасів [5].

Злочинці постійно вдосконалюють способи вчинення кримінально-протиправних дій, метою яких є незаконне збагачення. Так з розвитком і популяризації такого виду розрахункової одиниці як криптовалюта, з'явилися нові способи розбійного нападу з метою її заволодіння.

Так за даними Національної поліції України, влітку 2024 року, двоє зловмисників заздалегідь готувалися до злочину – заволодіння грошима іноземця, майже 7 мільйонів гривень. Вони дізналися, що чоловік має біткоїни, вартість яких становить близько семи мільйонів гривень, та вирішили ними заволодіти. Фігуранти відстежили його адресу проживання та близько опівночі, коли він повертався додому, побили, силоміць затягнули до автомобіля й вивезли в закинуту будівлю на території Київської області. Там вони силою змусили потерпілого перерахувати

біткоїни на їхній криптогаманець, після чого задушили чоловіка. Щоби приховати сліди злочину змінили номерні знаки та зовнішній вигляд автомобіля, тіло вивезли у ліс, де закопали, а криптовалюту перевели у готівку. Під час проведення слідчих (розшукових) дій поліцейські вилучили у затриманих гроші, автомобіль та інші речові докази [6].

Нажаль, такого роду розбійні напади набувають все більших масштабів. Так 22 січня 2024 року правоохоронці провели спецоперацію із затримання членів угруповання. Серед фігурантів – мешканці Харкова, Дніпра, Києва, Київської та Кіровоградської областей. Зловмисники викрадали наближених до майбутніх жертв осіб, щоби дізнатися деталі їхнього побутового життя, наявність системи безпеки в будинках. Злочинці вчиняли розбійні напади на території Київської, Дніпропетровської, Львівської, Харківської, Кіровоградської, Вінницької областей. Як правило, в поле зору злочинної організації потрапляли особи, діяльність яких пов'язана з криптовалютою. На всіх потенційних жертв фігуранти робили так зване «досьє». Ретельно готувалися до злочину: неодноразово проводили зустрічі для узгодження всіх деталей та планування шляхів втечі, проводили розвідку місцевості, підбирали знаряддя та екіпіровку, навіть відстежували прогноз погоди, аби у разі опадів не залишалися сліди на місцевості. У зв'язку з тим, що учасники угруповання були з різних регіонів, у визначену дату та місце вони з'їжджалися для проведення спільних «нарад» [7].

Вже під час досудового розслідування було вилучено і арсенал різноманітних засобів, за допомогою яких вчинялися злочинні дії – зброю та боєприпаси, автівки, рації, засоби для глушіння сигналу та виявлення спецтехніки, десятки різних номерних знаків на авто тощо.

Аналіз таких кримінальних проваджень свідчить про ретельність планування та підготовки кримінально-протиправної діяльності, що, в свою чергу вимагає від правоохоронців синергетичного підходу у поєднанні як гласних так і негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних і оперативних заходів.

Справедливо зазначають науковці, що дані про вчинення грабежів і розбійних нападів, вчинених в умовах воєнного стану та особи, що його вчинила можуть бути отримані в разі вдалого проведення оперативно-розшукових заходів, які направлені на

встановлення місця знаходження підозрюваного, який переховується від правоохоронних органів. Отримана під час проведення оперативно-розшукових заходів інформація буде служити підставою для планування та організації проведення слідчих (розшукових) дій та негласних (слідчих) розшукових дій, спрямованих на зібрання доказів за таким кримінальним провадженням [4, с. 171].

Список використаних джерел

1. Оперук В. І. Методика розслідування розбійних нападів на банківські установи : дис. кандидата юр. наук. Київ: НАВС, 2010. 225 с.

2. Кримінальний кодекс України: станом на 03.06.2020 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2341-14>.

3. Oliynychuk R., Kaniuka V. Peculiarities of conducting undercover investigative (search) actions in the investigation of robberies and robberies committed under martial law. *Aktual'ni problemi pravoznavstva*. 2022. Vol. 1, no. 4. P. 169–173. URL: <https://doi.org/10.35774/app2022.04.169>.

4. Брисковська О. М., Дякін Я. О. Особливості вчинення розбійних нападів на житло громадян під час воєнного стану. *Kyiv Law Journal*. 2023. № 3. С. 121–126. URL: <https://doi.org/10.32782/klj/2022.3.18>.

5. На Дубенщині померла пенсіонерка, яка стала жертвою розбійного нападу – Україна кримінальна. URL: <https://cripo.com.ua/news/crime/na-dubenshyni-pomerla-pensionerka-yaka-stala-zhertvoyu-rozbijnogo-napadu/>.

6. Викрали іноземця, силою «вибили» криптовалюту та задушили. Національна поліція України. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/vykraly-inozemtsia-syloi-vybyly-kryptu-ta-zadushyly-politseiski-kyieva-rozkryly-zukhvale-vbyvstvo>

7. Розбійні напади на «криптовалютників»: Нацполіція викрила учасників озброєної злочинної організації. Національна поліція України. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/rozbiini-napady-na-kryptovaliutnykiv-natspolitsiia-vykryla-uchasnykiv-ozbroienoi-zlochynnoi-orhanizatsii>

Паламарчук Іван Васильович,
головний спеціаліст Департаменту
правового забезпечення Національного
агентства України з питань виявлення,
розшуку та управління активами,
одержаними від корупційних та інших
злочинів (АРМА), кандидат юридичних
наук

УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО АБО ДЕТЕКТИВА (В ПИТАННЯХ ПЛАНУВАННЯ АРЕШТУ АКТИВІВ)

Відомо, що АРМА є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, та/або з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковано у кримінальному провадженні чи стягнено за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими [1].

Тому, на виконання саме вимог закону [1], АРМА забезпечило управління переданими в установленому порядку активами безпосередньо в інтересах та на користь держави, про результати та досягнення чого неодноразово було висвітлено в медіа та на офіційному веб-сайті АРМА [2], як приклад у 2024 році обсяг арештованих грошових коштів в управлінні АРМА вже досягнув 12,2 млрд гривень, з яких майже 8 млрд гривень – АРМА скеровано на придбання військових облігацій.

Отже, наслідком виконання АРМА своїх повноважень є «результативність», яка наглядно виражається в економічному ефекті від діяльності АРМА – відношення по суті отриманого результату (у 2024 році) до видатків із Державного бюджету України на діяльність АРМА. Тобто, АРМА забезпечило економічний ефект від своєї діяльності шляхом превалювання доходів (отриманих лише у 2024 році від управління активами) по відношенню до видатків, із Державного бюджету України, на діяльність АРМА за весь час його функціонування.

Принагідно необхідно звернути увагу, що АРМА є складовою механізму антикорупційних та правоохоронних

органів. Тому, діяльність АРМА та її результати пов'язані та взаємозалежні від діяльності:

правоохоронних органів, які здійснюють досудове розслідування та забезпечують в межах повноважень накладення арешту на активи, та передачу їх в управління, а також антикорупційних органів;

судової влади, тобто безпосередньо від слідчих суддів або суду, які приймають судові рішення про накладення арешту на активи та передачу їх в управління АРМА.

Отже, у разі несвоєчасного та неповного накладення арешту на майно, під час здійснення досудового розслідування, яке в установленому законами [1 і 3] порядку підлягає передачі в управління АРМА – такі упущення можуть унеможливити забезпечення надходжень до Державного бюджету України від здійснюваного АРМА управління таким майном (шляхом його реалізації, тобто продажу або передачі в управління за договором).

Цілком зрозуміло, що опосередковано увесь тягар дотримання процедури накладення арешту на майно та передачі його в управління безпосередньо залежить від слідчого або детектива, який здійснює досудове розслідування у відповідному кримінальному провадженні.

Проте, із урахуванням специфіки злочинів, які мають ознаки набуття предикатних активів, розслідування таких злочинів, зважаючи на необхідність вжиття значного об'єму заходів задля збирання відповідних доказів, може вимагати утворення групи детективів (слідчих груп). Однак, чинним Кримінальним процесуальним кодексом України не передбачено обов'язку планування арешту.

Тому, вбачаємо за більш доцільне як необхідне залучення відповідних працівників АРМА до забезпечення здійснення кримінальних проваджень в питаннях планування арешту предикатного майна та передачі його в управління АРМА. Тим паче, таке залучення апріорі необхідно здійснювати до стадії прийняття судового рішення про накладення арешту на предикатне майно та передачу його в управління АРМА – задля попередження нераціонального використання робочого часу слідчих (детективів) та працівників АРМА, що може виразитися у додатковому вжитті необхідних заходів задля приведення відповідного активу, по суті, у рентабельний стан або стан за якого можлива його повноцінна реалізація.

Крім того, будь-які відомості, зокрема, пов'язані з активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні можуть належати до таємниці досудового розслідування. Водночас, АРМА та його працівники не є учасниками досудового розслідування, що унеможлиблює набуття ними відповідних процесуальних прав, передбачених законом [3], але у встановленому порядку слідчим (детективом) або прокурором може забезпечуватись набуття відповідних обов'язків, зокрема, визначених статтею 222 Кримінального процесуального кодексу України.

Тим паче, така практика удосконалила б організацію здійснення досудового розслідування, в реаліях сучасності:

вивільнила б детективів (слідчих) від витрачання робочого часу, як невідновного ресурсу (тим паче в умовах воєнного стану та існуючої воєнної надзвичайної ситуації робочий час є обмеженим) на створення передумов для забезпечення накладення арешту та передачі до АРМА за рішенням суду таких речових доказів, які в установленому законом порядку відносяться до активів, що підлягають прийняттю АРМА в управління;

сприяла б у забезпеченні здійснення слідчими або детективами швидкого та повного розслідування.

Звісно закон [1] наділяє можливістю слідчого або детектива звернутися за роз'ясненнями до АРМА з питань можливого управління відповідними предикатним майном, але таке звернення не є обов'язковим.

З огляду на викладене, а також із урахуванням виявлених під час аналізу чинного законодавства окреслених питань, які потребують розгляду, вжиття відповідних заходів та прийняття відповідних рішень по суті, задля забезпечення можливості подальшої реалізації заходів з підготовки відповідних комплексних змін до законодавства – першочергово підлягає розгляду питання запровадження обов'язкового планування арешту активу, щодо якого порушуватиметься питання про його передачу в управління АРМА, до подання прокурором клопотання про накладення арешту на актив у кримінальному провадженні або в порядку цивільного судочинства, шляхом прийняття Верховною Радою України законопроекту [4].

Список використаних джерел

1. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10.11.2015 р. № 772-VIII :

станом на 14 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19/ed20240516#n462>.

2. Агентство з розшуку та менеджменту активів. URL: <https://arma.gov.ua>.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. 08 бер. /№ 9-10/, С. 474.

4. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо врегулювання порядку інформування прокурорів про виявлення активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні» (zareestrovaniy u Verkhovniy Radi Ukraini 12.08.2024 za № 11473). URL: <https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/44699>.

Патик Леся Леонідівна,

доцент кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент;

Патик Андрій Анатолійович ,

завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем криміналістичного
забезпечення та судової експертології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший
дослідник

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ (ОБЛАДНАННЯ) ТА ЗАСОБІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

З розвитком науково-технічного прогресу значного поширення набули і електронні засоби передачі інформації в усіх сферах діяльності українського суспільства, а в умовах сьогодення, стали знаряддям передачі важливої інформації представникам країни агресора. Саме тому, під час розслідування кримінальних правопорушень, нерідко виникає необхідність у здобутті електронних доказів з телекомунікаційних систем та засобів. Зокрема, інформації, що міститься на мобільних терміналах (мобільному телефоні, смартфоні, планшеті, модемі, що функціонують на базі операційних систем iOS, Android та BlackBerry) та мобільних додатках, у месенджерах тощо.

Популярними на сьогодні є такі месенджери як: «WhatsApp», «Telegram», «Instagram», «Signal», «Viber» та інші, за допомогою яких відбувається передача інформації між правопорушниками. З'ясування змісту такої переписки та іншої криміналістично значущої інформації, що міститься на таких та інших електронних комунікаціях є важливим джерелом доказів під час досудового розслідування різних видів кримінальних правопорушень, яке здобувається завдяки проведенню відповідних видів судових експертиз.

На сьогодні експертні установи системи МВС України, Міністерства юстиції України та інші державні науково-дослідні центри та інститути проводять такий вид судових експертиз як телекомунікаційна експертиза. Це самостійна експертна спеціальність 10.17 – Дослідження телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів, яка є різновидом інженерно-технічних експертиз [1; 2].

Предметом телекомунікаційної експертизи є фактичні дані щодо вчинення кримінального правопорушення, отримані за результатами дослідження мереж електронних комунікацій та їх складових, радіобладнань, радіоелектронних засобів, випромінювальних пристроїв, а також інформації, що передається, приймається та обробляється за допомогою таких електронних комунікацій [3; 4, с. 94].

Об'єктами експертизи телекомунікаційних систем та засобів є телекомунікаційні системи, засоби, мережі і їх складові частини та інформація, що ними передається, приймається та обробляється. Найбільш часто на дослідження такого виду судових експертиз надають мобільні телефони, смартфони та планшети. Однак, виділяють такі об'єкти телекомунікаційної експертизи:

- 1) телекомунікаційні системи (системи мобільних операторів зв'язку, телевізійні системи, радіо системи тощо);

- 2) мобільні термінали (телефони, смартфони, планшети та інші мобільні пристрої, із встановленим програмним забезпеченням);

- 3) білінгові системи (білінгові системи мобільних операторів, білінгові системи банків, системи державних реєстрів тощо);

- 4) спеціалізовані технічні пристрої (станції активних перешкод, телематичні модулі, пульти керування доступом, програматори активних ключів для автомобілів та імобілайзерів тощо) [5].

Можливості такого виду експертного дослідження охоплюють широкий спектр завдань, зокрема: 1) визначення характеристик та параметрів телекомунікаційних систем та засобів; 2) встановлення фактів та способів передачі (отримання) інформації в телекомунікаційних системах; 3) встановлення фактів та способів доступу до систем, ресурсів та інформації у сфері телекомунікацій; 4) визначення якості телекомунікаційних послуг; 5) встановлення технічного стану телекомунікаційних систем та засобів; 6) встановлення типу, марки, моделі та інших класифікаційних категорій телекомунікаційних систем та засобів; 7) дослідження алгоритмів обробки інформації та її захисту у сфері телекомунікацій [6; 7; 8; 9].

Однак, зазначений вище перелік не є вичерпним, оскільки до такого виду судових експертиз відносяться всі технічні питання, що пов'язані з наданням послуг в сфері телекомунікації (електрозв'язку), зокрема такі як: передавання, випромінювання, приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, проводових, оптичних або інших електромагнітних системах [5].

Отже, за результатами проведення такого виду судових експертиз вдається не лише з'ясувати всі наявні на конкретному телекомунікаційному обладнанні або засобах дані криміналістичного значення, але і, за допомогою спеціальних програмно-апаратних комплексів, відновити раніше видалену користувачем такого пристрою інформацію. Наприклад, можна відновити переписку між співучасниками протиправної події (щодо місця «закладок» наркотичних засобів, передані дані важливих військових об'єктів, місця передачі нелегальної зброї та інші протиправні діяння), встановити дату, час та кількість з'єднань конкретних абонентів, місцезнаходження мобільного терміналу під час таких з'єднань, вивчити системи перехоплення та обробки сигналів тощо. Такі дослідження відкривають можливості особі, яка проводить досудове розслідування щодо з'ясування обставин кримінального правопорушення, встановлення співучасників, попередження вчинення протиправних дій та низки інших важливих фактів.

Список використаних джерел

1. Перелік видів судової експертизи та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта в Експертній службі МВС: затверджений Наказом МВС України № 675 від 21.09.2020 р. Про затвердження Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та порядок

проведення атестації судових експертів Експертної служби МВС.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0022-21#top>

2. Перелік видів судової експертизи та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцям науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України: затверджений Наказом Міністерства юстиції України № 301/5 від 03.03.2015 р. Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#top>

3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98?find=1&text=#Text>

4. Коршенко В. А. Сучасні проблеми телекомунікаційної експертизи. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених* : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 трав. 2017 р.) / МВС України, Харків, нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 91-96.

5. Телекомунікаційна експертиза. Експертиза телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз URL: <https://kndise.gov.ua/telekomunikaczijna/>

6. Телекомунікаційна експертиза. 30.11.2022 р. Чернігівський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України URL: <https://www.ndekcmvs.cn.ua/vydy-doslidzhen/telekomunikatsijna-ekspertyza/>

7. Експертиза телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів. Запорізький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України URL: http://ndekc.zp.ua/p/40-poslugy/index4_1.html

8. Телекомунікаційна експертиза. Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» URL: <https://nncise.org.ua/ekspertizi/telekomunikaciyna>

9. Про внесення змін до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки матеріалів та призначення судових експертиз: наказ Міністерства

Пензєва Катерина Миколаївна,
старший викладач кафедри
криміналістики та судової експертології
навчально-наукового інституту № 1
(підготовки фахівців для органів
досудового розслідування Національної
поліції України) Харківського
національного університету внутрішніх
справ

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ НАСТУПНОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАПОДІЯННЯ НЕОБЕРЕЖНОГО ТЯЖКОГО АБО СЕРЕДНЬОЇ ТЯЖКОСТІ ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ ТА ВІДПОВІДНІ ЇМ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ

В залежності від певного етапу розслідування кримінального провадження робота слідчого відбувається в різних умовах та має відповідні конкретному періоду завдання та особливості їх виконання. Під час розробки методичних рекомендацій з розслідування заподіяння необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження важливим є врахування специфіки окремого етапу досудового розслідування.

Інформація про типові слідчі ситуації, які складаються під час проведення досудового розслідування є складовою частиною більшості розроблених науково-обґрунтованих криміналістичних методик розслідування певних видів кримінальних правопорушень. До сьогодні вивченню поняття, джерел та структури слідчої ситуації присвячені роботи багатьох науковців, зокрема О.В. Антонюк, І.І. Когутича, О.В. Одерія, М.В. Салтевського, Р.Л. Степанюка, В.Ю. Шепітька, О.О. Юхна, та ін.

У наукових джерелах розглядається декілька основних підходів для визначення сутності поняття «слідча ситуація».

Згідно з одним, слідча ситуація розуміється як сукупність обставин, умов, обстановки, чинників, що склалися на певному етапі розслідування та створюють для нього умови.

Ще один з підходів визначає слідчу ситуацію як сукупність відомостей, даних, інформації про подію кримінального

правопорушення, якими володіє слідчий на певному етапі розслідування.

Вважаємо вказані підходи такими, що не враховують особливості процесу проведення слідства та погоджуємося з поглядами М. О. Селіванова, Р.Л. Степанюка стосовно того, що значуща для побудови методики розслідування інформація, сума якої визначає типову слідчу ситуацію, складається із даних як про подію, що розслідується, так і про процес розслідування, отже поняття типової слідчої ситуації не варто обмежувати тільки даними про сукупність наявної в слідчого інформації про обставини злочину, а доцільно включати й інший інформаційний компонент – про найбільш значущі характеристики процесу розслідування [1, с. 111].

Тож, на нашу думку більш точним є підхід, який визначає слідчу ситуацію як сукупність інформації, матеріалів, доказів, зібраних на певному етапі розслідування та наряду з цим і обстановку, що склалася на конкретний момент під час розслідування.

Структура досудового розслідування, тобто його поділ на етапи, може базуватися на завданнях, які стоять перед слідством у певний період, та на ключових рішеннях, що приймає слідчий, або на їх сукупності. Насьогодні серед науковців немає єдиної думки щодо визначення кількості етапів розслідування кримінальних правопорушень та критеріїв їх поділу.

Розділяємо традиційну в криміналістичній науці думку, щодо виокремлення трьох етапів розслідування заподіяння необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження: початковий, наступний та заключний етапи розслідування.

Метою даного дослідження ставимо розглянути типові слідчі ситуації, що виникають під час наступного етапу розслідування.

Погоджуючись з багатьма науковцями, вважаємо початком цього етапу – момент повідомлення особі про підозру та завершенням – момент оголошення підозрюваному, його захиснику або законному представнику про завершення досудового розслідування.

Відмітимо, що на початковому етапі розслідування заподіяння необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження слідчий отримує певний обсяг доказової інформації, проводить невідкладні першочергові слідчі (розшукові) дії, і отримує докази, достатні для повідомлення

особі про підозру. Наступний етап розслідування є визначним та вимагає вирішення складних завдань. На даному етапі встановлюються нові обставини, які виявити до появи підозрюваного було неможливим, отримуються нові докази про подію кримінального правопорушення, спосіб та сліди його скоєння. Слідчому стає відома позиція особи злочинця, від якої залежатиме подальше проведення розслідування.

З метою класифікації типових слідчих ситуацій наступного етапу розслідування заподіяння необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження пропонуємо взяти за основні наступні критерії:

1. обстановку розслідування;
2. повноту відомостей про осіб, що вчинили кримінальне правопорушення;
3. позицію, обрану підозрюваним (підозрюваними).

Відповідно до першого критерія можна виокремити такі типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування досліджуваного злочинного діяння:

1. Матеріальні та ідеальні сліди вчинення злочину встановлені. Матеріальними слідами можуть бути тілесні ушкодження, сліди біологічного походження, мікрооб'єкти, сліди у вигляді змін в речовій обстановці, трасологічні сліди, предмети, фото-, звуко- або відеозаписи, документи, та інші. Джерелами ідеальних слідів злочину можуть виступати потерпілі, свідки, підозрювані. В цій ситуації проводяться огляди речей і документів; експертні дослідження; допити учасників процесу; слідчі експерименти.

2. Матеріальні та ідеальні сліди вчинення злочину відсутні. В цій ситуації розслідування повинно бути направленим на пошук, встановлення, вивчення, фіксування, дослідження слідів вчинення кримінального правопорушення. Доречним буде проведення додаткового огляду місця події; відшукування джерел фото-, звуко- або відеозаписів злочину; проведення обшуку за місцем перебування підозрюваного; слідчих експериментів; пред'явлень для впізнання; криміналістичних, судово-медичних та інших експертних досліджень.

За вичерпністю інформації про особу або осіб, що нанесли тілесні ушкодження, окреслимо такі типові слідчі ситуації:

1. Усі особи, причетні до скоєння кримінального правопорушення відомі та їм повідомлено про підозру. Після допитів підозрюваних проводиться увесь спектр слідчих (розшукових) дій по цій категорії проваджень: пред'явлення для

впізнання; одночасний допит двох чи більше раніше допитаних осіб; обшуки за місцем мешкання (роботи, перебування) підозрюваних; слідчі експерименти; додаткові огляди місця події та речей і документів; освідування, експертні дослідження.

2. Встановлено причетних до вчинення злочину осіб, але про підозру повідомлено не усім. У разі відсутності даних про місцезнаходження окремих підозрюваних перед слідчим постає задача проведення слідчих (розшукових) дій, направлених на встановлення такої інформації та затримання останніх з метою повідомлення про підозру та проведення подальшого розслідування за їх участі. Проводяться обшуки за місцем мешкання; допити їх родичів, знайомих; даються доручення до оперативних підрозділів щодо проведення розшукових заходів.

За критерієм обраної підозрюваним позиції виділимо такі типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування кримінального правопорушення, що розглядається:

1. Підозрюваний повністю визнає свою провину та співпрацює зі слідством. Основним напрямком розслідування у даному випадку є перевірка та закріплення одержаних показань після закінчення допиту підозрюваного: установлення всіх співучасників злочину; за необхідності проведення додаткових допитів потерпілого, свідків; проведення одночасних допитів останніх з підозрюваним; виявлення та вилучення додаткових слідів кримінального правопорушення, про які стало відомо від останнього; проведення обшуку у підозрюваного; слідчого експерименту за його участі; призначення та проведення судово-медичних, криміналістичних експертиз; огляд речових доказів; освідування підозрюваного; вивчення його особистості, проведення за необхідності судово-психіатричної, судово-наркологічної експертиз підозрюваного, інших слідчих (розшукових) дій.

2. Підозрюваний визнає факт події, під час якої потерпілому нанесені тілесні ушкодження, але при цьому заперечує окремі обставини, що підтверджують вчинення ним неправомірних дій (наприклад, причинно-наслідковий зв'язок між його діями та наслідками, які настали для потерпілого). В таких випадках ключовим є правильне визначення та оцінка суперечностей між інформацією, отриманою від підозрюваного та доказами, які встановлені під час розслідування. Для усунення протиріч між показаннями осіб треба провести комплекс слідчих (розшукових) дій, який охоплює і додаткові допити раніше допитаних потерпілого, свідків, і допити нових свідків, й

одночасні допити двох чи більше раніше допитаних осіб; проведення слідчих експериментів; обшуку у підозрюваного; його освідування; виявлення та дослідження додаткових слідів кримінального правопорушення; огляд речових доказів та проведення відповідних експертиз;

3. підозрюваний повністю заперечує свою причетність до злочинної події або відмовляється від дачі показань. У випадку, коли підозрюваний відмовляється відповідати на будь-які запитання та давати показання, слідчий відповідно до ч. 4 ст. 224 КПК України одразу після отримання такої заяви зобов'язаний зупинити допит. [2] На нашу думку доцільним буде нагадати підозрюваному, що давання ним свідчень по суті повідомленої підозри є засобом як його захисту, так і встановлення істини у кримінальному провадженні.

У разі незгоди підозрюваного з його причетністю до факту кримінального правопорушення основним напрямком розслідування є проведення комплексу слідчо-розшукових дій, направлених на викриття останнього у заподіянні тілесних ушкоджень потерпілому. В цій ситуації під час допиту злочинця варто оперувати вже зібраними доказами, визначити та викрити неправдивість його показань, переконати його давати правдиві показання. При заяві останнього про алібі необхідно деталізувати його показання про обставини перебування в іншому місці та перевірити шляхом проведення допитів осіб, на яких він посилається; провести ряд повторних допитів підозрюваного, використовуючи тактичні прийоми (наприклад, маскувати під час допитів непрямыми питаннями головні; використовувати ефект раптового пред'явлення доказів тощо). Крім того, необхідно провести процесуальні дії, направлені на виявлення співучасників, додаткових слідів та інших речових доказів, що підтверджують причетність підозрюваного до злочинної події. Значущим є пред'явлення підозрюваного для впізнання; його освідування; проведення обшуку за місцем його мешкання (роботи) з метою виявлення слідів-наслідків кримінального правопорушення; отримання зразків для експертних досліджень; огляд речей і документів; призначення та проведення необхідних експертиз.

Отже, виділення типових слідчих ситуацій наступного етапу розслідування заподіяння необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження є вагомою складовою структури криміналістичної методики та підґрунтям для вдосконалення процесу досудового розслідування. Це дозволяє влучно

сформулювати завдання слідства, визначити результативні алгоритми поведінки слідчого та розробити ефективну послідовність процесуальних дій у процесі збору доказів.

Список використаних джерел

1. Степанюк Р.Л. Ситуаційний підхід у формуванні методик розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України. Право і безпека. 2013. № 3. С. 110–115.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

Полях Анатолій Михайлович,
професор кафедри криміналістики
навчально-наукового інституту права
та психології Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент, заслужений юрист
України

ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЩОДО ВЧИНЕННЯ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ЧИ ПРЕКУРСОРІВ

В системі організаційної діяльності слідчого важливе місце посідає планування розслідування. В криміналістичній літературі під плануванням розслідування розуміють складний розумовий процес, зміст якого полягає у визначенні напрямків та завдань розслідування, способів та засобів їх досягнення за раціональних витрат часу, сил і засобів[1, 399].

До завдань планування досудового розслідування відносять:

1) визначення ефективних шляхів розслідування кримінальних правопорушень; 2) забезпечення об'єктивності, повноти та всебічності з'ясування всіх обставин кримінального правопорушення; 3) своєчасне застосування процесуальних, криміналістичних, організаційно-технічних заходів з урахуванням особливостей конкретного кримінального провадження; 4) забезпечення найбільш ефективного поєднання всіх можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів для досягнення поставлених завдань;

5) сприяння економії сил і засобів органів досудового розслідування для швидкості розслідування.

Правильно організоване планування надає можливість провадити розслідування цілеспрямовано, дозволяє закінчити слідство у встановлені терміни, дисциплінує слідчого, врешті решт, сприяє вирішенню основного завдання наукової організації праці – отриманню максимуму ефекту при найменших витрачаннях часу, сил та засобів. Завдяки плануванню упорядковується процес розслідування кримінального провадження.

В теорії криміналістики справедливо зазначається, що методом організації розслідування виступає планування дій слідчого, а логічною основою планування слугують слідчі версії. Встановлення об'єктивної істини відбувається шляхом побудови слідчих версій, різних за родом і значущістю.

Можливо запропонувати таку систему типових версій для розслідування кримінальних правопорушень щодо вчинення контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів:

1) залежно від передбачуваної події, що відбулася: а) дійсно має місце контрабанда наркотичних засобів; б) має місце вчинення іншого кримінального правопорушення (наприклад, незаконне переправлення осіб через державний кордон України); в) вчинено адміністративне правопорушення; г) надійшло неправдиве повідомлення (інформація) і протиправного діяння взагалі не було;

2) залежно від механізму вчинення злочину: а) переміщення наркотичних засобів відбувається поза митним контролем; б) переміщення наркотичних засобів відбувається шляхом приховування від митного контролю; в) переміщення відбувається за допомогою поєднання різних способів;

3) залежно від суб'єкта вчинення злочину: а) переміщення наркотичних засобів здійснюється для особистого вживання конкретною фізичною особою; б) переміщення наркотичних засобів здійснює перевізник за дорученням іншої особи; в) переміщення наркотичних засобів здійснюється при сприянні інших осіб; г) переміщення наркотичних засобів відбувається з чітким розподілом рольових функцій учасників; г) переміщення наркотичних засобів здійснює організована злочинна група чи злочинна організація;

4) залежно від способів приховування: а) переміщення наркотичних засобів відбувається з використанням тайників; б) переміщення наркотичних засобів відбувається без використання тайників; в) переміщення відбувається за допомогою використання власного тіла або його порожнин; г) переміщення відбувається внаслідок камуфлювання предмета контрабанди;

5) залежно від спрямування предмета контрабанди: а) контрабандне ввезення з-за кордону в Україну; б) контрабандне вивезення з України; в) контрабандний транзит через територію України; г) існування міжнародного каналу постачання наркотичних засобів;

6) залежно від повторюваності вчинення злочину: а) контрабанда наркотичних засобів учинена даною особою перший раз; б) такі дії вчинені не перший раз; в) особа багаторазова перетинала митний кордон, і хоча фактів незаконного переміщення через митний кордон не виявлено, вона могла вчиняти контрабанду наркотичних засобів;

7) залежно від можливої протидії виявленню контрабанди: а) переміщення наркотичних засобів здійснено за сприянням працівників правоохоронних органів (митників, співробітників МВС, СБУ, військовослужбовців прикордонної служби тощо); б) при підтримці службових осіб владних структур; в) при сприянні осіб, що перевозять інший вантаж або представників транспортних організацій[2, 102–103].

Планування розслідування пов'язане із визначенням обставин, що підлягають з'ясуванню. Формулювання типових обставин, що підлягають з'ясуванню, виконує важливу організаційно-методичну функцію. До типових обставин, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні кримінальних правопорушень щодо вчинення контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів мають бути віднесені:

1. предмет злочинного посягання: який саме наркотичний засіб (психотропна речовина), їх аналог чи прекурсор переміщувався через кордон; його найменування; кількість та вага; вартість;

2. спосіб учинення контрабанди наркотичних засобів: переміщення поза митним контролем; переміщення з

приховуванням від митного контролю; комбіновані способи тощо;

3. спосіб приховування злочину: використання тайників; використання власного тіла або природних порожнин; використання особливостей багажу; камуфлювання предмета контрабанди та ін.;

4. канали переміщення контрабанди наркотичних засобів;

5. джерело отримання наркотиків чи психотропних речовин;

6. витрачання коштів від незаконного обігу наркотичних засобів, особливості розподілу кримінальних прибутків;

7. місце та час учинення контрабанди наркотичних засобів;

8. мотив учинення контрабанди наркотичних засобів;

9. особа контрабандиста: соціально-демографічні дані, судимості, у тому числі за аналогічні злочини, вживання наркотиків або психотропних речовин, хто запропонував здійснити контрабанду тощо;

10. вчинення злочину групою осіб: характеристики злочинної групи – за попередньою змовою, організована група, злочинна організація; хто входить до її складу; розподіл ролей у групі, рольові функції учасників; наявність контактів з іншими злочинцями; зв'язки міжнародного характеру та ін.;

11. адресат наркотичних засобів, способи зв'язків з контрагентами;

12. період здійснення контрабанди наркотичних засобів; одноразовість або систематичність учинення контрабанди наркотичних засобів;

13. особливості розрахунків за переміщення наркотичних засобів через кордон, їх порядок; винагорода контрабандиста за вчинені дії;

14. наявність корупційних зв'язків з працівниками митниць, Державної прикордонної служби, правоохоронних органів;

15. функції перевізників контрабандистів наркотичних засобів та іншого персоналу (водіїв автотранспорту, провідників залізничного транспорту, стюардес тощо), їх можливі кримінальні зв'язки зі злочинцем;

16. взаємозв'язки з іншими злочинами (у тому числі щодо незаконного обігу наркотичних засобів);

17. характер та розміри матеріальної чи іншої шкоди від злочину;

18. причини та умови, що сприяли вчиненню контрабанди наркотичних засобів.

В системі організації розслідування кримінальних правопорушень щодо вчинення контрабанди наркотичних засобів суттєвого значення набуває виокремлення типових слідчих ситуацій. Визначення ситуації розслідування дозволяє правильно обрати напрямок розслідування і ті засоби, які будуть найбільш ефективними.

Кожній слідчій ситуації притаманні свої першочергові слідчі дії, які повинна обрати особа, що проводить розслідування. Правильне планування першочергових слідчих дій, та якісна організація подальшого розслідування сприяє досягненню всебічності, повноти і об'єктивності дослідження обставин справи, а також викриття винних та забезпечення правильного застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний.

Список використаних джерел

1.Криміналістика: підручник/[В.В.Пясковський, Ю.М.Чорноус, А.В.Самодін та ін.] за заг. Ред.. В.В.Пясковського. – 2-ге вид., перероб. І допов. – Київ: Філія вид-ва «Право», 2020. – 752 с.

2.Полях А.М. Криміналістична характеристика та основи розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: монографія / А.М. Полях. Х.: Право, 2010. – 160 с.

Приходько Юрій Павлович,
доцент кафедри криміналістики
та судових експертиз навчально-
наукового інституту № 2 Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент;
Чемерис Анастасія Олегівна,
здобувач вищої освіти навчально-
наукового інституту № 2 Національної
академії внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА

В тяжких умовах сьогодення актуальним залишається питання безперешкодної роботи та функціонування судових експертів, що працюють в науково-дослідних експертно-криміналістичних центрах Міністерства внутрішніх справ України. Для виконання своїх безпосередніх обов'язків працівникам необхідно створити систему, що дозволить ефективно та швидко здійснювати судово-експертну діяльність.

Одним із кроків, до яких має прагнути Україна, щоб забезпечити взаємодію в різних галузях, є дозвіл на створення приватних секторів для виконання криміналістичних, судово-психіатричних та судово-медичних експертиз на одному рівні з державними установами, які мають безконкурентну та безальтернативну перевагу в проведенні даних видів досліджень та вагомості доказування в судовому процесі. Для цього рішення, необхідно провести аналіз найбільш необхідних та актуальних питань, що вимагають проведення експертизи (наприклад, ДНК-дослідження та дослідження зброї), та зменшити навантаження на державні науково-дослідні установи делегуванням певної частки приватним установам.

З іншого боку, необхідно зважати на зміни в законодавстві, що регулюють діяльність судових експертів. За останні декілька років було створено низку законопроектів та постанов, які мали б стати на заміну діючому з 1994 року Закону України «Про судову експертизу», але жоден з них наразі не розглядається. Тому необхідно удосконалювати нормативно-правову базу з урахуванням сучасних тенденцій та можливостей, забезпечення більшої незалежності судово-експертних установ. Також на даному етапі розвитку технологій варто передбачити функціонування проведення нових видів експертиз, які можуть

стати досить актуальними в найближчому майбутньому, наприклад на одному рівні з кіберзлочинами може стати криптошахрайство, яке також потребує регулювання, що може включати в себе і доказування у вигляді експертної оцінки.

Так само популярності можуть набути і біометричні злочини із застосуванням запозичених чи викрадених даних для подальшої ідентифікації. З огляду на це судовим експертам постійно потрібно аналізувати та досліджувати новітні технології не тільки у зв'язку з вчиненням правопорушень в цій сфері, а й для удосконалення своєї компетентості, тому що все більше йде підвищений попит на фахівців, які мають базові знання з цифрових та комп'ютерних технологій. Крім того, у судово-експертній діяльності використання штучного інтелекту та машинного навчання також може бути корисним у тих аспектах, де потрібно мати алгоритм виконання і зменшення ризиків «людського фактору». Тому в наступні роки варто підняти питання врегулювання використання (для того, щоб спростити роботу судовому експерту, та зробити процес більш автономним) та обмеження (для недопущення заміни штучним інтелектом повністю роботи фахівців) комп'ютерних технологій та методів штучного інтелекту, зокрема на законодавчому рівні.

Окрім правопорушень, пов'язаних з технологічними показниками, для нового покоління судових експертів стануть актуальними дослідження, які пов'язані з різними сферами діяльності, наприклад, техногенною та екологічною, що потребуватиме вирішення питань, які стосуються аналізу хімічних та біологічних загроз, екологічної безпеки праці тощо. Для забезпечення компетентності в цих сферах необхідно запровадити на методологічному рівні перелік правил та методів, якими повинні користуватись експерти при проведенні експертизи, а також встановити значущість висновку судового експерта для доказування в судовому процесі.

Для ефективного здійснення судово-експертної діяльності необхідно постійно підвищувати кваліфікацію, що може включати в себе крім сертифікації та навчальних тренінгів також професійні конференції, практичні заходи із залученням іноземних партнерів, обмін досвідом між різними державними експертними установами в міністерствах і відомствах тощо. Необхідно також звернути увагу на пріоритет установлених міжнародних стандартів при навчанні над національними державними стандартами, які мають перевагу, та виокремлення цього питання при виконанні експертиз. Впровадження

міжнародних стандартів також полегшить комунікацію та забезпечить ефективне співробітництво між українськими та іноземними фахівцями.

З урахуванням воєнних подій в нашій країні також набуває надзвичайної важливості та актуальності психологічна експертиза, фахівців з якої в науково-дослідних експертно-криміналістичних центрах недостатньо, для того, щоб створити міцну базу та алгоритм для чіткого та швидкого проведення експертизи із застосуванням новітніх технологій. Наразі найчастіше для проведення експертизи щодо підозрюваних та свідків застосовується метод анкетування, який не завжди може гарантувати однозначність та правдивість відповідей опитуваної особи, а тому даний вид експертизи не завжди може враховуватись як беззаперечна доказова база в судових процесах. Для вирішення цієї проблеми необхідно забезпечити фахівцями експертні установи, починаючи з професійного навчання, яке буде включати в себе спеціалізовану програму підготовки судового експерта.

Якщо проаналізувати вищевказану інформацію, то можна дійти висновку, що перспектив для розвитку судового експерта в Україні навіть під час воєнного періоду безліч, і для фахівців, які бажають покращувати свої здібності, досягати вищих та якісніших показників роботи, є велика кількість альтернативних та досить ефективних методів для досягнення досконалих результатів при проведенні експертиз. Також є реальна можливість створення нових посад для судових експертів з врахуванням майбутніх перспективних видів досліджень, які будуть актуальними для кримінального та цивільного процесів, приватних запитів тощо.

Крім цього, діяльність судового експерта показує не тільки розвиток технологій, які використовуються ним в роботі, а й тенденції, які набуватимуть загальноновизнаного значення для національних та міжнародних експертних установ. Компетентний судовий експерт має враховувати найменші зміни в законодавстві, науці та правовому середовищі для ефективного адаптування та здійснення судово-експертної діяльності на високому рівні.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.2024 № 4028-ХІІ. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12>

2. Ткаченко Н., Алексейчук В. Моделі системи інституцій судової експертизи в Україні (переваги та ризики). *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 1 (26).

3. Ісакович Б., Ярослав Ю., Назаров О. Проблеми та пропозиції: результати всеукраїнського опитування інтернет-опитування судових експертів щодо реформи в галузі судової експертизи. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції-дискусії. Місце недержавної судової експертизи у забезпеченні судочинства України* (м. Київ, 19.10.2020). Київ. вид. Назаров О.

Русанівський Сергій Віталійович,
здобувач кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ З ЗАСТОСУВАННЯМ ЗБРОЇ ЧИ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ

Перевищення влади або службових повноважень працівниками правоохоронних органів є одним з найбільш серйозних службових злочинів, що викликає значний суспільний резонанс. Процедура здійснення кримінального провадження, збирання доказів та притягнення винних до кримінальної відповідальності є складною, оскільки більшість суб'єктів цих злочинів мають юридичну освіту, добре знаються на тонкощах судово-слідчої практики та активно перешкоджають встановленню об'єктивної істини.

Так, чисельність випадків перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу

(ст. 365 Кримінального кодексу України) впродовж 2014–2016 рр. скоротилася з 1525 до 1140 (–25,2%), у 2017–2021 рр. збільшилася у 2,3 раза до 2564, а в 2022–2023 рр. знизилася на 25,2% та 43,6% відповідно та в останньому році було зафіксовано 1082 таких фактів [1; 2].

Погляди на сутність, місце та значення криміналістичної характеристики у криміналістичній літературі висловлювались прямо протилежні: від відведення їй ролі загальної криміналістичної теорії, криміналістичного вчення і на цій підставі віднесення її до методологічних основ криміналістики – до повного заперечення необхідності й доцільності розгляду цієї категорії як «криміналістичного пережитку» [3]. Тому криміналістичну характеристику почали використовувати як перший елемент кожної окремої методики розслідування, як її інформаційна основа. До того часу – приблизно до 70-х років ХХ ст. – цю функцію виконував перелік обставин, що підлягали доказуванню у справах про злочини певного виду.

Дискусії, що точилися навколо «криміналістичної характеристики», не втихають і дотепер. Так, сьогодні відсутня єдність щодо поняття, значення і місця вказаної категорії в системі криміналістики. Скажімо, В. А. Журавель такий структурний елемент охарактеризував як модель типових ознак певного виду (групи) злочинів; систему узагальнених даних (відомостей) про типові криміналістично значущі ознаки злочинів [4, с. 74]; А. Ф. Волобуєв як наукові положення окремої методики розслідування, що є системою відомостей про елементи механізму злочину; наукову категорію, у якій описані типові ознаки і властивості події злочину [5]; В. Ю. Шепітько як відправний елемент у структурі окремих методик розслідування злочинів; ідеальну сукупність криміналістично значущих елементів та закономірностей вчинення конкретного злочину; систему відомостей про кримінально значущі ознаки злочинів певного виду, яка відображає закономірні зв'язки між ними і слугує для побудови та перевірки слідчих версій у розслідуванні злочинів [3, с. 182]; М. В. Салтевський як інформаційну модель, що являє собою якісно-кількісну систему опису типових ознак конкретного виду (групи) злочинів, а також видова модель, яка дозволяє прогнозувати, будувати найбільш обґрунтовані версії

щодо обставин конкретної події (особи, способу вчинення злочину, засобів злочину та іншого)» [6, с. 151]; М. І. Скригонюк як комплексу наукових положень, рекомендацій, прийомів, методів, щодо ефективного розкриття і розслідування злочинів, на основі їх кримінально-правових ознак та процесуальних, організаційно-управлінських, психологічних особливостей [7].

Грунтовне дослідження криміналістичної характеристики перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу з застосуванням зброї чи спеціальних засобів – це інформаційно-пізнавальна модель, яка містить дані про криміналістично значущі елементи початкового та наступного етапів досудового розслідування з метою виконання завдань кримінального провадження передбачених ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України [8].

Криміналістичні рекомендації є важливим інструментарієм суб'єктів сторони обвинувачення, що залученні до кримінального провадження – своєрідним алгоритмом дій у типових слідчих ситуаціях. Форма і зміст криміналістичної характеристики визначаються передусім класифікаційним рівнем відповідної окремої криміналістичної методики розслідування, складовою якої вона виступає. Щодо криміналістичної характеристики злочинів з перевищення влади або службових повноважень співробітниками правоохоронних органів, то переконані у правильності позиції тих науковців, які є прибічниками визначення цієї категорії як моделі, що відбиває криміналістично значущу інформацію ретроспективної спрямованості про типові ознаки, які притаманні цьому різновиду злочинних діянь і які дозволяють його відокремити від інших груп злочинів. Як видається, у методиці з розслідування перевищення влади або службових повноважень співробітниками правоохоронних органів криміналістичну характеристику як за змістом, так і за формою слід надавати у змішаному вигляді. За змістом вона має відбивати якісно-кількісну інформацію, а за формою мати вигляд описово-статистичної моделі. Саме поєднання цих ознак дає змогу створити оригінальну, притаманну тільки розглядуваному виду злочинів криміналістичну характеристику [9].

Беручись за вирішення питання про структуру та зміст криміналістичної характеристики перевищення влади або службових повноважень співробітниками правоохоронних органів, необхідно керуватися тим, що ця категорія є синтезом найбільш значущих для організації розслідування даних, використання яких забезпечує швидкість та ефективність кримінального провадження.

Елементами криміналістичної характеристики перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу з застосуванням зброї чи спеціальних засобів є:

- 1) відомості про осіб, які вчинили кримінальне правопорушення.
- 2) предмет злочинного посягання;
- 3) способи вчинення;
- 4) обстановка та слідова картина;
- 5) особа потерпілого.

Отже, криміналістична характеристика перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу з застосуванням зброї чи спеціальних засобів, як інформаційна модель, включає криміналістично значущі дані про особу злочинця, мотиви та цілі його дій, форми і методи вчинення та приховування кримінального правопорушення, а також типові наслідки («слідову картину»), обстановку (умови, місце, час, знаряддя) і особу потерпілого. Ці дані є основою для розробки теоретичної концепції створення окремої криміналістичної методики розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень, зокрема для побудови типових версій, і можуть бути ефективно використані слідчим у кримінальному провадженні як орієнтир, що дозволяє обирати найбільш ефективні напрями та засоби організації розслідування.

Список використаних джерел

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.
2. Кримінальна ситуація в Україні в умовах війни: основні тенденції. 2022 рік : монографія / авт. кол.:

М. Г. Вербенський, О. Г. Кулик, І. В. Наумова та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 388 с.

3. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. Київ : Ін Юре, 2003. 728 с.

4. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан : монографія. Харків : Право, 2021. 448 с.

5. Волобуєв А. Ф. Механізм злочину та його зв'язок з концептуальними положеннями криміналістики : монографія. Кривий Ріг : Р. А. Козлов, 2019. 122 с.

6. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. Київ: Кондор, 2008. 588 с.

7. Скригонюк М. І. Криміналістика: підручник. Київ : Атіка, 2005. 496 с.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р.
URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

9. Федоренко М. С. Концептуальні підходи до формування методики розслідування перевищення влади або службових повноважень співробітниками правоохоронних органів. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2018. Вип. 35. С. 208–220.

Танчик Каміла Анатоліївна,
викладач кафедри криміналістики
навчально-наукового інституту права
та психології Національної академії
внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЯК ЗАСОБУ МЕДІА В РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Від початку російської агресії проти України в 2014 році соцмережі для українців стали потужним майданчиком для поширення інформації про війну. А з моменту повномасштабного вторгнення – і документації воєнних злочинів росіян набуває ще більшого значення. На даний момент, інформація поширюється за межі фізичного поля бою, охоплюючи інформаційну війну, зокрема в соціальних мережах. Не випадково, міжнародні медіа називають цю війну «першою війною в TikTok», адже це перша

війна, де соціальні мережі присутні на такому високому рівні. Опитування ОПОРА у 2023 році показало, що 77,9% спираються на соціальні мережі для споживання новин. Зокрема, 71,3% отримують новини з Telegram, 66,2% – з YouTube, 55% – з Facebook і 29,5% – з Instagram.

Водночас, правове регулювання соцмереж не знайшло свого відображення в нормативно-правових актах національного законодавства. Вперше про необхідність врегулювання питання соціальних мереж та віднесення їх до медіа відображена в проєкті закону № 11115 від 25.03.2024 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності платформ спільного доступу до інформації, через які поширюється масова інформація». Зокрема, у вказаному законопроєкті ознака платформи, що через неї поширюється масова інформація, чітко вписана як у назву, так і у визначення соцмереж, яке пропонується додати до Закону «Про медіа» (як п. 39-1 ч. 1 ст. 1: «платформа спільного доступу до інформації, через яку поширюється масова інформація, – платформа спільного доступу до інформації, на якій створюються і функціонують облікові записи (сторінки, канали тощо) користувачів, через які поширюється масова інформація...») [4].

Водночас, в контексті розслідування кримінальних правопорушень, вказаний законопроєкт має ряд колізійних питань. Так, виникає ряд питань, наприклад, короткий твіт або публікація в Facebook про звільнення населеного пункту від окупації може зашкодити ЗСУ і стати приводом для початку кримінального провадження? В контексті статті 1142 Кримінального кодексу України, зазначено, що несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану визнається кримінально-караним діянням [1].

Проте, яка інформацію ще входить в коло тієї, яку публікувати не можна? Наприклад, дані про звільнену від окупаційних військ територію. Ці дані також категорично заборонено розповсюджувати до офіційних оголошень. Якщо певна територія звільнена, то там наші військові підрозділи. Коли ми кажемо, що звільнено якусь вулицю чи квартал, ця інформація переходить в розпорядження ворогу. Нам невідомо: відслідкував ворог, що звільнено, а що ні. Проте коли ми заявляємо про це

відкрито, то це призводить до чіткого розуміння – де і який підрозділ. Після таких повідомлень розпочинаються обстріли вказаної території. І як результат, висвітлюються дані про місця обстрілів, назва місця влучання, інформація про результат атаки – що саме пошкоджено, адреса або назва закладу – це також дані, які допоможуть армії РФ. Також заборонено вести «прямі ефіри» ракетних обстрілів чи бомбардувань. Та інша інформація, яка безпосередньо заборонена законодавством або загрожує національній безпеці країні [5].

Публікація даних будь-де: в групах, на особистій сторінці в соцмережах в Facebook або, наприклад, Twitter, і навіть при переписці в чаті, то за це передбачена відповідальність. Де ми ж спостерігаємо розповсюдження інформації: якщо якимось чином у вас на телефоні опинились фотографії переміщення військової техніки, що є незаконним, – це одне питання. Але якщо цю інформацію ви переслали своїй мамі, другу чи знайомому в соцмережу – це вже є розповсюдженням. Тобто сам момент передачі інформації будь-якому колу осіб є складом кримінального правопорушення.

Відповідальність за такі дії визначається статтею 1142 Кримінального кодексу України. Це позбавлення волі від 5 до 8 років, або – якщо це призвело до тяжких наслідків, зокрема до загибелі людей, військовослужбовців, знищення техніки, — це вважається особливо тяжким злочином і передбачає позбавлення волі на строк від 8 до 12 років [1].

У разі вчинення таких дій, то підрозділи, які відслідковують таку інформацію і її розміщення, а саме Департамент кіберполіції Національної поліції України та Департамент контррозвідки Служби безпеки України зможуть легко встановити особу, яка висвітлила таке повідомлення.

Отже, соціальні мережі в сьогоденному аспекті є важливим інструментом через який здійснюється вплив на суспільство і в той же час механізмом притягнення особи до відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n3905>.

2. Бойко Ю. В., Ковальська Л. А. Соціальні мережі як зброя та інструмент впливу в умовах інформаційної війни. *Вісник студентського наукового товариства Донецького*

національного університету імені Василя Стуса. Вип. 13. Т. 1. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. С. 235-239.

3. Бурдяк П. Як писати в соцмережах про війну і не потрапити в бан <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/08/1/7413730/>

4. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності платформ спільного доступу до інформації, через які поширюється масова інформація. *Верховна рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43884>

5. Снопок О. Дивимося, читаємо, слухаємо: як змінилось медіаспоживання українців в умовах повномасштабної війни. <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/06/22/7353987/>.

Терещенко Віктор Федорович,
старший викладач кафедри
криміналістики навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ПРИЙНЯТТЯ ТАКТИЧНИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ТАКТИЦІ

Суттєвою вимогою сьогодення у кримінальному судочинстві – є забезпечення швидкого, повного і неупередженого розслідування кримінальних правопорушень [1]. Своєчасне та доцільне використання засобів криміналістичної тактики створює надійні умови за допомогою яких слідчий вирішує тактичні завдання розслідування злочинів.

Одне з ключових місць серед засобів криміналістичної тактики займають тактичні рішення, оскільки суттєво впливають на хід та успішність використання інших її засобів. Процес розкриття злочинів є безперервною системою змінних тактичних і процесуальних рішень. Тому вирішення проблеми їх прийняття, як ефективного засобу впливу на хід та стан розслідування, - є актуальним та перспективним. Враховуючи складність, багатоаспектність та недостатню розробленість процесу прийняття тактичних рішень, їх практичної реалізації з урахуванням типових особливостей слідчо-оперативної ситуації, існує потреба у визначенні та дослідженні чинників, що впливають на результативність тактичних рішень. Вирішення цього питання створить належні умови для можливості вибору

оптимальних практичних дій та прийомів в умовах конкретної слідчо-оперативної ситуації, з урахуванням принципових вимог щодо їх допустимості та положень кримінального процесуального законодавства.

Слід зазначити, що тактичні рішення відіграють важливу роль у створенні сприятливих умов для здійснення досудового розслідування, відносяться до засобів непроцесуальної та організаційної діяльності слідчого, являють собою результат складного розумового та інтелектуального процесу волевиявлення щодо вибору мети, методів, прийомів і засобів тактичного впливу при встановленні обставин кримінального правопорушення. Будь-яке тактичне рішення передбачає для його практичної реалізації відповідні методи та прийоми, які розробляються у якості рекомендацій криміналістичною тактикою.

На думку Р. С. Белкіна, тактичне рішення являє собою вибір мети тактичного впливу на слідчу ситуацію в цілому чи окремі її елементи, на хід та результати процесу розслідування та його елементи й визначення методів, прийомів та засобів досягнення цієї мети [2]. Для забезпечення належної обґрунтованості та доцільності прийняття тактичного рішення є необхідність у чіткому усвідомленні його головних складових.

З урахуванням аналізу літературних джерел [3, 4, 5, 7], до основних елементів тактичного рішення вважаю доцільним відносити:

1. Аналіз вихідної слідчо-оперативної ситуації (оцінка обставин справи, виявлення ключових фактів та об'єктів розслідування).

2. Вибір мети та переконання у необхідності прийняття рішення.

3. Вибір методів та засобів реалізації рішення, найбільш ефективних методів та засобів отримання доказів.

4. Визначення порядку виконання рішення, строків та виконавців.

5. Прогнозування результатів реалізації рішення, оцінка ймовірності його успіху.

6. Адаптивність до зміни обставин на випадок недосягнення мети (можливість коригування дій та реалізації іншого варіанту рішення).

Тактичні рішення слідчим приймаються на власний розсуд на підставі інформації матеріалів кримінального провадження та оперативно-розшукової діяльності. М. А. Погорецький звертає увагу на те, що розсуд – принципово необхідний елемент будь-

якої діяльності, в тому числі й кримінального процесу. Він забезпечує гнучкість і ефективність прийняття рішень. У той же час слід зазначити, що розсуд таїть у собі потенційну загрозу законним правам й інтересам осіб, що залучаються до його сфери, якщо діяльність державних органів та їх посадових осіб недостатньо контрольована з боку суспільства й посадовці мають недостатній фаховий рівень, низьку правову культуру та моральність [6, с. 326]. Отож формування тактичного рішення є складним комплексним процесом, що потребує обов'язкового врахування вимог законності та відповідної сукупності чинників, що мають значення для здійснення належного впливу на зміну слідчої ситуації, потребує відповідної оцінки доцільності його прийняття. Узагальнення та розробка рекомендацій щодо прийняття тактичних рішень є складним завданням, що потребує їх дослідження та подальшого розвитку, як для можливості комплексного та системного розуміння цього процесу, так і необхідності створення чітких орієнтирів слідчому при їх прийнятті. З урахуванням можливої варіативності слідчо-оперативних ситуацій, зазначу суттєві та важливі чинники, що можуть безпосередньо впливати на цей процес, та забезпечують здійснення належного загального аналізу, вибір оптимального шляху дій, та визначають особливості їх прийняття:

1. Інформаційна обізнаність слідчого щодо наявної слідчої ситуації та оперативно-розшукової ситуації.

2. Професіоналізм слідчого, наявний досвід в розслідуванні злочинів.

3. Аналітична робота (комплексне дослідження відповідної цільової спрямованості, щодо виявлення небезпечних об'єктивних і суб'єктивних потенційних і реальних ситуацій).

4. Здійснення доцільного ситуативного аналізу та оцінки ймовірності успіху обраного рішення.

5. Проведення версіювання та планування розслідування.

6. Використання логічного та гіпотетичного мислення, уявного моделювання, інтуїції.

7. Необхідність дотримання принципів законності, своєчасності, реальності, етичності, допустимості.

8. Врахування можливостей щодо залучення та використання необхідних технічних засобів.

9. Забезпечення належної та доцільної взаємодії зі спеціалістами, експертами, керівниками слідчого та оперативного підрозділів, прокурором.

10. Врахування психологічних факторів.

11. Забезпечення доцільної спрямованості рішень, - тактичного впливу задля реалізації відповідних функцій (пізнавальна, управлінська, регулятивна, організаційна).

12. Забезпечення адаптивності (готовності коригувати дії в залежності від зміни обставин).

13. Врахування реальності реалізації тактичного рішення (з урахуванням існуючих ризиків).

Отже прийняття тактичного рішення у криміналістичній тактиці є складним та багатограним процесом, і вимагає врахування зазначених вище аспектів. Деякі з них в залежності від ситуації стають більш вагомими та вирішальними. Але виходячи з практичного досвіду, на перший план виступають наступні чинники:

1. Правова обґрунтованість (рішення мають відповідати нормам чинного законодавства України, враховуючи положення кримінального процесуального кодексу).

2. Психологічні фактори (важливо враховувати психологічний стан учасників процесу – як підозрюваних, так і свідків, адже це може вплинути на ефективність допитів і слідчих дій).

3. Етичні аспекти (рішення не повинні порушувати права людини або принципів добросовісності в діяльності правоохоронців).

4. Технічна забезпеченість (можливість використання сучасних технічних засобів, технологій, відеофіксації, аналізу цифрових доказів, допомоги спеціалістів, що суттєво впливає на процес прийняття рішень).

5. Організаційна забезпеченість, яка є вирішальною умовою успішності тактичного рішення.

І хоча на практиці при правильній організації роботи щодо прийняття та реалізації тактичних рішень існують позитивні тенденції, є і суттєві проблеми у цій сфері. Зазначу їх:

1. Відсутність необхідного сучасного обладнання та технічних засобів призводить до складнощів у реалізації ефективних тактичних рішень.

2. Не вистачає висококваліфікованих кадрів у сфері сучасних методів криміналістики через недостатній рівень підготовки слідчих та правоохоронців, що значно ускладнює процес прийняття рішень та зменшує їх результативність.

3. Створює певні перешкоди і недосконалість законодавчої бази. Прийняття законодавчих актів часто не відповідає темпу

розвитку сучасних технологій, що створює правові прогалини у використанні нових методів розслідування.

Шляхи вирішення цих проблем полягають у необхідності:

1. Підвищення кваліфікації. Важливо розробляти та впроваджувати програми навчання для правоохоронців з урахуванням сучасних вимог криміналістики.

2. Модернізація технічного забезпечення. Інвестування в нові технології та обладнання може значно покращити ефективність тактичних рішень.

3. Законодавчі реформи. Необхідна адаптація кримінального законодавства до нових реалій, пов'язаних з технологічним розвитком, сприятиме правовій обґрунтованості тактичних рішень.

Розуміння головних особливостей та проблем прийняття тактичних рішень при розслідуванні кримінальних правопорушень створює умови для подальшого розвитку та опрацюванні зазначених аспектів з метою розробки відповідних рекомендацій щодо ефективної організації використання засобів криміналістичної тактики та прийняття доцільних тактичних рішень у практичній діяльності з розслідування злочинів на різних етапах кримінального процесу.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України від 13.04.2012 р. №4651-VI, ст. 2.

2. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики. – Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. –М., 1979. – С. 47.

3. Закатов А. А. Некоторые организационные аспекты розыскной деятельности следователя // Проблемы совершенствования деятельности следственных и экспертных подразделений. Сб. науч. тр. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1989. – 148 с.

4. Дубровський В. П. Криміналістична тактика. Київ. Юрінком Інтер, 2003.

5. Кірієнко А. Ф. Криміналістична тактика і використання сучасних технологій. 2008.

6. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: Монографія – Х.: Арсіс, ЛТД, 2007. 576 с.

7. Криміналістична тактика: навч. посіб. / за ред. М.А. Погорецького та Д. Б. Сергєєвої. К. Алерта, 2017. – 244 с.

8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи, 1950.
9. Психологія в правоохоронній діяльності. Київ: Юрінком Інтер, 2018.
10. Гусак В. І. Судова експертиза в кримінальному процесі. Харків: Право, 2020..
11. Закон України «Про судово-експертну діяльність», від 12.07.2021 №2671-III.Ткаченко, П.О.
12. Криміналістика: сучасні проблеми та перспективи. Львів: Світ, 2022. Фролов В.А.
13. Програма підвищення кваліфікації слідчих МВС України, 2023.
14. Звіт МВС України щодо стану матеріально-технічного забезпечення, 2023.
15. Міністерство юстиції України: Звіт щодо модернізації технічного забезпечення слідчих органів, 2023.
16. Шевченко, О.В. Реформа кримінального процесу в Україні: проблеми та виклики. Харків: Фоліо, 2021.
17. Копылов И.А. Тактическое решение следователя //Проблемы совершенствования деятельности следственных и экспертных подразделений. Сб. науч. тр. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1989. – 148 с.

Тичина Дмитро Михайлович,
провідний науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем протидії
злочинності Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, старший науковий співробітник;
Перцев Роман Валерійович,
заступник начальника слідчо-
криміналістичного відділу
Центрального округу поліції Ізраїль,
доктор філософії

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Сучасний світ вступив у складний і суперечливий етап свого розвитку. Глобалізація, яка нещодавно була домінуючим трендом, зіткнулася з обмеженнями, викликаними її власною експансією. Суперечності між глобалізацією та локалізацією, які

завжди існували і розвивалися, тепер проявляються у формі гострих конфліктів. Відбуваються суттєві геополітичні, економічні, соціальні та ін. зміни, що створюють нові, раніше невідомі ризики та загрози. Сучасне бачення світового порядку та характеру міжнародних відносин впливає з того, що світовий геополітичний простір поділений не стільки між великими державами зі сферами їхнього впливу, скільки між внутрішніми лініями напруженості між зоною стабільності, де панує закон і міжнародне право, пріоритетними є права людини, і сферою невизначеності, яка характеризується зневагою до закону, численними локальними конфліктами, гіпертрофією сил кримінального гатунку тощо – усім тим, що несе загрозу безпеці, стабільності і розвитку людської цивілізації

Одним зі стратегічних пріоритетів для України та Ізраїлю залишається боротьба зі злочинністю, криміногенні реалії вимагають дієвого механізму реагування з боку держав, зокрема, забезпечення злагоджених, цілеспрямованих, спільних дій правоохоронних органів, позаяк, наприклад на території України окупанти вчиняють масові вбивства мирних людей, знищення об'єктів інфраструктури і помешкань громадян, гвалтування жінок і дітей, мародерство. Для досягнення цих цілей необхідно забезпечити професійну підготовку поліцейських та інших категорій правоохоронців з урахуванням сучасних вимог, а також удосконалити правозастосовну практику. Значущість розслідування кримінальних правопорушень у таких умовах – збройного конфлікту, потребує більш поглибленого вивчення та науково-правового розроблення.

Однак, з початком повномасштабних збройних агресій, національні системи кримінальної юстиції України та Ізраїлю зіткнулися з надзвичайним викликом – забезпечити ефективну протидію абсолютно новому для переважної більшості слідчих та прокурорів виду злочинності – міжнародним злочинам (воєнним злочинам, злочину агресії, геноциду тощо), кількість яких щоденно зростає майже в геометричній прогресії. Основна проблема в цьому випадку полягає в тому, що такі суб'єкти не мають достатніх знань у сфері міжнародного гуманітарного права, яке дозволяє належним чином кваліфікувати те чи інше діяння саме як міжнародний злочин, визначити його складові елементи, контекст міжнародного збройного конфлікту, особливості забезпечення процесуальних гарантій жертв тощо. Як наслідок, це призводить до невпорядкованості практики органів правопорядку в цій сфері, поширення типових помилок

під час кваліфікації міжнародних злочинів, що загалом істотно знижує загальну ефективність кримінального переслідування за їх вчинення.

Під час розслідування воєнних злочинів важливим є рівень підготовки особового складу в умовах стресогенних ситуацій. Для забезпечення постійної бойової готовності поліцейські проходять регулярну службову підготовку. Однак, незважаючи на це, рівень знань, умінь та навичок, які здобувають поліцейські під час цієї підготовки, залишається недостатнім. Це пов'язано з тим, що така підготовка відволікає їх від основних обов'язків і викликає певний протест з їхнього боку. Можливо, зміна форм і методів навчання, а також переорієнтація мислення особового складу та ставлення керівництва до службової підготовки в умовах війни можуть сприяти підвищенню рівня професійної підготовки поліцейських у мирний час.

Поліцейським часто доводиться реагувати на ситуації, пов'язані з насильством, такі як терористичні акти, домашнє насильство, військові злочини тощо. Стрес і травми, які вони переживають під час виконання своїх обов'язків, можуть негативно вплинути на їхнє здоров'я та загальне самопочуття. В наявних психологічних першоджерелах найчастіше згадується посттравматичний стресовий розлад як крайня реакція на сильний стрес, що загрожує життю людини та безпосереднє впливає на психічне та емоційне благополуччя працівника поліції [1]. Більше того, відбувається постійне збільшення кількості співробітників, які отримали поранення при виконанні службових обов'язків, що майже завжди супроводжується посттравматичними стресовими розладами. В останні роки це є особливо актуальним.

Незвичні умови несення служби, повітряні тривоги, загроза використання проти поліцейських балістичної зброї призводять до фізичної втоми, психологічного виснаження, професійного вигорання, емоційних зривів, панічних атак тощо. Тому через це виникають певні психологічні труднощі в несенні служби, виконання своїх службових завдань і посадових обов'язків, знизилась професійність та бажання їх виконання загалом. Професійний стрес призводить до великих втрат в організації діяльності поліцейських в умовах реальної війни, що, в свою чергу, позначається на виконанні службових обов'язків, діяльності слідчо-оперативної групи на місці події [2].

Прояви психологічного розладу «яскраві» та достатньо відомі з досвіду роботи іноземних психологів з ветеранами

в'єтнамської, іракської та афганської воєнних компаній. Частота появи такого саме у момент виникнення надзвичайної ситуації низька [3]. З часом може змінитися ставлення поліцейського до ризику: досвід участі в військових операціях може змінити сприйняття ним небезпечності ризику, розширюючи кордони дозволених дій в ситуаціях безпосередньої загрози життю. Правоохоронець може стати більш схильним до прийняття ризикованих та необґрунтованих рішень, що може призвести до негативних наслідків для збереження його власної особистої безпеки та безпеки цивільного населення. Ці наслідки можуть варіюватися в залежності від наявності конкретного професійного досвіду в умовах воєнного часу та індивідуальних особливостей поліцейського. Наведене зумовлює необхідність постійного психодіагностичного скринінгу працюючих правоохоронців, посилення заходів професійно-психологічного відбору до служби в поліцейських підрозділах, створення ефективних засобів психологічної підтримки та реабілітації після перебування в екстремальних умовах професійної діяльності.

Таким чином, варто наголосити, що формування розвитку якостей особистості працівника поліції тривалий і напружений процес, але це є обов'язковою умовою для вирішення тактично-оперативних завдань в ході розслідування воєнних злочинів, складовим якого є об'єктивна, психологічна реальність. Саме ця підготовка відіграє важливу роль у виконанні службових завдань, а також формуванні стресостійкості у поліцейських, особливо в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Охременко О. Р. Діяльність у складних, напружених та екстремальних ситуаціях. К.: Нац. акад. оборони України, 2017. 210 с.
2. Chae, M., Boyle, D., 2013. Police suicide: prevalence, risk, and protective factors. *Polic. An Int. J. Police Strategies Manag.* 36, 91e118
3. Lauvrud, C., Nonstad, K., Palmstierna, T., 2009. Occurrence of post traumatic stress symptoms and their relationship to professional quality of life (ProQoL) in nursing staff at a forensic psychiatric security unit: a cross-sectional study. *Health Qual. Life Outcome* 7 (1), 31.

Усатий Віталій Олександрович,
докторант Національного наукового
центру «Інститут судових експертиз
імені Заслуженого професора
М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції
України, кандидат юридичних наук

ПИТАННЯ НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНOSTІ ПРОБЛЕМАТИКИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Положеннями Конституції України, Господарського кодексу України, а також низки інших законодавчих актів гарантовано право кожного на здійснення незабороненої законом підприємницької діяльності, закріплено загальні принципи господарювання. Такі засади мають на меті забезпечити належний рівень економічної безпеки, реальні можливості провадження господарської діяльності будь-яким суб'єктом господарювання незалежно від організаційної форми, статутного капіталу тощо. Та попри вагомість цих гарантій, розроблених і впроваджених правових механізмів гармонійного функціонування суб'єктів господарювання, у правозастосовній практиці залишаються чисельними факти протиправних посягань на суспільні відносини у сфері господарської діяльності, тобто які виникають в процесі виробництва всією сукупністю галузей господарства суспільного продукту, його розподілу й обміну, виконання робіт і надання послуг вартісного характеру, а також у процесі формування та виконання бюджетів.

На шляху забезпечення ефективної протидії усім протиправним посяганням на суспільні відносини у сфері господарської діяльності, зокрема і кримінальними процесуальними методами, слід забезпечити, щоб практичні проблеми завжди знаходили своє наукове осмислення, тобто забезпечувалася б теоретико-експериментальна розроблюваність усіх напрямів правозастосовної діяльності. Ми вбачаємо можливість вирішення окресленого завдання шляхом розроблення теоретико-правових і праксеологічних основ використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності та їх судового розгляду.

Проблеми теорії криміналістичної методики та деякі аспекти розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, у тому числі у сфері господарської діяльності розкрито у працях вітчизняних вчених. Водночас поняття, ознаки, значення спеціальних знань у кримінальному провадженні та тактико-криміналістичне забезпечення їх використання під час досудового розслідування висвітлили В. В. Арешонков, В. П. Бахін, П. Д. Біленчук, В. К. Весельський, Б. В. Безкоровайний, О. В. Бишивець, Г. С. Бідняк, А. В. Боднар, О. О. Бондаренко, М. А. Грига, І. В. Гора, Є. О. Даніч, В. Л. Діденка, Н. Я. Дондик, Н. І. Клименко, В. В. Коваленко, В. П. Колмаков, В. О. Коновалова, Н. В. Копча, О. А. Кравченко, В. С. Кузьмічов, Д. В. Куриленко, І. Р. Курилін, О. В. Курман, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, Л. В. Мединська, М. Ю. Мирошніченко, В. В. Неганов, А. О. Нечваль, О. В. Одерій, І. В. Пиріг, В. М. Ревак, Б. В. Романюк, М. В. Салтевський, В. В. Семенов, Е. Б. Сімакова-Єфремян, Р. Л. Степанюк, А. М. Тимчишин, К. О. Чаплинський, Ю. М. Черноус, О. В. Шевченко, О. М. Шрамко, М. Г. Щербakovський, В. В. Юсупов та ін.

Утім, проведені наукові напрацювання стосуються загальних засад використання спеціальних знань у кримінальному провадженні або ж окремих галузевих засад. Досі нерозробленою залишається проблематика використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності та їх судового розгляду. Сукупно наведені обставини засвідчують недостатній рівень розробленості наукової проблематики щодо використання спеціальних знань під час розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Крім того, про практичну важливість обраної тематики свідчить наявність прогалин і недоліків правового характеру, пов'язаних із використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень цієї групи.

Таким чином, в умовах реформування правової системи, удосконалення правозастосовної практики, набуло актуальності завдання щодо розроблення теоретико-правових і праксеологічних основ використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності та їх судового розгляду на підставі системного розгляду та юридичного аналізу доктринального доробку, міжнародного та національного законодавства і

практики його застосування. Вирішення цього завдання сприятиме якісному вдосконаленню теоретичних положень і практичних засад використання спеціальних знань.

Філашкін Вадим Сергійович,
здобувач кафедри криміналістики
та судової медицини, Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ПРОБЛЕМАТИКА РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ В УКРАЇНІ

Одним із пріоритетних завдань держави є захист прав і основоположних свобод людини. Серед таких прав – право на повагу до гідності людини і право на свободу та особисту недоторканність, які закріплені в статтях 28 і 29 Конституції України.

Необхідно підкреслити, що вказані права посідають виняткове місце в системі прав людини. Без їх належного захисту не може йтися про реалізацію інших прав. Більше того, людська гідність є тим ядром, навколо якого вибудовується сучасний каталог прав людини. Інакше кажучи, саме наявність в людини гідності лежить в основі виокремлення всіх інших прав і свобод.

З гідністю людини тісно пов'язана її честь, яку зазвичай трактують як добру репутацію людини, її авторитет та чесне ім'я. Зазначимо, що у переліку цінностей, котрі у Конституції України (ч. 1 ст. 3) визнані найвищою соціальною цінністю, згадана не лише гідність, а й честь людини. Особиста свобода – невід'ємна властивість людини, що закладена в саму її сутність, вона є втіленням індивідуальності та самодостатності кожного, нормальною умовою розвитку особистості та суспільства в цілому. Людина народжується вільною і протягом свого життя керується власною волею відповідно до наявних у неї інтересів, бажань, потреб та цілей. Історично склалося так, що свобода, гідність та честь для українського суспільства є особливо значущими цінностями. В історії України можна відшукати безліч прикладів, коли, обираючи між життям та свободою, гідністю чи честю, перевагу без вагань віддавали останнім.

Виходячи із згаданих конституційних норм, кримінальне законодавство України встановлює відповідальність за найбільш небезпечні посягання на волю, честь та гідність особи, тим самим

підтверджуючи їх значущість як для конкретного індивіда, так і для суспільства загалом. Протидія злочинам проти волі, честі та гідності особи здійснюється також на міжнародному рівні шляхом закріплення у різноманітних міжнародних актах (конвенціях, протоколах тощо) вимог до криміналізації у національних правових системах тих чи інших суспільно небезпечних діянь, а також шляхом зобов'язання ефективно розслідувати такі злочини.

Протягом 2014–2023 рр. кількість кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи суттєво коливалася. У 2014 р. на тлі загострення суспільно-політичної ситуації в країні та початку масштабних бойових дій на Сході України кількість посягань зазначеної спрямованості зросла у 4,6 раза з 483 до 2202. Таке зростання сталося внаслідок різкого збільшення числа випадків незаконного позбавлення волі або викрадення людини – найбільш поширеного злочину вказаної категорії. У наступні два роки за певної стабілізації ситуації в зоні ООС (АТО) відбулося значне зниження кількості таких діянь (-53,1 % та -28,9 %) до 734. У 2017 р. – зростання на 25,1 % до 918, у наступні два роки воно було не суттєве й у 2019 р. дорівнювало 981. У 2020 р. відбулося скорочення кількості таких посягань до 712 (-27,4 %), а у 2021 р. – зростання до 782 (+9,8 %). У 2022 р. через збройну агресію РФ кількість зазначених діянь знову зросла у 2 рази та становила 1535 випадків. Нині її зростання пов'язане зі збільшенням фактів насильницького зникнення [1].

Найбільш поширеними з них у 2013–2021 рр. були випадки незаконного позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК України). Число таких посягань після сплеску в 2014 р. у 7 разів з 283 до 1 974 у 2015–2016 рр. зменшилося у 3,4 раза до 576 і в наступні п'ять років коливалося близько цього рівня з тенденцією до скорочення, в результаті якого у 2021 р. їх кількість дорівнювала 479 (-16,8 % до показника 2016 р.). У 2022 р. їх кількість знову знизилася, але більш суттєво (-44,1 %) й становила 268. Проте, в результаті збройної агресії РФ у 2022 р. було зафіксовано 1 120 фактів насильницького зникнення (ст. 146-1 КК України) (2020 р.: 69; 2021 р.: 56), тобто позбавлення волі людини, вчинене представником держави, в тому числі іноземної, з подальшою відмовою визнати цей факт, або приховуванням даних про долю такої людини чи місце перебування. Вони складали у 2022 р. 73,0 % всіх посягань проти волі, честі та гідності особи.

Необхідно зазначити, що за увесь період існування розглядуваних кримінально-правових заборон є поодинокі випадки реального засудження за насильницьке зникнення (ст. 146-1), підміну дитини (ст. 148), незаконне поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги (ст. 151) та примушування до шлюбу (ст. 151-2). Більше того, жодній особі не було вручено підозру про вчинення вказаних злочинів. Водночас є підстави стверджувати, що зазначений стан речей пов'язаний не з фактичною відсутністю цих діянь в об'єктивній дійсності, а з іншими факторами, зокрема з недосконалою розслідування таких кримінальних правопорушень, зібранням доказової бази.

Теоретичним підґрунтям дослідження стануть праці відомих вітчизняних учених-правників, зокрема: Ю. П. Алєніна, Л. І. Аркуші, В. Д. Басая, І. В. Басистої, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, П. Д. Біленчука, Т. В. Варфоломєєвої, Г. П. Власової, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, І. В. Гори, В. А. Журавля, А. В. Іщенка, А. М. Кислого, Н. І. Клименко, С. М. Князева, О. І. Козаченка, І. І. Когутича, В. А. Колесника, В. О. Коновалової, І. І. Котюка, В. С. Кузьмічова, В. К. Лисиченка, Є. Д. Лук'янчикова, В. Г. Лукашевича, М. А. Погорецького, О. О. Саїнчина, М. В. Салтевського, І. В. Сервецького, Д. Б. Сергєєвої, В. М. Стратонова, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітька, Б. В. Щура, В. В. Юсупова та ін.

Деякі криміналістичні проблеми розслідування кримінальних правопорушень щодо дітей, передбачених розділами IV Особливої частини КК України, розглядали у своїх працях О. Ф. Вакулєнко, О. І. Гарасимів, А. І. Довгань, В. І. Дубина, О. М. Дуфєнюк, О. М. Ємець, В. В. Загамула, О. В. Захарова, А. І. Кунтій, С. І. Марко, Г. М. Мискова, А. А. Небитов, Д. Г. Паляничко, Є. В. Пряхін, Є. Д. Скулиш та ін.; криміналістичного забезпечення розшуку безвісно відсутніх осіб і розслідування кримінальних правопорушень за фактами зникнення особи розглянуто в дисертаційних дослідженнях О. Ю. Булулукова, Є. М. Войтовича, В. Я. Горбачєвського, С. Ф. Здоровка, Д. А. Іщука, І. В. Кубарєва, О. Я. Мазурка, В. В. Семеновога, О. С. Саїнчина.

Вагомий внесок згаданих учених у розроблення вказаної проблематики є безперечним, однак однією з важливих умов розбудови демократичної держави європейського зразка є створення дієвої системи кримінальної юстиції, яка здатна

забезпечити безпеку громадян, захист їх прав і свобод, а також інтересів суспільства й держави від кримінальних правопорушень. Аналіз слідчої практики також показує, що криміналістичні рекомендації загального характеру з розслідування, розроблені без урахування специфіки їх окремих видів і підвидів, особливостей вчинення таких діянь організованими злочинними групами, не завжди дають бажані результати, а іноді просто не використовуються фахівцями-практиками. Тому, на сьогодні, існує потреба у розроблені окремої криміналістичної методики організації розслідування кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи, негласного забезпечення розслідування й тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань в умовах чинного кримінального процесуального законодавства.

Список використаних джерел

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України* : [сайт]. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

Чорний Микола Васильович,
доцент кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
медичних наук, доцент

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї

Визначено «насильницький злочин, вчинений у сфері сімейних відносин», як міжособистісний сімейний конфлікт, що вирішується із застосуванням кримінально протиправного енергетичного або інформаційного впливу на члена сім'ї, що несе загрозу заподіяння особі фізичної та (або) психічної шкоди. Видовою ознакою, що відрізняє цей різновид від інших насильницьких злочинів, зазначена наявність між членами сім'ї конфліктних, важко вирішуваних суперечностей, які існують об'єктивно чи уявно та у їхньому вирішенні призводить до застосування насильницьких засобів впливу.

Однією з основних і стійких форм побутової спільноти є сім'я. Вона виступає носієм предметних і особистісних елементів

соціально-побутового середовища і являє собою один із її типів. Сімейне середовище характеризується насамперед складом її членів – за віком, заняттям, родинними відносинами. Істотне місце в житті родини займають її матеріально-економічні умови: бюджет, житло, харчування, одяг – усе те, що становить її предметне оточення. Діти – це окрема, самостійна частина суспільства, якій притаманні особливі правила поведінки, своєрідні життєві стереотипи, що забезпечують її розвиток і становлення та перетворення в дорослу (основну) частину суспільства [1]. Народження, зростання і розвиток дитини – представника нового покоління людства, відбувається в системі певних суспільних відносин, спрямованих на збереження нового життя, захисту його від різних небезпек, надання всебічної підтримки, турботи, нагляду і догляду. У процесі належного виконання (функціонування) цих суспільних відносин дитина одержує насамперед життєво важливі і необхідні матеріальні блага, створити (придбати) які вона самостійно не може через вікові особливості. Тому є всі підстави стверджувати, що насильство над дітьми в сім'ї заслуговує на окремий розгляд, оскільки діти, особливо у молодшому віці, є дуже уразливими і беззахисними і вимагають для свого повноцінного розвитку спеціальної уваги і піклування. Під час вчинення насильства в сім'ї, з одного боку, їх вчиняє особа злочинця над особою. Для того, щоб правильно визначити, хто може виступати цими особами, ми наведемо їх характеристику[1].

На сьогодні в Україні відсутнє комплексне репрезентативне дослідження щодо особи, яка вчинила насильство в сім'ї. Проте, окремі науковці у своїх роботах ставлять за мету, серед іншого, вивчення осіб, які вчинили насильство в сім'ї, визначення їх характеристик та створення узагальненого соціального портрету особи, яка вчинила насильство в сім'ї.

Серед основних критеріїв нашого аналізу – стать; вік; соціальне становище і рід занять; освіта; галузь виробництва, де працює правопорушник; проживання; громадянство; сімейний стан; стан особи на момент вчинення правопорушення (наявність/відсутність алкогольного сп'яніння або наркотичного збудження); адміністративне правопорушення вчинене: самостійно, в групі; наявність/ відсутність притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення подібних правопорушень протягом року; наявність/відсутність судимості; час вчинення правопорушення, стан здоров'я.

У результаті проведення аналізу отримані наступні результати.

Більшість таких правопорушень вчиняється чоловіками (92 %), тільки 8 % – жінками. За віковою групою значну частину становлять особи у віці 30–39 (39%) та 40–49 (28 %) років, або ж кожен третій, всього 7 % та 13 % у віці 16–24 та 25–29 років відповідно, 8 % у віці 50–59 років, 5% у віці 60 років і старше. Половина (51 %) правопорушників не працює, кожен третій (36 %) зайнятий на робітничих професіях, серед яких: 49 % в галузі промисловості, 24 % на будівництві, 8% на транспорті, 1 % в освіті, у галузі обслуговування населення (переважно торгівлі та харчуванні) 18 %. За рівнем освіти: більше половини (56 %) мають середню та нижче освіти, кожен третій (36 %) – середню спеціальну, 3 % – незакінчену вищу, 5 % – вищу. Цей факт свідчить про превентивну роль освіти: чим вища у громадянина освіта, тим нижчий рівень вчинення такого виду правопорушень. За допомогою освіти, а це головним чином процес виховання, особа досягає загальноприйнятих для всього суспільства принципів і правил поведінки, належного культурного рівня. Лише 4 % адміністративних правопорушень вчиняється мешканцями села, що перебувають у місті в гостях, у відпустці або ж працюють на постійній основі. Такий ж невеликий відсоток й іноземців (2 %). Серед правопорушників майже половина одружені (46 %): у таких випадках має місце насилля чоловіка щодо своєї дружини, її близьких родичів; 15 % – розлучені: в більшості випадків конфлікт виникає між колишніми чоловіком і дружиною, рідше – колишнім чоловіком і близькими родичами дружини; 37 %, або ж більше 1/3 – неодружені: насильство зазвичай вчиняється сином щодо свого батька (вітчима) або ж матері (мачухи), племінником – стосовно своєї тітки, онуком щодо своєї бабці чи діда. Слід підкреслити, що постраждалою стороною в більшості випадків є жінка. 3/4 (74 %) таких правопорушень вчиняється у стані алкогольного сп'яніння, що призводить до виникнення конфліктної ситуації між родичами[2].

Вияв насильницької та агресивної поведінки часто залежить від здоров'я особи, яка вчиняє насильство в сім'ї. Це пов'язано з наслідками черепно-мозкових травм, гормональним дисбалансом в організмі, порушенням обміну речовин в організмі людини, психічними захворюваннями. Черепно-мозкові травми викликають часто незворотні зміни в поведінці людини, оскільки порушують рефлекси і реакції людини.

Часто зміна афекту відбувалася як під впливом психотравмуючої ситуації, так і спонтанно. Відмічалася схильність до експлозивних реакцій та дисфоричних станів тощо. На роботі такі працівники характеризувалися посередньо – в характеристиках відмічалася їхня конфліктність, брутальність, непокірність[3].

Як показує наукове дослідження «Сімейно-побутові конфлікти в системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень» найбільш типовими емоційно-вольовими рисами злочинців були: запальність, імпульсивність, агресивність – більше третини; грубість, жорстокість – у 20 % ; конфліктність, ревновість – у 40 % [4].

З метою визначення біохімічних аспектів у нейрорегуляції психоемоційної сфери, в осіб схильних до насильства й агресивного поведіння, доцільно визначення ряду нейротрансмітерів й інших біологічно активних речовин (БАР). Як відомо, існують цілі групи нейротрансмітерів, які відповідають за психоемоційну сферу людини. Так, серотонін відповідає за емоційну стабільність, самовладання, режим сну; ацетилхолін - контроль над системами м'язів й органів, пам'ять, мислення, зосередження уваги. А гальмовий медіатор ГАМК (гама-аміномасляна кислота) – відповідає за самовладання. Ендогенні опіати забезпечують контроль фізичного й емоційного болю. При цьому, ендорфіни відповідають за почуття благополуччя, а енкефаліни забезпечують адекватну реакцію на стрес. Дофамін відповідає за позитивні почуття до інших, почуття задоволення, радості. Норадреналін або норепінефрин забезпечує енергійність, спонукання до дії, нейрогормональний контроль, реакції готовності, зібраності. Таким чином, дослідження рівню та активності цих нейромедіаторів та нейромодуляторів, у ряді випадків дозволить виявити серед агресорів тих осіб, які страждають на певні захворювання центральної нервової системи. Це дозволить або призначити їм курс лікування у відповідних фахівців, або (при наявності генетично детермінованих порушень) за можливістю проводити превентивне використання нейрокоректуючих засобів у їхніх нащадків.

Список використаних джерел

1. Ковна У. Ювенальна юстиція: історичний досвід / У. Ковна // Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична. 2004. Вип. 40.
2. Омелянчик С.В. Адміністративно-деліктологічна характеристика особи правопорушника, що посягає на

громадський порядок і громадську безпеку: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право» / С. В. Омелянчик. – Ірпінь. – 2010. – 18 с.

3. Чорний М. В. «Особистісний та клініко-психопатологічний аспекти завершених самогубств серед співробітників органів внутрішніх справ України та їх профілактика: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата мед. 14.01.16 (психіатрія) / Український НДІ соціальної і судової психіатрії та наркології. – Київ. – 20с.

4. Головкін Богдан Миколайович. Сімейно-побутові конфлікти в системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2003. 20 с.

Шаповаленко Євген Володимирович,

т.в.о. завідувача кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Пуздрач Мирослава Миколаївна,

здобувач вищої освіти Національної академії внутрішніх справ

ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТА МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ: ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТЬ

Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – це кримінальні правопорушення, пов'язані з неправомірним використанням майна, яке перебуває у розпорядженні службової особи. Суть цих злочинів полягає в тому, що особа, яка має доступ до майна завдяки своїй посаді, зловживає цим правом і незаконно привласнює або розтрачує це майно для власної вигоди, відповідно такі дії передбачають кримінальну відповідальність. Законодавець дуже чітко об'єднав ці злочини і сформував окремий вид правопорушення викладений в статті 191 Кримінального кодексу України.

З об'єктивної сторони злочин має три форми вчинення: привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом

зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Специфіка привласнення та розтрата чужого майна шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем полягає у тому, що майно, яким винний заволодіває, не ввірене йому, не перебуває у його безпосередньому віданні, але внаслідок службового становища суб'єкт злочину має право оперативного управління цим майном. Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом, корисливим мотивом та метою. Обов'язковими суб'єктивними ознаками розтрата майна шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем є корисливий мотив – спонукання до незаконного збагачення за рахунок чужого майна, та корислива мета – збагатитися самому або незаконно збагатити інших осіб, в долі яких зацікавлений винний [1].

Привласнення – це протиправне і безоплатне вилучення (утриманні, неповерненні) винним чужого майна, яке знаходилося у його правомірному володінні, з наміром в подальшому обернути його на свою користь чи користь третіх осіб. В результаті привласнення чужого майна винний починає незаконно володіти і користуватись вилученим майном, поліпшуючи безпосередньо за рахунок викраденого своє матеріальне становище. Привласнення вважається закінченим з моменту вилучення чужого майна й отримання винним можливості розпорядитися ним як своїм власним [2]. Привласнення може бути скоєне шляхом крадіжки, шахрайства, обману чи будь-яких інших незаконних дій, за які окремо теж передбачена кримінальна відповідальність.

Розтрата вчиняється шляхом активної поведінки і вважається закінченою з моменту витрачання винною особою чужого майна, в тому числі з моменту його передачі від власника до третьої особи. У результаті розтрата чужого майна шляхом зловживання службовим становищем винна службова особа, вчинивши з використанням свого службового становища дії з незаконного вилучення із активів (фондів) юридичної особи, у якої вона обіймає посаду, майна або коштів і передачі їх третім особам (фізичним чи юридичним), фактично забезпечує збільшення їх доходів, поліпшує їх майнове становище внаслідок виникнення у них можливості безпосереднього використання незаконно отриманого ними чужого майна і здійснюється тільки з прямим умислом, коли винна особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачає їх суспільно небезпечні наслідки і бажає їх настання [3].

Зловживання службовим становищем як спосіб заволодіння майном означає, що особа порушує свої повноваження і використовує організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарчі функції для незаконного і безоплатного обертання чужого майна: незаконно дає вказівку матеріально відповідальній особі, підлеглий їй, про видачу майна; отримує майно за фіктивними документами тощо. Наприклад, службова особа, зловживаючи своїм службовим становищем, незаконно отримує премії, надбавки до зарплати. Закінченим цей злочин визнається з моменту незаконного, безоплатного заволодіння майном.

На відміну від привласнення і розтрата для заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем основною ознакою є не наявність чи відсутність у винного певної правомочності щодо майна, яке є предметом злочину, а використання для заволодіння чужим майном офіційно наданих йому за посадою службових повноважень.

Отже, можна зробити висновок, що дійсно, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем передбаченого ст. 191 КК України дійсно містить в собі не одне загальне діяння, а цілих три пов'язані між собою з самостійними складами, які слід розрізняти задля правильної кваліфікації та врешті настання кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Форма об'єктивної сторони та суб'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 191 КК (шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем) URL: <https://lpd.court.gov.ua/home/search/81>

2. Привласнення, розтрата або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем, відмінність від інших майнових злочинів URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/>

3. Постанова Судової палати у кримінальних справах Верховного суду України у справі № 5-48к-13 від 23 січня 2014 року. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/37520349>

Шепітько Ірина Іванівна,
професор кафедри права національної
безпеки та правової роботи, кандидат
юридичних наук Військово-юридичного
інституту Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

СУДОВІ ДІЇ НЕВЕРБАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ: СУТНІСТЬ І ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ

Судовий розгляд передбачає належне виконання обов'язків стороною обвинувачення та стороною захисту, їх участь у змагальному процесі. Конституція України у ст. 129 віднесла до основних засад судочинства – «змагальність сторін та свободу в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості». Головна функція суду (сторони обвинувачення та захисту) – здійснення правосуддя за допомогою дослідження доказів. Тому, якщо підкреслювати особливість судових дій, то їх можна називати судовими діями дослідницького характеру.

Невербальні судові дії – це процесуальні дії щодо дослідження доказів, які засновані на немовних засобах спілкування та отримання інформації за допомогою органів чуття учасниками кримінального провадження у змагальному судовому процесі. Тобто «невербальність» означає відсутність мовної комунікації або наявність її мінімальної кількості. Головним у цьому разі є не сама мова людини (учасника кримінального провадження), не її усні повідомлення, а сприйняття речової обстановки, речей, предметів, документів тощо.

Віднесення судових дій до невербальних (нонвербальних) пов'язане із особливостями відображення та дослідження інформації за допомогою органів чуття людини (учасників кримінального провадження). О. П. Ващук справедливо вказує, що аналіз широкого кола досліджень з питань невербальної інформації показує, що даній проблемі, на жаль, приділено недостатньо уваги з боку вчених-криміналістів як закордонних, так й вітчизняних [1, с. 62].

Виокремлення невербальних судових дій передбачає необхідність звернення до аналізу чинного кримінального процесуального законодавства. Зокрема, аналіз норм кримінального процесуального закону свідчить про те, що до суто невербальних судових дій на теперішній час можуть бути

віднесені: 1) дослідження речових доказів (ст. 357 КПК України); 2) дослідження документів (ст. 358 КПК України); 3) дослідження звуко- і відеозаписів (ст. 359 КПК України); 4) огляд на місці (ст. 361 КПК України). Це саме ті судові дії, в яких важливим є чуттєве сприйняття судом речової обстановки, речей та предметів. При цьому, складовою частиною дослідження доказів у судовому засіданні є дослідження речових доказів (ст. 357 КПК), документів (ст. 358 КПК), звуко- і відеозаписів (ст. 359 КПК) [2, с. 554].

Під час судового розгляду важливою судовою дією є дослідження речових доказів. Сутність даної судової дії визначена у ч. 1 ст. 357 КПК України, в якій вказано, що речові докази оглядаються судом, а також подаються для ознайомлення учасникам судового провадження, а в разі необхідності – також іншим учасникам кримінального провадження. Тобто фактично відбувається процедура огляду речових доказів.

В етимологічному розумінні термін «дослідження» необхідно розуміти як ретельне обстеження. У даному разі мова йде про обстеження речових доказів. У спеціальних літературних джерелах недостатньо уваги приділено проведенню судової дії – дослідженню речових доказів. Хоча дослідження речових доказів як судова дія є доволі розповсюдженою у кримінальному провадженні.

У ч. 1 ст. 357 КПК України визначено певну послідовність у дослідженні речових доказів під час судового розгляду: спочатку вони досліджуються судом, а потім подаються для ознайомлення учасникам судового провадження; в разі необхідності – також іншим учасникам кримінального провадження. У спеціальній літературі зазначається, що «з психологічної точки зору учасники судового огляду повинні безпосередньо сприйняти той або інший доказ, його зовнішній вигляд, індивідуальні особливості, специфіку застосування тощо» [3, с. 101].

У сучасних умовах необхідно звернути увагу на змагальний характер визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню (ст. 349 КПК України), послідовність дослідження речових доказів та особливості їх зберігання, коли вони надані до суду (ст. 100 КПК України).

Проведення дослідження речових доказів у суді окрім чуттєвого сприйняття окремих речей або предметів, передбачає

також й наявність певної вербальної комунікації (хоча її має бути незначна кількість). Зокрема, у ч. 1 ст. 357 КПК України вказано, що особи, яким подані для ознайомлення речові докази, можуть звернути увагу суду на ті чи інші обставини, пов'язані з річчю та її оглядом. Зокрема, у ч. 3 ст. 357 КПК України встановлено, що під час дослідження речових доказів учасники судового провадження мають право ставити запитання з приводу речових доказів свідкам, експертам, спеціалістам, які їх оглядали.

У кримінальному процесуальному законодавстві України окремо регламентовано порядок дослідження документів. На нашу думку, найменування ст. 358 КПК України «Дослідження документів» доцільно замінити на «Огляд та оголошення документів». Оскільки, у такому разі судова дія буде відповідати своїй сутності. Термін «дослідження документів» є більш широким поняттям, ніж їх огляд та оголошення.

Анкетування суддів дозволило встановити, що їм доводиться досліджувати такі документи під час судового розгляду: письмові документи (вказали 98 %), графічні документи (43 %), поліграфічні документи (16 %), фотодокументи (45 %), фотодокументи (85 %), відеодокументи (71 %), електронні документи (42 %), інше (2 %) [4].

До невербальних судових дій віднесено дослідження звуко- і відеозаписів, процесуальний порядок якого передбачено ст. 359 КПК України. Зокрема, у ч. 1 ст. 359 КПК України вказано, що відтворення звукозапису і демонстрація відеозапису проводяться в залі судового засідання або в іншому спеціально обладнаному приміщенні з відображенням у журналі судового засідання основних технічних характеристик обладнання та носіїв інформації і зазначенням часу відтворення (демонстрації). Після цього суд заслуховує доводи учасників судового провадження.

До невербальних судових дій віднесено також й огляд на місці. Специфіка цієї судової дії полягає в її винятковості. У ч. 1 ст. 361 КПК України зазначається, що у виняткових випадках суд, визнавши за необхідне оглянути певне місце, проводить огляд за участю учасників судового провадження, а якщо цього вимагають обставини, – за участю свідків, спеціалістів і експертів.

Результати анкетування суддів свідчать про те, що огляд на місці проводиться досить рідко. На питання, чи проводиться Вами огляд на місці під час судового розгляду, позитивну відповідь надали всього 3 % опитаних суддів. До особливостей такої судової дії були віднесені: проводиться через значний

проміжок часу після вчинення злочину (66 %), має перевірочну, а не пізнавальну функцію (76 %), здійснюється за участю учасників судового провадження (85 %), здійснюється у виняткових випадках (92 %), інше (1 %) [4].

Список використаних джерел

1. Ващук О. О принципах использования невербальной информации в уголовном судопроизводстве. Криміналістика та судова експертиза: наука, навчання, практика: зб. наук. праць у 2-х т. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2014. Т.1. С.62–68.

2. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Groшевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Groшевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право, 2013. 824 с.

3. Шепітько В. Ю. Психологія судової діяльності: навч. посібник. Харків: Право, 2006. 160 с.

4. Шепітько І. І. Судовий розгляд в системі судового провадження у першій інстанції: монографія. Харків: Право: Апостіль, 2018. 223 с.

Анохіна Крістіна,

курсантка факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування НПУ Дніпровського
державного університету внутрішніх
справ;

Некlesa Олександр Вікторович,

старший викладач кафедри
кримінального процесу Дніпровського
державного університету внутрішніх
справ

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВІДДІЛУ КАРНОГО РОЗШУКУ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ЗЛОЧИНИ ЗАГАЛЬНОКРИМІНАЛЬНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ

Діяльність відділу карного розшуку щодо осіб, які вчинили злочини економічної та загально-кримінальної спрямованості, має суттєві особливості, які обумовлені різницею в характері цих злочинів, але водночас спирається на загальні принципи оперативно-розшукової діяльності. Економічні та загально-кримінальні злочини мають відмінності в мотиві, структурі й методах вчинення, що вимагає від оперативників застосування різних підходів під час розслідувань, водночас залишаючись в межах загальних правових рамок кримінального процесу.

Особи, які вчиняють економічні злочини, зазвичай використовують складні фінансові схеми, що часто пов'язані з відмиванням грошей, ухиленням від сплати податків або маніпуляціями з активами. Ці злочини вимагають від оперативників високого рівня професійної підготовки в галузі економіки та фінансів. Оперативно-розшукова діяльність у цьому контексті зосереджується на аналітичній роботі з великими масивами документів, фінансових звітів та транзакцій, де оперативники повинні ідентифікувати закономірності й виявляти схеми шахрайства. Фінансова діяльність злочинців має високий рівень конспірації та використання легальних механізмів для приховування незаконних дій, тому завдання відділу карного розшуку полягає в проникненні через складні юридичні та фінансові конструкції для збору доказової бази [1, с. 68].

Водночас загально-кримінальні злочини, такі як насильницькі злочини, крадіжки, грабежі, або злочини проти особи, мають інший характер. Ці злочини зазвичай менш структуровані й мають безпосередній зв'язок із особистими мотивами, такими як агресія, помста або матеріальна вигода. Діяльність відділу карного розшуку щодо таких злочинів зосереджена на швидкому зборі інформації та доказів, що можуть бути отримані на місці події, від свідків або за допомогою технічних засобів. Методи оперативної роботи в цьому випадку часто включають негайне реагування на злочинні дії, слідчі дії на місці злочину, а також роботу з психологічними аспектами поведінки підозрюваних, оскільки в таких випадках значну роль відіграють особистісні мотиви.

Важливою відмінністю між розслідуванням економічних та загально-кримінальних злочинів є суттєва різниця в часових рамках і методології підходів. Економічні злочини зазвичай є результатом ретельно спланованих дій, що мають багатоступеневий і складний характер. Вони часто включають в себе тривалі фінансові схеми, корупційні домовленості, маніпуляції з бухгалтерією, що створює запутану картину для слідчих. Оперативники у таких випадках зосереджуються на глибокому аналізі великої кількості фінансових документів, транзакцій, контрактів, рахунків та іншої інформації, яка може містити ключі до викриття злочинної діяльності. Така робота вимагає не лише часу, а й висококваліфікованого розуміння економіки, права та фінансових процесів [2, с. 164].

Оскільки економічні злочини зазвичай не мають очевидних жертв у вигляді постраждалих фізичних осіб, а завдають шкоди переважно через маніпуляції з ресурсами або державними коштами, розслідування зосереджується на виявленні схем приховування незаконних дій. Це вимагає залучення багатьох державних структур, таких як податкова служба, органи фінансового моніторингу та банківські установи. Кожна з цих структур має свій набір процедур, з якими слідчим необхідно співпрацювати, що значно уповільнює процес. Робота з документами і проведення експертиз, вивчення фінансових потоків та операцій вимагає чіткого юридичного обґрунтування кожного кроку, що додає розслідуванню юридичної складності.

На противагу цьому, загально-кримінальні злочини, такі як крадіжки, грабежі, насильницькі злочини, вимагають від оперативників значно більшої швидкості та оперативності у діях. У цих випадках на перший план виходить безпека суспільства та

необхідність негайного реагування для запобігання подальшим злочинним діям. Злочини загально-кримінального характеру мають більш просту структуру, вони часто відбуваються на місці, з прямими свідками або очевидними доказами, такими як фізичні сліди. Тому оперативники повинні швидко зібрати необхідні свідчення, опитати свідків і за можливості затримати підозрюваного. Тут відсутня потреба в тривалому аналізі великих масивів інформації чи фінансових документів, і основна увага зосереджується на оперативній роботі безпосередньо з підозрюваними та свідками [3, с. 87].

Попри відмінності в характері злочинів, діяльність відділу карного розшуку має спільну мету – встановлення правди, ідентифікація винних осіб та притягнення їх до відповідальності. У обох випадках важливим аспектом є застосування тактики психологічного впливу на підозрюваних та свідків, використання агентурної роботи та технічних засобів збору інформації. Проте, у випадку економічних злочинів, робота оперативників зосереджена на довготривалих процесах збору даних, які можуть викривати складні злочинні схеми, а в розслідуванні загально-кримінальних злочинів – на швидкому реагуванні та захисті громадського порядку.

Таким чином, діяльність відділу карного розшуку щодо осіб, які вчинили економічні та загально-кримінальні злочини, спирається на універсальні принципи оперативно-розшукової діяльності, але відрізняється в підходах до розслідування залежно від специфіки кожної категорії злочинів. В одному випадку акцент робиться на аналітиці та складних фінансових процесах, в іншому – на швидкій оперативній роботі з акцентом на психологічні та соціальні аспекти поведінки злочинців.

Список використаних джерел

1. Мироненко А. М. Правова основа оперативно-розшукової діяльності. *Правові та організаційно-тактичні засади оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 07 жовт. 2022 р.). Одеса, 2022. С. 68–69.

2. Оперативно-розшукова діяльність: навчальний посібник / С. В. Албул, С. О. Єгоров, Є. В. Поляков, Т. Г. Щурат; за заг. ред. проф. С. В. Албула. Одеса : ОДУВС, 2023. 375 с.

3. Гіденко Є.С Дії працівників національної поліції України в умовах воєнного стану. *Молодий вчений: Науковий журнал*, 2022 р., С. 87–88.

Бойко Максим Володимирович,
здобувач вищої освіти ННІ економічної
безпеки та митної справи Державного
податкового університету
Науковий керівник
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального
судочинства та аналітичної діяльності
Державного податкового університету
Амеліна А. С.

ВИКОРИСТАННЯ БІОМЕТРИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

В умовах сучасної практики біометричні системи широко використовуються в різних сферах життя людини. Завдяки автоматизації та швидкості розпізнавання особи біометричні технології є дуже корисними в будь-якій галузі діяльності людини, де необхідно перевірити і підтвердити особу за її біометричними характеристиками. Дійсно, біометричні технології стають необхідною складовою в сучасних стратегіях протидії злочинності, надаючи ефективні інструменти для ідентифікації та відстеження осіб.

С. В. Ковальчук, М. А. Томчук та П. П. Малініч зазначають, що «ідея створення біометричних систем пов'язана з необхідністю створення систем безпеки для стратегічних об'єктів. Така технологія потрібна для того, щоб в автоматичному режимі розпізнати конкретну особу, якій у разі підтвердження особи буде наданий доступ до об'єкта» [1].

У розрізі нашої теми варто виокремити, що біометрична технологія – це автоматизовані методи розпізнавання особи людини, засновані на фізіологічних або поведінкових характеристиках [2, с. 50]. Так, прикладами розпізнавання за фізіологічними характеристиками є ідентифікація людини за формою обличчя, термограмою обличчя, за відбитком пальця, за формою кисті руки, за розташуванням вен на лицьовій стороні долоні, за сітківкою ока, за райдужною оболонкою ока. До поведінкових характеристик належать особливості або характерні риси, такі що їй притаманні від природи або були придбані в процесі навчання: динаміка підпису, ідентифікація голосу, динаміка натискання на клавіші [3, с. 298].

Не менш важливою характеристикою біометричної технології є здатність одержання так званого біометричного

зразка з наданих для аналізу ознак об'єкта. Наприклад, в автоматизованих системах дактилоскопічної реєстрації спочатку отримують дактилокарту, яка далі перетворюється в цифровий графічний файл. Далі система в автоматичному режимі аналізує й розпізнає ідентифікаційні ознаки будови папілярних ліній. У результаті на екрані комп'ютера відображається дактилокарта з розпізнаними ознаками. Далі оператор має можливість відкоригувати розміщення ідентифікаційної ознаки на графічному зображенні, якщо відбулася помилка розпізнавання. Після підтвердження оператором правильності дій програма зберігає біометричний зразок [3, с. 298].

Слід наголосити, що на сьогодні наука біометрія активно розвивається, при цьому у наукових дослідженнях біометрії активну участь беруть десятки наукових центрів при університетах, деякі наукові організації, Biometrics Research Group (Michigan State University, USA) та комерційні фірми Biomerics, Biometricsgroup [3, с. 299]. Так, упродовж довгого часу значного поширення набули автоматизовані дактилоскопічні ідентифікаційні системи (АДІС), що використовуються в кримінальній реєстрації.

Також яскравим прикладом є те, що столичне комунальне підприємство «Інформатика» проводить тестування нового аналітичного модуля відеоспостереження в рамках проекту «Безпечне місто» (Kyiv Smart Safe City) [4]. Унікальний модуль дозволяє шукати злочинців не тільки завдяки спеціалізованим камерам розпізнавання особи. Він фіксує зображення з будь-якої камери, установленої в рамках мережі, й порівнює їх з наявною базою правопорушників. Якщо система виявляє подібність, оператор відразу одержує тривожний сигнал. Завдяки цьому, правоохоронці зможуть швидше відстежувати небезпечних злочинців.

Так, основні напрямки подальшого впровадження біометричних технологій у боротьбі зі злочинністю можна узагальнити наступним чином:

- 1) розширення використання біометричних ідентифікаторів у публічних та комерційних сферах для підвищення безпеки і запобігання несанкціонованому доступу;
- 2) використання біометричних даних для ефективного виявлення та розслідування злочинів, зокрема через великі бази даних та системи відстеження;

3) вдосконалення технологій розпізнавання обличчя, відбитків пальців, голосу та інших фізичних характеристик для підвищення точності ідентифікації;

4) створення механізмів співпраці та обміну біометричною інформацією між країнами для посилення глобальної безпеки та боротьби з міжнародною злочинністю.

На нашу думку, окреслені напрями сприятимуть підвищенню ефективності протидії злочинності на різних рівнях.

Отже, біометричні технології стають важливим інструментом у боротьбі зі злочинністю, забезпечуючи високий рівень ідентифікації та верифікації особистостей. Їх впровадження в правоохоронні органи дозволяє швидше та ефективніше розпізнавати злочинців, виявляти підозрюваних і запобігати злочинам. Однак, важливо балансувати використання цих технологій з необхідністю забезпечення приватності громадян та надійного захисту їхніх особистих даних. Правильне регулювання та створення відповідних правових механізмів є важливим елементом успішного впровадження біометричних технологій в суспільство.

Список використаних джерел

1. Ковальчук С. В., Томчук М. А. Малініч П. П. Роль біометричних технологій в забезпеченні надійної автентифікації. *Збірник наукових праць Вінницького національного технічного університету*. 2024. URL: <http://surl.li/oiojew>.

2. Шепітько В.Ю. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 20: *Криміналістика, судова експертиза, юридична*. Харків: Право, 2018. 952 с.

3. Негребецький В. Біометричні технології в криміналістиці: функції та можливості використання. *Криміналістика*, № 3. 2021. С. 296-299.

4. Комплексна система відеоспостереження у житлових будинках «Безпечне місто». Офіційна сторінка. URL: <https://www.sec.ua/online/#home>.

Бриж Тетяна Аркадіївна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
викладач кафедри криміналістики
навчально-наукового інституту права
та психології Національної академії
внутрішніх справ **Танчик К. А.**

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДНК

З того часу, як зародилась можливість застосування ДНК-аналізу з метою ідентифікації особи, минуло понад 38 років. Ми спостерігаємо, що за цей період розвитку у світовій науці та криміналістичній практиці досягнуто суттєвих результатів в сфері ДНК-аналізу.

Методи дослідження ДНК в криміналістиці займають ключову роль у процесі розслідування кримінальних правопорушень, оскільки дозволяють отримати точні та надійні результати для ідентифікації осіб, встановлення зв'язків між підозрюваними, жертвами та місцем події. Враховуючи високу специфічність і стабільність молекули ДНК, криміналісти використовують різноманітні методи, серед яких вирізняють традиційний та новітній методи.

На сьогоднішній день метод ДНК-аналізу (генотипоскопія) один із найбільш перспективних напрямів розвитку судових експертиз, а його результати є достатньо надійним доказом причетності до злочину конкретної особи. Завдяки своїм унікальним можливостям метод ДНК-аналізу (генотипоскопія) став потужним інструментом у розслідуванні злочинів [2].

Серед традиційних методів вирізняють STR-профілювання, що є основним у криміналістичному ДНК-аналізі, що дозволяє точно ідентифікувати особу за її генетичним профілем та встановлювати біологічну спорідненість. Завдяки створенню національних баз даних ДНК-профілів, цей метод забезпечує можливість пошуку невідомих осіб і співвіднесення їх із залишеними біологічними слідами. Окрім STR-профілювання, важливими допоміжними методами є аналіз Y-хромосоми для визначення біологічної спорідненості за чоловічою лінією та дослідження мтДНК, що дозволяє встановлювати спорідненість за материнською лінією, особливо в умовах часткової деградації ДНК [3].

Новітні методи полягають у використанні інструментів, які винайдено порівняно нещодавно та якими поки послуговуються не так широко, як традиційними: хоча їх поступово впроваджують у криміналістичну практику, проте вони мають чимало обмежень і застережень правового, етичного й методичного характеру [4].

Новітні методи криміналістичного аналізу ДНК є ті, які дозволяють не тільки визначати фенотип особи (включаючи ознаки зовнішності, вік та біогеографічне походження), а й використовувати державні та відкриті бази даних ДНК-профілів для пошуку родичів особи, чий слід або зразок був досліджений.

Методи дослідження ДНК в криміналістиці є ключовими для точного встановлення ідентичності осіб та зав'язків між підозрюваними та жертвами. Традиційні методи, такі як STR-профілювання, аналіз Y-хромосоми та мтДНК, доповнюються новітніми підходами, що дозволяють визначати фенотип особи та використовувати бази даних для пошуку родичів.

В умовах воєнного стану варто набуває широкого розповсюдження використання мобільної ДНК-лабораторії ANDE 6C. Її призначенням є забезпечення швидкої ідентифікації особи людини за ДНК-профілем шляхом автоматичного процесу обробки біологічних зразків. Зазначена технологія націлена, насамперед, на ідентифікацію невпізнаних трупів осіб, які постраждали внаслідок активних бойових дій, катастроф та під час обстрілів шляхом проведення порівняльних біологічних досліджень. Як же відбувається відбирання біологічних зразків? Біологічні зразки буквального епітелію людини та встановлення ДНК-профілю; проведення змивів з різних поверхонь (пластику, паперу) для проведення порівняльного дослідження; відбирання проб з інших зразків (волосся з цибулиною, кісткові останки тощо).

Ефективність апарату ANDE 6C полягає в тому, що швидко виділяє ДНК-профіль і встановлює особу. Якщо в лабораторних умовах зразки ДНК опрацьовують кілька людей упродовж 7 годин, то новий апарат це робить приблизно за 100 хвилин і надає, як правило, стовідсотковий результат. Варто зазначити, що дана лабораторія є мобільною і застосовується не «в стінах кабінетів», що є надзвичайно актуальним в наш час. Ми спостерігаємо справжнє втілення терміну «польова криміналістика». Сучасна техніка допомагає у документуванні воєнних злочинів, у швидкісному режимі проводити дослідження

вилучених біологічних зразків на місці події та ідентифікувати особи загиблих на місцях обстрілів чи масових поховань.

Отже, методи дослідження ДНК у виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень з кожним роком удосконалюються, набирають ширшого застосування і переконливо доводиться багаторічною правоохоронною та експертною практикою.

Список використаних джерел

1. Гусева В. Перспективи впровадження зарубіжного досвіду використання ДНК-обліків у практику України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. Вип. 119 (2). С. 121–131. DOI: <https://doi.org/10.33270/01211192.121>.

2. Кофанов А. В., Ергард Н. М. Судово-експертна характеристика геному людини та його ідентифікаційних ознак. *Наукові праці Національного авіаційного університету*. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2021. Вип. 1 (58). С. 185–193. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.58.15327>.

3. Криміналістика: Криміналістична техніка: навчальний посібник / Р.Л. Степанюк, В.О. Гусева, В.В. Кікінчук та ін. Харківський національний університет внутрішніх справ, 2023. С. 102–441

4. Степанюк, Р. (2021). Криміналістичний ДНК-аналіз: стан і перспективи розвитку в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 3 (25). С. 60–80. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.3.2021.05>.

Васюта Юлія Володимирівна,
ад'юнкт кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД СТВОРЕННЯ СПІЛЬНИХ СЛІДЧИХ ГРУП ДЛЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Одним із пріоритетних напрямів сучасної державної політики у сфері правовідносин є міжнародне співробітництво та обмін досвідом. Актуальним питанням залишається процес створення спільних слідчих груп (далі – ССГ) для розслідування кримінальних правопорушень, що залежить від забезпечення належних правових та організаційно-тактичних умов для ефективної взаємодії правоохоронних органів, уповноважених компетентних органів інших держав та міжнародних організацій

під час боротьби зі злочинністю. Перспективним напрямом для України може стати вивчення окремих положень законодавства та практичних ситуаційних підходів іноземних держав зі встановлення чітких алгоритмів дій та інструкцій щодо окремих заходів з протидії транснаціональній злочинності.

Розглянемо досвід створення спільних слідчих груп на прикладі окремих держав. Так, у Сполучених Штатах Америки (США) сформовано досить ефективну систему правоохоронних органів, зокрема, що здійснюють діяльність, спрямовану на проведення досудових розслідувань. У США функціонує розгалужена система суб'єктів, уповноважених здійснювати досудове розслідування. Насамперед існує дворівнева система правоохоронних органів: федеральні та місцеві органи. Федеральні відомства уповноважені здійснювати розслідування кримінальних правопорушень транснаціонального характеру або тих, що становлять загрозу для національної безпеки США. Місцеві правоохоронні інституції відповідають за розслідування кримінальних правопорушень, що вчинені на території певного штату або округу. Для розслідування особливо складних або резонансних кримінальних правопорушень створюються ССГ, до складу яких входять представники федеральних та місцевих органів. Так, слідчі мають широкий спектр повноважень (наприклад, право на обшук, затримання та допит підозрюваних), а відповідно до Кримінального кодексу США здійснюється досудове розслідування. Цим кодексом встановлено правові засади досудового розслідування, зокрема порядок його проведення, повноваження слідчих та права підозрюваних [1, с. 227].

Слід підкреслити те, що в системі досудового розслідування США важливе місце посідає взаємодія різних органів під час забезпечення ефективності та успішності правосудних процесів. Досудове розслідування може розпочинатися або з ініціативи поліції (у зв'язку з виявленням можливих порушень закону), або федеральних агентств, які надають інформацію про ймовірні кримінальні правопорушення. Органи розслідування активно обмінюються інформацією для формування цілісної «картини» подій. У свою чергу, важливою є координація дій між агентствами, що сприяє впорядкуванню та оптимізації розслідування. Яскравим прикладом взаємодії суб'єктів досудового розслідування є створення у 2023 році ССГ у складі Федерального бюро розслідувань, поліції Нью-Йорка та інших місцевих органів

досудового розслідування для розслідування терористичного акту в Нью-Йорку [1, с. 230].

Також у межах вищевикресленої проблематики слід зазначити, що у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії (Сполучене Королівство) для ефективної взаємодії центральних та місцевих органів існує ряд механізмів.

По-перше, створення ССГ для розслідування особливо складних та резонансних кримінальних правопорушень (у складі представників центральних та місцевих органів). По-друге, створення груп для координації розслідування кримінальних правопорушень транснаціонального характеру (у складі представників центральних та іноземних органів досудового розслідування). По-третє, інформаційне забезпечення та оперативний обмін інформацією між центральними та місцевими органами досудового розслідування. Так, прикладом взаємодії між органами досудового розслідування у Сполученому Королівстві слугує створення ССГ для розслідування терористичного акту, вчиненого в Лондоні у 2017 році. До складу цієї групи увійшли представники поліції Шотландії, поліції Лондона та інших центральних органів досудового розслідування [1, с. 230].

Окрім обміну інформацією та користування спільними базами даних, у європейській практиці широко розповсюджені наступні методи:

- спільні слідчі групи (Данія, Австрія, Люксембург, Нідерланди, Туреччина, Португалія, Словенія, Фінляндія);
- міжвідомчі центри розслідувань (Нідерланди, Фінляндія, Швеція);
- відрядження працівників та спільне розпорядження персоналом (Великобританія, Фінляндія, Франція, Норвегія, Іспанія, Італія, Ірландія) [2].

Іноземний досвід дозволяє констатувати той факт, що взаємодія органів досудового розслідування різних країн має позитивний вплив на ефективність розслідування кримінальних правопорушень.

Як зазначає Хороновський О.І. зарубіжний досвід висвітлює приклади уніфікації баз даних та забезпечення правоохоронних структур доступу до них; контролю за фінансовими операціями; створення спеціальних органів з боротьби з організованою злочинністю та побудови моделей правоохоронної системи; ефективного міжвідомчого та міжнародного співробітництва; горизонтальної інтеграції у

формі ССГ, міжвідомчих центрів розслідувань, відрядження працівників та спільного розпорядження персоналом тощо [3, с. 190]. Також акцентуємо увагу на необхідності використання широкого кола спеціалістів, ретельного аналізу норм чинного законодавства та прогнозування практичної значущості й реалізації інноваційних підходів у правоохоронній системі нашої держави.

У свою чергу, у Французькій Республіці (Франція) створено національний механізм відповідальності за міжнародні злочини, що має особливості розслідування організаційного характеру. Національною антитерористичною прокуратурою сформульовано принципи кримінального переслідування міжнародних злочинів, що охоплюють наступні етапи: 1) детальне та задокументоване встановлення фактів зі збором доказів на місці; 2) дослідження деталей щодо походження дій, які складають ці злочини; 3) притягнення до відповідальності осіб. Паралельні розслідування, розпочаті в інших правових системах з урахуванням територіальної, персональної чи міжнародної юрисдикції, спонукають до тісного міжнародного співробітництва, зокрема під час збирання та збереження доказів таким чином, щоб вони були доступні у будь-якій юрисдикції (наприклад, з жовтня 2022 року Франція бере участь у ССГ з Україною, насамперед надає технічну допомогу [4]). Також, крім «цільових» розслідувань, Франція має досвід й структурних розслідувань – «матричне розслідування» (фр. – «enquête matricielle») – розслідування, які можуть охопити усі події, що відбуваються в певній державі або на окремій території, насамперед завдяки міжнародному співробітництву у формі ССГ [5].

Під час розслідування кримінальних правопорушень у Франції зосереджено увагу на аналітичній діяльності (правовий, геополітичний, кримінальний аналіз), що полягає у встановленні численних контактів з іноземними слідчими чи європейськими агентствами/міжнародними організаціями, неурядовими організаціями та французькими адміністраціями. Нині розслідування, що здійснюються у Франції за фактами вчинення кримінальних правопорушень в Україні (при розслідуванні та переслідуванні міжнародних злочинів, вчинених під час міжнародного збройного конфлікту), координуються ССГ. Обсяг доказової інформації викликає ряд питань у межах забезпечення

належного та оперативного обміну доказами не лише завдяки традиційним формам міжнародної правової допомоги, а й механізму, запропонованого Європейським Союзом, – Базис даних доказів основних міжнародних злочинів (Core International Crimes Evidence Database – CICED) [6, с. 187]. З огляду на практичні аспекти, діяльність ССГ може покращити рівень міжнародного співробітництва у подвійному сенсі: шляхом розширення діапазону розслідування та прискорення отримання результатів; інтерактивно та онлайн.

Окрім вищезазначеного, в лютому 2024 року федеральний міністр внутрішніх справ і спільноти Ненсі Фезер і міністр юстиції та громадської безпеки Бразилії Енріке Рікардо Левандовські підписали декларацію про наміри щодо посилення співпраці поліції для боротьби з організованою злочинністю та торгівлею наркотиками. Ця декларація спрямована на розширення використання ССГ. Також країни домовилися про тісний обмін інформацією щодо методів та підходів організованих злочинних угруповань й погодилися сприяти програмам навчання та підвищення кваліфікації. Інтенсифікація поліцейської співпраці в Бразилії має на меті подолати як торгівлю наркотиками, так і торгівлю зброєю, людьми, відмивання грошей та екологічні злочини [7].

Таким чином, дослідження іноземного досвіду створення ССГ для розслідування кримінальних правопорушень має важливу значущість як в теоретичному контексті, так і практичному застосуванні, насамперед дозволяє виявити недоліки у національній правовій системі та адаптувати позитивний іноземний досвід до умов сьогодення. У провідних державах світу сформувалися різноманітні підходи щодо організації діяльності органів досудового розслідування загалом та забезпечення їх спільної діяльності зокрема. З огляду на правові системи й законодавства іноземних країн, вбачаємо позитивний досвід, а саме: формування нормативно-правового базису відповідно до міжнародних стандартів; створення ССГ для розслідування транснаціональних кримінальних правопорушень; формування умов, за яких різні правоохоронні органи у процесі розслідування кримінальних правопорушень самостійно зможуть об'єднувати свої ресурси; використання єдиної інформаційної системи для обміну інформацією; розробка

ефективної системи розподілу компетенцій між різними суб'єктами взаємодії під час досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Коломієць В.І. Зарубіжний досвід взаємодії між органами досудового розслідування та можливості його використання в Україні. *Вісник Кримінологічної асоціації України* № 28 (1). 2023. С. 226-233. DOI: <https://doi.org/10.32631/vsa.2023.1.20>.

2. Олійник Ю.Я., Серeda Т.М. Європейський досвід запобігання організованої злочинності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук. пр. журн. Міжвід. наук.-досл. центр з пробл. боротьби з організ. злоч.* Київ, 2013. № 1 (29). С. 365-370.

3. Хоронівський О.І. Зарубіжний досвід протидії діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань на шкоду економічним інтересам держави. *Нове українське право*, вип. 2, 2023. С. 185-191. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.2.25>.

4. Lartigue M. Les nouvelles armes de l'Europe de la justice face à la guerre en Ukraine - Pénal | *Dalloz Actualité*. Édition du 3 avril 2023. URL: <https://www.dalloz-actualite.fr/flash/nouvelles-armes-de-l-europe-de-justice-face-guerre-en-ukraine>.

5. Alonso P. Nous avons montré que la justice universelle était digne et concrète (entretien avec la procureure Aurélia Devos). *Monde*. 2020. 4 August. P. 6. URL: [DevosJusticeUniverselleLibe4aout2020.pdf](https://www.monde.fr/story/devos-justice-universelle-4-aout-2020).

6. Пашковський М.І. Особливості розслідування міжнародних злочинів у Франції: досвід для України. *Development trends and improvement of old methods: the 13th International scientific and practical conference (December 12-15, 2023)*. Warsaw, Poland. International Science Group. 2023. 449 p. С. 185-189. DOI: 10.46299/ISG.2023.2.13.

7. Germany and Brazil arrange joint investigation teams to fight organised crime. 26 February 2024. *Federal Ministry of the Interior and Community*. URL: https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/pressemitteilungen/EN/2024/02/02_brasilien-suedamerika.html.

Водяник Яна Віталіївна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту № 1 Національної академії
внутрішніх справ;
Мельник Оксана Вікторівна,
доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

УПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ «БАРНАХУС» В УКРАЇНІ: ЦІННІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану проблема захисту дітей, які постраждали, або стали свідками насильства є актуальною як ніколи. Під час військового протистояння постають питання щодо захисту прав дітей не лише від зовнішніх посягань, а й від кримінальних правопорушень, що вчиняються злочинцями в самій державі. Так звана «внутрішня злочинність» має всі перспективи росту у зв'язку з тим, що основні зусилля правоохоронних органів поцілені на загальнодержавну боротьбу із воєнними злочинами.

За даними Офісу Президента, кожна з 7,5 млн українських дітей, навіть якщо не має тілесних ушкоджень, стикається з порушеннями своїх прав [1]. У цьому аспекті найменшим, що зашкоджує додатково стану дитини, є щоденне звучання сирен повітряної тривоги, що негативно впливає на їх психологічне сприйняття, викликає тривожність та занепокоєння. Водночас трапляються випадки, коли діти потрапляють під обстріли та отримують не тільки психологічну, а й фізичну травму або стають свідками протиправних дій. Разом з тим, в Україні виросла злочинність не лише щодо дітей, а й за їх участю.

У випадку, коли дитина потерпіла від насильства, працівники соціальних служб, медичних закладів, правоохоронних органів та суд повинні сприяти дотриманню її найкращих інтересів. Однак, досить часто, внаслідок некоректної комунікації та взаємодії правоохоронних органів між собою дитина вимушено проходить через одні й ті ж процесуальні дії неодноразово, що призводить до її повторного травмування. До прикладу, у випадку проведення повторного допиту дитина отримує шкідливий вплив, а це, в свою чергу, сприяє неефективності проведення допиту та досудового розслідування в цілому.

Україна відшукує дієві механізми захисту прав дітей, для їх забезпечення було впроваджено модель «Барнахус», діяльність якої регулюється відповідним наказом Міністра України, Офіса Генерального прокурора, МВС України, Мінсоцполітики України, МОЗ України від 29.07.2024 № 1151/42496 «Про затвердження Порядку реалізації пілотного проекту щодо запровадження центрів захисту дитини (за моделлю Барнахус)».

Барнахус (від *barna hús* – у перекладі з ісландської мови «будинок для дітей») – це місце, де багатопрофільна міжвідомча команда (мається на увазі різні спеціалісти з різних установ), до якої входять представники правоохоронних органів, кримінального судочинства, служб захисту дітей, а також медичні працівники і працівники сфери захисту психічного здоров'я, співпрацює, щоб забезпечити дітям, які постраждали або стали свідками насильства – скоординований ефективний захист [2, с. 108].

Основним її завданням є здійснення кримінального провадження відповідно до потреб дітей, у дружньому середовищі, яке знижуватиме рівень занепокоєння, запобігатиме психологічній травматизації та сприятиме реалізації завдань кримінального провадження; – надання таким дітям комплексної соціальної, психологічної, правової, медичної допомоги [3].

До прикладу, у рамках пілотного проекту, діти до 18 років, які є потерпілими чи свідками в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством доправляються до Центру, де їх зустрічає фахівець із соціальної роботи. Він надає дитині або її законному представнику інформацію про права та можливості їх реалізації, а також про основний зміст процесуальних дій, які планується провести за участю дитини.

Надалі психолог Центру здійснює оцінювання психологічного стану дитини та складає звіт щодо можливості проведення з дитиною відповідних процесуальних дій. У разі необхідності допиту дитини у Центрі він проводиться відповідно до вимог КПК України за участі психолога як посередника. Сформульовані слідчим запитання передаються психологу через навушник, або у перервах, або запитання надсилається на планшет психолога. Психолог в свою чергу ставить запитання дитині в зрозумілій їй формі з урахуванням вікових та інших особливостей такої дитини, а також обставин правопорушення. При цьому участь у допиті інших учасників слідчої дії не є очевидною для дитини. Переважно даний допит проводять один раз, і тільки у виключних випадках його можуть провести

повторно із залученням до участі того самого психолога. Під час повторного допиту дитини забороняється ставити питання, які були з'ясовані первинно [4, с. 67].

Не зважаючи на військові дії, пілотний проєкт «Барнахус» поступово впроваджується в містах України та вже доводить свою дієвість. Лише впродовж двох років активного впровадження моделі «Барнахус» в країні більше 300 дітей було доправлено до Центрів з метою проведення слідчих та процесуальних дій, а також надання фахової психологічної допомоги, з них 80 % – це діти, які потерпіли від злочинів, 20 % – діти, які стали свідками [5].

Проте під час впровадження проєкту «Барнахус» на території України виникає низка проблем. Вало́ва їх частина пов'язана з розташуванням центрів, їх віддаленість від населених пунктів, оскільки вони поки що функціонують в великих містах. Реальною проблемою є реалізація проєкту на деокупованій території, або неподалік зони проведення бойових дій, де щоденно фіксуються діти, які постраждали або стали свідками насильства.

На нашу думку, окремо вимагає уваги моральна сторона визначення обставин, що підлягають доказуванню щодо потерпілих дітей, про що свідчать праці вчених. Так, Мельник О. та Семотюк С. зазначають, що «жодного слова про особу потерпілого в КПК не сказано. А, між іншим, цілком даремно. Предмет доказування повинен бути розширений. Наразі, встановлення обставин, що могли свідчити про зміну поведінки, наявність дорослого «безпечного» друга, віктимної поведінки, впливу насильства, встановлення причин та умов скоєння протиправної поведінки щодо дитини можуть створити базу для превенції подібних правопорушень, а не лише допомогти справедливому розслідуванню та подальшому винесенню рішення судом по даному конкретному факту» [6, с. 888].

Дана робота є вступною до з'ясування сутності проблем захисту прав дітей в Україні та поцілена на визначення дієвих механізмів їх захисту особливо в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Герасимчук Дар'я. Спеціальна доповідь про стан захисту прав дітей під час зустрічі Ради Безпеки ООН. URL: <https://www.president.gov.ua/news/darya-gerasimchuk-na-specialnij-zustrichi-radi-bezpeki-onn-r-82553>:

2. Пилипишина Ірина. Впровадження та використання моделі «Барнахус» в Україні. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики в умовах воєнної*

агресії: збірник матеріалів міжнародної науково–практичної конференції (м. Кропивницький, 7 жовт. 2022 р.). С. 10-112.

3. Про затвердження Порядку реалізації пілотного проекту щодо запровадження центрів захисту дитини (за моделлю Барнахус). Наказ Мін'юста України, Офіса Генерального прокурора, МВС України, Мінсоцполітики України, МОЗ України від 29.07.2024 №1151/42496 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1151-24#Text>.

4. Модель «Барнахус»: Загальна характеристика і впровадження в Україні. Збірка матеріалів із впровадження моделі «Барнахус» в Україні. Довідкове видання. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/21316/file/BARNAHUS_web_2.pdf4.

5. Банчук Олександр. Підвищуючи досконалість: об'єднання заради ефективного захисту дітей за моделлю «Барнахус». URL: https://www.facebook.com/story.php/?story_fbid=742594448050731&id=100069005476439&_rdr.

6. Семотюк С.Д., Мельник О.В. До питання визначення моральних засад предмету доказування у кримінальних провадженнях за участю неповнолітніх потерпілих. *Наукові перспективи*. 2024. № 3 (45). С. 887-897.

Войцеховська Дар'я Миколаївна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту № 1 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник
завідувач кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ
Антощук А. О.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вторгнення Російської Федерації на територію України стали ключовими чинниками, які прямо чи опосередковано впливають на всі процеси та відносини як на території нашої держави, так і за її межами. Зокрема, вчинення воєнних злочинів, їх розкриття та боротьба з їх наслідками вимагають інноваційних підходів і адаптації до сьогоднішніх реалій. Криміналістика охоплює систему багатогранних знань, які використовуються у

різних сферах суспільного життя. Криміналістика встановлює причину і наслідок, визначає механізм і результат.

Станом на сьогодні завдання інтеграції криміналістики є актуальним у світовий простір, зокрема, набуття кращого світового та взяття європейського досвіду. Слід запозичувати та використовувати новітні методи та практики проведення розслідувань у інших країнах світу. У липні та жовтні 2023 р. Уряд Японії приймав криміналістичні підрозділи Національної поліції України (далі – НПУ) в межах навчальних візитів, під час яких вони ділилися передовими методами та практиками проведення розслідувань, обмінюючись досвідом та навичками роботи [1]. Японія є високорозвинутою країною, яка може удосконалити вже набуті знання наших фахівців, робота яких поєднує в собі як інноваційні, так і традиційні методи. Однак, поки ми використовуємо магнітні аплікатори, в Японії вже досягли значних успіхів у застосуванні сканерів.

Крім цього, в умовах сьогодення через значну кількість постраждалих та загиблих внаслідок війни, судово-медична експертиза стає одним з ключових інструментів для фіксації злочинів. Судово-медична експертиза охоплює такі види як: судово-медична експертиза живих осіб для визначення характеру і тяжкості тілесних ушкоджень, здоров'я, віку, статевих станів та ін.; судово-медична експертиза трупа для встановлення причин та обставин смерті; судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження. Також, підкріплюючи інформацію, у 2023 році фахівці відділу криміналістичного забезпечення Головного управління НПУ в Житомирській області отримали портативну ДНК-лабораторію. Вартість обладнання – 330 тисяч доларів США. Комплекс, який має можливість оптимізувати криміналістичні дослідження та зробити їх більш точними, зокрема, потужність пристрою дає змогу проводити ДНК-дослідження, висновок який буде готовий за 90 хвилин, максимум за дві години. Такі ж ДНК-лабораторії отримали криміналісти і з інших областей України. З 26 листопада по 2 грудня у Києві вони пройшли спеціальний навчальний курс із встановлення ДНК-ідентифікації з використанням обладнання «ENDI 6C» [2].

Застосування інноваційних технологій стало невід'ємною частиною роботи правоохоронців, особливо в контексті розслідування міжнародних злочинів. У 2024 році регіональне представництво Консультативної місії Європейського Союзу (КМЕС) у Львові у співпраці з Львівським державним

університетом внутрішніх справ провели тренінг із здійснення огляду місця злочину. Він був розроблений з метою опанування технології 3D-сканування для підвищення кваліфікації інспекторів-криміналістів НПУ у Львівській області, а також викладачів ЛьвДУВС, які навчають як майбутніх, так і нинішніх поліцейських [3]. Програма була спрямована на практичне освоєння учасниками навичок роботи з 3D-сканером для детального документування місць злочинів та подальшого ефективного аналізу отриманих даних. Інтеграція в міжнародний правоохоронний простір дає змогу набути нові знання завдяки сучасним міжнародним стандартам та кращих практик, які дозволять українським поліцейським більш ефективно співпрацювати з колегами з інших країн.

У 2024 році у місці Кропивницькому для майбутніх та діючих українських поліцейських експерти Консультативної місії Європейського Союзу (КМЕС) в Україні провели інтенсивний триденний тренінг. Понад 730 учасників, серед яких були курсанти, викладачі та поліцейські Кіровоградської області, взяли участь у сесіях, що охоплювали широкий спектр тем – від особливостей розслідування міжнародних злочинів до практичних тренінгів з базових поліцейських навичок, таких як безпечне поводження зі зброєю та методика зачистки приміщень. Кожен блок був сформований з урахуванням конкретних потреб українських правоохоронців. На сесіях, присвячених методам розслідування, зокрема, розвідці з відкритих джерел (OSINT), курсанти ознайомилися з основними навичками збору та аналізу цифрової інформації, що є важливою складовою сучасних розслідувань. Використовуючи реальні сценарії, тренери проілюстрували, як методи OSINT застосовуються у складних або конфліктних справах, тим самим усуваючи прогалину між теорією та практичним застосуванням [4]. Проведений тренінг є важливим кроком у напрямку реформування української поліції та її наближення до європейських стандартів. Він демонструє прагнення держави інвестувати в розвиток правоохоронних органів та забезпечити громадянам більш високий рівень безпеки.

В умовах сьогодення відіграє ключову роль військова експертиза, завданнями якої є встановлення обставин застосування та дій військових формувань, а також обставин, що призвели до настання тяжких наслідків, загибелі людей (військовослужбовців, працівників Служби безпеки України, Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України,

Національної гвардії України та інших представників міністерств і відомств, цивільного населення), втрати озброєння, військової техніки, об'єктів державної влади та інфраструктури, особистого майна громадян під час застосування військових формувань, встановлення відповідності дій або бездіяльності посадових осіб вимогам керівних документів та покладених обов'язків [5]. Експертиза зброї та слідів і обставин її використання є родом криміналістичної експертизи, предметом якої є встановлення фактів, пов'язаних із застосуванням зброї:

1. ототожнення зброї по слідах на вистріляних снарядах (кулях) і стріляних гільзах;

2. визначення джерела походження набоїв і компонентів їх спорядження;

3. обставин пострілу (місця, відстані, давності);

4. стану зброї, боєприпасів і властивостей їх дії, що проводяться особами (експертами), які володіють спеціальними знаннями у галузі експертизи зброї, з метою встановлення фактичних даних, які мають значення для справи [6].

Звернувши увагу на особливості призначення експертизи зброї та слідів і обставин її використання, зокрема, під час розслідування кримінальних проваджень про злочини, пов'язані із застосуванням зброї, часто виникає потреба у здійсненні судово-балістичної експертизи. Якщо на тілі потерпілого чи на трупі виявлені сліди, що свідчать про застосування зброї, призначається комплексна експертиза (судово-медична експертиза та експертиза зброї). Під час експертизи зброї встановлюють:

- вид, зразок або модель зброї за стріляними кулями, гільзами, слідами пострілу;

- конкретний екземпляр зброї за стріляними кулями та гільзами;

- справність і придатність до стрільби зброї та боєприпасів;

- однорідність патронів, куль, гільз, шроту, картечі;

- обставини, пов'язані із застосуванням зброї (рикошет кулі; відповідність калібрів зброї і патронів, використаних для стрільби; кількість зроблених пострілів; місцезнаходження особи, яка стріляла; напрям і дистанцію пострілу; взаєморозташування перешкоди і зброї в момент пострілу) [6].

Аналіз вищевикладеного матеріалу дозволяє зробити висновок про незамінну роль військової та судово-балістичної експертиз у сучасних реаліях. Визначені види експертиз забезпечують об'єктивне дослідження подій, пов'язаних із застосуванням

зброї. Завдяки комплексному аналізу слідів, зброї та боєприпасів експерти можуть встановити точні обставини події, ідентифікувати учасників та відповідальних осіб.

Таким чином, на основі зазначеного, можна зробити висновок, що органи НПУ активно адаптуються до нових умов, розробляючи та впроваджуючи нові методики та технології для проведення криміналістичних досліджень. Залучення міжнародної допомоги та обмін досвідом з іноземними колегами сприяє підвищенню ефективності роботи поліцейських в умовах сьогодення.

Список використаних джерел

1. United Nations Development Programme (UNDP). «Криміналістика під час війни: провідна роль українських жінок в розслідуванні місць злочинів». 2023. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/stories/kryminalistyka-pid-chas-viyny-providna-rol-ukrayinskykh-zhinok-v-rozsliduvanni-mists-zlochyviv>

2. Суспільне Житомир. «Фахівці відділу криміналістичного забезпечення Головного управління Нацполіції в Житомирській області отримали портативну ДНК-лабораторію. Вартість обладнання – 330 тисяч доларів США». 2023. URL: <https://suspilne.media/zhytomyr/632494-pristrij-za-330-tisac-dolariv-zitomirski-kriminalisti-otrimali-mobilnu-dnk-laboratoriu/>

3. European Union Euam Ukraine (EUAM). «Передові технології в дії: тренінг для криміналістів Львова». 2024. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/advanced-technology-in-action-training-for-lviv-forensic-experts/>

4. European Union Euam Ukraine (EUAM). «Нове покоління правоохоронців підвищує кваліфікацію на тренінгу КМЕС». 2024. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/mission-s-training-sharpens-expertise-of-a-new-generation-of-law-enforcers/>

5. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#top>.

6. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. «Експертиза зброї та слідів і обставин її використання». URL: <https://kndise.gov.ua/ekspertyza-zbroyi/#%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C>

%D0%BD%D1%96 %D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F

Вознюк Софія Русланівна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту економічної безпеки та митної
справи Державного податкового
університету
Науковий керівник
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального
судочинства та аналітичної діяльності
Державного податкового університету
Амеліна А. С.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У КРИМІНАЛІСТИЦІ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ

Штучний інтелект (далі – ШІ) стрімко проникає у всі сфери нашого життя. Криміналістика не стала винятком. Використання ШІ в розслідуванні злочинів відкриває нові можливості, але в той же час створює ряд етичних та технічних проблем.

Перевагою ШІ є можливість швидко обробляти великі об'єми інформації та аналізувати їх, знаходячи закономірності та зв'язки. ШІ здатен розпізнавати голоси, образи та обличчя. На основі наявної інформації він здатен прогнозувати певні події, в тому числі вчинення кримінальних правопорушень.

Очевидним є те, що переваги та можливості ШІ можуть значно вдосконалити роботу правоохоронних органів, саме тому використання штучного інтелекту у їх роботі, зокрема у напрямі протидії злочинності, є затребуваним та актуальним.

Експертна група Європейської комісії пропонує таке визначення штучного інтелекту: «штучний інтелект – це системи, розроблені людьми, які, отримавши комплексну мету, діють у фізичному чи цифровому світі, сприймаючи навколишнє середовище, інтерпретуючи зібрані структуровані або неструктуровані дані, на основі знань, отриманих з цих даних, приймають найкращі рішення (відповідно до попередньо визначених параметрів) для досягнення заданої мети» [1].

Баранов же визначає штучний інтелект як «інтелект, що має штучне походження та імітує (моделює) певну сукупність

когнітивних функцій еквівалентних відповідним когнітивним функціям людини» [2, с. 45].

Наразі ІІІ застосовується в різних напрямках криміналістики. Зокрема в аналізі місця злочину. Наприклад, в Університеті Леону в Іспанії науковці навчили нейронну мережу виявляти докази, залишені на місці злочину. Крім того, нейромережа була навчена аналізу конкретних фотографій та доказів і пошуку неочевидних деталей в них [3].

Ще одним напрямком застосування ІІІ в криміналістиці є ідентифікація злочинців. Статистика стверджує, що близько 70 % поліцейських відділків світу мають доступ до інструментів розпізнавання обличчя [4].

Правоохоронці досить давно стали використовувати програмні комплекси, які дозволяють розпізнавати обличчя, порівнюючи із системами відеоспостереження та інформацією яка вже є у базі. Прикладом є інструменти відеоаналітики (Video content analysis) – технології, що використовують методи комп'ютерного зору для отримання даних із зображень відеокамер в режимі реального часу або з архівних записів [5].

У деяких країнах, наприклад, доступна технологія ANPR (Automatic Number Plate Recognition – «Автоматична система розпізнавання номерів»), яка зчитує номери автомобілів, зіставляючи їх з тими, що є в базі даних [6].

Крім цього, ІІІ застосовується в роботі з базами даних, в пошуковій кримінальних патернів, прогнозуванні та попередженні кримінальних правопорушень.

ІІІ може проаналізувати величезні обсяги даних у соціальних мережах для ідентифікації підозрюваних, встановлення мотиву злочину тощо.

Вище було згадано, що штучний інтелект вміє розпізнавати обличчя, проте його можливості виходять далеко за межі цього, оскільки ІІІ може зіставляти відбитки пальців, аналізувати ходу та інші біометричні дані людини.

Проте використання ІІІ пов'язане і з певними ризиками. Алгоритми машинного навчання навчаються на наборах даних, які можуть містити певні упередження або стереотипи.

Яскравим прикладом, є не так давно розроблений метод ДНК-фенотипування, який дозволяє спрогнозувати зовнішній вигляд злочинця або жертви за допомогою ІІІ на основі біоматеріалу людини. Проте результати можуть бути досить загальними і призвести до дискримінації окремих груп меншин [7].

Ян Лутнер стверджує, що використання штучного інтелекту в правоохоронній діяльності може потягнути за собою хибні арешти, адже інколи технологія розпізнавання облич буває упередженою і не завжди спрацьовує так як треба. Він зазначає, що великою проблемою є відсутність прозорості використання ШІ та відсутність чіткого законодавчого регулювання його використання [8].

Це може тягнути за собою порушення конфіденційності та використання інформації зовсім «не для тих цілей».

Отже, використання ШІ в криміналістиці має як переваги, так і недоліки. З одного боку, він відкриває нові можливості для боротьби зі злочинністю, з іншого – змушує задуматись про етичність та доцільність його використання. Тільки зважений та відповідальний підхід до впровадження штучного інтелекту дозволить нам реалізувати його потенціал, мінімізуючи ризики.

Список використаних джерел

1. European Commission. 2018. A definition of Artificial Intelligence: main capabilities and scientific disciplines. Report High-Level Expert Group on Artificial Intelligence

2. Баранов О. А. Визначення терміну «штучний інтелект». Інформація і право, 2023, 1 (44). С. 32-49.

3. Sertis. AI for the Modern and Accurate Criminal Investigation. Sertis Website. URL: <https://www.sertiscorp.com/post/ai-for-the-modern-and-accurate-criminal-investigation>.

4. 54+ Facial Recognition Statistics, Facts, and Trends [2023]. Passport Photo Online. URL: <https://passport-photo.online/blog/facial-recognition-statistics/#gref>.

5. Робот-поліцейський: як штучний інтелект допомагає розслідувати злочини. АРГУМЕНТ. URL: <https://argumentua.com/novini/robot-pol-tseiskii-yak-shtuchnii-ntelekt-dopomaga-rozsl-duvati-zlochini>.

6. Automatic Number Plate Recognition (ANPR). POLICE.UK. URL: <https://www.police.uk/advice/advice-and-information/rs/road-safety/automatic-number-plate-recognition-anpr/>

7. Козар Ю. Судово-медичне фенотипування ДНК для ідентифікації злочинців. *Клінічна та експериментальна патологія*. 2024. Т.23, №2 (88). С. 100-108

8. Lunter J. Can criminal investigations rely on AI? | Biometric Update. Biometric Update | Biometrics News, Companies and Explainers. URL: <https://www.biometricupdate.com/202311/can-criminal-investigations-rely-on-ai>.

Гриценко Володимир Володимирович,
аспірант Національного наукового
центру «Інститут судових експертиз
імені Заслуженого професора
М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції
України

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В РОЗРОБЛЕННІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ

Розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо розслідування кримінальних правопорушень слід обов'язково здійснювати на підставі одночасного врахування теоретичних положень, досягнень практики і загальноприйнятих у правозастосуванні принципів провадження досудового розслідування. Таким чином обов'язковим є дотримання синергетичного підходу, адже як слушно вказують у науковій літературі, за відсутності його системного використання можливе настання хаосу у системі кримінального процесу [1, с. 212].

Нашу увагу привертає проблематика досудового розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя, у тому числі такий її змістовний компонент, як використання спеціальних знань. Вважаємо, що актуальність наукового розроблення цього вчення передусім зумовлена необхідністю забезпечення ефективного розслідування фактів посягань на законну діяльність органів правосуддя, котра в умовах воєнного стану і так не позбавлена низки складнощів правового й організаційного характеру. Подальші наукові розвідки у межах проблематики наукового забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, мають стати синтезом попередніх досягнень наук кримінально-правового циклу та запитів правозастосовної практики. Тому задля з'ясування сучасних тенденцій у розробленні наукового забезпечення досліджуваної нами проблематики, передусім вважаємо за потрібне узагальнити той науковий доробок, що сформований ученими наразі.

Представниками науки кримінальне право на монографічному рівні розроблено засади кримінально-правової охорони правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта [2], питання притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них [3],

досліджено кримінально-правову характеристику злочинів проти правосуддя, пов'язаних із порушенням права особи на захист [4], ґрунтовний підхід застосовано до наукового розроблення теоретико-методологічних засад формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя [5], а також проведено порівняльно-правове дослідження проблематики кримінально-правової охорони правосуддя в Азербайджанській Республіці та Україні [6], досліджено питання кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти правосуддя [7] тощо.

Також авторами проведено порівняльні дослідження у контексті проблематики кримінальної відповідальності за втручання у діяльність судових органів за законодавством України та Республіки Польща (Р. В. Кархут, 2018), досліджено окремі аспекти кримінально-правової охорони життя та здоров'я представників органів правосуддя (В. В. Кудрявцев, 2006), розроблено питання кримінально-правового забезпечення охорони порядку виконання судових рішень в Україні (О. Р. Романишин, 2018). Увага приділяється також питанням кримінально-правового захисту осіб, які сприяють здійсненню правосуддя (Н. В. Вербицька, 2016; А. О. Мороз, 2018 та ін.).

Криміналісти, на нашу думку, не можуть похвалитися такою кількістю монографічних праць, присвячених питанням криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя. Передусім слід зауважити, що Розділ XVIII Особливої частини КК України охоплює аж 34 статті, а складів кримінальних правопорушень ще більше, тому що деякі статті охоплюють по два і більше склади злочинів і кримінальних проступків. Беззаперечно в окремих наукових доробках розкрито і питання криміналістичної класифікації злочинів проти правосуддя [8], і виявлення злочинів проти правосуддя [9] і інші питання. Щодо монографічних напрацювань, то в цьому контексті вирізняються наукові доробки Д.Ю. Четвертака, Я. С. Олійника, В. Ф. Влада, К. А. Романаускас, Д. Д. Русанівської та ін.

Д. Ю. Четвертак розробив основи методики розслідування приховування злочинів. На підставі аналізу проблематики використання спеціальних знань у контексті досліджуваних злочинів, автор удосконалив класифікацію спеціальних знань на процесуальні та непроцесуальні [10]. Так, методику розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи розробив Я. С. Олійник (2021). У частині

використання спеціальних знань під час розслідування злочину досліджуваного ним виду, автор наголосив на можливості застосовування будь-яких спеціальних знань, однак водночас автором охарактеризовано можливості таких судових експертиз: 1) судово-медичної (живої особи, захисника чи представника особи, щодо якого здійснювалось фізичне насильство); 2) портретної; 3) фоноскопичної; 4) судово-психологічної експертизи [11].

В. Ф. Влад звернувся до розробки методики розслідування втечі з місць позбавлення волі. Він зауважив, що під час використання спеціальних знань у межах досліджуваних злочинів апробованим є використання можливостей експертних установ, знань і досвіду спеціалістів, застосування новітніх інформаційних систем перехоплення зв'язку та пошуку інформації, використання систем аудіо та відеозаписів, застосування дронів, безпілотних літальних апаратів (БПЛА), фотографування певних ділянок земної поверхні (квадратів) із супутників, вилучення географічних координат з різних джерел: мобільних пристроїв та їх карт пам'яті, а також хмарних сервісів тощо [12].

Д. Д. Русанівська розробила криміналістичні положення і практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи. Авторкою, зокрема, доведено, що особливе місце в розслідуванні цих кримінальних проступків належить криміналістичним експертизам: почеркознавчій; технічній експертизі документів; фототехнічній; експертизі матеріалів і засобів відео- та звукозапису; комп'ютерно-технічній експертизі (встановлення слідів кримінального проступку або іншої значущої для кримінального процесу інформації) [13].

К. А. Романаускас дійшла висновку, що під час розслідування надання неправдивих показань свідком і потерпілим типовим є призначення судово-почеркознавчої експертизи, судово-психіатричної експертизи, судово-психологічної експертизи, зокрема, і з застосуванням поліграфу, судово-телекомунікаційної експертизи, рідше – технічної експертизи документу [14].

Отже, відповідно до проведеного нами узагальнення наукового доробку з проблематики криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя, лише окремі кримінальні правопорушення стали предметом наукового дослідження. Наразі відсутні систематизовані науково обґрунтовані рекомендації щодо

розслідування завідомо незаконного затримання, приводу, домашнього арешту, тримання під вартою, притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності, нерозроблена методика розслідування примушування до надання показань, порушення права на захист, втручання в діяльність судових органів, незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя, відсутні систематизовані напрацювання щодо розслідування погрози або насильства, а також посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного, умисного знищення або пошкодження їх майна та багато інших. Тим паче, відсутні систематизовані напрацювання з проблематики використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя. Аналіз матеріалів судової практики засвідчує, що органи досудового розслідування недостатньо використовують у практичній діяльності можливості і експертних досліджень, і перспективи взаємодії з обізнаними особами в статусі спеціаліста, і тим паче нехтують можливостями непроцесуальних форм використання спеціальних знань, з огляду на це, можемо констатувати, що ці питання мають стати предметом подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Циганюк Ю. В. Синергетика системи кримінального процесу. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2021. № 3. С. 212-215. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.03.39>.
2. Дідик С. Є. Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2009. 18 с.
3. Алексеева Н. Ю. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2017. 22 с.
4. Карпова Н. Ю. Злочини проти правосуддя, які пов'язані з обмеженням права особи на захист: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 22 с.
5. Шепітько М. В. Теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08, 12.00.09. Харків, 2018. 42 с.
6. Ахмедов В. А. Кримінально-правова охорона правосуддя в Азербайджанській Республіці та Україні: теоретико-

порівняльне дослідження: монографія. Одеса : Фенікс, 2019. 426 с.

7. Палюх Л. М. Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення проти правосуддя: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2021. 42 с.

8. Книженко С. О. Криміналістична класифікація злочинів проти правосуддя. *Право і безпека*. 2013. № 1 (48). С. 113-118.

9. Волинець В. В. Організаційно-правові аспекти виявлення злочинів проти правосуддя. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 1. С. 170-178.

10. Четвертак Д. Ю. Методика розслідування приховування злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2016. 22 с.

11. Олійник Я. С. Методика розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Львів, 2021. 239 с.

12. Влад В. Ф. Методика розслідування втечі з місця позбавлення волі: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Ірпінь, 2022. 296 с.

13. Русанівська Д. Д. Розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Київ, 2023. 260 с.

14. Романаускас К. А. Основи методики розслідування надання завідомо неправдивих показань свідком і потерпілим: монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. О. Гусевої. Харків : Факт, 2024. 203 с.

Гудз Василь Михайлович,
аспірант кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ПІД ЧАС ДОКАЗУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою часто потребує призначення судових експертиз з метою отримання висновків експерта. Необхідність отримання доказів саме таким шляхом обумовлено потребою використання спеціальних знань, якими не володіє слідчий, прокурор та суд, та без яких не буде забезпечено завдання кримінального провадження в частині повного досудового розслідування та судового розгляду. З іншого боку, судові експертизи у доказуванні таких кримінальних правопорушень сприяють дотриманню прав та свобод людини. Вказане є особливо актуальним, адже механізм захисту законних прав та свобод людини є досить складним і динамічним, він постійно модернізується, але залишається ще далеким від досконалості [1, с. 172].

Експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права [2].

Питання, які можуть ставитись перед експертом, можуть бути найрізноманітнішими. Хоча із доказуванням прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою пов'язані певні види судових експертиз, що призначаються найчастіше. Це пов'язано із специфікою доказування багатьох видів кримінальних правопорушень, визначених Кримінальним кодексом України.

Варто зазначити, що Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженою Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, обширно висвітлено багато особливостей проведення експертиз – завдання відповідного дослідження,

об'єкт, орієнтовний перелік питань експерту, необхідні до надання матеріали тощо.

До затребуваних експертних досліджень при доказуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою відносяться криміналістичні: лінгвістична експертиза мовлення, портретна експертиза, експертиза відео-, звукозапису, почеркознавча експертиза, технічна експертиза документів.

Криміналістична лінгвістична експертиза мовлення, а саме її вид – семантико-текстуальна експертиза усного мовлення – направлена на встановлення змісту понять, лексичного значення слів або словосполучень, тобто вирішення питань мовленнєвого характеру. Експерт серед іншого відповідає на питання про наявність чи відсутність висловлювань, які містять пропозицію, обіцянку або надання, прийняття, спонукання до надання будь-якої вигоди. Як правило, при розслідуванні даного виду кримінального правопорушення, завдання експертизи чітко описують орієнтовні питання, наведені у вищезазначеній Інструкції – «Які значення мають слова, словосполучення, фрази, зафіксовані в тексті або повідомленні, промові, що підлягають дослідженню?»; «Чи міститься в тексті, повідомленні, промові висловлювання, виражені у формі пропозиції, обіцянки, прийняття або спонукання до надання будь-якої вигоди?» [3].

Криміналістична портретна експертиза. Основним завданням є ідентифікація особи за відеозаписом. Іншими словами, у ході проведення негласної слідчої (розшукової) дії, що зафіксована на відео, певні особи в певний період часу спілкувались та/або здійснювали певні дії. У цьому випадку виникає необхідність підтвердити або спростувати, що на відеозаписі та наданих порівняльних зразках присутня одна і та ж особа.

Криміналістична експертиза відео-, звукозапису призначається з метою встановлення наявності/відсутності ознак монтажу відповідних аудіо-, відеофайлів, для з'ясування приналежності голосів особи, дізнатися про участь чи не участь у розмові та діях. Для успішного проведення дослідження експерту необхідно надати відповідні матеріали. До них відносяться: оригінальний носій, на якому містяться матеріали негласної слідчої (розшукової) дії; пристрій, що використовувався для запису та додаткове обладнання; протокол, складений за результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії; зразки для порівняльного дослідження та вихідні дані. Вказане

експертне дослідження часто призначається під час судового розгляду з ініціативи сторони захисту.

Криміналістична почеркознавча експертиза може призначатись у випадках вживання службовою особою заходів конспірації при отриманні неправомірної вигоди. Зокрема надання розписки нібито про повернення раніше наданої позики. Також таке дослідження може мати місце при написанні службовою особою суми неправомірної вигоди, або способу її надання на аркуші паперу. Завданням експерта у такому випадку є встановлення або спростування факту написання тексту певною особою.

Криміналістична технічна експертиза документів призначається із метою підтвердження справжності банкнот відповідних країн, що введені в обіг уповноваженими емітентами. Дослідження має значення для підтвердження факту одержання службовою особою неправомірної вигоди, яка має певну цінність та виражається у грошових коштах. Це у подальшому впливає на кваліфікацію дій особи та визначення ступеня її залученості до протиправної поведінки.

В минулому слідчі, що здійснювали документування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою часто призначали експертизу слідів рук (дактилоскопічну експертизу). Нині такий вид експертного дослідження практикується рідко. Частково через заміну іншими слідчими діями, які дозволяють визначити переміщення неправомірної вигоди. До них відносять ідентифікацію та вручення предмету неправомірної вигоди перед контролем за вчиненням злочину, обшук, огляд місця події. Частково через маскування протиправної діяльності фігурантами злочину (вказівки щодо залишення коштів у певному місці без надання їх безпосередньо в руки, надсилання предмету неправомірної вигоди банківським переказом або на електронний криптовалютний гаманець тощо). Водночас сучасний розвиток цифрових технологій дає можливість отримати органу досудового розслідування якісну відеофіксацію протиправних дій особи.

Підсумовуючи варто зазначити, що роль судових експертиз у доказуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою важко переоцінити. Часто відповіді на поставлені перед експертом питання відіграють ключову роль у визнанні судом винуватості чи не винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення, визначенні кваліфікації дій особи або обрання того чи іншого

виду покарання. Це завжди сприяє виконанню завдань кримінального провадження, становленню прав та основоположний свобод людини а також утвердження справедливості та правопорядку.

Список використаних джерел

1. Полянський, А. О., Гаспарян, С. Г., Андренко, С. О., Шевцова, О. М. Щодо ролі судової експертизи в механізм захисту прав і свобод людини. Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє : тези доп. учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 10 груд. 2020 р.), 170-172. URL:https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20201210/article/view/polianskyi

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена Наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

Гудзенко Єлизавета Павлівна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту № 2 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
Національної академії внутрішніх справ
Атаманчук В. М.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН: НОВІ ПІДХОДИ Й ТЕХНОЛОГІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тема дослідження слідів вибухових речовин є надзвичайно актуальною в умовах воєнного стану, оскільки використання вибухових засобів в сучасних конфліктах значно зросло, що спричиняє необхідність удосконалення методів їх виявлення та аналізу. Криміналістичне дослідження слідів вибухових речовин дозволяє розкривати обставини кримінальних правопорушень, пов'язаних із терористичними актами, диверсіями, а також

іншими правопорушеннями, які можуть мати серйозні наслідки для безпеки суспільства. Оскільки війна та збройні конфлікти стимулюють інтенсивне використання новітніх вибухових матеріалів і технологій, актуальність розробки нових підходів до ідентифікації таких слідів не викликає сумнівів.

Новітні технології, зокрема в галузі хімічного аналізу, застосування високоточних приладів для визначення компонентів вибухових речовин, а також методики, що дозволяють здійснювати дослідження за умов обмежених ресурсів воєнного часу, є важливими напрямками розвитку криміналістики в умовах сучасних викликів. Актуальність теми підкреслюється необхідністю оперативного та точного виявлення слідів вибухових матеріалів в різних типах середовищ, таких як залишки на місці вибуху, обмундирування та техніка учасників бойових дій. Удосконалення методик і технологій дослідження слідів вибухових речовин є критично важливим для забезпечення належного рівня криміналістичних досліджень і ефективної боротьби з кримінальною діяльністю в умовах воєнного стану [1, с. 11–19].

Кваліфікація та розслідування порушень законів і звичаїв війни полягає у визначенні дій, які суперечать нормам міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевським конвенціям. Це включає документування випадків нападів на цивільне населення, руйнування цивільних об'єктів, тортур та інших злочинів, заборонених під час збройного конфлікту. Розслідування таких порушень проводиться для встановлення відповідальності осіб, причетних до злочинів, та їх притягнення до суду, часто за підтримки міжнародних організацій та судових установ [4].

Оскільки бойові дії часто супроводжуються широким застосуванням вибухових засобів, необхідність адаптації криміналістичних методів до нових реалій війни стає все більш очевидною. В умовах обмежених ресурсів і швидко змінюваної ситуації в зоні конфлікту, ефективні та мобільні методи виявлення слідів вибухових речовин мають критичне значення для своєчасного та точного збору доказів. Інноваційні технології, зокрема мобільні лабораторії для експрес-аналізу, автоматизовані системи ідентифікації, а також вдосконалення хіміко-аналітичних методів дослідження, здатні значно підвищити ефективність криміналістичних розслідувань у бойових умовах. Крім того, вдосконалення підходів до дослідження вибухових речовин у криміналістиці дозволяє не

тільки визначати тип та кількість використаних матеріалів, але й встановлювати їх походження, що важливо для ідентифікації замовників чи учасників злочинів. Враховуючи швидкий розвиток технологій та збільшення кількості нових вибухових засобів на фронті, дослідження слідів вибухових речовин набуває особливої значущості для зміцнення правопорядку та забезпечення безпеки в умовах війни [2, с. 110–113].

Сучасні технології дослідження слідів вибухових речовин в Україні розвиваються з урахуванням новітніх досягнень у криміналістиці та потреб оборонної та правоохоронної системи. Одним з основних напрямів є впровадження високоточних аналітичних методів, таких як газова хроматографія, мас-спектрометрія та рентгенівська флуоресценція. Ці методи дозволяють виявляти навіть незначні залишки вибухових матеріалів на різних поверхнях, включаючи одяг, техніку та місце вибуху, що критично важливо для ідентифікації типу вибухівки та її джерела. Розвиток мобільних лабораторій для оперативного виявлення слідів вибухових речовин в умовах збройного конфлікту є ще одним важливим кроком вперед. Застосування цифрових технологій та спеціалізованих програмних продуктів для обробки отриманих результатів підвищує ефективність криміналістичних досліджень. Наприклад, використання дронів і роботизованих систем для збору проб з небезпечних місць дає змогу зменшити ризики для життя співробітників правоохоронних органів та здійснювати більш точне взяття проб для аналізу.

Участь спеціаліста в огляді місця події має вирішальне значення для точного встановлення обставин кримінального правопорушення. Залучення експерта дозволяє одразу на місці події визначити потенційні джерела доказів, такі як залишки вибухових речовин, фрагменти вибухового пристрою, сліди від детонації, а також інші об'єкти, які можуть мати значення для розслідування. Завдяки глибоким знанням у своїй галузі, спеціаліст може оперативно визначити найбільш ймовірний тип вибухової речовини, характер вибуху і можливий спосіб його ініціювання. Крім того, участь спеціаліста надає змогу правильно задокументувати та зафіксувати важливі сліди, які можуть бути пошкоджені або знищені з часом. Спеціаліст також допомагає поліції та слідчим у створенні попередньої реконструкції події, що дає змогу зрозуміти, яким чином було підготовлено та здійснено злочин. Важливим є і правильне вилучення та зберігання речових доказів, що здійснюється відповідно до

міжнародних стандартів, аби забезпечити можливість їх подальшого дослідження в лабораторних умовах. Отже, безпосередня участь експерта в огляді місця події є ключовим елементом, який забезпечує повноту та достовірність зібраних доказів, що відіграє вирішальну роль у розслідуванні злочинів, пов'язаних із використанням вибухових речовин [5].

Крім того, важливим аспектом розвитку технологій дослідження слідів вибухових речовин в Україні є міжнародне співробітництво та обмін досвідом. [3, с. 100–104]. Міжнародне співробітництво дозволяє адаптувати новітні методики для використання у вітчизняних умовах, що сприяє підвищенню ефективності дослідження слідів вибухових речовин та розкриттю кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням вибухових пристроїв. Крім того, впровадження міжнародних стандартів забезпечує високу точність і надійність результатів досліджень, що є особливо важливим для судово-експертної діяльності.

В умовах війни в Україні, коли вибухові речовини використовуються не тільки терористами, а й під час збройних конфліктів, сучасні технології дослідження слідів вибухових матеріалів набувають особливого значення для ефективного криміналістичного аналізу та забезпечення національної безпеки. Однією з ключових технологій є мас-спектрометрія, що дозволяє ідентифікувати мінімальні сліди вибухових речовин на різних об'єктах. Цей метод застосовується для точного визначення складу вибухових матеріалів та виявлення їх компонентів навіть після часу, що минув після вибуху. Важливу роль відіграють мобільні криміналістичні лабораторії, які дозволяють оперативно проводити експертизи без необхідності транспортувати зразки до стаціонарних лабораторій. Такі лабораторії оснащені сучасними приладами для хімічного аналізу, що дозволяє визначати наявність слідів вибухових матеріалів у полях чи на місцях вибухів, зменшуючи ризик для життя правоохоронців та криміналістів. Дрони і роботизовані системи використовуються для взяття проб з небезпечних місць, де можливе поширення радіації чи хімічних загроз, що є особливо актуальним в умовах війни. Вони можуть здійснювати дистанційне обстеження та забір зразків з місць подій, уникаючи прямого контакту з вибухонебезпечними предметами.

Отже, дослідження слідів вибухових речовин у умовах воєнного стану в Україні вимагає застосування новітніх підходів та технологій, що дозволяють ефективно ідентифікувати сліди

вибухівки в складних і небезпечних умовах. Впровадження сучасних аналітичних методів, таких як мас-спектрометрія, газова хроматографія та автоматизовані системи для аналізу, значно підвищує точність і швидкість криміналістичних експертиз. Це особливо важливо в умовах бойових дій, де кожна хвилина має значення для збору доказів і встановлення винних осіб. Мобільні лабораторії, використання дронів і роботизованих систем для дистанційного дослідження місцевості зменшують ризики для життя співробітників правоохоронних органів і забезпечують можливість здійснювати оперативні дослідження в зонах активних бойових дій.

Список використаних джерел

1. Інноваційні методи, засоби та технології в криміналістиці та судовій експертизі : наук.-практ. посібник : електрон. наук. вид. / [Шепітько В. Ю., Авдєєва Г. К., Коновалова В. О. та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька ; Нац. акад. прав. наук України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. – Харків : Право, 2023. – 116 с.

2. Криміналістика та судова експертиза у ХХІ столітті : матеріали всеукр. наук.-практ. семінару (м. Київ, 30 травня 2024 р.) / відп. упоряд.: Ковальов К. М., Гуріна Д. П., Воробйова О. П., Житник Н. С., Чміленко О. П. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2024. 291 с.

3. Копча В. В. Криміналістичне дослідження зброї, боеприпасів, вибухових речовин і пристроїв та слідів їх застосування. Науковий вісник Ужгородського Національного університету : серія: Право / гол.ред. Ю.М. Бисага. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2017. Т. 2. №Вип. 46. С. 100-104

4. Кваліфікація та розслідування порушення законів і звичаїв війни : наук.- практ. посіб. / А. А. Вознюк, І. В. Жук, О. В. Таран, С. С. Чернявський та ін.; за заг. ред. М. С. Цуцкірідзе, В. В. Чернея, А. А. Вознюка. К. : Норма права, 2023. 322 с.

5. Участь спеціаліста в огляді місця подій: довідник. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. – 128 с. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/dovidnyk_ohliadmp/index.html

Жовтюк Олександр Володимирович,
провідний фахівець інституту підготовки
керівних кадрів та підвищення
кваліфікації Національної академії
внутрішніх справ

ТАКТИКА ДОПИТУ СВІДКІВ І ПОТЕРПІЛИХ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ

Одним із головних завдань нашої держави є відсіч збройної агресії РФ та поновлення порушених прав і свобод українських громадян, а також забезпечення принципу невідворотності відповідальності винних осіб у вчиненні воєнних злочинів в Україні. За цих обставин постає необхідність криміналістичного забезпечення розслідування порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України) для того, щоб задіяти всі національні та міжнародні правові механізми задля притягнення до кримінальної відповідальності винних, доведення невідворотності покарання воєнних злочинців, а також відновлення верховенства права та справедливості. Розслідування порушення законів та звичаїв війни – складний та трудомісткий процес, що вимагає від органів досудового розслідування, прокуратури, суду, експертних установ та інших кваліфікованих фахівців скоординувати свої зусилля та ресурси, щоб протистояти сучасним викликам.

І. В. Гловук, за результатами вивчення судової практики, виокремлено типові серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, направлені проти людей, які кваліфікуються за ст. 438 КК України. Це: навмисне вбивство, катування та нелюдське поводження; навмисне заподіяння тяжких страждань або серйозного каліцтва чи нанесення шкоди здоров'ю людини; напад на осіб, які знаходяться під захистом міжнародного гуманітарного права; здійснення нападу невідомого характеру, коли відомо, що це стане причиною людських втрат серед цивільного населення і спричинить збиток цивільним об'єктам; напад на небезпечні установки і споруди, якщо відомо, що це спричинить надмірні втрати серед цивільного населення або значні збитки цивільним об'єктам; напад на місцевості, що не обороняються, та демілітаризовані зони; неправомірний напад на культурні цінності, які чітко розпізнаються; проведення на людях медичних, біологічних або наукових експериментів; нелюдське поводження, яке

супроводжується приниженням гідності людини, у тому числі застосування практики апартеїду, геноциду та інших дій, які ґрунтуються на расовій дискримінації та ін. [1, с. 3]. Під час розслідування порушення законів та звичаїв війни слід дотримуватися вимог кримінального процесуального законодавства, а також стандартів розслідування кримінальних правопорушень. Зокрема, стандарти розслідування охоплюють таку важливу складову як стандарти проведення слідчих (розшукових) дій.

Допит – це регламентована КПК України слідча (розшукова) дія, що полягає в одержанні компетентним суб'єктом (дознавачем, слідчим, прокурором, слідчим суддею, суддею) від свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, підсудного показань про обставини, що мають значення для кримінального провадження. Підставою для проведення допиту є наявність достатніх даних про те, що певній особі відомі обставини, що мають значення для кримінального провадження, та їх можна отримати шляхом проведення допиту. Допит є обов'язковою для проведення під час досудового розслідування слідчою (розшуковою) дією.

Вказана проблематика є предметом обговорення вчених. Однак, дослідивши юридичну літературу, зокрема напрацювання в галузі криміналістики, кримінального та кримінального процесуального права, можемо констатувати брак досліджень щодо тактику допиту свідків та потерпілих під час розслідування порушення законів та звичаїв війни.

Передусім розкриємо тлумачення тактики допиту на сучасному етапі розвитку законодавства, науки і практики.

Допит є вербальною слідчою (розшуковою) дією, яка має першочергове значення в процесі досудового розслідування, оскільки дає змогу отримання доказової інформації, проте потребує врахування тактичних і психологічних особливостей його проведення. Полягає в застосуванні тактичних прийомів і їх комбінацій, спрямованих на встановлення психологічного контакту й подолання протидії розслідуванню кримінальних правопорушень [2, с. 78].

Можна констатувати, що допит на нинішньому етапі тлумачиться як: слідча (розшукова) дія, регламентована КПК України; інформаційно-пізнавальний процес; практична діяльність уповноважених осіб, спрямована на забезпечення доказування і досягнень кримінального провадження.

Розслідування воєнних злочинів вимагає від органів досудового розслідування, прокуратури, суду, експертних установ та інших фахівців високого рівня мобілізації, концентрації зусиль та ресурсів, адже доводиться діяти без права на помилку в складних умовах геополітичних, правових, безпекових, тактичних, логістичних, інформаційно-комунікаційних викликів. Значною мірою успіх реалізації завдань документування воєнних злочинів залежить від стандартизації процесу розслідування, алгоритмізації проведення процесуальних дій, якісної взаємодії між підрозділами, врахування зарубіжного досвіду розслідування злочинних порушень міжнародного гуманітарного права [3, с. 54].

Одним із важливих механізмів у забезпеченні доказування у кримінальних провадженнях є ефективне проведення допиту свідків та потерпілих від воєнних злочинів, зумовлених збройною агресією росії. Метою допиту є збір об'єктивних даних від осіб, які стали свідками або ж стали жертвами воєнних дій. За таких умов важливо провести допит свідків і потерпілих згідно із вимогами законодавства, криміналістичними рекомендаціями, врахуванням особливого психологічного стану вказаних категорій учасників кримінального провадження.

Слідчий, який проводить допит за окреслених умов, повинен мати не лише знання, а й досвід роботи із особами, які пережили травми та стресові ситуації. Допит свідків та потерпілих повинен бути здійснений у відповідності з міжнародними стандартами прав людини, забезпеченням дотримання принципів законності, гуманізму, справедливості, поваги до честі та гідності особи, недопущення та запобігання будь-якому виду примусу. Важливо забезпечити безпеку та конфіденційність для свідків і потерпілих під час допиту, щоб вони могли відчувати себе більш вільно під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Однак, проведення допиту свідків і потерпілих супроводжується різноманітними викликами та перешкодами, такими як складнощі у доступі до свідків та потерпілих через перебування у зоні військового конфлікту, на тимчасово окупованих територіях російською федерацією, а навіть бути обумовленими відмовою окремих осіб у співпраці з розслідуванням.

Додатковою проблемою може бути відсутність належної підготовки та ресурсів для проведення допиту, особливо в умовах перебування у зоні військового конфлікту чи поблизу таких територій України. Мова йде про комплексний підхід до

забезпечення проведення допиту за таких умов: починаючи від належного приміщення, де можна провести допит особи, завершуючи засобами письмової фіксації та відеозапису отриманих показань.

З даною проблемою пов'язана ще одна – це забезпечення ефективного та безперешкодного доступу до правосуддя для всіх потерпілих. Ця проблематика вимагає окремого дослідження, адже у п. 14 ст. 7 КПК України «доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень» [4] є однією із загальних засад кримінального провадження.

Відповідно до Закону України № 2201-IX від 01.05.2022 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» [5] законодавцем регламентовано процесуальний порядок досудового розслідування в умовах воєнного стану.

Відповідно до ч. 1 ст. 615 КПК України, показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Повинна бути забезпечена і участь перекладача для перекладу пояснень, показань або документів потерпілого за першої можливості. За наявності обставин, що унеможливають участь перекладача у кримінальному провадженні, дізнавач, слідчий, прокурор має право особисто здійснювати переклад пояснень, показань або документів, якщо він володіє однією з мов, якими володіє потерпілий (ч. 12 ст. 615 КПК) [4].

Також допит свідків і потерпілих може бути проведений у режимі відеоконференції, як під час досудового розслідування, так і судового розгляду.

Саме із використанням відеоконференції може проводитися допит свідків та потерпілих під час розслідування порушення законів та звичаїв війни за умови, коли дані особи перебувають на значній відстані територіально (у тому числі й за межами України). Окрім процесуальної та фінансової економії, таким чином вирішується завдання мінімізації стресової ситуації для процесуального учасника.

Міжнародний досвід вимагає за наявності підстав вважати, що показання потерпілих і свідків воєнних злочинів, зафіксовані

у відповідних протоколах допиту, стануть предметом розгляду в Міжнародному кримінальному суді, що буде дотримуватися згідно міжнародних правил доказування [6, с. 72–80].

Слід приділити увагу забезпеченню атмосфери психологічної безпеки у процесі проведення допиту свідків та потерпілих під час розслідування порушення законів та звичаїв війни, як шляхом застосування системи правових гарантій, так і в аспекті самовідчуття особи. Адже ризики заподіяння психологічної травми особі у процесі надання показання і «переживання» події злочину є досить високі, тому слід застосувати тактичні прийоми зниження психологічної напруги. З даною метою використовується допомога спеціаліста психолога, який надасть фахову допомогу при вирішенні окреслених завдань.

Тактичні й психологічні особливості проведення допиту свідків та потерпілих під час розслідування порушення законів та звичаїв війни осіб повинні враховувати їх індивідуальні риси, однак є слід враховувати й загальні засади такого допиту.

Список використаних джерел

1. Ірина Гловюк. Вироки за ст. 438 КК України: порушення законів та звичаїв війни (з 24 лютого 2022 року) : дослідження. https://drive.google.com/file/d/1BsWp84Q_pB_2oHkTS_A_PN_OPKwBY8kk/view?fbclid=IwAR1vHxcQcv53dk6026bfMLmPpCUZW9fx7ARE05oDiGDmC2qOmUZHrhWSTyM

2. Чорноус Ю.М., Власенко С.О. Особливості тактики допиту у процесі розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом. *Юридична психологія*. 2022. №1 (30). С. 74-79. doi: <https://doi.org/10.33270/03223001.74>

3. Дуфенюк О. Розслідування воєнних злочинів в Україні: виклики, стандарти, інновації. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, 2022 No. 1. С. 46-56. DOI <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-1-6>

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану. Закон України № 2201-IX від 01.05.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>

6. Матюшкова Т. П. Процесуальні і тактичні особливості допиту потерпілих і свідків воєнних злочинів / Т. П. Матюшкова // Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного

забезпечення правоохоронної діяльності : зб. матеріалів
ІІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23 верес. 2023 р.). -
Одеса: ОДУВС, 2023. - С. 115-120.

Заровецький Василь Володимирович,
старший судовий експерт сектору
дактилоскопічного обліку відділу
кримінальних видів досліджень
Тернопільського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ПЕРСПЕКТИВА СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БАЗИ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ ДАНИХ

Ідентифікація особи є значущим елементом в криміналістиці, оскільки це дозволяє встановити ключові зв'язки та зібрати докази, які можуть бути вирішальними під час доведення вини. Вона включає процес встановлення, чи відповідає підозрюваний, жертва або свідок певній особі на основі унікальних ознак – від фізичних характеристик до біометричних даних.

Ідентифікація особи підвищує ефективність розслідувань, зменшує ризик помилок і сприяє захисту суспільства. Завдяки технологічному прогресу методи підтвердження особи стали ще точнішими, що підтримує прозорість і справедливість правосуддя.

Основною перешкодою для ідентифікації особи є відсутність порівняльного матеріалу при дослідженні різних доказових елементів виявлених на місці події, що повністю унеможлиблює розкриття злочину або відтермінує це. В свою чергу довготривалість цього процесу, надає можливість злочинцю уникнути відповідальності. Одним із основних способів ідентифікації особи є використання дактилоскопії, як науки яка дає можливість підтвердити чи спростувати причетність особи до скоєння злочину.

В Україні на даний час дактилоскопічна база даних існує на законодавчому рівні. Функції дактилоскопіювання покладено на органи внутрішніх справ [2]. Працівники яких надсилають дактилоскопічні карти для постановки на облік до науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів де вносять дані до вже існуючої бази даних. Проте наповненість даної бази обмежена, у зв'язку із незначною кількістю осіб які ставляться на облік.

Згідно із чинним законодавством обов'язковому дактилоскопіюванню підлягають наступні категорії осіб:

- затримані за підозрою у вчиненні злочину;
- взяті під варту;
- звинувачені у вчиненні злочину;
- піддані адміністративному арешту [4].

Тобто наповненість бази відбувається за рахунок осіб, які прямо або опосередковано причетні до порушень закону. Однак дана кількість людей є невеликою в порівнянні із загальним числом. Враховуючи, що така база вже існує та для пришвидшення отримання інформації використовують автоматизовані дактилоскопічні ідентифікаційні системи (АДІС), які дозволяють за короткий термін часу отримати інформацію про власника відбитків пальців або долонь. Однак згідно із чинних норм законодавства, дана дактилоскопічна база не поповнюється на достатньому рівні, що призводить до збільшення нерозкритих кримінальних правопорушень [3].

Створення бази дактилоскопічних даних з обов'язковим дактилоскопіюванням всіх громадян та іноземців, що перебувають на території країни, є важливим кроком у підвищенні безпеки та ефективності роботи правоохоронних органів. В умовах зростання кількості загроз безпеці в середині країни та поза її межами, таких як тероризм, організована злочинність, нелегальна міграція, а також проведення військових дій на території держави, така база стає цінним інструментом для швидкої ідентифікації особи і розслідування правопорушень. Проте, створення та використання бази даних, вимагає врахування низки аспектів: від забезпечення захисту особистих даних до належної підготовки технічної інфраструктури, у зв'язку з тим, що перспективи, отримання позитивних результатів переважають над всіма затратами та незручностями, що можуть виникнути [1].

Ключові перспективи включають:

1. Ефективність розслідувань: Доступ до єдиної бази відбитків пальців дозволяє швидко встановлювати особи підозрюваних чи жертв, ідентифікувати їх у міжвідомчих розслідуваннях, що значно скорочує час на розкриття злочинів. А особливо в умовах, що перебуває наша держава з 2014 року, які на жаль призводять до частого використання бази даних для ідентифікації особи.

2. Міжнародна співпраця: Наявність сучасної бази дактилоскопічних даних відкриває можливість для співпраці з

іноземними правоохоронними органами та міжнародними організаціями, такими як Інтерпол. Це особливо важливо для боротьби з міжнародною злочинністю, зокрема торгівлею людьми, контрабандою та тероризмом.

3. Попередження злочинів: Завдяки базі даних можна виявляти осіб, які вчиняли злочини раніше, що сприяє попередженню нових правопорушень, оскільки правоохоронці зможуть швидше ідентифікувати повторних злочинців.

4. Справедливість і захист прав людини: Завдяки точному ідентифікаційному процесу на основі відбитків пальців знижується ймовірність помилкових звинувачень, що забезпечує справедливе правосуддя.

5. Підтримка сучасних технологій та кібербезпеки: База дактилоскопічних даних може інтегруватися з іншими сучасними системами, як-от автоматизовані системи розпізнавання осіб, штучний інтелект для прогнозування злочинів, біометрична аутентифікація в громадських місцях і на об'єктах критичної інфраструктури.

6. Захист національної безпеки: Така база даних сприяє швидкій ідентифікації потенційних загроз, що особливо актуально у військовий та післявоєнний період, коли збільшується кількість внутрішньо переміщених осіб, а також залишається високий рівень загроз для безпеки.

Звісно, при створенні такої бази даних важливо дотримуватися норм захисту персональних даних, щоб запобігти їхньому неправомірному використанню.

В цілому, державна база дактилоскопічних даних із введенням обов'язкового дактилоскопіювання всіх громадян та іноземців, що перебувають на нашій території, має значний потенціал для зміцнення безпеки та правопорядку в Україні, проте тягне за собою зміну низки чинних норм та законів. З огляду на те, що кожен громадянин нашої держави є кінцевим бенефіціаром створення цієї бази даних, а безпека кожного є основою нашої конституції, держава має вживати всіх можливих заходів для досягнення цієї мети.

Список використаних джерел

1. Береговець Я. Б. Роль загальнообов'язкового дактилоскопіювання населення в розкритті злочинів і встановленні осіб невідомих трупів. *Криміналістичний вісник*. К., 2018. № 2 (30).

2. Закон України «Про національну поліцію»: станом на 16.08.2024 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Офіц. вид. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

3. Книженко С. О., Шарабан О. І. Дактилоскопичний облік в Україні: правове регулювання та тенденції розвитку. *Науковий вісник УжНУ*. 2023. № 79 (2). С. 237–242.

4 Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції про порядок функціонування дактилоскопичного обліку експертної служби МВС України» від 11.09.2001 р. № 785 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1066-01>.

Журавель Олена Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту № 2 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
Національної академії внутрішніх справ
Свобода Є. Ю.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Проведення судової експертизи є однією з процесуальних форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. Судова експертиза, як процесуальна дія, має низку загальновідомих ознак: процесуальний порядок призначення й проведення, певний правовий статус об'єктів і суб'єктів дослідження, встановлення фактичних даних, які мають суттєве значення для провадження, оформлення шляхом складання відповідного процесуального документу з дотриманням вимог законодавства – висновку експерта, що є джерелом доказів згідно зі ст. 84 КПК України. Зазначені ознаки дають можливість стверджувати, що судова експертиза є вагомим інструментом отримання доказової інформації в межах кримінального судочинства, основною метою якого є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень.

Крім цього, вважаю за необхідне виокремити позицію Пленуму Вищого господарського суду України, що, на мій

погляд, стосується і кримінальної процесуальної діяльності: «Судова експертиза призначається лише у разі дійсної потреби у спеціальних знаннях для встановлення фактичних даних, що входять до предмета доказування, тобто у разі, коли висновок експерта не можуть замінити інші засоби доказування» [2]. З огляду на зазначену судову практику слушною є позиція А. Тимчишина з приводу того, що ініціатором прийняття рішення про потребу проведення експертних досліджень мають бути ті процесуальні особи, для яких результати роботи експерта викликають інтерес і потрібні для відстоювання перед судом власної лінії, чи то обвинувачення, чи захисту [3, с. 130].

Проте законодавцем також передбачена категорія обов'язкових експертиз (ч. 2 ст. 242 КПК України), зумовлена особливостями доказування окремих суспільно небезпечних діянь. За відсутності у матеріалах висновку експерта кримінальне провадження за фактом вчинення окремих діянь, як пізнавально-доказовий процес, не може вважатися завершеним, а слідство за таких обставин вважається проведеним односторонньо й необ'єктивно з порушенням кримінально-процесуального закону.

Перелік випадків обов'язкового призначення експертиз, визначений ч. 2 ст. 242 КПК України, раціонально доповнений судовою практикою. Низка постанов Пленуму ВСУ встановила обов'язкове проведення судової експертизи з конкретно визначених питань у таких справах:

1. про виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів – чи є грошові знаки або державні цінні папери підробленими, який спосіб підробки при цьому використовувався, чи не були раніше грошові знаки або державні цінні папери з аналогічними ознаками підробки предметом криміналістичного дослідження [4];

2. про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами – для вирішення питання про те, чи є відповідні предмети зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями або радіоактивними матеріалами, а також для з'ясування їх придатності до використання за цільовим призначенням [5];

3. про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів – для встановлення виду, назви та властивостей наркотичного засобу,

психотропної речовини, аналога такого засобу, речовини або прекурсора, їх походження, способу виготовлення чи переробки, а також належності наркотиковмісних рослин [6];

4. про злочини проти життя та здоров'я – для встановлення причин смерті, тяжкості й характеру тілесних ушкоджень [7];

5. про злочини неповнолітніх – для вирішення питання про наявність чи відсутність у неповнолітнього відставання в психічному розвитку, про ступінь такого відставання, установлення стану його загального розвитку з метою з'ясувати питання про те, чи міг неповнолітній повністю усвідомлювати значення своїх дій і якою мірою міг керувати ними [8];

6. про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту – для вирішення питань, які виникли в справі, потрібні спеціальні знання [9];

7. про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи – для визначення характеру впливу на організм потерпілої особи лікарських препаратів, наркотичних засобів, отруйних, токсичних чи інших сильнодіючих речовин, уживання яких могло привести її до безпорадного стану; для вирішення питання про досягнення потерпілою особою статевої зрілості [10];

8. про злочини проти безпеки виробництва – для вирішення певних питань під час кримінального провадження, що потребують наукових, технічних або інших спеціальних знань [11];

9. про злочини проти власності – для визначення вартості викраденого майна за відсутності роздрібних (закупівельних) цін [12].

Тобто така форма залучення спеціальних знань, як проведення судової експертизи, фактично забезпечує можливість прийняття підсумкового юридичного рішення в окремих випадках, визначення законодавцем та напрацюваннями судової практики.

Отже, судова експертиза є особливою формою використання спеціальних знань й специфічною процесуальною дією, результатом якої є виявлення, за допомогою використання експертом своїх спеціальних знань, навичок й досвіду, нових фактів, що мають значення для встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні й які нерідко стають міцним підґрунтям для прийняття важливих процесуальних рішень.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : від 5 квітня 2001 року.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

2. Про деякі питання практики призначення судової експертизи : постанова Вищого господарського суду від 23.03.2012 № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-12/conv#n39>

3. Тимчишин А.М. Особливості порядку призначення і проведення судової експертизи в умовах чинного кримінального процесуального законодавства. *Правова позиція*. 2021. № 2 (31). С. 129-133.

4. Про практику розгляду судами кримінальних справ про виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів : постанова Пленуму ВСУ від 12.04.1996 № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-96#Text>

5. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами : постанова Пленуму ВСУ від 26.04.2002 № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02#Text>

6. Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : постанова Пленуму ВСУ від 26.04.2002 № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-02#Text>

7. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : постанова Пленуму ВСУ від 07.02.2003 № 2 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>

8. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх : постанова Пленуму ВСУ від 16.04.2004 № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04#Text>

9. Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті : постанова Пленуму ВСУ від 23.12.2005 № 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-05#Text>

10. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи : постанова Пленуму ВСУ від 30.05.2008 № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08#Text>

11. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва

: постанова Пленуму Верховного суду України від 12.06.2009 № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va007700-09#Text>

12. Про судову практику у справах про злочини проти власності : постанова Пленуму Верховного суду України від 06.11.2009 № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text>

Карпова Оксана Сергіївна,
здобувачка Науково-дослідного
інституту публічного права

ВИДИ СКЛАДСЬКИХ ПРИМІЩЕНЬ, ЩО Є ОБ'ЄКТОМ ЗЛОЧИННОГО ПОСЯГАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК

Обстановка вчинення кримінального правопорушення є одним з вагомих елементів криміналістичної характеристики будь-якого виду злочину, в тому числі крадіжок зі складів та баз зберігання товарів. Обстановка, в якій вчиняється злочин, є сукупністю різних факторів, що взаємодіють між собою як до моменту злочину, так і під час його здійснення. До них належать об'єкти, явища та процеси, що характеризують місце та час події, особливості навколишнього середовища (наприклад, природно-кліматичні умови), а також виробничі, побутові та інші обставини, які можуть впливати на можливість вчинення злочину та його деталі [1, с. 412-413].

Одним із ключових елементів цієї обстановки є місце злочину, зокрема складські приміщення, що визначають об'єкт протиправного посягання, а саме матеріальні цінності, на які посягає правопорушник. В українській мові складом називають спеціально облаштоване місце чи будівлю для зберігання різних товарів, матеріалів або продукції [2]. У сфері господарської діяльності склади – це приміщення або території, призначені для зберігання вантажів і товарів, а також надання супутніх послуг. Вони відіграють важливу роль у логістичних процесах підприємств, особливо тих, що займаються оптовою торгівлею та електронною комерцією.

До основних функцій складу належать накопичення,

зберігання запасів і забезпечення своєчасної доставки товарів. Складські послуги можуть включати завантаження та розвантаження продукції, її сортування, маркування, пакування, облік, оформлення необхідної документації для податкових і митних органів тощо.

Складські приміщення класифікують за різними критеріями:

1. За призначенням: комерційні, виробничі, транзитні, оптово-заготівельні, постачальні.

2. За типом продукції: продовольчі, непродовольчі (наприклад, техніка чи будматеріали), фармацевтичні, хімічні та інші.

3. За способом зберігання: централізовані, розподілені, відкриті, резервуарні тощо.

4. За температурним режимом: холодильні, морозильні, утеплені, сухі [3].

Проте, в Україні немає єдиного стандарту класифікації складів, тому такі категорії часто доповнюються додатковими характеристиками, такими як висота стелі, пропускна здатність, рівень безпеки та пожежний захист.

На міжнародному рівні широко використовується класифікація складів від компанії *Knight Frank*, яка виділяє такі категорії:

– клас А – сучасні, добре облаштовані склади з висотою стелі від 12 м, розташовані поблизу автомагістралей або залізниць, мають високий рівень безпеки та відеоспостереження;

– клас В – менш сучасні склади з висотою до 8 м, функціональні, але не настільки зручні за розташуванням;

– клас С – старі або переобладнані приміщення з обмеженими можливостями для зберігання специфічних товарів, з недостатньою вентиляцією та без належної охорони;

– клас D – найдешевші варіанти, такі як ангари, підвали чи відкриті майданчики, що не підходять для продукції, яка потребує особливих умов зберігання [3].

Залежно від класу складу визначається тип продукції, яку можна там зберігати. Наприклад, склади класу А підходять для чутливої електроніки, ліків і харчових продуктів, класу В – для побутових товарів та обладнання, класу С – для текстилю,

будівельних матеріалів і пластмасових виробів, а класу D – для тимчасового зберігання автозапчастин, скла чи сільськогосподарської продукції.

Наведена класифікація складських приміщень, що вживається у сфері комерційно-господарських взаємовідносин є основою криміналістичної класифікації, тому що від таких критеріїв як місце розташування будівлі, її конструкція, ступінь захищеності, спосіб зберігання товару, режим роботи підприємства залежить спосіб учинення крадіжки, ознаки суб'єкта вчинення злочину, кількість правопорушників. Характеристика змісту операцій, що проводяться на складах, їх кількості та складності може бути корисною для встановлення способу вчинення кримінального правопорушення, оскільки крадіжка може відбуватись у процесі проведення тієї чи іншої технологічної операції з товаром.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика : підручник [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг та ін.]; 2-ге вид., переробл. і доповн. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
2. Словник української мови. URL: <https://slovyk.ua/index.php?sword=склад>.
3. Класи складських приміщень: класифікація та відмінності. URL: <https://wareteka.com.ua/uk/blog/klasify-skladiv/>

Кирюхіна Руслана Ярославівна,
ад'юнт кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ПРОВЕДЕННІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ І ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ, ПОСІДНАГОГО З УМИСНИМ ВБИВСТВОМ

Розв'язавши жорстоку війну в Україні, держава-агресора вчиняє воєнні злочини проти українського народу. Численні

вбивства цивільних осіб у мирних містах і військовополонених на тимчасово окупованих територіях є особливо тяжкими порушеннями законів і звичаїв війни, які кваліфікуються за ч. 2 ст. 438 Кримінального кодексу України. Розслідування цих злочинів є критично важливим для з'ясування усіх обставин, ідентифікації винних і забезпечення справедливості. В цьому контексті, техніко-криміналістичні засоби, що застосовуються під час огляду місця події, збору свідчень та аналізу доказів, мають важливе значення.

У період з січня 2022 року по жовтень 2024 року включно за статистичними даними Генеральної прокуратури України зареєстровано 9264 кримінальних проваджень щодо порушення законів і звичаїв війни, поєднаного з умисним вбивством [1]. Фактичні цифри залишаються і досі невідомими через те, що неможливо отримати інформацію з тих територій, де тривають інтенсивні бойові дії. Завдяки застосуванню техніко-криміналістичних засобів, органи досудового розслідування можуть детально документувати злочини держави-агресора на території України, що особливо корисно при зйомці огляду місця події, трупів та масових поховань. Кримінально-процесуальне законодавство регламентує використання технічних засобів і спеціальних знань у кримінальному судочинстві. На наше переконання, найчастіше техніко-криміналістичні засоби застосовуються під час огляду місця події, оскільки це одна з найбільш розповсюджених слідчих (розшукових) дій, яка у невідкладних випадках може бути проведена до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Це дає нам можливість отримати найбільш достовірну інформацію про вчинене кримінальне правопорушення. Відповідно до ст. 237 Кримінально-процесуального кодексу України огляд – невідкладна слідча (розшукова) дія, спрямована на встановлення, фіксацію і дослідження обстановки місця події, слідів злочину і злочинця та інших фактичних даних, що дозволяють в сукупності з іншими доказами зробити висновок про механізм події та інші обставини розслідуваної події [2, ст. 291]. Огляд місця події під час розслідування порушення законів і звичаїв війни, поєднаного з умисним вбивством є складним, але критично важливим процесом, що вимагає особливого підходу до застосування техніко-криміналістичних засобів. Складність полягає в тому, що необхідно першочергово з'ясувати усі обставини кримінального правопорушення, дослідити його учасниками матеріальних об'єктів, які пов'язані з цими обставинами та надалі зафіксувати,

вилучити та упакувати сліди, в ході їх виявлення. Відкладення даної слідчої (розшукової) дії може спричинити зміну обстановки, зникнення слідів кримінального правопорушення або особи, якою воно було вчинено, предметів, які можуть стати речовими доказами. Для оцінки і вилучення слідів кримінального правопорушення й інших об'єктів, що можуть бути залучені до матеріалів кримінального провадження як речові докази потрібні спеціальні знання та техніко-криміналістичні засоби. Корисним є здійснення панорамної фотозйомки місця події на 360 градусів, при цьому необхідно, щоб у кадр потрапили об'єкти, які потім зможуть допомогти додатково локалізувати місце зйомки [3, с. 45]. Крім статичної фотофіксації, важливо здійснювати відеозапис місця події. Це допомагає зафіксувати динаміку подій, положення та пози трупів, наявність і характер ушкоджень, обставини та деталі, які можуть бути важливими для розслідування.

Одним із методів судової фотографії є аерозйомка. Сучасні технології дозволяють використовувати безпілотні літальні апарати (далі – БПЛА). Це дає змогу отримувати точні й деталізовані зображення об'єктів з висоти, що особливо корисно для розслідування злочинів і аналізу місць подій. БПЛА призначений для виконання польоту без наявності людини на борту, керування і контроль якого здійснюється за допомогою відповідної програми чи спеціальної станції, що знаходиться поза його межами. Для досягнення мети та поставлених задач зйомки в ході проведення огляду місця події значно більше підходять класичні квадрокоптери серії Mavic 2 та Mavic 3. Вони мають рухливий підвіс камери та можливість робити фото- та відеозйомку з високою роздільною здатністю, підтримують картки пам'яті великого об'єму та можуть перебувати у повітрі тривалий час. Також існує безпілотник з тепловізором DJI Mavic 3T, який призначений спеціально для нічних операцій, пошуково-рятувальних місій та для потреб поліції під час невідкладних слідчих дій у темну пору доби [4, с. 8–13]. Аерозйомка є інноваційним та перспективним напрямом у криміналістиці, що стала ключовим засобом для збирання доказів, дослідження місця злочину, фіксації наявних ушкоджень на тілі людини, слідів біологічного та трасологічного походження, слідів вибуху, розташування тіл загиблих, а також для документування результатів оглядів на різних територіях в умовах воєнного стану. Водночас можна уникнути помилок під час фіксації, пов'язаних із суб'єктивними факторами при проведенні вимірювань, а також

значно скоротити час всього процесу встановлення взаємного положення об'єктів або їх окремих частин, слідів тощо. Враховуючи специфіку розслідування порушення законів і звичаїв війни, поєднаного з умисним вбивством, застосування безпілотників може бути єдиним сучасним та самостійним техніко-криміналістичним засобом, здатним виконувати традиційні види фото-, відеозйомки, що застосовуються при огляді місця події та трупа. При цьому відеозйомка не підміняє фотографію, а доповнює її, дозволяючи фіксувати об'єкти не тільки в статичній, а й у динамічній [5, с. 55].

Іншими техніко-криміналістичними засобами, які набули актуальності в умовах війни є пошукові засоби для виявлення захоронених трупів, включаючи масові поховання. Це завдання вимагає спеціалізованих приладів і методів для ідентифікації жертв та збору доказів знущань та катувань над особами, які загинули внаслідок цього. Таким чином, пошукові техніко-криміналістичні засоби - це пристрої, речовини й матеріали, які використовуються для виявлення різних предметів, речовин, слідів, мікрооб'єктів, а також трупа (його частин). Одним із них є георадар, який використовує радіохвилі для проведення швидкого профілювання ґрунту. Прилад просвічує землю на глибину до 20–30 метрів, створюючи зображення підземної структури, що дозволяє виявляти аномалії, які можуть свідчити про тіло вбитого. Також застосовуються металопрошукачі для виявлення металевих об'єктів, а саме особистих речей загиблих у районі можливих поховань. Надалі труп виймається з місця поховання за присутності судово-медичного експерта та оглядається з дотриманням правил ст. 238 Кримінально-процесуального кодексу України. Усі речі, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, вилучаються і упаковуються для уникнення їх пошкодження [6, с. 134].

Отже, перелік засобів і методів криміналістичної техніки, що застосовується у процесі досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень щодо порушення законів і звичаїв війни, поєднаного з умисним вбивством не є вичерпним. Це пов'язано з постійним розвитком та вдосконаленням криміналістики. Ці техніко-криміналістичні засоби можуть покращити ефективність розслідувань і підвищують їх результативність. Під час дії воєнного стану можуть виникати унікальні обставини, які можуть вплинути на розслідування. Одним із сучасних технічних прийомів фіксування доказової інформації під час огляду місця події є

фото- і відеозйомка за допомогою безпілотників. Різні пошукові прилади та технології забезпечують комплексний підхід до виявлення захованих трупів та масових поховань, що дозволяє зберігати правду про події та приносити справедливість. Тому використання техніко-криміналістичних засобів при проведенні огляду місця події можуть суттєво підвищити ефективність розслідування порушення законів і звичаїв війни, поєднаного з умисним вбивством.

Список використаних джерел

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. 2024. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
2. Маркус В.О. Криміналістика: навчальний посібник. К.: Кондор, 2007. 558 с.
3. Участь спеціаліста в розслідуванні порушень законів та звичаїв війни [Текст] : наук.-практ. довідник / [М. В. Нечеснюк, А. А. Вознюк, А. А. Саковський та ін.] ; за заг. ред. В. В. Чернея, М. С. Цуцкірідзе, С. Г. Кримчука. Київ : НАВС, 2023. 114 с.
4. Застосування безпілотних літальних апаратів під час досудового розслідування : практ. порадник / А. А. Когут, В. В. Білоус, Ю. О. Костенко, О. Ю. Старостін. Харків : Бровін О. В., 2024. 76 с.
5. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Х.: Право, 2008. 464 с.
6. Кваліфікація та розслідування порушення законів і звичаїв війни : наук.- практ. посіб. / А. А. Вознюк, І. В. Жук, О. В. Таран та ін.; за заг. ред. М. С. Цуцкірідзе, В. В. Чернея, А. А. Вознюка. К. : Норма права, 2023. 322 с.

Кірієнко Анастасія Володимирівна,
студент навчально-наукового інституту
права та психології Національної
академії внутрішніх справ
Науковий керівник
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри криміналістики та судової
медицини Національної академії
внутрішніх справ **Патик Л. Л.**

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Збройна агресія російської федерації призвела до ряду викликів для здійснення кримінального провадження на території України. Ведення активних бойових дій та відсутність у правоохоронних органів України доступу до територій, де було вчинено кримінальні правопорушення, зумовлюють виникнення проблем на етапі здійснення досудового розслідування, зокрема огляду місця події. Особливості огляду в умовах воєнного стану полягають в тому, що його учасникам потрібно дотримуватись заходів безпеки, оскільки ситуація у безпосередній близькості до військових дій, а також під час оголошення повітряної тривоги може у будь-який час змінитись на небезпечну для життя [4, с. 348].

Одним із ключових завдань правоохоронних органів є не лише виявлення, але й ретельне документування кримінальних правопорушень, пов'язаних із збройною агресією росії проти України.

Так, відповідно до частини 1 статті 237 Кримінального процесуального кодексу України з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд [1]. Тактика огляду місця події взагалі та під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збройною агресією проти України, зокрема представлена криміналістичними рекомендаціями щодо особливостей проведення вказаного різновиду слідчих (розшукових) дій на кожному з його етапів – підготовчому, робочому та заключному.

Розглянемо особливості кожного етапу проведення огляду місця події, що зумовлені кримінально-правовою та криміналістичною характеристиками кримінальних

правопорушень, пов'язаних зі збройною агресією проти України, що знаходять своє безпосереднє відображення в обстановці місця події та слідовій картині вказаних правопорушень.

Особливостями підготовчого етапу проведення огляду місця події під час досудового розслідування воєнних кримінальних правопорушень є забезпечення безпекової складової, правильний вибір сил і засобів для всебічного дослідження місця події з метою виявлення, фіксації та вилучення максимальної кількості слідів злочину й іншої доказової інформації.

Так, обов'язковою умовою залучення особового складу до заходів з ліквідації та документування наслідків обстрілу є проведення інструктажу із заходів особистої безпеки на місці події, забезпечення відповідним захисним екіпіруванням та засобами індивідуальної безпеки. Тому учасники огляду забезпечуються засобами індивідуального захисту (рукавичками, спецодягом, дихальними масками, респіраторами та ін.), у тому числі балістичного захисту (бронежилетами, шоломами), броньованими машинами тощо [5, с. 253].

Приміром, за наявності загрози повторного удару під час роботи на місці події обов'язковим є використання засобів захисту, а під час ракетних ударів робота слідчих біля вирви здійснюється в засобах захисту органів дихання, очей і шкіри.

Окремо слід звернути увагу на те, що для забезпечення безпеки членів слідчо-оперативної групи (далі – СОГ) та запобігання можливим остаточним руйнуванням приміщень і споруд, пошкодженням унаслідок вибуху, під час огляду цих приміщень необхідно надавати перевагу використанню дистанційних засобів фото-, відеозйомки, особливо всередині масивних ангарів, сховищ тощо [3].

Ще однією з передумов для продуктивного проведення огляду місця події є правильне визначення його учасників і їхніх функцій. За загальним правилом, огляд місця події проводиться СОГ, однак склад цієї групи під час досудового розслідування воєнних кримінальних правопорушень визначається керівником із урахуванням:

1) об'єкта, що є місцем події. Такими об'єктами можуть бути: облаштоване приміщення катівні і місце масового розстрілу цивільних громадян, колона або скупчення розстріляних автомобілів, місце обстрілу або влучання снаряду ракетної артилерії, масового поховання цивільних осіб;

2) меж об'єкта і ймовірної кількості слідів;

3) наслідків кримінального правопорушення (пожежа, вибух, наявність трупів, постраждалих осіб, котрі потребують екстреної медичної допомоги та/чи звільнення з-під завалів тощо);

4) способу вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного зі збройною агресією проти України.

Для участі в огляді за необхідності залучаються інші учасники: сапери Збройних Сил України, працівники ДСНС, кінологи зі службово-пошуковими собаками, місцевий провідник, фахівець з оцінювання вартості майна, працівники моргу або волонтери, які доставлятимуть трупи оглянутих осіб, та особи (волонтери), які проводитимуть роботи з розкопування могил [2, с. 22].

Окремо слід наголосити, що члени СОГ працюють у взаємодії з військовослужбовцями Збройних Сил України та Сил територіальної оборони Збройних Сил України з кількох ключових причин:

1) забезпечення безпеки (у багатьох випадках місця подій після бойових дій можуть залишатися небезпечними через мінування, нерозірвані боєприпаси, або продовження бойових дій поблизу. Військовослужбовці мають навички та обладнання для забезпечення безпеки членів СОГ під час огляду);

2) контроль за ситуацією на лінії фронту: (військові часто першими займають території після бойових дій, тому вони мають важливу інформацію про обстановку, що сприяє ефективній роботі слідчо-оперативної групи. Це дозволяє швидше визначити місця скоєння кримінальних правопорушень, зібрати докази і зафіксувати наслідки агресії);

3) спільна координація дій: (співпраця між СОГ і ЗСУ забезпечує ефективну координацію при зборі доказів та документуванні воєнних кримінальних правопорушень, що необхідно для подальших судових процесів як у національних судах, так і в міжнародних).

Робочий етап огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, полягає у здійсненні фіксації місця події та прилеглої до нього території, основних вузлів та окремих слідів злочину за допомогою технічних засобів; проведенні обстеження місця події за напрямом і у спосіб, що визначаються залежно від вибраного методу огляду, описі обстановки місця події в цілому й окремих

його об'єктів (пошкоджених споруд, транспортних засобів, місць масових поховань цивільних осіб, трупів, вивір, решток боєприпасів тощо); вилученні й упакуванні виявлених на місці події слідів, зразків і проб. Якщо в умовах збройного конфлікту місце вчинення кримінального правопорушення було знищене або пошкоджене, то прокурору/слідчому необхідно вжити заходи щодо отримання фото/відео/схем цього місця [5, с. 255–256].

Окремо слід наголосити, що перед тим як переміщати тіла жертв або докази, прокурору/слідчому необхідно забезпечити, щоби місце злочину повністю було задокументоване, сфотографоване та складена його схема.

Заключний етап полягає у фіксації ходу та результатів огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, та здійснюється з дотримання вимог ст. ст. 104–107, 615 КПК України. При цьому головним критерієм під час вибору способу та методу фіксації має бути максимально допустима швидкість його реалізації з огляду на небезпеку тривалого перебування членів СОГ у зоні можливого повторного ураження.

Основним засобом фіксації огляду місця події є детальне відображення його ходу та результатів у відповідному протоколі. Зокрема, у протоколі огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, окрім загальних відомостей зазначають:

1. наявність або відсутність на місці події воронки та їхні параметри;

2. масштаби та характер руйнувань; наявність слідів вибуху на предметах;

3) наявність залишок мін/снарядів/ракет, їхні довжину, діаметр, кут нахилу у воронці, координати та їхнє розташування відповідно до сторін світу тощо;

4) втрати серед мирного населення (загиблі та поранені), знищені будівлі/об'єкти, пошкоджені будівлі/об'єкти;

5) наявність слідів, що свідчать про переміщення об'єктів (транспортних засобів, трупів, уламків) на місці події до початку огляду, координати та їхнє розташування відповідно до сторін світу;

6) місце виявлення трупа (вказується на мапі населеного пункту), положення тіла до нерухомих об'єктів, іншої обстановки навколо трупа, стан трупа, візуально виявлені тілесні

ушкодження, трупні явища, особливі прикмети, одяг, сліди тортур та катувань, виявлені на трупі (описуються деталізовано), ймовірні причини смерті: вогнепальні поранення, удушення, порізи (відрізання частин тіла) [2, с. 25].

Результати проведення огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, також можуть бути оформлені у вигляді фототаблиць, аудіо-, відеозаписів, схем обстрілу з обов'язковою прив'язаністю до сторін світу, що виготовляє спеціаліст із питань озброєння; письмових пояснень спеціалістів, які брали участь у проведенні огляду, тощо котрі долучаються до протоколу як додатки [5, с. 256].

Отже, проведення огляду місця події під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збройною агресією росії проти України, вимагає дотримання специфічних тактичних і організаційних заходів. Умови активних бойових дій, небезпечна обстановка на місцях обстрілів та масштабні руйнування створюють додаткові виклики для правоохоронних органів. Основними аспектами успішного огляду є забезпечення безпеки учасників, правильний вибір спеціалістів для документування доказів і ретельна фіксація всіх обставин кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Пам'ятка для курсантів закладів вищої освіти МВС України з документування злочинів, пов'язаних із збройною агресією РФ проти України : практич. посібник / кол. авт.-уклад. : О. А. Моргунов, О. М. Музичук, В. В. Романюк та ін. ; упоряд. : В. О. Невядовський ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 42 с.

3. Пам'ятка щодо проведення огляду місця події після застосування окремих видів озброєння. Пам'ятка щодо особливостей організації і проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування нападів (обстрілів) на цивільне населення та об'єкти цивільної інфраструктури. Київ : Офіс Ген. прокурора України; Тренінговий центр прокурорів України, 2022. URL:

<https://docs.google.com/document/d/1BIllyJn2ulttAfmsi6xhaFCaohGI7GhL/edit>

4. Пиріг І. Використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Спеціальний випуск, 2022. № 2. С. 347-352.

5. Пчеліна О. В., Фоміна Т. Г. Особливості проведення огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 251–259.

Коваль Анна Іванівна,

здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту № 1 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри криміналістики та судової
медицини Національної академії
внутрішніх справ **Патик Л. Л.**

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Аналізуючи українське законодавство, нормативно правові акти та наукові праці слід зазначити, що криміналістичне забезпечення є відносно новим терміном у криміналістичній науці. Криміналістичне забезпечення – це система методів, засобів, прийомів з різних напрямів криміналістики (техніки, тактики, методики), що базуються на загальнотеоретичних засадах криміналістики та спрямовані на виконання завдань розслідування та запобігання кримінальним правопорушенням [3, с. 224]. Тобто, під криміналістичним забезпеченням слід розуміти комплексну діяльність, яка включає в себе врахування багатьох чинників, обставин пов'язаних з застосуванням різних засобів розслідування кримінальних правопорушень.

У науковій літературі криміналістичного спрямування поняття «забезпечення» використовується з 1980-х років в контексті техніко-криміналістичного забезпечення. Виділяють

ще й окремий напрямок забезпечення – науково-методичне – створення умов з метою використання результатів науки і техніки в процесі здійснення боротьби з кримінальною протиправністю. Ще однією складовою аналізованого забезпечення є інформаційно-довідкове, що охоплює знання про роботу інформаційних систем не дивлячись на їх головне призначення чи відомчу належність, процес отримання і використання накопиченої інформації [5, с. 16].

На думку Ж. В. Удовенка, криміналістичне забезпечення є різновидом самостійної діяльності уповноважених суб'єктів, що зводиться до формування умов для подальшого отримання внаслідок використання криміналістичних знань і техніки необхідних відомостей, що мають значення для доказування обставин, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні. Таким чином, отримані відомості використовуються для збору, аналізу, перевірки і оцінки доказів, що дозволяють встановити істину у кримінальному провадженні [1, с. 92].

На думку А. В. Іщенко, сутність криміналістичного забезпечення слідчої діяльності чітко простежується з огляду на її наступні ключові напрямки це: 1) діяльність і теоретиків-криміналістів і практиків; 2) розроблення нових технічних засобів, що можуть використовуватися; 3) пристосування існуючих технічних засобів; 4) запровадження в практику досудового слідства використання певних технічних засобів [2, с. 284].

У будь-якому випадку більшість наукових думок зводиться до того, що криміналістичне забезпечення – це різновид діяльності з використання науково-технічних засобів в ході обробки інформації, що має доказове значення у кримінальному провадженні. Так, В. В. Лисенко наполягає на тому, що під аналізованим забезпеченням слід розуміти певну систему формування і запровадження у використання: криміналістичних рекомендацій; техніко-криміналістичних засобів; інформаційних технологій [4, с. 18].

Загальною метою запровадження у використання таких елементів є покращення стану боротьби з кримінальною протиправністю, шляхом підвищення ефективності і оперативності виявлення, розкриття, попередження чи припинення кримінальних правопорушень. По суті криміналістичне забезпечення у науці зводиться до використання досягнень криміналістичної науки у практичній діяльності зі здійснення кримінального провадження.

До різновидів криміналістичного забезпечення у науковій літературі відносять наступні: 1) виходячи зі стадії кримінального

провадження на якій здійснюється забезпечення (досудового розслідування, судового розгляду в суді першої інстанції, апеляційного провадження, касаційного провадження, перегляду рішень за нововиявленими чи виключними обставинами); 2) виходячи з галузі знань: кримінальне процесуальне, кримінальне правове, оперативне розшукове, психологічне; 3) за різновидами кримінальних правопорушень: проти основ національної безпеки; проти життя і здоров'я; проти статевої свободи і недоторканості; проти власності; проти авторитету органів державної влади місцевого самоврядування; проти правосуддя тощо; 4) за сутністю процесуальних дій, забезпечення: слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів, досліджень експертів, заходів із забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, заходів із профілактики кримінальних протиправних дій; 5) виходячи зі змісту: науково-методичне, матеріально-правове, інформаційне, організаційне, кадрове; 6) виходячи з різновиду суб'єкта, який здійснює: слідчий, спеціаліст-криміналіст, оперуповноважений, експерт, фахівець [6, с. 188].

Зміст криміналістичного забезпечення у науковій літературі розглядається як сукупність наступних дій: 1) формування криміналістичних рекомендацій; 2) інформування працівників правоохоронних органів щодо результатів діяльності з виявлення, розкриття і розслідування кримінальних правопорушень; 3) інформування про специфіку кримінально-протиправної діяльності, а також про засоби та методи ведення боротьби з такою; 4) використання криміналістичних рекомендацій.

На думку К. Є. Поджаренка зміст криміналістичного забезпечення складає комплексна діяльність, що забезпечує готовність правоохоронних органів якісно використовувати засоби і методи криміналістики, рекомендації криміналістичного характеру, запровадження відповідних практик використання у буденній роботі суб'єктів здійснення кримінального провадження [7].

Поширеною думкою у науковій літературі є необхідність розглядати зміст криміналістичного забезпечення з огляду на загальну структуру криміналістики як науки, що включає такі розділи: загальну теорію криміналістики; криміналістичну техніку; криміналістичну методику.

Виходячи з проаналізованого вище можна визначити завдання криміналістичного забезпечення. Так, загальне завдання зводиться до загального завдання криміналістики, а

саме сприяння боротьбі з кримінальними правопорушеннями, шляхом використання характерних їй методів і засобів. Разом з тим, для досягнення вказаного завдання відповідні інструменти криміналістичного забезпечення мають бути запроваджені у практику діяльності відповідних учасників кримінального провадження. Що ж до спеціальних завдань криміналістичного забезпечення, то до них слід віднести розкриття та забезпечення належного розслідування кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Дановська І. І. Криміналістичне забезпечення слідчої діяльності в органах внутрішніх справ : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2012. 280 с.

2. Денисюк С. Ф. Криміналістичне забезпечення: проблеми визначення та шляхи їх подолання. Форум права. 2010. № 4. С. 281-285.

3. Єфімов М. Криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти моралі. 2020. С. 224-228. URL: DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.9.39>

4. Журавель В. А., Павлюк Н. В., Резнікова О. І. Поняття та засоби криміналістичного забезпечення розслідування корупційних злочинів. Питання боротьби зі злочинністю. 2017. № 32. С. 13-30.

5. Пиріг І. В. Поняття криміналістичного та експертного забезпечення досудового розслідування. Криміналістичний вісник. 2018. № 1. С. 14–19.

6. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 492 с.

7. Чорноус Ю. С. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів: наукові засади та напрямки реалізації. URL: https://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/103.pdf.

*Козубська Анастасія
Володимирівна,*
здобувач Науково-дослідного
інституту публічного права

ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИ ПРАВОПОРУШНИКА ДЛЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВПОПОРУШЕНЬ ЩОДО ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ МАЛОЛІТНЬОЇ ОСОБИ

Залишення в небезпеці, зважаючи на реалії сьогодення є актуальною проблемою, про що свідчать і офіційні статистичні дані, відповідно яких у 2022 році було розпочато 132, у 2023 році - 179, у 2024 році – 194 кримінальних правопорушень за ознаками вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтею 135 Кримінального Кодексу України [1].

При проведенні більш детального аналізу наведеної статистики, та відповідно проведеного аналізу судово-слідчої практики можна констатувати тенденцію збільшення долі кримінальних правопорушень, де потерпілими від протиправних діянь виступають малолітні особи, при цьому які не пов'язані із залишенням у небезпеці у наслідок вчинення винною особою ДТП.

Якщо у 2022 році кількість проваджень досліджуваної категорії складала 22 % від загальної кількості, то станом на 2023 рік кількість вже становила 23, а за підсумками 2024 року – 25 %.

Відповідно, можемо констатувати тенденцію збільшення як кількісних показників так і збільшення відсоткового співвідношення кримінальних правопорушень, де потерпілими від залишення в небезпеці виступають малолітні особи.

Проблема захисту прав дітей, зокрема і попередження їхнього залишення в небезпеці набула настільки загрозливого масштабу, що Постановою Кабінету міністрів України від 19.01.2022 року №23 було утворено Державну службу України у справах дітей. Основним завданням якої було встановлено формування та реалізація державної політики у сфері усиновлення та захисту прав дітей [2].

Для ефективного розслідування злочинів, пов'язаних з неналежним доглядом за дитиною, необхідно комплексно вивчати не лише об'єктивні обставини справи, а й особистість злочинця. Це дозволить глибше зрозуміти мотиви його дій та розробити ефективніші стратегії розслідування.

Загальноприйнятою практикою серед криміналістів є віднесення «особи злочинця» до елементів криміналістичної характеристики. Погоджуючись з М.В. Салтевським, який в своїх працях визначає, що в структурі криміналістичної характеристики слід виділити чотири основні елементи: предмет безпосереднього замаху; спосіб вчинення злочину; слідову картину; особу злочинця [3, с. 130–133].

Поняття особи злочинця є досить складним та багатогранним поняттям, навколо якого постійно точаться систематичні дискусії.

Так, В. Ю. Шепітько визначає дане поняття як соціально-психологічне, яке охоплює сукупність типових психологічних і моральних якостей індивіда, що формуються внаслідок вчинення злочинів. Особа злочинця, на думку науковця, охоплює цілу систему психологічних властивостей: спонукання, установки, переконання, емоційні й вольові особливості тощо. Дослідження особи злочинця передбачає необхідність вивчення механізмів протиправної поведінки, мотивацій вчинення різних видів злочинів, індивідуально-психологічних і соціальних чинників, ситуативних реакцій людини [4, с. 6].

Таким чином, особа злочинця є невід'ємною частиною криміналістичної характеристики злочину, яка включає в себе аналіз як об'єктивних ознак злочину (місце, час, знаряддя), так і суб'єктивних характеристик злочинця (мотиви, особистість).

При цьому, вивчення особи злочинця є одним з найважливіших завдань слідства, оскільки дозволяє створити більш повну картину злочину і ефективніше планувати слідчі дії.

Ключовою особливістю розслідування злочинів, пов'язаних із залишенням малолітніх осіб у небезпеці, є необхідність збору детальної інформації, яка характеризує підозрюваного. Ці дані дозволяють не лише встановити фактичні обставини злочину, а й зрозуміти мотиви та механізм його вчинення.

Розслідування злочинів, досліджуваної категорії, вимагає комплексного підходу, який включає збір даних з різних джерел, таких як органи державної влади, медичні установи, показання свідків тощо. Отримана та проаналізована інформація дозволяє скласти детальний психологічний портрет підозрюваного, що сприяє ефективному розкриттю та розслідуванню кримінального правопорушення.

Проведеним аналізом результатів вітчизняного судочинства, за вчинення злочинів, передбаченими статтею 135 Кримінального Кодексу України, вчинених відносно малолітніх осіб можна дійти висновку, що в переважній більшості обвинуваченими є жінки, віком від 21 до 40 років.

Підозрювані на момент вчинення злочину, в переважній більшості випадків офіційно не перебувають у шлюбі, або не проживають спільно з жінкою/чоловіком.

Як правило, при офіційно не працевлаштовані, зловживають алкогольними напоями та/або вживають наркотичні або психотропні речовини.

Злочини даної категорії вчиняються як правило одним суб'єктом, може мати проблеми інтелектуального розвитку, або психічний розлад.

Як висновок слід зазначити, що вивчення особи злочинця, яка вчиняє злочини, кваліфіковані за ст. 135 КК України дозволяє, під час проведення досудового розслідування: висувати обґрунтовані версії вчинення злочину, на основі яких буде розроблено план розслідування провадження; встановити можливе коло спілкування злочинця, з метою встановлення можливих свідків кримінального правопорушення та визначення окремих деталей його вчинення; ініціювання та проведення комплексу слідчих (розшукових) дій, які в подальшому допоможуть встановити спосіб вчинення злочину, слідову картину, мотив та інших ключових відомостей, які підлягають обов'язковому встановленню під час досудового розслідування; прийняття рішення про залучення до проведення окремих СРД спеціалістів; належним чином організувати проведення слідчих дій, під час яких застосувати необхідні тактичні прийоми; прийняття рішення про проведення необхідних експертиз, або недоцільності проведення тих або інших експертних досліджень,

зокрема медичних (СМЕ, СПЕ тощо); визначити коло питань, які необхідно поставити експерту.

Окрім цього, вивчення елементів особи злочинця під час розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи, дозволить вжити дієві заходи, направлені на усунення детермінант злочинної поведінки підозрюваного та застосування заходів криміналістичної профілактики.

Список використаних джерел:

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіційний сайт Офісу генерального прокурора*: веб-сайт URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 30.10.2024).

2. Постанова про утворення Державної служби України у справах дітей. *Офіційний сайт Верховної ради України*: веб-сайт URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/23-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 03.10.2024)

3. Салтевський М. В. Криміналістика: навч.-довід. посіб. Київ: Кондор, 1996. 586 с.;

4. Шепітько В.Ю. Соціально-психологічні характеристики особи злочинця в криміналістиці: проблеми використання типології та можливостей моделювання. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2005. Вип. 5. С. 5–11.

Колонюк Віктор Вікторович,
аспірант аспірантури і докторантури
Національної академії Служби безпеки
України

ПИТАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Природа й особливості інформаційних діянь стали предметом цілеспрямованих досліджень науковців в галузі кримінального права та криміналістів лише з початком

інформаційного буму в середині 2000-х років. Кримінальний Кодекс України є найбільш вагомим охоронним нормативно-правовим актом, що дає можливість здійснювати захист суспільних відносин в окремих сферах, власними засобами впливати на їх регулювання та формувати державну політику, у т. ч. у сфері забезпечення інформаційної безпеки. На початку широкомасштабного російсько-українського воєнного протистояння вітчизняний законодавець доволі оперативно доповнив КК України важливими нормативами, реалізувавши тим самим актуальні для сьогодення потреби держави у забезпеченні інформаційної безпеки. Прикладом є зміни та доповнення, що були внесені до Особливої частини КК після 24.02.2022 р. Так, важливими, можливо, і ключовими в контексті забезпечення інформаційної безпеки в Україні стали нормативні положення, спрямовані на потужну протидію ворожим публічним закликам (ч. 2 ст. 109, ч. 1 ст. 110, ч.ч. 1, 5 ст. 1111, ч. 1 ст. 2582, ч. 1 ст. 295, ч. 1 ст. 299, ч. 2 ст. 442 КК України) і особливо – небезпечній для українського суспільства пропаганді (ч. 3 ст. 1111, ст. 299, ст. 436, ст. 4361 КК України). Загальним для всіх зазначених злочинів є те, що в основі об'єктивної сторони лежать мовленнєві дії, які за характером діяння стають суттєвими для визнання їх суспільно небезпечним. Необхідно брати до уваги й те, що публічні заклики в інформаційно-телекомунікаційних мережах мають найбільший ступінь публічності, оскільки з протиправною інформацією, що становить зміст таких закликів, може ознайомитися широке коло осіб. При цьому цифрові технології дозволяють створювати відомості, що становлять зміст публічних закликів, в обстановці приватності, поширювати їх у короткі строки й серед широких категорій населення. У зв'язку із збільшенням кількості злочинів проти інформаційної безпеки України й необхідністю підвищення ефективності їх досудового розслідування актуальною проблемою постає виявлення й криміналістична оцінка різноманітних матеріалів, що розповсюджуються засобами масової комунікації, зокрема й через Інтернет, а також агітаційних та пропагандистських повідомлень на предмет наявності в них ознак злочину.

Науковцями в галузі кримінального права під інформаційними діями розуміються акти поведінки, що полягають у переданні однією особою інформації іншим особам і завжди виражаються у словесній (вербальній) чи іншій знаковій формі – усній чи письмовій, а також у подібних діях, що несуть інформацію

[1]. Мовленнєва дія, котра лежить в основі об'єктивної сторони злочинів проти інформаційної безпеки України, є по природі лінгвістичною і саме вона встановлюється шляхом використання спеціальних лінгвістичних знань.

Предметом лінгвістичної експертизи є встановлення експертом на основі спеціальних знань фактичних даних, котрі мають значення для кримінального провадження, і можуть бути покладені в основу прийняття слідчим рішення щодо визнання або невизнання текстів екстремістськими матеріалами. Зокрема – це спрямованість тексту, комунікативна мета автора, призначення самого повідомлення, ознаки закликів до активних дій чи відмови від певної діяльності, пропаганди певних поглядів, призначення окремих компонентів тексту тощо. Для судової лінгвістичної експертизи особливу увагу має адекватна оцінка пропагандистських текстів через урахування: наявності ознак агресивності; фактичної конфліктогенності повідомлення; вияву ознак соціального насилля; ознак протистояння владі, а також спроб активного впливу на зміну громадянської позиції та ін. Як зазначає А.П. Загнітко, новітні підходи в сучасній семантико-текстуальній експертизі пропагандистських текстів пов'язані насамперед: із необхідністю врахування підпорядкування окремого висловлення, цілісного тексту й візуального компонента конструктивним або деструктивним функціям; із простеженням внутрішньо-текстового навантаження маніпулятивних тактик, орієнтованих на викривлення, перекручування фактів; встановленням тенденцій звернення до адресата та намаганням сформувати в нього відчуття емоційно-експресивної тривоги, страху, розладу, недовіри, посилити відчуття розгубленості, невпевненості; із визначенням шляхів заступання національно-культурних цінностей вторинними, спекулятивними, такими, що порушують цілісну систему; із врахуванням ситуативно-комунікативних особливостей функціонування пропагандистського тексту, його присутності в соціально-мережевому просторі, зв'язку з іншими подібними утвореннями [2, с. 300, 302]. По суті предметом даного виду експертизи є встановлення наявності або відсутності таких характеристик тексту та його автора, що знайшли відображення, які мають значення для прийняття рішень у кримінальному провадженні, тобто – юридично значущих. Правова кваліфікація – це завдання органів досудового розслідування, сторони захисту та суду.

Злочини проти інформаційної безпеки України приховують надзвичайно велику суспільну небезпеку, а отже потребують

швидкого й ефективного розслідування фактів їх вчинення. В ситуації, коли наша країна зіштовхується із великою кількістю загроз і викликів національній і державній безпеці, проблема підвищення об'єктивності, транспарентності, ефективності інституту судових експертиз стає вкрай актуальною.

Список використаних джерел

1. Панов В., Харітонов С. Кримінальне правопорушення (його види: кримінальний проступок і злочин) – новела кримінального законодавства України. *Право України*.3/2021. С. 9-11.

2. Загнітко А.П. Семантико-текстуальна експертиза сучасних пропагандистських текстів: новітні підходи. *Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб.* Київ: Вид-во Ліра-К., 2024. Вип.69. С. 298-305. DOI:10.33994|kndise.2024.69.28/

Кошевець Анастасія Ігорівна,
здобувач кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО З МІЖНАРОДНИМИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

У сучасних умовах глобалізації та зростання міжнародної кримінальної протиправності ефективне розслідування випадків незаконного переправлення осіб через державний кордон України потребує тісної співпраці з міжнародними правоохоронними органами. Це кримінальне правопорушення має транснаціональний характер і часто є частиною великих кримінальних схем, що охоплюють кілька країн.

Основними завданням кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування [1], що у свою чергу приводить у дію механізм кримінального судочинства. Ще в 1991 році Україна, як демократична держава, почала процес інтеграції в європейське суспільство, що призвело до збільшення транснаціональної злочинності.

25 березня 1993 року постановою Кабінету Міністрів України № 220 створене Національне центральне бюро (далі – НЦБ) Інтерполу в Україні [2], де Уряд визначив, що як НЦБ Інтерполу в Україні виступає Міністерство внутрішніх справ. Більше того, саме початковою ланкою в механізмі міжнародної співпраці у питаннях організації взаємодії під час проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій та взаємодії у випадках зупинення досудового розслідування, являють собою слідчі органів досудового розслідування, які у своїй діяльності використовують Інструкцію з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні (№ 757 від 07.07.2017) [3].

Відповідно до цієї інструкції стосовно організації взаємодії закріплено наступне:

1) слідчий (дознавач) за погодженням з прокурором надсилає до уповноваженого (центрального) органу України запит про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні, якщо виникла необхідність проведення окремих слідчих (розшукових) дій на території іншої держави;

2) слідчий направляє запит до Офісу Генерального прокурора України, який розглядає та вирішує питання про створення спільної слідчої групи;

3) слідчий зобов'язаний поінформувати Департамент Інтерполу та Європолу Національної поліції України щодо направлення запиту про міжнародну правову допомогу, а також про створення спільної слідчої групи;

4) слідчий (дознавач), негайно направляє запит про міжнародну правову допомогу при зупиненні досудового розслідування, якщо підозрюваний є громадянин іншої держави з метою отримання характеризуючих матеріалів щодо нього;

5) слідчий надсилає запит про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні або надсилає зазначене кримінальне провадження в порядку передання, якщо отримано інформацію про те, що оголошений у розшук підозрюваний (який є громадянином іншої держави) перебуває на території цієї держави [3].

На основі вказаних вище нормативних положень взаємодія між правоохоронними органами у межах міжнародного співробітництва може здійснюватися як в межах окремих держав, так і в межах спеціалізованих міжнародних правоохоронних

організації, серед яких ключовими у напрямку запобігання та протидії злочинності визначено: INTERPOL, EUROPOL, ASEANAPOL, AFRIPOL, AMERIPOL, GCCPOL AIMC.

Однак слід зазначити, що, такого роду організації, як наприклад Інтерпол, обмежується лише реєстрацією кримінальних правопорушень і міжнародним розшуком. Співробітники Інтерполу не виконують загальні поліцейські функції [4, с. 138], а отже роль у розслідуванні кримінальних правопорушень належить саме слідчим, правоохоронним органів тієї чи іншої держави.

У науковій літературі виокремлюються такі форми міждержавної взаємодії у рамках кримінального судочинства: припинення і профілактика кримінальних правопорушень, щодо яких укладено спеціальні угоди між державами чи в рамках міжнародних організацій; видача злочинців іншій державі чи міжнародному органу для кримінального переслідування; передача осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання державам їх громадянства чи постійного місця проживання; захист прав і свобод громадян даної держави при здійсненні правосуддя в ній; обмін оперативною, правовою та іншою необхідною інформацією тощо [5, с. 38].

Отже, взаємодія слідчих органів України з міжнародними структурами, такими як Інтерпол, Європол, а також правоохоронними органами суміжних держав, є важливим інструментом для обміну інформацією, проведення спільних операцій та забезпечення правової допомоги. Налагодження таких зв'язків дозволяє значно підвищити ефективність боротьби з організованою кримінальною протиправністю та сприяє зміцненню міжнародної безпеки, а також захисту державних кордонів України, що у свою чергу є ключовою умовою для запобігання незаконному переправленню осіб через державний кордон України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>. (дата звернення 31.10.2024);

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 1993 р. № 220 «Про Національне центральне бюро Інтерполу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-93-%D0%BF#Text>.

3. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджена Наказ Міністерства

внутрішніх справ України № 575 від 07.07.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

4. Діденко Є.О. Відносини України та міжнародної організації кримінальної поліції Інтерполу. стат. канд. юр. наук. юридичний вісник «Україна і світ» 2020. № 5. ст 137 – 143.

5. Стрельцов Є.Л. Економічні злочини: внутрідержавні та міжнародні аспекти. навч. посібн. Одеса: Астропринт, 2000. 476 с.

Кузьміна Анастасія Євгенівна,
здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ **Патик Л. Л.**

СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ

Судово-медична експертиза забезпечує об'єктивну оцінку медичних аспектів кримінальних проваджень. Цей вид експертизи грає критичну роль у встановленні обставин кримінального правопорушення, оскільки дозволяє виявити причинно-наслідкові зв'язки між діями правопорушників і наслідками для жертв. Актуальність цієї теми обумовлена постійним зростанням кримінальної протиправності, зокрема, насильницьких кримінальних правопорушень, а також необхідністю підвищення ефективності розслідувань. В умовах сучасного кримінального середовища, яке постійно змінюється, важливо впроваджувати новітні технології, адаптувати методи та стратегії, що застосовуються у судово-медичній експертизі.

Зростаючі вимоги до якості та швидкості експертних досліджень сприяють розвитку нових технологій, таких як аналіз ДНК, що відкриває нові можливості для ідентифікації правопорушників і встановлення обставин кримінального правопорушення. Зважаючи на це, судово-медична експертиза стає незамінним інструментом у руках правоохоронних органів, оскільки вона здатна не тільки підтвердити, але й спростувати різні факти кримінальної протиправної події.

Судово-медична експертиза охоплює широкий спектр питань, основними з яких слід назвати такі:

1. Визначення причин смерті. Експерти аналізують обставини, що призвели до смерті, використовуючи гістологічні, токсикологічні та судово-генетичні методи. Це особливо важливо у провадженнях, пов'язаних із вбивствами та насильством, оскільки чітке встановлення причин смерті може суттєво вплинути на хід розслідування та судові рішення [3, с. 25].

2. Встановлення характеру і ступеня тяжкості тілесних ушкоджень. Оцінка тілесних ушкоджень допомагає визначити насильницький характер дій правопорушника. Як зазначає А. Л. Костенко, точне встановлення ступеня тяжкості ушкоджень є вирішальним для кваліфікації протиправних дій [3, с. 56].

3. Дослідження наявності отруєнь та їх наслідків. Судово-медична експертиза також проводить аналіз можливих отруєнь, що може бути критично важливим у провадженнях про вбивства або замаху на вбивство, де речовини можуть використовуватися як засіб для заподіяння шкоди [7, с. 58].

4. Аналіз слідів біологічного походження. Дослідження крові, слини, сперми і волосся є важливими для встановлення факту ідентифікації особи та підтвердження чи спростування участі конкретних осіб у кримінальному правопорушенні. Впровадження нових технологій, таких як ДНК-дактилоскопія, значно підвищило точність і швидкість цих досліджень [2, с. 106–108].

Слід зазначити, що в Україні, незважаючи на певний прогрес у розвитку судово-медичної експертизи, існують серйозні проблеми. Наприклад, недостатнє матеріально-технічне забезпечення експертних установ може негативно вплинути на якість проведення досліджень. Дослідження В. П. Семенченка підкреслює, що обмеження у фінансуванні можуть призводити до затримок у виконанні експертиз та неналежної їх якості [7, с. 56]. Це ставить під загрозу ефективність розслідувань та забезпечення справедливості у кримінальних провадженнях.

Історично судово-медична експертиза має глибокі корені. Перші задокументовані випадки судово-медичних досліджень датуються середньовіччям, коли лікарі залучалися для визначення причин смерті під час розслідувань правопорушень. Проте до 1980-х років експертиза обмежувалася лише встановленням групової належності. Це мало певне значення для кримінальних розслідувань, але не йшло в жодне порівняння із ідентифікацією особи, наприклад, дослідженням відбитків рук.

Винахід англійського генетика А. Джеффріса у 1985 році здійснив революцію у галузі судових наук. Новий спосіб ідентифікації людини, відомий як ДНК-дактилоскопія, став важливим інструментом для правоохоронців. Ця технологія дозволила точно встановлювати особу за її біологічним матеріалом, що суттєво підвищило ефективність розслідувань [4, с. 22; 8, с. 106].

У 1991 році, після проголошення незалежності України, законодавча база судової експертизи почала формуватися на основі міжнародних стандартів та національних традицій. Це стало важливим кроком у розвитку судово-медичної експертизи в Україні. Проте досі існують проблеми, пов'язані з недостатньою правовою базою та нестачею кваліфікованих спеціалістів, що потребує термінового вирішення [1, с. 106–108].

Сучасні технології, такі як ДНК-лабораторії ANDE 6С, здатні проводити ідентифікацію особи за слідами біологічного походження (кров, слина, кісткові залишки) всього за шістьдесят хвилин. Ці пристрої швидко завойовують популярність завдяки своїй здатності забезпечувати оперативні результати в критичних ситуаціях, зокрема, під час катастроф або масових подій, де термінова ідентифікація жертв є критично важливою. Цей апарат використовує автоматизовані процеси аналізу та алгоритми, що дозволяють точно визначати генетичні маркери, які є унікальними для кожної особи [6].

Попри свою швидкість, згадані вище ДНК-лабораторії, стикаються з критикою з боку традиційних судово-біологічних лабораторій, оскільки деякі експерти вважають, що повноцінні лабораторні дослідження все ще забезпечують більш детальну та точну інформацію, особливо в складних випадках, де необхідна глибока аналітика [7, с. 96–98]. Проте розширення використання сучасних лабораторій свідчить про зростаючі вимоги до швидкості та ефективності в сфері криміналістики.

Судово-медичні експертизи мають ключове значення для кримінальних проваджень, оскільки вони дозволяють:

1. Встановити об'єктивну істину. Судово-медичні експерти проводять об'єктивні дослідження, результати яких служать основою для прийняття рішень судом. Вони можуть підтверджувати чи спростовувати версії сторін, що суттєво впливає на хід провадження [7, с. 56].

2. Забезпечити права обвинувачених і потерпілих. Справедливий судовий процес вимагає, щоб усі докази були перевірені і досліджені, включаючи медичні. Це дозволяє

захистити права всіх учасників процесу, особливо у випадках, де йдеться про насильство або вбивства [2, с. 106–108].

3. Визначити ступінь провини. Судово-медичні експертизи допомагають у визначенні міри провини, наприклад, у провадженнях про нанесення тілесних ушкоджень, де важливо чітко окреслити, наскільки серйозними були наслідки для потерпілого [3, с. 25].

4. Покращити правозастосування. Надання високоякісних судово-медичних експертиз сприяє кращому правозастосуванню, підвищуючи довіру суспільства до правоохоронних органів та судової системи в цілому. Це, в свою чергу, впливає на запобігання кримінальним правопорушенням, оскільки підвищена довіра до системи правосуддя може зменшити рівень правопорушень [2, с. 58].

Особливу увагу слід приділити етичним та правовим аспектам проведення судово-медичної експертизи, які висвітлені у праці А. О. Петрова. Висновки експертів мають бути неупередженими та об'єктивними, щоб забезпечити справедливий розгляд кримінального провадження у суді, що є критично важливим у контексті правосуддя. Етика в цій галузі полягає у неухильному дотриманні норм і стандартів проведення досліджень, що включає забезпечення конфіденційності, точності і відповідальності за отримані результати [5, с. 33–35].

Підсумовуючи наведене, слід зазначити, що судово-медична експертиза є критично важливим елементом у системі кримінального правосуддя, оскільки вона дозволяє ефективно розслідувати кримінальні правопорушення, що пов'язані з насильством, ідентифікувати жертв та правопорушників, а також встановлювати обставини вчиненого діяння. Сучасні технології, такі як ДНК-аналіз та інноваційні методи дослідження, суттєво підвищують точність і швидкість судово-медичних експертиз, що має вирішальне значення у випадках, де кожна хвилина може вплинути на результат розслідування. Однак, попри всі досягнення, існують серйозні проблеми, з якими стикається ця галузь, такі як недостатнє фінансування, брак кваліфікованих кадрів і обмеження в технічному забезпеченні. У цьому контексті важливо також розвивати програми навчання для експертів, підвищуючи їх кваліфікацію та забезпечуючи доступ до новітніх знань і технологій. Лише за умови комплексного підходу до вирішення існуючих проблем можна сподіватися на підвищення якості судово-медичних експертиз в Україні, що, в свою чергу,

сприятиме справедливості у кримінальних провадженнях та зміцненню довіри суспільства до правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Василенко Т. П. Інновації у судово-медичній експертизі. Харків: Право, 2021. 270 с.
2. Грищенко С. В. Використання ДНК-аналізу в криміналістиці. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 208 с.
3. Костенко А. Л. Основи судової медицини. Київ: Видавництво «Юрінком Інтер», 2015. 328 с.
4. Мельник О. Г. Сучасні проблеми судово-медичної експертизи. Київ: Аристей, 2019. 300 с.
5. Петров А. О. Етика і право у судовій медицині. Одеса: Одеський національний університет, 2018. 144 с.
6. Поліції передали сучасні ДНК-лабораторії ANDE 6C. 14 січ. 2023 р. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/politsiyi-peredaly-suchasni-dnk-laboratoriyi-ande-6c/>
7. Семенченко В. П. Судова медицина та криміналістика. Харків: Право, 2017. 256 с.
8. Степанюк Д. Р. Становлення та розвиток криміналістичного ДНК-аналізу. *Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики* : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (Харків, 30 вер. 2022 р.). Харків: НДІ ППСН, 2022. С. 106-108.

Куций Віктор Васильович,
аспірант кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

**ЧАС ВЧИНЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ
ХАРАКТЕРИСТИКИ НЕЗАКОННОГО ЗАЙНЯТТЯ
РИБНИМ, ЗВІРИНИМ АБО ІНШИМ ВОДНИМ
ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ**

Час вчинення кримінального правопорушення є суттєвим елементом обстановки вчинення, що входить в криміналістичну характеристику кримінального правопорушення. Це може бути час, пов'язаний з певним сезоном, з настанням темряви або, навпаки, світлого періоду доби, періодом відпочинку або періодом відсутності на місці злочину «зайвих» людей, які можуть стати небажаними свідками. Місце кримінального правопорушення (ділянка місцевості, приміщення) розглядається як певна територія, на якій розташовані об'єкти, що певним чином впливають на процес

вчинення протиправних дій й тому можуть бути використані в кримінальному провадженні,

Просторово-часові параметри злочинних дій є досить важливими з погляду доказування, оскільки, по-перше, вони дають можливість розрізняти чи ототожнювати певні події та їх учасників, визначати взаємне розташування, дистанцію, напрямок руху тощо. Наприклад, перебування особи в певний час на місці вчинення незаконного вилову чи, навпаки, її перебування в той же час зовсім в іншому місці (алібі) – це докази її причетності або непричетності до незаконного зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. По-друге, об'єкти, розташовані на місці кримінального правопорушення, значною мірою зумовлюють можливість утворення якихось слідів злочинця та його дій. Маються на увазі не тільки певні речі (носії слідів рук, взуття, знарядь зламу, мікрочастинок та ін.), але, наприклад, і активні знаряддя лову, які використовуються для промислу та потребують пересування – неводи, трали, драги, плавні сітки тощо; пасивні знаряддя лову, які зафіксовані у водоймі і стоять у процесі лову нерухомо на одному місці - ставні сітки, неводи, ятери тощо. Треба зауважити, що елементами обстановки кримінального правопорушення передбаченого ст. 249 КК України бувають не тільки неживі об'єкти, але й люди, які могли усвідомлювати або ж не усвідомлювати суті події, проте присутність яких у певному місці й у певний час могла впливати на поведінку та дії злочинця. Показання таких людей можуть стати важливим джерелом доказів у кримінальному провадженні.

Як стверджує Д. П. Гаращук, складовими елементами обстановки вчинення злочину для незаконного зайняття рибним промислом є час учинення кримінального правопорушення та місце його вчинення. Часом вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом слід вважати точно визначений момент здійснення незаконного вилову водних біоресурсів з природного середовища. Місцем учинення незаконного зайняття рибним добувним промислом слід вважати географічну точку на окремому водному об'єкті – морі, річці, озері, ставку, лимані звідки незаконно видобуто водні живі ресурси із природного середовища [1, с. 336].

Матеріали вивчених кримінальних проваджень засвідчили, що незаконне зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом вчиняється не цілий рік, а сезонно, як правило у період нересту – навесні (56 %). У інші періоди року: літом – 12 %, восени – 19 %, зимою – 13 %.

Найбільше незаконних виловів водних біоресурсів з природного середовища відбувається у нічний час (з 22 години до 06 години) – 38 %, протягом ранкового часу (з 06 години до 12 години) - 34 %, вдень (з 12 години до 18 години) - 15 %, увечері (з 18 години до 22 години) - 13 %. Цей факт свідчить про те, що особа, яка здійснює незаконний вилов у нічний час, сподівається, що її дії залишаться непоміченими правоохоронцями або іншими особами, і що у неї буде можливість приховати сліди своєї діяльності [1, с. 335].

За дослідженням О. В. Одерія, незаконне заняття рибним промислом весною (53 %), у вихідні та святкові дні (34 %), вранці з 4 до 9 год. (31 %) [2].

Промисел у заборонений час означає, що він здійснюється в той проміжок часу, коли існує повна заборона на таку діяльність або заборона встановлюється певними правилами за басейново-територіальним принципом для певних видів живих водних ресурсів чи водойм на певні строки. Відповідно до Правил промислового рибальства у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) (2023 р.) забороняється знаходитись суднам у заборонених районах промислу, у межах зимувальних ям, які визначаються наказами територіальних органів Держрибагентства в районах їх діяльності за погодженням з науковими установами, з 01 листопада до закінчення зимового періоду та на нерестових ділянках (нерестовищах) в період нересту, які визначаються наказами територіальних органів Держрибагентства за погодженням з науковими установами, за винятком транзитного проходу і проходу фарватером суднами, зупинок біля населених пунктів, випадків надзвичайної ситуації або потенційно небезпечних умов (аварійна подія, шторм, туман тощо); проводити промислові операції на відстані ближче, ніж 500 м до зони рибницьких господарств (риборозплідники, нерестово-вирощувальні та інші господарства, що займаються аквакультурою) [3].

Саме тому, встановлення вказаних обставин сприятиме попередженню вчинення кримінальних правопорушень вказаної категорії та належному притягненню осіб до відповідальності.

Список використаних джерел

1. Гаращук Д. П. Обстановка як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Інновації в криміналістиці та судовій*

експертизі : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2021 р.). Київ : НАВС, 2021. С. 334-336.

2. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля: монографія. Харків : Діса-плюс, 2015. 528 с.

3. Правила промислового рибальства у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах): наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 10.04.2023 р. № 785. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-23#n15>

Ламах Кирило Тарасович,
аспірант відділу аспірантури
і докторантури Національної
академії Служби безпеки України

СУЧАСНА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ НЕГЛАСНОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розслідування кримінальних правопорушень та встановлення осіб, що їх вчинили, є одним з головних завдань, що стоять перед органами досудового розслідування. На даний час можна з цілковитою впевненістю заявити, що у сучасному світі така діяльність правоохоронних органів без використання ними негласних засобів і способів отримання доказової інформації є неможливою. Одним із шляхів вирішення існуючих в практиці розслідування злочинів проблем використання під час доказування за кримінальними провадженнями інформації, отриманої в негласний спосіб стороною обвинувачення, є включення до норм кримінального процесуального законодавства положень, присвячених негласним слідчим (розшуковим) діям як важливим засобам процесуальної й криміналістичної діяльності слідчого, детектива та прокурора.

Різноманітні аспекти підготовки, проведення негласних процесуальних дій та використання їх результатів у кримінальному судочинстві були й продовжують залишатися предметом жвавих дискусій науковців і практиків та численних наукових досліджень. Наукове пізнання будь-якого об'єкта передбачає потребу наявності в дослідника певного інструментарію – методології дослідження. Ґрунтовний аналіз предмета дослідження – дотримання прав особи під час

проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у доказуванні, розкриття його змісту і механізму реалізації неможливі без наукового опрацювання питань методологічного підґрунтя. Методологію юридичної науки визначають як систему підходів і методів, способів і засобів наукового дослідження [1, с. 181]. За допомогою вказаної системи здійснюється створення сучасного синтезу всіх здобутих наукових знань, що допоможе забезпечити у найповнішому обсязі досягнення відповідної науки в практичних цілях.

Методологія наукового дослідження проблем дотримання прав та законних інтересів учасників кримінального провадження під час використання слідчим, прокурором можливостей негласної процесуальної діяльності по суті є системою взаємопов'язаних підходів, принципів, методів і прийомів емпіричного та теоретичного пізнання дійсності, спрямованих, на систематизацію існуючих й отримання нових знань, що охоплюються предметом дослідження. Як зазначають вітчизняні науковці, формування сучасної методологічної парадигми теорії кримінального процесуального права повинно відбуватися з урахуванням досягнень як науки кримінального процесуального права, так і інших наук та теорій – філософії, логіки, соціології, психології, лінгвістики, теорії інформації тощо, розробки яких дозволяють комплексно підійти до розкриття її предмету [2, с. 185]. Для виконання завдань, що стоять перед дослідниками проблем дотримання прав учасників негласної процесуальної діяльності та залучених до проведення негласних слідчих (розшукових) дій осіб, важливим є пізнання й використання в науковій розвідці насамперед досягнень науки кримінального процесуального права, криміналістики, теорії оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності.

Слід зазначити, що сьогодні актуальність розробки проблем методології проблем кримінального процесуального права пов'язана із широкомасштабними та де в чому навіть кардинальними змінами у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві, що покликані привести його у відповідність до сучасних європейських і міжнародних стандартів кримінального судочинства. Крім того, це викликано також і стрімким розвитком науково-технічної революції, швидким оновленням знань, збільшенням обсягу наукової та науково-технічної інформації, що потребує не тільки уточнення, а й

перегляду в кримінальній процесуальній доктрині основних понять і категорій за допомогою оновленої методології [3, с. 285–310].

Безумовно, основою наукового дослідження дотримання прав особи при проведенні НСРД мають слугувати численні прийдешні й сучасні теоретичні напрацювання, а головне – чинне в Україні не лише кримінальне процесуальне законодавство, а й відповідні норми законодавства про оперативно-розшукову й контррозвідувальну діяльність та певні відомчі й міжвідомчі нормативні документи, практика вітчизняного, зарубіжного судочинства, Європейського суду з прав людини. Виявлення й вивчення сутності такого інтегрованого об'єкта дасть змогу забезпечити методологічну, термінологічну та інформаційну єдність дослідження у сфері забезпечення та дотримання прав особи в ході досудового розслідування кримінальних правопорушень, а також сприятиме об'єднанню в цілісну систему тих знань, крізь призму яких здійснюється аналіз різних сторін цього об'єкта.

Список використаних джерел

1. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посібник. 9-е вид., зі змінами. Львів: Край, 2007. 192 с.
2. Ковальчук С.О. Методологія вчення про речові докази у кримінальному процесі. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Журнал*. Серія Право. 2017. № 4(16).
3. Murzanovska A.V. The main tendencies of the development of the science of criminal procedure in Ukraine in the current conditions. Legal science and education in Ukraine and EU countries: a paradigm shift: Collective monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2021. 488 p.

Малярчук Оксана Миколаївна,
здобувач кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ,
судовий експерт відділу товарознавчих
досліджень лабораторії інженерно-
транспортних та товарознавчих
досліджень Державного науково-
дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України

ХУДОЖНЄ ОЗДОБЛЕННЯ ТА ОБРОБКА ЮВЕЛІРНИХ ВИРОБІВ: ВИДИ, ПОНЯТТЯ, ЗНАЧЕННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Одним з найкрупніших та найбільших етапів експертного дослідження ювелірних виробів є опис об'єктів наданих на дослідження. Опис ювелірних виробів, як об'єктів товарознавчого дослідження повинен бути детальним, професійним, а іноді й художнім, щоб в уяві людини формувався образ (картинка) досліджуваного об'єкта.

Деталізація відбувається за допомогою зазначення всіх ознак та властивостей виробу, а саме: розмірних та вагових характеристик; особливостей конструкції виробу; типу кріплень, замків; виду плетіння (для ланцюжків); наявності, виду та ступеню тяжкості дефектів; наявності етикеток, ярликів, бирок та інформації на них; наявності відтисків клейм та їх змісту; матеріалу виготовлення виробу (визначається за результатами проведення експертизи матеріалів, речовин та виробів); наявності, ваги, виду вставок дорогоцінного, напівдорогоцінного та декоративного каміння (визначається за результатами гемологічної експертизи) та (або) інших матеріалів; наявності та виду художнього оздоблення (декорування) та обробки виробу.

Під художнім оздобленням та обробленням ювелірних виробів мається на увазі застосування різноманітних технік, способів та художніх прийомів з метою прикрашання ювелірного виробу, надання йому неповторного зовнішнього вигляду, підвищення його унікальності, а в окремих випадках, і покращення рівня його зносостійкості.

Декорування ювелірних виробів здійснюється за допомогою застосування таких технік як [3, с. 30–37; 4, с. 2, 24–25] філігрань (скань), зернь, фініфть, гравіювання, карбування, нанесення гальванічних покриттів (родіювання, сріблення, позолота, чернь/чорніння), інкрустація, оксидування (рис. 9), травлення (рис. 9), наплавлення (рис. 10) та інші. Розглянемо детально деякі з них:

Філігрань (англ. – filigree, інш. – скань) – техніка художнього оздоблення, яка полягає у створенні композицій (мереживних картин) за допомогою тонкого металевого (часто золотого, срібного, мідного) дроту, нитки [4, с. 25; 11; 14; 17; 18]. Такий вид техніки роботи з металом дозволяє створювати найвитонченіші ювелірні вироби, де кожна деталь потребує особливої уваги та сама по собі є витвором мистецтва (рис. 1).

Зернь – спосіб оздоблення ювелірних виробів за рахунок кріплення на них золотих, срібних або мідних кульок діаметром від 0,4 мм [3, с. 33; 4, с. 24; 5]. Зернь часто зустрічається на виробах виконаних технікою філіграні (рис. 1).

Фініфть – техніка емалевого розпису по металу, порцеляні (рис. 2) [1; 3, с. 37].

Рис. 1. Філігрань та Зернь

Рис 2. Фініфть

Карбування (чеканка) – давня техніка оздоблення металу, що полягає у набиванні рельєфних зображень, написів холодним способом з використанням молотка та долота (інструмент для формування отворів, заглиблень) [4, с. 34; 7; 16].

Гравіювання – процес нанесення на ювелірний виріб чітких, зносостійких написів та (або) зображень, шляхом видалення тонкого шару металу. Є одним з найпоширеніших

технік декорування прикрас сучасності. Гравіювання часто наноситься на ювелірні прикраси для рук (обручки, каблучки, браслети) та носить індивідуалізований та таємний характер [8].

Кування є багатовіковою технікою роботи з металом, яка полягає у застосуванні фізичного впливу на гарячий метал молотками, пресами та іншими інструментами, шляхом чого металу надається бажана форма, лінії, вигини [6; 15; 16]. Ювелірні вироби, виготовлені цією технікою є унікальною високохудожньою роботою майстра, що не має аналогів (рис. 3).

Нанесення гальванічних покриттів – процес покриття одного металу тонким шаром іншого, що підвищує стійкість виробу до пошкоджень, надає характерного блиску та забарвлення. В ювелірній справі виділяють такі види гальванічних покриттів [2; 10]:

– **родіювання** – це спосіб обробки ювелірного виробу, а саме: покриття металу тонким шаром родію (відноситься до дорогоцінних металів платинової групи [9]). Такий захисний шар підвищує зносостійкість виробу, надає йому характерний платиновий блиск (біле родіювання), підкреслює рельєфність (чорне родіювання) та покращує зовнішній вигляд, зазвичай родієм покривають ювелірні вироби із срібла (рис. 4, 5, 7) [2; 6; 10].

– **сріблення** – техніка покриття виробів з недорогоцінних металів тонким шаром срібла. зазвичай зустрічається у ювелірних виробах групи предметів сервірування столу [2; 10].

– **позолочення** полягає у нанесенні на ювелірні вироби тонкого шару золотого покриття з метою створення декоративних ефектів та двоколірного забарвлення виробу. Зазвичай позолоті піддаються вироби із срібла для візуального оздоблення, а також для їх захисту від пошкоджень та потемніння (чорніння) [2; 10].

– **чернь (чорніння)** – техніка декорування ювелірних виробів за допомогою нанесення на виріб чи окремі його деталі сплаву на основі срібла, міді, свинцю та сірки для надання йому (їм) чорного кольору, створення ефекту старіння (рис. 6). [3, с. 36; 4, с. 25; 7; 12; 13].

Інкустація ювелірних виробів – це стародавня, відома багатьом поколінням, техніка кріплення вставок дорогоцінного, напівдорогоцінного, декоративного каміння, каміння органічного походження, штучних матеріалів на поверхню ювелірного виробу. Інкустація потребує високого рівня майстерності та клопітливості ювеліра. Також, за допомогою цієї

техніки створюють об'ємні, багаторівневі композиції, що підвищує привабливість та розкіш виробу (рис. 7 та 8).

Рис. 3.
Кування

Рис. 4. Чорне
родіювання

Рис. 5. Біле
родіювання

Рис. 6. Чернь
(чорніння)

Рис. 7.
Інкустація
та чорне
родіювання

Рис. 8.
Інкустація

Рис. 9.
Травлення та
оксидування
срібла

Рис. 10.
Наплавлення

Таким чином, художнє оздоблення та обробка впливає на вартість ювелірних виробів. Застосування окремих технік декорування може свідчити про ручну роботу майстра, а наявність декоративних елементів та способів обробки металу у виробі підвищить його унікальність, неповторність, зносостійкість, цінність. Факторами формування ціни на такі вироби є витрати на роботу майстра та витрати на матеріали виготовлення та обробки, що слід враховувати під час товарознавчого дослідження ювелірних товарів, зокрема, при визначенні його вартості.

Список використаних джерел

1. Брошка Розпал літа 2. Лавка Сороки.
URL: <https://sorokastore.com/ua/brosh-razgar-leta-2>

2. Гальванічне покриття: чорніння, родіювання, позолота і оксидування ювелірних виробів. Золотий Стандарт.
URL: <https://zolotoy-standart.com.ua/ua/articles/polezno-znat/galvanicheskoe-pokrytie-chernenie-rodirovanie-pozolota-i-oksidirovanie-yuvelirnykh-izdeliy/?srsltid=AfmBOoqHTKYoixGFgBpKDDvb02vkAaMBY8OSWtERqjbm8gECeD0R0BIM>

3. Городецький В. І. Художня обробка металу : конспект курсу лекцій до практ. робіт. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника Ін-т мистецтв, 2013. 200 с. URL: <https://kmvodpmd.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/18/2018/04/конспект-курсу-лекцій-Художня-обробка-металу.pdf>.
4. ДСТУ 3375-96. Вироби золотарські. Терміни та визначення. Чинний від 1997-07-01. Вид. офіц. Київ.
5. Зернь - Словник термінів - Вінницький обласний краєзнавчий музей. *Вінницький обласний краєзнавчий музей*. URL: <https://vinnytsia-museum.in.ua/glossary/44-zern>.
6. Каталог прикрас. *Kochut Jewellery*. URL: <https://jewellery.kochut.org/shop/>
7. Максименко Т. Ювелірна справа як ремесло Київської Русі. *Львівський історичний клуб*. URL: https://lvivmedievalclub.wordpress.com/2021/09/19/juvelirna_sprava_jak_remeslo_kyivskoi_rusi/
8. Послуга з гравіювання виробів. *Столична Ювелірна Фабрика*. URL: <https://stolychnashop.com.ua/ua/gravirovka/?srsltid=AfmBOorjvY1JmrfSLjI7opc7KzmFY9OzmRV5KQvdGpoWxbArYqjpmht4>
9. Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними : Закон України від 18.11.1997 № 637/97-ВР : станом на 16 жовт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-вр#Text>.
10. Просто про складне: що таке гальванування ювелірних прикрас. *GOLD UA*. URL: <https://gold.ua/ua/jewellery-articles/prosto-o-slozhnom-chto-takoe-galvanirovanie-yuvelirnyh-ukrashenij?srsltid=AfmBOorA-TLMI02n94YzFCobR5QmYJ7l9PhbGLGd4X-EtiM4aM4qwcWu>.
11. СКАНЬ - тлумачення, орфографія, новий правопис онлайн. *СЛОВНИК.UA*. URL: <https://slovnynk.ua/index.php?swrd=скань>
12. Чорніння металу в ювелірних прикрасах: чорнене срібло і золото. *Золотий Вік*. URL: <https://zlotiyyvik.ua/ua/chernenie-metalla-v-yuvelirnyh-ukrasheniyah-chernenoe-serebro-i-zoloto/>
13. Чорніння срібла: тонкощі технологічного процесу, рекомендації по догляду та домашні способи створення виробів з характером. *GOLD UA*. URL: <https://gold.ua/ua/jewellery-articles/chernenie-serebra-tonkosti-tehnologicheskogo-protsessa->

rekomendatsii-po-uhodu-i-domashnie-sposoby-sozdaniya-izdelij-s-harakterom.

14. Шпилька пейнета. *Лавка Сороки*. URL: <https://sorokastore.com/ua/zakolka-pejneta-1>

15. Що таке кування в ювелірних виробках? - Знання. *Metalpartcasting.com*. URL: <https://ua.metalpartcasting.com/info/what-is-forging-in-jewelry--92303899.html>

16. Ювелірне мистецтво України. *Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олеса Гончара*. URL: <https://lib.kherson.ua/yuvelirne-mistetstvo-ukraini.htm>.

17. Filigree. *Cambridge Dictionary*. URL: https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/english/filigree#google_vignette

18. The ancient art of filigree in the world of luxury design. *Design Limited Edition*. URL: <https://www.designlimitededition.com/ancient-art-filigree-world-luxury-design/>.

Манічев Дмитро Володимирович,
здобувач Науково-дослідного інституту
публічного права

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКУПІВЛІ ТОВАРІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Охоронюване законодавством право на власність завжди привертало увагу правопорушників упродовж усього існування суспільства, а державний сектор економіки традиційно характеризується високим рівнем протиправної діяльності. Щороку держава виділяє значні кошти з бюджетів різних рівнів для забезпечення потреб населення у таких галузях, як паливно-енергетичний та агропромисловий сектори, охорона здоров'я, освіта, будівництво тощо. В умовах сьогодення привертає увагу оборонний сектор. Зважаючи на порядок надходження бюджетних коштів на підприємства, установи та організації, одним із найпоширеніших способів їх незаконного заволодіння є порушення процедури проведення державних закупівель.

Запровадження нових нормативно-правових актів [2; 6], які тією чи іншою мірою змінюють усталений порядок закупівель

товарів, робіт і послуг, визначений Законом України «Про здійснення державних закупівель» [5], іноді використовується правопорушниками для вчинення протиправних дій, що мають ознаки кримінально караних правопорушень, таких як: привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; шахрайство; прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут чи використання; службове підроблення; службова недбалість тощо.

Серед способів проведення публічних закупівель з порушенням законодавства вчені привертали увагу до привласнення розпорядниками бюджетних коштів шляхом проведення стовідсоткової передплати за товари, роботи і послуги. Так, посилаючись на Постанову Кабінету Міністрів України від 04.12.2019 № 1070 «Деякі питання здійснення розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти» [3] якою передбачено, що розпорядники (одержувачі) бюджетних коштів у договорах про закупівлю товарів, робіт і послуг за бюджетні кошти можуть передбачати попередню оплату на строк від трьох до двадцяти чотирьох місяців, правопорушники діючи умисно, з метою привласнення коштів, здійснюють передплату товару, робіт і послуг постачання якого або взагалі не планується, або якого на час закупівлі у постачальника не має, або якого взагалі не має можливості поставити [1, с. 42].

Один із прикладів сьогодення підтверджує зазначене. У 2022 році чиновники організували закупівлю неякісних бронежилетів у болгарської компанії для військовослужбовців, що завдало збитків державі на суму 1,7 млрд гривень. При цьому була здійснена стовідсоткова передоплата та порушена процедура здійснення контролю за якістю товару. Закуплені бронежилети не відповідали державним та військовим стандартам, що призвело до критичних наслідків в підтриманні обороноздатності країни, загрози життю та здоров'ю особового складу та несвоєчасному постачанню засобів індивідуального захисту військовим підрозділам. Ексзаступник міністра оборони, в.о. керівника

Департаменту державних закупівель Міністерства оборони та експосадовець Центрального управління розвитку та супроводження матеріального забезпечення ЗСУ обвинувачуються у розтраті майна шляхом зловживання службовим становищем та перешкодженні законній діяльності Збройних Сил України за попередньою змовою групою осіб (ч. 5 ст. 191, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 114-1 КК України) [4].

Підсумовуючи, зазначимо, що актуальність досліджуваної проблематики підтверджується значним масштабом протиправних дій не лише на національному рівні, а й у міжнародному просторі, що призводить до збитків державі у великих розмірах. Водночас значна частка таких кримінальних правопорушень залишається латентною, а органи досудового розслідування стикаються зі значними труднощами у доказуванні, що зумовлює правоохоронців бути обізнаними щодо сучасних механізмів та способів вчинення кримінальних правопорушень задля вжиття заходів щодо їх попередження.

Список використаних джерел

1. Бідняк В. А., Бідняк Г. С., Чаплинський К. О. Теоретичні, правові та праксеологічні засади використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням в галузі охорони здоров'я: монографія. Одеса : Видавничий дім Гельветика, 2021, 260 с.

2. Деякі питання здійснення оборонних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 28.02.2022 № 169. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/169-2022-%D0%BF#Text>

3. Деякі питання здійснення розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2024 № 1070 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1070-2019-%D0%BF#Text>

4. Державне бюро розслідувань. URL : <https://dbr.gov.ua/news/dbr-zavershilo-rozsliduvannya-shhodo-kolishnogo-zastupnika-ministra-oboroni-ta-jogo-poplichnikiv-yakikupili-neyakisni-bronezhileti-na-majzhe-2-mlrd-griven>

5. Про публічні закупівлі: Закон України від 19.04.2020 № 922-VIII, URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19?find=1&text=%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD#w1_2

6. Про оборонні закупівлі : Закон України від 17 липня 2020 року № 808-IX URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#n2>

Маринич Валерія Олегівна,
курсант навчально-наукового
інституту № 1 Національної
академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ
Антощук А. О.

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ШВИДКОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ДНК КЛІТИН У РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Швидка ідентифікація ДНК у кримінальному розслідуванні є важливим технологічним досягненням у криміналістиці, що дозволяє значно підвищити швидкість і точність аналізу. Традиційні методи аналізу ДНК, хоча і є високоефективними, часто вимагають тривалого часу обробки, що може затримати розслідування, особливо в небезпечних ситуаціях, таких як тероризм, організована злочинність або події з масовими жертвами. Такі затримки можуть перешкоджати правоохоронним органам швидко ідентифікувати підозрюваних, пов'язувати злочини або знімати з підозри невинних осіб. Як наслідок, існує термінова потреба у більш швидких і доступних інструментах ДНК-ідентифікації, які можуть забезпечити миттєві результати, особливо в умовах обмежених ресурсів або на місцях злочинів. Розробка і впровадження систем швидкого аналізу ДНК, таких як прилад ANDE Rapid DNA, є важливим рішенням цієї проблеми, що дозволяє судово-медичним групам проводити ДНК-профілювання на місці події протягом декількох годин, а не днів.

Ефективність системи ANDE в криміналістиці довели результати низки світових досліджень. У цих роботах

наголошується на її точності, швидкості та зручності у використанні, особливо у випадках, що вимагають швидкої реакції [3, 4].

Актуальність використання інструментів швидкої ДНК-ідентифікації в кримінальних розслідуваннях обумовлена зростанням рівня складності сучасних злочинів, збільшенням попиту на своєчасне правосуддя та викликами, з якими зустрічаються криміналістичні лабораторії в усьому світі, в тому числі і в Україні. У зв'язку з необхідністю обробки зростаючого обсягу ДНК-доказів, традиційне відставання у розгляді справ стало значним недоліком у системі правосуддя. Це не лише впливає на ефективність кримінальних розслідувань, але й знижує рівень довіри суспільства до правоохоронних органів та судової системи. Технологія експрес-тестування ДНК дозволяє зменшити кількість нерозглянутих справ, підвищити ефективність розслідувань та скоротити терміни їхнього вирішення. До того ж, можливість проведення швидкого аналізу ДНК на місці події в економний і зручний для користування метод може сприяти підвищенню ефективності судової експертизи, що забезпечить більш швидкий і прозорий підхід до кримінального правосуддя [1].

Швидка система ДНК ANDE є провідною системою в світі, яка широко використовується в Сполучених Штатах та інших країнах світу. Головною метою ANDE є перенесення аналізу ДНК із складних лабораторій до поліцейських дільниць, на місця битв і місця стихійних лих, щоб покращити громадську безпеку та зміцнити національну безпеку. 83 ANDE зареєстровано в 2004 році в Бостоні (США). Продукти ANDE базуються на кількох ключових мікрофлюїдних і молекулярно-біологічних технологіях, розроблених для підготовки зразків і очищення ДНК, швидкого термічного циклу, оптичного виявлення послідовностей ДНК, розділення та виявлення нуклеїнових кислот, серед багатьох інших технологій.

Технології швидкої ідентифікації ДНК, такі як прилад ANDE Rapid DNA, мають велике значення в криміналістиці, оскільки вони дозволяють проводити експрес-аналіз ДНК і дають змогу слідчому отримати дані для проведення розслідування. Експрес-аналіз ДНК дає змогу слідчим швидко визначати профіль ДНК і використовувати ці дані у кримінальних провадженнях. Це відкриває нові можливості для правоохоронних органів, дозволяючи швидко приймати рішення щодо ідентифікації підозрюваних, виправдання невинних і

забезпечуючи прискорений робочий процес обробки ДНК-доказів у різноманітних справах.

Система ANDE Rapid DNA є вагомим досягненням у сфері судово-медичної ідентифікації. ANDE, скорочення від «Прискорене ядерне ДНК обладнання», призначене для створення ДНК-профілів всього за 90 хвилин. Традиційний аналіз ДНК може займати кілька днів або навіть тижнів через підготовку зразка, екстракцію, ампліфікацію та інтерпретацію, які вимагають спеціалізованих лабораторій та фахівців. Пристрій ANDE Rapid значно спрощує цей процес, виконуючи всі основні етапи в рамках єдиної закритої системи. Портативність приладу дозволяє використовувати його на виїзді – на місці злочину, в поліцейських відділках або навіть у важкодоступних місцях. Така ефективність системи ANDE дозволяє вирішити проблеми затримок, які часто затягують обробку ДНК у традиційних лабораторних умовах [3].

Прилад ANDE Rapid DNA використовує картриджі, які містять всі необхідні реагенти для процесу екстракції та профілювання ДНК. Такі картриджі є разовими, що усуває ризик перехресного забруднення між зразками та підвищує точність результатів. Як тільки зразок, наприклад, губний мазок або слід ДНК з речового доказу, вставляється в картридж і завантажується в пристрій, система автоматично виконує екстракцію, ампліфікацію та аналіз ДНК. Кінцевим результатом є профіль ДНК, сумісний з CODIS (Combined DNA Index System), що застосовується правоохоронними органами в усьому світі. Ці можливості є дуже важливими, адже вони дозволяють проводити безпосереднє порівняння з існуючими базами даних, що сприяє швидкій ідентифікації підозрюваних або встановленню зв'язків між різними справами [2].

Впровадження систем швидкого аналізу ДНК, таких як ANDE, в Україні свідчить про міжнародну тенденцію до інтеграції нових технологій у судово-медичні дослідження. В останні роки українські правоохоронці все частіше відзначають переваги сучасних ДНК-технологій. Зі збільшенням кількості насильницьких злочинів та ускладненням злочинних мереж, Україна прагне інтегрувати швидке ДНК-профілювання в повсякденні судово-медичні процедури. Як і в інших країнах, впровадження системи ANDE може допомогти миттєво ідентифікувати підозрюваних, особливо в ситуаціях, коли традиційні лабораторні ресурси обмежені або недоступні.

В Україні використання приладу ANDE Rapid DNA може покращити ефективність розслідувань. Це не лише скоротить час, який витрачається на обробку ДНК-доказів, але й розширить можливості для проведення аналізу на місці події. Судово-експертні групи можуть працювати з системою ANDE безпосередньо на місці злочину або в поліцейських відділках, щоб уникнути затримок, пов'язаних з транспортуванням доказів до центральної лабораторії. Така можливість є дуже актуальною для України, де в окремих регіонах може не вистачати швидкого доступу до повністю обладнаних криміналістичних лабораторій. Швидка ідентифікація також може відігравати ключову роль у справах, пов'язаних з організованою злочинністю або транскордонною злочинною діяльністю, оскільки дозволяє правоохоронним органам діяти швидко для затримання підозрюваних [1].

Водночас, висока вартість приладу та потреба в одноразових картриджах може стати обмежувальними факторами для його широкого впровадження. В Україні ці проблеми необхідно вирішувати шляхом налагодження партнерства з міжнародними судово-експертними установами та потенційного отримання державного фінансування або грантів для більш масштабного впровадження технології швидкої ДНК-експертизи.

В цілому, використання системи ANDE Rapid DNA у кримінальних розслідуваннях надає Україні та іншим країнам можливість більш ефективно розслідувати справи. Дана технологія розширює можливості для отримання швидких і точних результатів, сприяючи створенню системи правосуддя, яка краще відповідає потребам громадської безпеки.

Список використаних джерел

1. Свобода Є. Ю., Михальчук Т. В., Шульга О. О. Технологія швидкісного встановлення ДНК-профілю–Rapid DNA. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 3 (81). С. 150-156. Doi: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.22>

2. Степанюк Р. Експрес-аналіз ДНК у розслідуванні кримінальних правопорушень. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2. С. 247-254. Doi: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2024-2-247-254>

3. Bruijns B., Knotter J., Tiggelaar R. A systematic review on commercially available integrated systems for forensic DNA analysis. *Sensors*. 2024. № 23 (3). Doi: <https://doi.org/10.3390/s23031075>

4. Turingan R. S., Tan E., Jiang H., Brown J., Estari Y., Krautz-Peterson G., Selden R. F. Developmental validation of the ANDE 6C system for rapid DNA analysis of forensic casework and DVI samples. *Journal of Forensic Sciences*. 2020. № 65 (4). Pp. 1056-1071. Doi: <https://doi.org/10.1111/1556-4029.14286>

Мигрин Тетяна,
здобувач Науково-дослідного інституту
публічного права

НЕКОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА ЯК ПІДСТАВА ЙОГО ВІДВОДУ ВІД УЧАСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: НАСЛІДКИ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗИ

Відповідно до ст. 68 Кримінально-процесуального законодавства України, перекладач є учасником кримінального процесу і виконує важливу функцію забезпечення права на захист для осіб, які не володіють мовою судочинства. Некомпетентність перекладача може серйозно вплинути на об'єктивність та справедливість процесу, і є підставою для його відводу від участі у кримінальному провадженні.

Підстави для відводу перекладача є: професійна некомпетентність, коли перекладач може бути відведений, якщо є докази, що він не володіє достатнім рівнем знань і навичок для належного перекладу процесуальних документів та усних виступів учасників процесу; **зацікавленість у результатах справи**, коли перекладач не може брати участь у процесі, якщо встановлено, що він має особисту зацікавленість у результатах провадження, що може вплинути на його об'єктивність; **неправильний переклад**, кщо під час провадження виявляються суттєві помилки в перекладі, які впливають на хід процесу або права учасників, це може стати підставою для його відводу; **конфлікт інтересів**, коли перекладач може бути відведений, якщо він має зв'язки або відносини з будь-якою із сторін процесу, які можуть вплинути на його неупередженість.

Якщо в ході процесу буде доведено, що через некомпетентність перекладача права учасників кримінального провадження були порушені (наприклад, обвинувачений не розумів змісту процесу або не міг належно захищатися), це може призвести до оскарження судового рішення або повторного розгляду справи, що безумовно відобразиться на правових наслідках.

Окрім того некомпетентність перекладача у кримінальному процесі може мати серйозні наслідки для проведення і результатів експертизи. Серед яких можуть бути, на нашу думку, ось такі основні наслідки:

Спотворення інформації.

Якщо перекладач неправильно передає інформацію, результати експертизи можуть базуватися на неточних або спотворених даних. Це може призвести до помилкових висновків, що в свою чергу вплине на об'єктивність розслідування та судового процесу.

Визнання експертизи недійсною.

Якщо доведено, що під час проведення експертизи було допущено помилки через некоректний переклад, така експертиза може бути визнана недійсною. Це призведе до необхідності проведення повторної експертизи, що затягне процес і збільшить витрати.

Порушення прав учасників процесу.

Некоректний переклад може вплинути на права учасників кримінального провадження, особливо якщо експертиза є важливою для захисту або обвинувачення. Наприклад, якщо результати експертизи не були правильно передані через перекладача, це може порушити право на захист обвинуваченого. *Скарги та оскарження судових рішень.*

Якщо експертиза, яка базується на неточних перекладах, стає підставою для ухвалення рішення судом, таке рішення може бути оскаржене. У випадку доведення неправомірності перекладу рішення може бути скасоване, а справа переглянута.

Затягування розслідування.

Некомпетентний перекладач може призвести до затримок у проведенні експертизи, оскільки неправильно перекладені документи або пояснення можуть вимагати додаткових уточнень і виправлень. Це негативно позначається на оперативності та ефективності розслідування.

Необхідність проведення повторної експертизи.

У випадку, якщо переклад суттєво вплинув на процес експертизи, може виникнути необхідність проведення повторної експертизи з залученням іншого, компетентного перекладача. Це не тільки затягує час розслідування, а й підвищує витрати на його проведення.

В практичній діяльності виникають випадки, коли з матеріалів провадження вбачалося, що на початку судового розгляду суд першої інстанції ухвалою обґрунтовано відмовив у

задоволенні заяви захисника про відвід перекладачу. Таких висновків дійшов Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного кримінального суду при розгляді справи 732/415/19 [5]. Доводиться констатувати, що власне судова практика в значній частині випадків стала на шлях схоластичного (буквального) та помилкового тлумачення ст. 79 КПК, відмовляючи в задоволенні клопотань про відвід з мотиву, що у ст. 79 визначені вичерпані підстави для відводу перекладача [1, с. 205], а серед них такої, як неналежний переклад (некомпетентність перекладача), немає [2–4].

Так, і КПК не містить вимоги, що компетентність перекладача у кримінальному провадженні повинна бути підтверджена дипломом про наявність спеціальної освіти (статті 77, 79 КПК). Достатній рівень володіння перекладачем мовою, з якої здійснюється переклад та якою володіє обвинувачений, може бути підтверджений атестатом про середню освіту, отриману у тій державі, громадянином якої є обвинувачений, та дипломом про отримання вищої освіти в Україні.

Але, ми цілком погоджемося із думкою Калужної О.М., що закон буквально та повно не розкриває його ознак, вказуючи лише в ч. 1 ст. 68 КПК, що перекладач залучається в кримінальне провадження у разі необхідності перекладу пояснень, показань або документів, а в ч. 4 ст. 68 – що він має бути компетентним. Інші ж його ознаки (вимоги до нього) виводяться із системного тлумачення закону та потреби ефективного виконання ним своїх функцій. [1, с. 191]

Таким чином, некомпетентність перекладача може серйозно вплинути на правомірність і достовірність доказів при проведенні досудового розслідування та у подальшому проведенні експертизи, що має важливе значення для всього кримінального процесу.

Список використаних джерел

1. Калужна О.М. Залучення, відвід і заміна перекладача у кримінальному провадженні. *Право і суспільство* № 2 / 2021. с. 191-205

2. Ухвала слідчого судді Боролянського районного суду від 25.02.2021 р. у справі № № 939/487/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95160813>.

3. Ухвала слідчого судді Малиновського районного суду м. Одеси від 24.01.2019 р. у справі № 521/13072/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79415782>.

4. Ухвала слідчого судді Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 31.08.2020 р. у справі № 30 8/7942/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91273790>

5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного кримінального суду при розгляді справи від 04 березня 2021 р. у справі №732/415/19

Михайлюк Іванна Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту № 1 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ
Комаринська Ю. Б.

УПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ РОЗРОБОК У КРИМІНАЛІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Під час війни та в умовах науково-технічного прогресу, оновлення законодавства й правозастосовної практики, техніко-криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в діяльності слідчих та експертних підрозділів набуває особливого значення потребуючи комплексності дослідження, у тому числі, з урахуванням досвіду зарубіжних країн, який завдяки інноваціям у боротьбі з кримінальною протиправністю поступово відходить від традиційних (консервативних) способів та методів виявлення, збору та фіксації слідів кримінальних правопорушень.

У сучасних умовах воєнних дій, однією з вимог до огляду місця події є фотографування всієї території, включаючи види з повітря. Для такого огляду варто застосовувати широкий спектр безпілотних літальних апаратів, так званих дронів (БПЛА), різних за можливостями і характеристиками. Вони здатні знімати відео та зображення в реальному часі, передавати їх на віддалений сервер для зберігання та подальшого використання [1]. Їх застосування в процесі криміналістичного картографування не тільки підвищить

точність даних, що збираються, але і стане способом поліпшення представлення цих даних більш професійним і точним чином.

Одним із перспективних напрямів використання дронів може бути судова антропологія. На даний час використання дронів для пошуку людських останків все ще знаходиться на ранній стадії розробки [2].

Для раціонального використання криміналістичних даних під час досудового розслідування і надання додаткової розвідувальної інформації останнім часом у практичну діяльність правоохоронних органів розпочалося впровадження методу криміналістичної розвідки. Це новий напрям в криміналістиці, заснований на обробці та використанні криміналістичної інформації (криміналістичні бази даних, серійні методи, криміналістичні дані з місця події тощо), засіб отримання орієнтуючої та доказової інформації, що збирається й аналізується криміналістичними підрозділами. Основними її принципами є застосування криміналістичних даних з метою виявлення взаємозв'язку між ними (наприклад, слідчий може пов'язати злочин А із злочином В на основі унікального методу злочину та додатково пов'язати злочин В із злочином С на основі аналогічного набору відбитків взуття). Завдяки обліку та аналізу криміналістичних даних слідчий може отримати більш цілісне уявлення про ці кримінальні правопорушення, встановити взаємозв'язок між ними та пов'язати правопорушників із кримінально-протиправною діяльністю [3].

У рамках застосування інтелектуальних технологій під час розслідування кримінальних правопорушень, необхідно звернути увагу на використання штучного інтелекту як систематизованої сукупності інформаційних технологій, спрямованої на виконання достатньо складних криміналістичних задач (ідентифікація підозрюваних, прогнозування девіантної поведінки, розслідування на місцях вчинення кримінального правопорушення, відстеження грошових потоків, захист від фальшивих новин тощо).

Отже, проведення криміналістичних досліджень на деокупованих територіях вимагає адаптації до нових умов, зокрема впровадження сучасних технологій та методів. Використання безпілотних літальних апаратів (дронів) для огляду місця події, а також застосування криміналістичної розвідки і штучного інтелекту значно підвищує ефективність збору та аналізу доказової інформації. Ці інновації не лише полегшують процес розслідування, але й дозволяють створювати

більш точні криміналістичні карти, покращують ідентифікацію кримінальних правопорушників та взаємозв'язків між кримінально-протиправними діями. Таким чином, інтеграція сучасних технологій у криміналістичну науку та практику є необхідною умовою для успішного розслідування кримінальної протиправності у складних умовах війни та післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Ahmed M. Al-Samman, Tawfik Al-Hadhrami, Ahmad Al Shami, Fuad Alnajjar. Research Challenges and Opportunities in Drone Forensics Models. *MDPI Journal*. 2021. No 10 (1519). URL: <https://doi.org/10.3390/electronics10131519>

2. Pajares Gonzalo. Overview and Current Status of Remote Sensing Applications Based on Unmanned Aerial Vehicles (UAVs). *Photogrammetric Engineering & Remote Sensing*, 2015, 81(4), 281–330. URL: <https://doi.org/10.14358/PERS.81.4.281>

3. Forensic Intelligence and Its Application in Public Safety. *Legal Desire Media*. 2020. URL: <https://legaldesire.com/forensic-intelligence-and-its-application-in-public-safety/>

Мозгова Олена Юрійівна,

здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра Національної академії
внутрішніх справ;

Пилипенко Діана Євгенівна,

здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник Танчик К. А.:

викладач кафедри криміналістики
навчально-наукового інституту
права та психології Національної
академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НАПАДІВ (ОБСТРІЛІВ) НА ЦИВІЛЬНІ ОБ'ЄКТИ

В умовах воєнного стану на території України фіксується велика кількість злочинів, вчинених з використанням різного

виду озброєння. Під час розслідування злочинів такої категорії особливу роль відіграє своєчасне та якісне проведення огляду місця події з метою виявлення та фіксації слідової картини та вилучення речових доказів (складових частин ракет, реактивних снарядів, суббоеприпасів).

Криміналістичні дослідження огляду місця події обстрілу (вибуху) є одним з найскладніших і найвідповідальніших етапів розслідування таких злочинів. Ці події характеризуються масштабними руйнуваннями, великою кількістю уламків та слідів, що вимагають детального аналізу та комплексного підходу. [3]

Метою ж таких досліджень є відновити саму картину події, встановити причини вибуху, ідентифікувати вибуховий пристрій та його компоненти. Під час огляду місця події після "прильоту" (обстрілу), вибуху фахівці збирають широкий спектр доказів, які можуть допомогти в розслідуванні кримінального правопорушення та ідентифікації винного. Перелік вилучених об'єктів може варіюватися залежно від конкретних обставин, але зазвичай включає:

- Фрагменти боеприпасів, а саме уламки ракет, снарядів, бомб тощо. За їх допомогою ми можемо визначити тип зброї, з якої був здійснений обстріл або яка була причиною вибуху, а також напрямок його руху та ураження.

- Детонатори та запали, саме ці елементи допомагають встановити, як саме було ініційовано вибух.

- Сліди вибухової речовини, якщо детальніше самі рештки вибухової речовини, які можуть залишитися на місці події, дозволяють ідентифікувати її тип.

- Уламки уражених об'єктів: (скло, бетон, метал та інші матеріали), пошкоджені вибухом, можуть містити сліди, які допоможуть у розслідуванні.

- Біологічні матеріали, до них ми відносимо: (сліди крові, волосся, слини) вони можуть містити ДНК людини, яка постраждала при здійсненні обстрілу, вибуху.

- Документи та інші предмети, які можуть бути пов'язані з обстрілом, вибухом, включаючи документи, особисті речі, відбитки пальців тощо [5].

Дослідження місць обстрілів передбачають проведення балістичної експертизи з метою визначення траєкторії польоту снарядів, характеристик зброї та інших балістичних параметрів. Отримані дані дозволяють реконструювати подію обстрілу та встановити відповідальних осіб. Хоча чинне кримінально-процесуальне законодавство не прямо передбачає обов'язкове

складання експертної довідки за результатами таких досліджень, прийнято вважати це необхідним для всебічного та об'єктивного розслідування [4].

Після проведення огляду місця події, всі вилучені матеріали ретельно фіксуються, упаковуються та направляються на проведення комплексу криміналістичних досліджень, які включають в себе:

Фізико-хімічні дослідження:

- Аналіз речовин вибухової та пожежонебезпечної дії: визначення складу вибухової речовини, її властивостей, а також наявності слідів інших речовин, які могли бути використані при виготовленні вибухового пристрою.

- Дослідження металів та сплавів: визначення складу фрагментів металу, які могли залишитися від вибухового пристрою або боеприпасу. Це дозволяє встановити тип використовуваного боеприпасу або вибухового пристрою.

- Аналіз слідів вибухової хвилі: дослідження пошкоджень будівель, споруд та інших об'єктів, які могли бути спричинені вибуховою хвилею. Це дозволяє оцінити потужність вибуху та визначити його епіцентр.

- Аналіз слідів горіння: дослідження слідів горіння на об'єктах, які могли бути пошкоджені пожежею, що виникла в результаті вибуху.

Балістичні дослідження:

Предметом вивчення є вогнепальна зброя та боеприпаси, включаючи гранатомети, ракетно-реактивну та ствольну артилерію, а також сліди їх застосування і умови пострілу. Основні задачі експертизи вогнепальної зброї та боеприпасів включають визначення, чи належать об'єкти до категорії вогнепальної зброї або боеприпасів; встановлення їх виду, калібру, моделі, стану, а також придатності для стрільби; ідентифікацію частин вогнепальної зброї. У випадку слідів зброї та обставин стрільби, дослідження націлене на встановлення конкретного екземпляра зброї за слідами на кулях та гільзах, а також з'ясування обставин використання зброї або схожих за конструкцією предметів. Завдання відповідного дослідження полягають у визначенні належності до відповідного типу зброї, а також установлення їх типу, марки, моделі, методів виготовлення та готовності до використання за призначенням [2].

Молекулярно-генетичні дослідження:

Молекулярно-генетична експертиза стала невід'ємною частиною сучасного криміналістичного дослідження, особливо при розслідуванні складних злочинів, таких як вибухи. Цей метод дозволяє виявляти і ідентифікувати мікроскопічні біологічні сліди, які можуть залишитися на місці події, і таким чином встановлювати зв'язки між різними об'єктами та особами.

Аналіз біологічних слідів, їх виявлення та ідентифікація (кров, слина, волосся тощо), які могли залишитися на місці події можуть допомогти нам виключити невинних осіб і в цілому відновити послідовність дій.[2]

Отже, криміналістичні дослідження місць подій є одним з найскладніших, але водночас найважливіших етапів розслідування злочинів, пов'язаних з використанням вибухових пристроїв. Особливо гостро ця проблема постала в умовах сучасного воєнного стану на території України, де такі злочини стали звичним явищем. Таким чином, найважливішим завданням огляду місця події під час розслідування нападів (обстрілів) на цивільні об'єкти є повне виявлення і детальна фіксація слідів вибуху. Важливим є вилучення інформативних залишків ракет з маркувальним позначенням. У разі відсутності таких залишків ракет або авіаційних бомб стає практично неможливим проведення дослідження з метою визначення виду вибухового пристрою, який був застосований.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88)

2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

3. Куча М. С., Вдовиченко О. Л., Рябінін І. М. Судова вибухово-технічна експертиза за експертною спеціальністю 5.2. «Дослідження вибухових пристроїв, слідів та обставин вибуху»: завдання, особливості та порядок призначення : практичний посібник для слідчих. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2021.

4. <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9a876475-2c94-43ab-bc9f-934984dbf340/content>

5. <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/11602/1/52.pdf>.

Неклюдов Владлен Михайлович,
здобувач наукової лабораторії з
проблем протидії злочинності ННІ 1
Національної академії внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Розслідування кримінальних правопорушень є складною соціальною, юридично значимою, пізнавальною діяльністю, якій властивий і організаційний аспект. Під організацією прийнято розуміти процес або сукупність дій, що ведуть до утворення і вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого. Організація і управління – це процес створення структури діяльності, її якісного вдосконалення та підтримання в певному (визначеному) стані.

Розслідування кримінальних правопорушень є процесуальною діяльністю, що представляє систему функцій учасників кримінального провадження. Кожен з учасників розслідування має певний правовий статус, що реалізовується в певних функціях. Функції всіх учасників розслідування розмежовані законом, але не відокремлені, а мають точки перетину. Функціональна структура розслідування відрізняється складністю, взаємозв'язком, взаємозалежністю різних процесуальних дій. Слідчі (розшукові) дії є засобом збирання доказів. Інші процесуальні дії служать, в основному, для управління процесом розслідування, для процесуального оформлення прийнятих рішень у кримінальному провадженні. Крім процесуальних, під час розслідування кримінальних правопорушень реалізуються й дії, які не передбачені кримінальним процесуальним законодавством. Це організаційні дії, заходи з криміналістичного забезпечення (відповідно до техніко-, тактико- і методико-криміналістичної складової), оперативно-розшукові заходи та ін.

На початковому етапі розслідування, в умовах дефіциту часу, за умов інформаційної невизначеності, дії слідчого мають невідкладний характер, відбувається інтенсивний пошук джерел

криміналістично значимої інформації. На наступному етапі розслідування відбувається остаточне встановлення всіх обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ст. 91 КПК України), й зокрема – що стосуються винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форми вини, мотиву і мети вчинення кримінального правопорушення (п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК України) [1].

Розслідування як діяльність відбувається у складних умовах. Незважаючи на врахування індивідуальності кожного розслідуваного кримінального правопорушення, засади організації розслідування зберігають цілісність, стійкість, стабільність, тобто мають певну структуру. Структура розслідування кримінальних правопорушень включає такі основні елементи: мета та завдання; дії, які необхідно провести для досягнення завдань; засоби, методи, прийоми діяльності; суб'єкти цих дій. Дії ведуться в певній логічній послідовності, установленій кримінальним процесуальним законодавством, починаючи від отримання інформації про подію кримінального правопорушення і її внесення до ЄРДР, і завершуючи направленням кримінального провадження до суду з обвинувальним актом або відповідно до іншої форми закінчення досудового розслідування. Визначення і конкретизація обставин, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні, вибір засобів збирання доказів, поєднання слідчих (розшукових) та інших дій – творчий процес. Цей процес створення структури розслідування окремого кримінального правопорушення і є його організацією.

Крім структури (основних елементів), розслідування як діяльність має інфраструктуру – систему елементів, які відіграють забезпечувальну, допоміжну роль. Це, насамперед, умови розслідування: інформаційне і науково-методичне забезпечення слідчого, матеріально-технічне оснащення, а також скоординовані дії учасників розслідування, атмосфера готовності до активного вирішення поставлених завдань.

Наприклад, слід вказати про важливість організації судово-експертного забезпечення розслідування за даних умов, про що вказують Ю.М. Чорноус та Т.І. Лелюк. До складної організаційної системи, яка представлена такими суб'єктами як

слідчий (дізнавач, детектив), прокурор належать і суб'єкти, які виконують завдання експертно-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, і безпосередньо – проведення судової експертизи. Тому організацію проведення судової експертизи під час розслідування кримінальних правопорушень можна тлумачити як систему організаційно-розпорядчих дій уповноважених суб'єктів, яка полягає у забезпеченні належного, своєчасного та об'єктивного призначення та проведення судових експертиз, а також отримання висновку експерта, яка здійснюється з метою досягнення завдань кримінального провадження [2, с. 53].

Таким чином, організаційні основи розслідування кримінальних правопорушень існують об'єктивно. Початок відслідковується від моменту конкретизації мети і завдань розслідування, визначення обставин, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні. Їх виокремлення та конкретизація, за браком інформації, має варіаційний характер і здійснюється шляхом побудови та перевірки слідчих версій. Майже одночасно з формулюванням мети і завдань, слідчий визначає характер, кількість, послідовність, терміни проведення слідчих (розшукових) та інших дій, їх виконавців, тобто планує розслідування. Планування як функція управління реалізується у складанні планів, які являють собою систематизацію майбутньої діяльності об'єктів управління. Масштаби, вихідні дані і тимчасові параметри розроблюваних планів відрізняються один від одного, але суть планування залишається незмінною. Планування зазвичай розглядають як початковий етап процесу управління, а здійснюють його на основі прогнозування стану об'єкта управління з урахуванням імовірнісного характеру зовнішніх і внутрішніх впливів на його стан. Основний зміст планування як елемента організації розслідування полягає у визначенні шляхів, засобів і, у загальних рисах, способів досягнення сформованих мети і завдань.

Тому планування розслідування кримінального правопорушення є невід'ємною складовою здійснення справедливого і ефективного кримінального судочинства. Цей процес дозволяє систематизувати інформацію, визначити пріоритетні напрямки розслідування, а також забезпечити

об'єктивне встановлення фактів та формулювання обґрунтованих гіпотез. Наявність чіткої правової бази для планування розслідування кримінальних правопорушень є важливим елементом забезпечення законності і об'єктивності розслідування. Нормативно-правові акти, що регулюють планування розслідування, містять необхідні норми, але у зв'язку із викликами сьогодення потребують постійного удосконалення [3, с. 409].

Зазвичай чіткого поділу між плануванням і організацією немає, і навіть навпаки, вони досить тісно переплітаються, але тим не менш організація логічно впливає з планування, адже охоплює діяльнісний, праксеологічний аспект.

Організаційно-управлінський аспект розслідування полягає в процесуальному керівництві, координації, взаємодії, контролі, обліку всіх дій у розслідуванні, забезпечує здійснення слідчих (розшукових) та інших дій відповідно до кримінального процесуального законодавства і науково-практичних рекомендацій.

Важливою складовою організаційно-управлінського аспекту розслідування за даних умов є процесуальне керівництво прокурором у досудовому розслідуванні. Так, нагляд прокурора у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням запроваджено у КПК України для підвищення результативності кримінального провадження. Шляхом процесуального керівництва діяльністю слідчих підрозділів із початку до завершення розслідування прокурор повинен сприяти високій ефективності використання всіх процесуальних засобів, але, передусім, тих із них, що реалізуються безпосередньо стосовно особи і несуть загрозу обмеження її прав і свобод [4, с. 131].

Координація у процесі організації розслідування виявляється в підтримці слідчим зв'язку з учасниками розслідування, отриманні від них інформації, погодженні та поєднанні всіх дій. У ході розслідування можливі окремі відхилення учасників розслідування від виробленої структури, плану розслідування, а також намічених узгоджених дій. Координація в цьому випадку і полягає в упорядкуванні всіх дій відповідно до цілей розслідування. Здійснюється координація як

шляхом владних приписів слідчого, прокурора як процесуального керівника, так і шляхом узгодження дій.

Взаємодія – інший рівень зв'язку між слідчим, іншими суб'єктами. Результатом взаємодії є узгодженість за місцем, часом, колом осіб і тактичних прийомів здійснення заходів досудового розслідування. Власне термін "взаємодія" означає взаємозв'язок, спільні дії. При взаємодії можлива окрема кооперація функцій (виконання оперативним працівником за дорученням слідчого процесуальних дій, участь слідчого у розшукових заходах та ін.).

Шляхом координації та взаємодії в розслідуванні здійснюється взаємозв'язок працівників різних підрозділів органу чи самостійних організацій, які підпорядковуються різним відомствам.

Таким чином, організація – заснований на кримінальному процесуальному законодавстві процес упорядкування розслідування шляхом визначення та конкретизації його мети і завдань, визначення сил, засобів і планування їх використання, процес створення умов для якісного розслідування та керівництва ним, це, по суті, організація окремого процесу розслідування конкретного кримінального правопорушення. Разом з тим сутність організаційного процесу – створення структури діяльності – виявляється повною мірою у діяльності з розслідування кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-172>.
2. Chornous, Yu., & Leliuk, T. (2023). Organization of forensic examinations in criminal proceedings as a condition for the effectiveness of the investigation of criminal offences. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 13(2), 50-62. <https://doi.org/10.56215/naia-chasopis/2.2023.50>
3. Крупій А.І., Черноус Ю.М. Правові основи планування розслідування кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №8. С. 407-

410. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/95> ;
http://www.lsej.org.ua/8_2024/97.pdf

4. Лисаченко С.Л. Процесуальне керівництво прокурора досудовим розслідуванням у частині застосування засобів отримання відомостей від особи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2019. Серія ПРАВО. Випуск 55. Том 2. С. 131-135.

Пазюк Євген Сергійович,
здобувач Національної академії
внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ТАКТИКИ ЗАХИСТУ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Термін «тактика», запозичений із військової справи, трактують як складову воєнного мистецтва, зокрема теорію та практику підготовки й ведення бою; способи та прийоми, обрані для ведення бою. Зазвичай про тактику йдеться тоді, коли необхідно отримати перемогу над опонентом з використанням «інтелектуальної зброї» [1]. Власне криміналістичну тактику вважають: 1) складовою науки криміналістики; 2) системою наукових положень; 3) сукупністю рекомендацій. Як розділ науки криміналістики криміналістична тактика містить систему наукових положень і розроблених на їх підставі практичних рекомендацій з організації та планування досудового розслідування та судового розгляду, визначення оптимальної лінії поведінки осіб, які здійснюють кримінальне провадження, прийомів проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на встановлення обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, збирання та оцінку доказів [2, с. 374-375].

На думку В.Ю.Шепітька, яку ми також розділяємо, нині завдання криміналістики можна розподілити залежно від теоретико-пізнавальних (розвиток теорії криміналістики) і прикладних проблем (наукові розробки для практики правозастосування). Завдання криміналістики має бути диференційовано відповідно до двох рівнів: 1) завдання,

спрямовані на вдосконалення теорії криміналістики; 2) завдання, спрямовані на вдосконалення правозастосовної практики [3, с. 7].

В той же час, забезпечуючи дотримання принципу змагальності сторін як у доведенні вини, так і у спростуванні таких доказів, на сучасному етапі слід говорити і про тактику захисту, яку використовує захисник під час здійснення своєї професійної діяльності.

Поняттю тактики захисту приділяється увага у низці наукових робіт. При цьому одні вважають, що тактика професійного захисту у кримінальних справах є підсистемою криміналістичної тактики, яка складається з системи розроблених на основі наукових положень криміналістичної тактики відповідних засобів (прийомів, комбінацій, операцій, рекомендацій) допустимого та раціонального подання, дослідження і використання адвокатом доказової інформації, що виправдовує підзахисного чи пом'якшує його вини, які забезпечують права та інтереси останнього в умовах потенційної чи реальної, безпосередньої чи опосередкованої тому протидії зі сторони осіб і організацій, що протистоять захиснику при виконанні ним його кримінально-процесуальної функції; другі, що тактика захисту – це створені на основі досягнень науки і досвіду адвокатської діяльності рекомендації по розробці оптимального варіанта правової позиції захисту і його реалізації в конкретних умовах і про найбільш ефективні способи здійснення адвокатом дій по захисту прав і законних інтересів громадян; треті, що тактика захисту є системою наукових положень і рекомендацій, які спрямовані на оптимальне здійснення функції захисту [4, с. 106].

Ми розглядаємо тактику захисту як систему розроблюваних на основі сучасних досягнень науки кримінального процесу та криміналістики, а також загальнонаукових положень та адвокатської практики тактичних прийомів діяльності захисника, рекомендацій з їхнього застосування, а також планування їхнього застосування у ході конкретної захисної ситуації з метою доведення обставин, що виправдовують чи пом'якшують вини підзахисного,

забезпечують його права і свободи у всіх стадіях кримінального процесу [5, с. 112].

Із цього приводу О.В. Бишевець зазначає, що: 1) тактика захисту за сферою її застосування обмежується виключно кримінальним судочинством; 2) цільова спрямованість тактики захисту полягає у захисті прав і законних інтересів підозрюваного і обвинуваченого; 3) за гносеологічною природою тактика захисту є системою засобів здійснення захисної діяльності у кримінальному процесі [4, с. 107].

Тактика захисту це підсистема криміналістичної тактики, що включає сукупність теоретичних наукових положень та розроблених на їх основі практичних рекомендацій щодо організації і планування суб'єктами сторони захисту (окрім законних представників) вчинюваних ними окремих діянь у рамках кримінального провадження, спрямованих на досягнення бажаного результату [6, с. 98].

Головне місце у криміналістичній тактиці належить тактичному прийому – як науковій категорії та практичному «інструментарію» виконання завдань кримінального провадження. Розглядаючи тлумачення терміна «тактичний прийом» у криміналістиці, вважаємо доцільним, щоб воно ґрунтувалося на визначенні, запропонованому В.Ю.Шепітьком, стосовно тактичного прийому як способу здійснення процесуальної дії, спрямованого на виконання її конкретного завдання, заснованого на психологічному механізмі її реалізації, що є найбільш раціональним та ефективним у певних ситуаціях [7, с. 14].

Тактика захисту як окрема підсистема криміналістичної тактики також наділена практичним інструментарієм у вигляді тактичних прийомів.

На думку, В.Г. Гончаренка і Ф.М. Сокирана, тактичні прийоми сприяють ефективності слідчих (судових) дій, якщо застосовуються в певному раціональному поєднанні і послідовності, тобто являють собою відповідну систему [8, с. 22].

До загальних тактичних прийомів, що використовуються захисником можна віднести: узгодження з підзахисним спільної позиції у кримінальному провадженні та вироблення стратегії і

тактики на досудовому розслідуванні та судовому слідстві; планування дій та рішень, які необхідно вчинити під час досудового розслідування кримінального провадження з метою спростування підозри та зібраних органом досудового розслідування доказів; з'ясування обставин, що виправдовують чи пом'якшують відповідальність підзахисного; послідовність, обсяг та зміст вчинюваних процесуальних дій; корекція плану і його реалізації в ході досудового розслідування кримінального провадження та судового слідства, в залежності від реалізації слідчої ситуації; подавати і коли саме самостійно зібрані докази чи не подавати їх взагалі і т. ін.

Такі тактичні прийоми та способи захисту запозичені із криміналістики обвинувачення, напрацьовані адвокатською практикою, та почасти, наукою про адвокатуру (адвокатологією) [9, с. 98] .

Таким чином, захисник як окремий самостійний учасник розробляє і вдосконалює прийоми практичної діяльності, формуючи їх у тактичні прийоми захисту, які, в свою чергу, органічно впроваджуються як засоби тактики захисту.

Список використаних джерел:

1. Словник спеціальних термінів правоохоронної діяльності / [Я.Ю.Кондратьєв та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. 560 с.
2. Криміналістика: підручник / [В.В.Пяковський, Ю.М.Чорноус, А.В.Самодін та ін.]; за заг. ред. В.В.Пяковського. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Право, 2020. 752с.
3. Шепітько В.Ю. Криміналістика як система наукових знань в умовах глобальних загроз і трансформації злочинності. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2018. Вип. 18. С.4–9. doi:<https://doi.org/10.32353/khrife.2018.01>
4. Бишевец О.В. Тактичні прийоми у професійній діяльності адвоката. Вісник Академії адвокатури України. Випуск 11. 2008. С. 104-108.

5. Острогляд О.В., Береський Я.О. Окремі теоретичні аспекти розуміння тактики захисту в кримінальному процесі України. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. (2012) 5. С. 134 URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2012_5_23.

6. Бишевец О.В. Тактичні прийоми у професійній діяльності адвоката. Вісник Академії адвокатури України. Випуск 11. 2008. С. 104-108.

7. Іваницький Я.О. Про поняття тактики професійного захисту. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. (2018) 48(2). С. 106.

8. Черноус Ю.М. Психологічні основи реалізації тактичних прийомів. Юридична психологія. Том 26 № 1 (2020). С. 13-21. doi:<https://doi.org/10.33270/03202601.13>

9. Гончаренко В.Г. Тактика психологічного впливу на попередньому слідстві / В.Г. Гончаренко, Ф.М. Сокиран. Київ: ун-т. – Укр.акад.внутр.справ – 1994. – 44 С.

10. В.О. Попелюшко. Стратегія і тактика захисту в судовому розгляді справи. Вісник Академії адвокатури України. Випуск 12. 2008. С. 96-98.

*Панасюк Вікторія Вікторівна,
ад'юнкт кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ*

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО ЗІ СПІВРОБІТНИКАМИ ОПЕРАТИВНИХ ТА ІНШИХ ПІДРОЗДІЛІВ НПУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, ВЧИНЕНОГО ЩОДО ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ

Ефективне розслідування кримінальних правопорушень неможливе без тісної співпраці слідчих з оперативними працівниками та іншими підрозділами НПУ (Національної поліції України).

Співпраця слідчих та оперативних працівників регулюється кримінальним процесуальним законодавством і спрямована на досягнення спільних цілей: попередження,

виявлення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, встановлення осіб, які їх вчинили, притягнення їх до відповідальності, а також відшкодування завданої шкоди та відновлення порушених прав потерпілих.

Ефективність розслідування домашнього насильства залежить від того, наскільки якісно буде проведений початковий етап. Саме на цьому етапі закладаються основи для успішного розкриття злочину та притягнення винного до відповідальності [1, с. 95].

Початковий етап розслідування домашнього насильства, вчиненого щодо осіб похилого віку – це важливий період, коли слідчий здійснює первинні дії для збору інформації, встановлення фактів та формування повної картини злочину.

Тому, ми можемо виокремити основні цілі на початковому етапі розслідування:

- Збір інформації: слідчий збирає всю доступну інформацію про подію, включаючи свідчення потерпілого, очевидців, а також докази.

- Встановлення фактів: на основі зібраної інформації слідчий встановлює факти вчинення кримінального правопорушення, його характер, обставини та наслідки.

- Ідентифікація підозрюваного: слідчий активно працює над встановленням особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

- Оцінка ситуації: слідчий оцінює ступінь небезпеки для потерпілого.

- Забезпечення безпеки потерпілого: слідчий вживає необхідних заходів для забезпечення безпеки потерпілого.

Беручи до уваги основні цілі, Слухаєнко Ю.М. виокремила загальний алгоритм дій слідчого на початку розслідування домашнього насильства. На її думку, він виглядає так: оцінка вихідної слідчої ситуації, висунення слідчих версій, планування початку досудового розслідування, постановка тактичних завдань, планування та проведення окремих СРД (слідчих (розшукових) дій) та інших заходів для вирішенню поставлених задач [2, с. 115].

Ми погоджуємося з вищевказаною думкою, та можемо розкрити зазначені нею позиції. Отже, визначитися із слідчою ситуацією дозволить ретельна фіксація та аналіз наданої інформації під час прийому заяви чи повідомлення про домашнє насильство(слідчий ретельно фіксує всі деталі заяви потерпілого

або іншої особи, яка повідомила про вчинення злочину). Огляд місця події (проводиться огляд місця, де було вчинено насильство, для виявлення слідів злочину та інших доказів), візуальний огляд потерпілого (зادля фіксації слідів насильства) та допит потерпілого та свідків дозволять коригувати слідчі версії, що були сформовані на етапі отримання інформації про домашнє насильство. Вилучення речових доказів (вилучаються всі предмети, які можуть мати відношення до злочину) та призначення судових експертиз дозволять слідчому планувати наступний етап розслідування та визначитися із подальшою тактикою наступних СРД.

Стосовно взаємодії слідчих з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в розслідуванні домашнього насильства щодо осіб похилого віку, можна зазначити, що це – скоординована діяльність, передбачена законом, яка передбачає спільне виконання певних завдань. Основними завданнями є: виявлення та фіксація фактів домашнього насильства, захист потерпілих та надання їм необхідної допомоги, розшук та затримання підозрюваного, збір доказової бази, проведення експертиз та взаємодія із Судом. Її метою є ефективне розслідування таких злочинів за рахунок об'єднання зусиль різних підрозділів правоохоронних органів, органів державної влади та громадських організацій. Об'єднання зусиль при розслідуванні домашнього насильства щодо осіб похилого віку є важливим через комплексність проблеми. Домашнє насильство щодо літніх людей часто приховане, а потерпілі можуть бути не в змозі самотійно звернутися за допомогою. Тому ефективне розслідування вимагає скоординованої роботи слідчих, оперативних працівників, соціальних служб, медиків та інших фахівців. Такий підхід дозволяє забезпечити комплексну допомогу потерпілим, ефективніше розслідувати злочини та запобігати повторним випадкам насильства.

Враховуючи вимоги «Інструкції з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України» [3], організація взаємодії слідчих підрозділів з іншими підрозділами Національної поліції України у протидії такому злочину може забезпечуватись шляхом:

- комплексного використання сил і засобів усіх підрозділів органів поліції під час досудового розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи (при розслідуванні домашнього насильства важливо залучати не лише слідчих, а й оперативних працівників, експертів, кінологів тощо. Це

дозволить зібрати повний обсяг доказів та забезпечити всебічне дослідження події);

- створення для всебічного, повного та неупередженого дослідження обставин кримінального провадження про домашнє насильство СОГ із включенням до їх складу працівників оперативних та інших підрозділів органів Національної поліції, а в разі необхідності – міжвідомчих СОГ (для ефективного розслідування складних випадків домашнього насильства необхідно створювати СОГ із залученням фахівців різних профілів. Це дозволить швидше реагувати на ситуацію, зібрати необхідні докази та вжити заходів для захисту потерпілих);

- ефективного контролю за своєчасним та повним виконанням оперативними підрозділами доручень слідчих про проведення СРД (слідчі повинні ретельно контролювати виконання доручень оперативними підрозділами, щоб забезпечити своєчасне проведення необхідних слідчих дій);

- якісної підготовки матеріалів з проблемних питань діяльності органів досудового розслідування при розслідуванні домашнього насильства та їх обговорення на колегіях (нарадах) МВС України, Національної поліції, спільних колегіях і нарадах з іншими правоохоронними та державними органами та прийняття конкретних і ефективних управлінських рішень (регулярне обговорення проблемних питань на колегіях та нарадах сприяє підвищенню ефективності розслідування домашнього насильства та ухваленню обґрунтованих управлінських рішень).

Тому, результативність діяльності взаємодіючих суб'єктів може бути досягнута лише при обов'язковому дотриманні певних умов. Перш за все, повинні бути визначені взаємодіючі ланки, їх завдання та обсяг взаємодії, чітко розподілені функціональні обов'язки, обрані форми взаємодії та визначені конкретні виконавці, яким повинні бути роз'яснені поставлені перед ними спільні завдання. Потім належить забезпечити обмін взаємною інформацією, визначити способи та засоби зв'язку (наради, робоче обговорення конкретних ситуацій, телефонні контакти тощо) між взаємодіючими ланками [4].

Отже, ефективність розслідування домашнього насильства залежить від того, наскільки якісно буде проведений початковий етап. Саме на цьому етапі закладаються основи для успішного розкриття злочину та притягнення винного до відповідальності. Взаємодія слідчого з оперативними та іншими підрозділами є запорукою успішного розслідування домашнього насильства щодо осіб похилого віку. Така співпраця дозволяє забезпечити

комплексний захист прав потерпілих, притягнути винних до відповідальності та запобігти повторенню таких злочинів.

Список використаних джерел

1. Іщенко Т.В. Особливості початку досудового розслідування домашнього насильства. Правові новели. 2020. №12. С. 92–100.

2. Слухаєнко Ю. М. Криміналістична характеристика домашнього насильства. Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2020. Вип. 3 (91). С. 110-118 URL: <file:///C:/Users/My%20Notebook/Downloads/1034B0%D1%.pdf>

3. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України 07 лип. 2017 р. № 575. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>

4. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>

5. Інструкція з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України, затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України 06 лип. 2017 р. №570. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17>.

Панкова Вікторія Юріївна,

здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту № 2 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики
та судових експертиз навчально-
наукового інституту № 2 Національної
академії внутрішніх справ
Приходько Ю. П.

**ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ
АПАРАТІВ У РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ У ПЕРІОД ВОЄННОГО
СТАНУ**

Використання безпілотних літальних апаратів (далі-БПЛА) в Україні значно зросла з початком повномасштабного вторгнення рф 24 лютого 2022 року. Безпілотні літальні апарати відіграють важливу роль у багатьох галузях, допомагаючи українським Збройним Силам давати відсіч ворогу а також іншим бойовим підрозділам у боротьбі з агресором. Війна стала значним викликом для українського суспільства та держави, і саме БПЛА відіграють важливу роль у цій війні, використовуючи їх як для військових, так і для цивільних цілей.

Під час повномасштабної війни звичайне життя українців змінилось, а відповідно з'явилися нові правила. Серед них і правила щодо можливості користуватися дронами цивільними мешканцями. Нині потрібно чітко знати як використовувати дрони у воєнний час, як не стати правопорушником і не нашкодити країні. Повномасштабна війна росії проти України триває. Попри складні економічні умови, Україна крокує в напрямку становлення верховенства права та демократії, розвитку інформаційно-просвітницької діяльності, сфери освіти, культури тощо. У всіх цих сферах не обійтися без новітніх технологій. Тому питання «чи можна користуватися дронами» є досить актуальним у сьогоднішні.

Дроном можна назвати будь-який безпілотний літальний апарат, а також безпілотне повітряне судно, безпілотник. Залежно від його характеристик, дрон може набирати різну висоту та швидкість і виконувати різні завдання. До прикладу журналісти-розслідувачі ведуть приховану зйомку, рятувальники шукають зниклих людей з повітря, пожежники гасять вогонь, фермери оглядають поля – це лише невелика кількість прикладів.

Актуальне питання використання дронів цивільними особами це фото- та відеозйомка для власних цілей або ж професійна робота фотографів, відеографів чи блогерів. Відповідно до Авіаційних правил України «Правила використання повітряного простору України», польоти безпілотних повітряних суден масою до 20 кг включно виконуються без подання заявок на використання повітряного простору, без отримання дозволів на використання повітряного простору, без інформування органів управління Повітряних Сил Збройних Сил України та органів об'єднаної цивільно-військової системи організації повітряного руху України, органів Державної прикордонної служби України, органів обслуговування повітряного руху та відомчих органів управління повітряним рухом [3].

Однак є певні правила для використання безпілотників, а саме не перетинати державний кордон України, польоти неповинні проходити над скупченням людей на відкритому просторі, над місцями щільної забудови чи об'єктами під державною охороною, швидкість польоту безпілотного повітряного судна повинна складати не більше 160 км/год.

Але необхідно пам'ятати, що право на фото- і відеозйомку не є абсолютним навіть і в мирний час. Проте у довоєнні часи не було усвідомлення значення цих заборон. Наприклад, Закон України «Про державну таємницю» від 1994 року визначає перелік військових об'єктів, щодо яких встановлено обмеження фото- та відеофіксації (розташування підрозділів ЗСУ, про їх особовий склад та інше) [1].

Крім того, діє заборона на використання дронів над атомними станціями, гідроелектростанціями, греблями, важливими державними об'єктами, природними заповідниками, об'єктами або промисловими підприємствами підвищеної екологічної небезпеки. Описані заборони діють на постійній основі.

Користуватися повітряним простором слід лише відповідно до закону як у мирний, так і у воєнний час. З 24 лютого 2022 року захист повітряного простору тим паче став першочерговим завданням для ЗСУ та міжнародних партнерів, а також для кожного громадянина України. Заборону або обмеження на використання повітряного простору України може встановити Державіаслужба та органи об'єднаної цивільно-військової системи організації повітряного руху (Украерорух).

Указ Президента України ввів воєнний стан в Україні із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року. У цей же день Державне підприємство обслуговування повітряного руху України «Украерорух» оголосило про закриття повітряного простору України. Тобто цивільним заборонено літати у повітряному просторі. Це правило стосується і безпілотників. Схожі рішення про заборону користування дронами для цивільних ухвалюють і на місцевому рівні – прикладом є повідомлення Управління СБУ у Львівській області [5].

Під час війни обійтися без дронів складно. У сільському господарстві безпілотники допомагають розпилювати добрива над полями, а також є регіони, на яких триває розмінування. Для аграріїв, котрі використовують дрони, Міністерство аграрної політики та продовольства України розробило окрему Пам'ятку,

у якій коротко визначило порядок запуску БПЛА у сільському господарстві [4].

У пам'ятці вказано: повітряний простір для цивільних користувачів наразі закрито. Проте, для можливості забезпечення належного використання безпілотних повітряних суден у сільському господарстві суб'єктам господарювання необхідно звернутися до відповідної обласної військової адміністрації на предмет можливості використання на конкретній території (у районі) безпілотних повітряних суден. Рішення щодо можливості використання повітряного простору безпілотними повітряними суднами в конкретній області ухвалює Генеральний штаб Збройних Сил України.

Щодо інших випадків використання безпілотників (у навчальних цілях чи для будівництва) процедура лишається неузгодженою. Отже, щоб уникнути ситуації, коли використання дрону розцінюватимуть як неправомірне, рекомендовано попередньо отримати дозвіл на це у територіальному управлінні СБУ.

З 24 лютого СБУ та її територіальні підрозділи багато разів нагадували та наголошували не забувати про відповідальність, яка може настати для порушників заборони на використання повітряного простору, зокрема за статтями 109, 110, 111, 112, 113 та 114 Кримінального кодексу України (далі – ККУ)

Статті 109 – 114.2 ККУ передбачають відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України. Так неузгоджений політ дрона може стати ознакою колабораційної діяльності, пособництва державі-агресору, диверсії, шпигунства, тощо. А також якщо людина поширила інформацію із розташуванням військових об'єктів, переміщенням зброї або колони ЗСУ, знявши її з дрона, то їй загрожуватиме позбавлення волі на строк від 3 до 5 років [2].

Якщо ж внаслідок таких фото та відео можна буде ідентифікувати місцевість розташування військових об'єктів, процесу переміщення зброї або колони ЗСУ, то строк позбавлення волі становить вже від 5 до 8 років.

Відповідальність за порушення правил використання повітряного простору існує і в мирний час. Але незважаючи на те, що окремі правила використання дронів у воєнний час не встановлені, все одно є ризик для оператора бути притягнутим до відповідальності за адміністративне чи кримінальне правопорушення. Жодні дії не мають допомагати ворогу

дізнатися про дії ЗСУ, ставити під загрозу життя та здоров'я військовослужбовців чи шкодити ходу операцій.

Отже, з моменту введення воєнного стану до вже чинних обмежень щодо використання повітряного простору додалися нові. Виникло питання чи є винятки із загальної заборони або заборона є абсолютною. Правила використання дронів під час воєнного стану мали б бути зафіксовані у законодавстві. Тоді не виникали б спори щодо використання безпілотників, не існував би ризик притягнення до відповідальності громадян і спричинення шкоди національній безпеці. Та на сьогодні немає єдиного регулювання, до якого б могли звернутися громадяни, тож наразі потрібно обмірковувати кожну дію та слідкувати за офіційними повідомленнями державних установ і внесенням змін до законодавства. Використання дронів в Україні має великий потенціал та може приносити численні користі у різних галузях. Україна має сприятливі умови для розвитку дрон-технологій, оскільки вона має велику територію, недоступні місця та потребу в моніторингу різних процесів. Уряд повинен сприяти розвитку цієї галузі, встановлюючи необхідні правила та регуляції, що допоможуть уникнути можливих проблем та забезпечити безпеку використання дронів. Зростання використання дронів сприятиме збільшенню продуктивності різних галузей, зниженню витрат та підвищенню якості послуг.

Список використаних джерел

1. Закон України « Про державну таємницю » : Закон України від 21.01.1994 № 3855-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

3. Наказ «Про затвердження Авіаційних правил України «Правила використання повітряного простору України»: Наказ Державної авіаційної служби України Міністерства оборони України від 11.05.2018 № 430/210 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1056-18#Text>

4. Пам'ятка «Сільгосптоваровиробникам при проведенні комплексу весняно-польових робіт в умовах агресії російської федерації проти України»: Міністерство аграрної політики та продовольства в Україні URL: <https://apkck.gov.ua/upload/gfv2022.pdf>

5. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Указ від 24.02.2022 № 64/2022 №64/2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

Панкова Вікторія Юріївна,

здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту № 2 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
Національної академії внутрішніх
справ **Свобода Є. Ю.**

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

З метою підвищення ефективності досудового розслідування та забезпечення швидкого, всебічного, повного і об'єктивного розгляду кримінальних проваджень, український законодавець здійснив значні кроки щодо вдосконалення правового статусу та ролі спеціалістів у кримінальному процесі.

Прийняття Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо оптимізації діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні» від 09.10.2024 № 4009-IX стало важливим етапом у розвитку вітчизняного кримінального процесуального законодавства [3].

За інформацією Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, документ розроблено з метою врегулювання правовідносин у кримінально-правовій сфері та забезпечення більш ефективного, справедливого та оперативного функціонування правоохоронних органів, а також поліпшення можливості в розкритті кримінальних правопорушень [2].

Спеціалістам додали можливість, видавати як пояснення, довідки, висновки так і видавати інші документи (без конкретизації). Відповідні зміни внесені до статті 71 КПК, а саме: Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки, висновки та інші документи під

час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Також частину 1 статті 71 КПК доповнили новим абзацом, відповідного до якого «у разі необхідності та за наявності підстав може бути залучено з іноземної держави, міжнародної організації як спеціаліста фахівця у галузі хімічної, біологічної, радіаційної, ядерної чи іншої зброї», а в ч. 3 ст. 214 врегулювати, що у невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути здійснено отримання довідки, висновку спеціаліста [1].

Однак, такі значні зміни неминуче породжують ряд питань та проблем, які потребують детального аналізу, а саме я можу виділити такі переваги як:

- Спеціалісти отримують більшу свободу в висуванні криміналістичних версій та оформленні результатів своїх досліджень, що дозволяє їм адаптувати форму документа до специфіки кожного конкретного випадку. Хоч це і збільшує відповідальність та обсяг роботи спеціаліста, та все ж надає можливість більше допомагати в розслідуванні правопорушень.

- Можливість отримання довідок та висновків спеціалістів у невідкладних випадках дозволяє пришвидшити проведення досудового розслідування, особливо у справах, які вимагають оперативного реагування.

- Можливість залучення іноземних спеціалістів, це дозволяє отримати доступ до найсучасніших технологій та знань у певних галузях, що особливо важливо для розслідування складних злочинів.

Проте дані зміни несуть за собою і певні недоліки, а саме:

- Недостатня регламентація, тобто відсутність чітких критеріїв для інших документів, довідок та висновків, може призвести до суб'єктивної оцінки їхньої доказової сили. А також відсутність відповідальності спеціаліста за надання завідомо неправдивих документів.

- Розширення повноважень спеціалістів може створити умови для маніпуляцій з доказовою базою. Існує ризик, що спеціалісти будуть надавати неповну або спотворену інформацію під тиском слідчих або інших зацікавлених осіб.

- Проблеми з доказовою значущістю, тобто не всі документи, які може надавати спеціаліст, можуть мати однакову доказову силу. Виникає питання, як суду оцінювати достовірність таких документів і чи можна їх використовувати як самостійний доказ.

– Збільшення кола питань, які можуть вирішуватися за допомогою спеціалістів, вимагає відповідної кваліфікації від цих осіб. Тому недостаня кваліфікація спеціалістів, може призвести до помилкових висновків.

Отже, розширення повноважень спеціалістів у кримінальному провадженні є позитивним кроком, який може сприяти підвищенню ефективності розслідування. Однак, для того щоб уникнути негативних наслідків, необхідно збільшити регламентацію на законодавчому рівні, розробити чіткі критерії оцінки документів, які надають спеціалісти, забезпечити належний контроль за їхньою діяльністю та підвищити кваліфікацію даного учасника кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n958>

2. Парламент прийняв за основу законопроект щодо оптимізації залучення спеціалістів під час досудового розслідування Прес-служба Апарату Верховної Ради України URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/252728.html>

3. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо оптимізації діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні Закон України від 09.10.2024 № 4009-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4009-20#Text>

Пасічніченко Дмитро Олександрович,
здобувач Національної академії
внутрішніх справ

ТАКТИКА ДОПИТУ ВРАЗЛИВИХ ПОТЕРПІЛИХ

Отримання інформації, яка зберігається у пам'яті особи, що має відношення до обставин розслідування події, неможливе без спілкування з нею, яке здійснюється у формі допиту [1, с. 26]. Допит – це слідча (розшукова) дія, змістом якої є одержання показань від особи, яка володіє відомостями, що мають значення для розслідуваного кримінального правопорушення, це процесуальна дія, яка являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть в ньому участь, спрямований на отримання інформації про відомі

допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини по справі та на передачу-отримання інформації про ідеальні відображення, тобто уявні образи, і їх носієм є конкретна людина, з якою контактує слідчий [2, с. 193].

Складність проведення допиту вразливих потерпілих полягає у тому, що метою проведення цієї слідчої (розшукової) дії є не лише виконання кримінально-процесуальних завдань щодо встановлення обставин, які підлягають доказуванню, але реалізацію психологічну, педагогічну та етичну функції.

Розвиток наукових та практичних рекомендацій щодо проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень щодо дітей в цілому та тактичні і організаційні особливості допиту дитини перебувають у постійному русі. Особливо враховуючи досвід європейських країн у цьому напрямку. Міжнародні рекомендації та укладені договори містять ряд безумовно позитивних положень щодо порядку взаємодії слідчого та інших уповноважених осіб з потерпілим, які не повною мірою реалізуються у вітчизняній практиці [3, с. 393].

Досягнення, як загальної, так і окремої мети допиту можливе шляхом застосування різноманітних тактичних прийомів. Так, викриття неправдивих показань може бути здійснено на підставі наявних доказів, шляхом звернення до фактичних і логічних протиріч у показаннях, за допомогою одночасного допиту двох раніше допитаних осіб тощо. Стосовно кожної конкретної ситуації допиту, ефективність різних тактичних прийомів може бути різною: від її вищого рівня до нульового і навіть негативного результату. Тому, успіх допиту визначається перш за все вибором тактики, яка відповідає характеру ситуації. Тактика проведення слідчих дій складається з тактичних прийомів та тактичних комбінацій.

Тактичний прийом – це раціональний спосіб дії або доцільна лінія поведінки особи яка здійснює розслідування в процесі збирання, дослідження та використання доказової інформації.

Тактичні прийоми, яким чином вони б не були класифіковані і систематизовані, реалізуються в конкретних слідчих ситуаціях і їх вибір визначається характером конкретної ситуації. Звідси, можна виділити чотири основні ситуації допиту, в залежності від позиції, яку займає допитувана особа: 1) правдивість допитуваного; 2) добросовісна помилка; 3) дача неправдивих показань; 4) відмова від дачі показань [4, с. 117].

Одним із найважливіших аспектів успішності проведення допиту є встановлення психологічного контакту із допитуваною особою. Проте, коли мова йде про проведення допиту вразливого потерпілого, тим більше, в умовах невідкладності його проведення, відсутність навичок та спеціальної підготовки до такої роботи ставить під загрозу не лише ефективність проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, самого розслідування, але і психічне здоров'я допитуваної особи.

У наукових працях надано досить велику кількість рекомендацій щодо вибору тактичних прийомів та криміналістичних рекомендацій під час проведення допиту потерпілого. Спільною позицією науковців щодо лінії поведінки слідчого під час допиту є: тактовність, вибір правильного тону допиту, зберігання спокійного та безоцінювального способу поведінки; створення атмосфери безпеки, співчуття постраждалому, зважання на його почуття [5, с. 28–30].

Специфічними тактичними прийомами, на погляд В. Ю. Шепітько, що можуть застосовуватися при допитах неповнолітніх, є: роз'яснення важливості повідомлення правдивих показань; демонстрація поінформованості про обставини життя допитуваного, його потреби, інтереси; роз'яснення сутності та значення пред'явлених і оголошених матеріалів; роз'яснення неправильно зайнятої позиції [6, с. 208].

На противагу таким підходам у контексті допиту неповнолітнього потерпілого, Г.Ю. Нікітіна-Дудікова вважає, що у даному виді допиту доцільно застосовувати не тактичні прийоми, а використовувати алгоритми допиту, оскільки тактичні прийоми доцільно застосовувати під час допиту дитини, яка перебуває у конфлікті з законом. В той же час, коли вони є недовірними при допиті дитини, яка є потерпілою чи свідком у кримінальному провадженні [3, с. 400].

Ми погоджуємось з такою позицією вченої, адже відсутність єдиного підходу до переліку тактичних прийомів, які доцільно застосовувати під час допиту дитини, яка перебуває не у конфлікті, а у контакті з законом створює проблеми при їх застосуванні.

Актуальна міжнародна практика допиту потерпілих та сучасних досягнень у цьому напрямку засвідчує ефективність використання навчального інструменту для опитування дітей, відомого як NICHD Protocol (Протокол Національного інституту здоров'я дітей та людського розвитку).

Цей інструмент був розроблений в 1990-х роках в Національному інституті охорони здоров'я США. Зараз він широко використовується на міжнародному рівні і був перекладений дев'ятьма мовами.

Основним у розробці рекомендацій щодо проведення допиту є знання того, як працює пам'ять, можливості розвитку дітей та умови, які покращують здатність дітей обговорювати свій досвід жорстокого поводження. Оскільки знання про пам'ять зараз настільки розвинені, основні рекомендації, зроблені професійними організаціями в усьому світі, відмінно вписуються у процедури розслідування різних країн. Невеликі відмінності у процедурі зазвичай виникають через регіональні юридичні обмеження, а не через розбіжності щодо основної природи пам'яті та здібностей дітей [7].

Провівши аналогію з проведенням допиту з потерпілими, які є вразливими, вважаємо, що алгоритмічний підхід буде ефективним та сприятиме кращому встановленню психологічного контакту та актуалізації травмуючих подій у пам'яті допитуваного з нанесенням найменшої шкоди останньому.

Список використаних джерел

1. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : монографія. Київ : Правник – НАВСУ, 1999. 126 с.
2. Удалова Л. Д. Теоретичні засади вербальної інформації у кримінальному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Удалова Лариса Давидівна. – Київ, 2007. – 433 с.
3. Нікітіна-Дудікова Г.Ю. Криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей [Текст] : монографія / Г.Ю. Нікітіна-Дудікова. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 700 с.
4. Нікітіна-Дудікова Г.Ю. Розслідування насильницького задоволення статевої при- страсті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи: навчальний посібник / за заг. редакцією доктора юридичних наук, професора Ю. М. Чорноус. Вінниця: ТОВ «Твори», 2018. 292 с.
5. Авраменко С. М. Розслідування розбещення неповнолітніх : дис. ... д-ра філософії : 12.00.09. Київ, 2017. 242 с.
6. Криміналістика: підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2008. 464 с.

7. Haldorsson L. Standard 2: Multidisciplinary and Interagency Collaboration: Interagency Agreement Template and guidance. Stockholm. 2019. 40 p.

Поярков Андрій Юрійович,
аспірант кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ

**СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ДОКАЗУВАННЯ
В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО ОРГАНІЗОВАНІ ГРУПИ ТА ЗЛОЧИННІ
ОРГАНІЗАЦІЇ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ
ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН
АБО ЇХ АНАЛОГІВ**

Сьогодні Україна стикається з багатьма національними загрозами, такими як війна, глобалізація, пандемії, екстремізм і тероризм, екологічні катастрофи та злочинність. Однією з найсерйозніших проблем є незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин. Сучасні тенденції у сфері злочинності, пов'язаній з наркотиками та психотропними речовинами, свідчать про те, що вона набуває нових форм і може призводити до створення кримінальних угруповань навіть на рівні псевдодержав. У цих умовах виникає потреба в переосмисленні проблеми забезпечення національної безпеки, що передбачає мінімізацію впливу організованих груп і злочинних організацій на наркотизацію населення та пов'язану з цим криміналізацію суспільних відносин за допомогою кримінального процесуального інструментарію.

Серед усіх виявлених злочинних угруповань у сфері незаконного обігу наркотиків абсолютну більшість (у середньому 85,0 %) становили організовані групи, а на злочинні організації припадало лише 15,0%; протягом 2023 р. вилучено на території України 5,7 тон наркотичних засобів (канабісу – 3,53 тони; макової соломи – 2 тони; героїну – 127,7 кг.; метадону – 24,8 кг., кокаїну – 9,8 кг.; опію – 1 кг.; трамадолу – 180 грам;), 38,8 кг. психотропних речовин (амфетамінів – 20,3 кг.; інших – 18,5 кг.) [1; 2]. Водночас, такі показники наркозлочинності не у повному обсязі відображають дійсну картину їх вчинення, позаяк латентність складає у середньому 87 %, що пов'язано з високою

організацією діяльності організованих груп та злочинних організацій, реформуванням системи органів безпеки, зокрема підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків, військовими діями, анексією й безконтрольністю окремих регіонів України.

Під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі сферою обігу та збутом наркотичних засобів, часто недооцінюється складність таких проваджень та рівень підготовки осіб, які займаються цією протиправною діяльністю. Це призводить до порушення вимог кримінального процесуального законодавства України під час збору доказів, аж до визнання їх недопустимими. Зокрема, останнім часом поширилася безконтактна форма збуту наркотиків – продаж через Інтернет, поштою, а також залишення «закладок» у визначених місцях. Ці нові форми збуту заборонених речовин, які набирають популярності, вимагають від правоохоронних органів впровадження новітніх технологій, що суттєво змінює підходи до доказування у цій категорії кримінальних правопорушень.

Згідно з частиною 1 статті 84 Кримінального процесуального кодексу України, доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані відповідно до порядку, встановленого кримінальним процесуальним законодавством [3]. На основі цих даних слідчий, прокурор, слідчий суддя та суд визначають наявність або відсутність фактів і обставин, які мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Докази мають різну природу, тому їх можна класифікувати за різними критеріями. Класифікація доказів має як теоретичне, так і практичне значення, оскільки допомагає сторонам кримінального провадження правильно їх оцінити та визначити способи використання під час доказування обставин, що є важливими для кримінального провадження.

Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збутом наркотичних засобів, є складним та тривалим процесом. Під час фіксації збуту наркотичних засобів слідчому та прокурору необхідно розуміти, що кримінальні правопорушення даної категорії відрізняються особливим предметом доказування [4, с. 55].

Виділяють три основні структурні елементи доказування: предмет, суб'єкт та етапи доказування.

Предметом доказування є сукупність обставин, які визначені законом і які потрібно встановити та дослідити в рамках кримінального провадження. Зазвичай, об'єктами, що мають доказове значення у провадженнях, пов'язаних з організованими групами та злочинними організаціями в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, є: наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналогі; ваги, в тому числі електронні, які використовуються для визначення маси заборонених речовин; предмети, що використовуються для вживання наркотичних засобів (шприці, голки, самокрутки, фольга тощо); обладнання для виготовлення наркотиків; пакувальні матеріали для зберігання заборонених речовин (паперові згортки, полімерні пакетики тощо); грошові кошти або інші цінності, отримані від продажу наркотиків; технічні пристрої (комп'ютери, мобільні телефони, флеш-носії тощо), на яких може бути інформація про незаконну діяльність. Крім того, у процесі доказування кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом та збутом заборонених речовин, обов'язковим є залучення експерта для проведення експертизи матеріалів, речовин та виробів. Основним завданням цієї експертизи є ідентифікація досліджуваних речовин. За результатами експертизи, якщо в наданих на дослідження речовинах виявлено наркотичні засоби, а також за наявності відповідних доказів, слідчий або прокурор матимуть підстави для повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Таким чином, експертиза в цій категорії кримінальних проваджень має значне значення, оскільки від неї залежить перспектива завершення досудового розслідування в одній із форм, визначених частиною 2 статті 283 Кримінального процесуального кодексу України [3].

Наступним не менш важливим елементом кримінального процесуального доказування є суб'єкт доказування. Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України сторона обвинувачення та сторона захисту є суб'єктами кримінального процесуального доказування. Вони беруть участь у накопиченні доказів кримінального провадження, за результатами яких приймаються відповідні процесуальні рішення.

Наступним аспектом процесу доказування є його етапи. Відповідно до частини 2 статті 91 Кримінального процесуального кодексу України, законодавець визначає три основні етапи

доказування: збирання, перевірка та оцінка доказів [3]. Збирання доказів є першим етапом, який здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим та представником юридичної особи, щодо якої ведеться справа, відповідно до вимог закону. Перевірка доказів включає аналіз зібраних матеріалів, їх зіставлення з іншими доказами, а також збір нових доказів і перевірку джерел їх походження, відповідно до методів, передбачених кодексом [3; 4]. Оцінка доказів є ще одним важливим етапом, який не можна вважати простим процесом. На цьому етапі слідчий, прокурор, слідчий суддя або суд, спираючись на своє внутрішнє переконання, визначають, які докази слід враховувати, а які відхилити, оскільки вони не відповідають загальним принципам доказового права та кримінального судочинства в цілому.

Підсумовуючи, можна зазначити, що основна діяльність уповноважених суб'єктів доказування під час досудового розслідування зосереджена на зборі, перевірці та оцінці доказів. Основними структурними елементами доказування у кримінальних провадженнях про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотиків предмет, суб'єкт та послідовні етапи такої кримінальної процесуальної діяльності.

Список використаних джерел

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

2. Кримінальна ситуація в Україні: основні тенденції. 2021 рік : монографія / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Г. Кулик, І. В. Наумова та ін. ; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. М. Г. Вербенського. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 340 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

4. Помаз О. Я. Особливості доказування на стадії досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збутом наркотичних засобів : дис... докт. філос. : 081 – «Право». Чернігів, 2023. 224 с.

Руденко Поліна Олексіївна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту № 2 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ
Комаринська Ю. Б.

КОМУНІКАТИВНА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ, ЗАДІЯНИХ ДО РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Профільні заклади вищої освіти, що забезпечують підготовку кваліфікованих працівників правоохоронних органів, на сьогоднішній день, мають завдання підвищеної складності, адже окрім загально-прийнятих та визначених у кваліфікаційних вимогах завдань, перед ними повстало питання підготувати спеціалістів, які здатні будуть забезпечити виконання покладених на них функцій в умовах воєнних дій та поствоєнний період.

Сила емоційної реакції людини на війну не завжди прямо корелює із щойно пережитими випробуваннями. Насправді травма спостереження за війною зі сторони може сильно вплинути на психологічний стан людини, навіть якщо така людина фізично захищена і перебуває в безпеці. За оцінками міністра охорони здоров'я Віктора Ляшка, 14 мільйонів українців потребують психологічної допомоги. Це є нагальним пріоритетом, оскільки, щоб бути ефективними, професійні консультації мають бути своєчасними та надаватися якомога швидше. Ще до початку повномасштабного вторгнення Росії багато українців мало низку психологічних проблем, таких як післявоєнний синдром, синдром втрати та травми покинутості. Після 24 лютого кількість людей, які страждають від таких станів, збільшилася у багато разів [1].

Зазначені вище обставини повинні бути обов'язково враховані суб'єктами досудового розслідування під час побудови комунікації із всіма учасниками кримінального провадження, будь то потерпілий, підозрюваний або свідок. Відповідно, для забезпечення кваліфікованої діяльності в цьому напрямку,

необхідним є посилення підготовки здобувачів вищої освіти закладів зі специфічними умовами навчання у питаннях побудови та налагодження комунікації із населенням з врахуванням викликів сьогодення.

Питання запобігання, протидії домашньому насиллю, на сьогоднішній день стоїть дуже гостро. Особливо це стосується України, так як в умовах збройної агресії однієї із східних країн, серед українського населення панує страх, нестабільність морально-психологічного стану, агресія. Також, внаслідок війни, люди лишають, втрачають свої домівки і переїжджають до нових, не завжди комфортних, як морально так і матеріально, місць проживання, набуваючи при цьому статусу тимчасово переміщених осіб. Такі метаморфози, відчуття втрати свого життя, зумовлюють зародження або активізацію насильство в середині родини. Статистичні дані Національної поліції України, результати роботи відповідних громадських організацій, свідчать про збільшення звернень громадян із заявами про домашнє насильство в порівнянні із минулими роками [2, с. 502].

Психологічну травму лише останнім часом почали досліджувати як травматичну подію. Таким чином, дослідження посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та комплексного ПТСР після впливу психологічного насильства є менш вивченими порівняно з фізичним та сексуальним насильством [3].

Правильна комунікація з учасниками домашнього насильства дозволяє визначити ступінь та форму таких кримінально-протиправних дій, що має важливе значення в контексті досудових процесів, визначення кваліфікації правопорушення, прийняття своєчасного рішення про взяття під варту, забезпечення підтримки потерпілих тощо. Під час безпосереднього спілкування (допиту) підозрюваного, особи, яка підозрюється у чиненні насильства, коли передає свій досвід міжособистісного спілкування може оцінювати серйозність інциденту інакше, ніж той, хто оцінює ситуацію читаючи показання потерпілих або свідків. Іншими словами існують перцептивні відмінності в оцінках серйозності події. Ці перцептивні відмінності можуть залежати від того, чи насильство відбувалося у фізичній чи психологічній формі, а також в залежності від статті осіб.

Правильна оцінка тяжкості насильства має вирішальне значення в кількох контекстах. Неправильна, або незадовільна, оцінка насильства може мати юридичні наслідки. Невинна особа може бути притягнута до відповідальності за кримінальне

правопорушення, якого вона не вчиняла. Правопорушник може бути звільнений від покарання за насильницьке діяння, яке він вчинив. Правильна оцінка насильства також може мати важливе значення у вирішенні питання про опіку, що призводять до необґрунтованого розлучення дитини від одного з батьків або дітей, які зазнали насильства [4].

Особи, які вчинили домашнє насильство, часто неправильно представляють своє застосування насильства та жорстокого поводження, щоб «уникнути відповідальності». Люди, які вдаються до насильства, також часто неправильно представляють потерпілих як «пасивних або навіть добровільних учасників насильства», а насильство мінімізується та виправдовується як «ненавмисне». Винуватці насильства та жорстокого поводження мають найбільшу вигоду від спотворення інформації про насильство та від шкідливих соціальних реакцій, які вступають у змову з неправильним висвітленням насильства. Незалежно від того, чи є шкідливі реакції навмисними чи ненавмисними, вони захищають правопорушників і дозволяють їм розширити та посилити застосування насильства, жорстокого поводження, примусу та контролю з несприятливими наслідками для потерпілих. З цих причин правопорушники часто передбачають тип і якість соціальних реакцій, які вони можуть отримати, а також реакцію, яку потерпілі можуть отримати від інших. Правопорушники використовують ці розрахунки у своїх навмисних зусиллях, спрямованих на поширення насильства на сім'ї [5].

Список використаних джерел

1. Психічне здоров'я в умовах війни: як громадські організації, підтримувані ПРООН, надають психологічну допомогу українцям. *UNDP*. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/news/psychichne-zdorovya-v-umovakh-viyny-yak-hromadski-orhanizatsiyi-pidtrymuvani-proon-nadayut-psykholohichnu-dopomohu-ukrayintsyam>.

2. Комаринська Ю., Руденко А. Вогнепальна зброя як знаряддя вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. *Věda a perspektivy*. 2023. № 11(30). URL: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-11\(30\)-502-513](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-11(30)-502-513).

3. The complex trauma of psychological violence: cross-sectional findings from a Cohort of four Danish Women Shelters / S. Dokkedahl et al. *European Journal of Psychotraumatology*. 2021. Vol. 12, no. 1. P. 1863580. URL: <https://doi.org/10.1080/20008198.2020.1863580>.

4. What you say and what I hear–Investigating differences in the perception of the severity of psychological and physical violence in intimate partner relationships / S. Sikström et al. *PLOS ONE*. 2021. Vol. 16, no. 8. P. e0255785. URL: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0255785>.

5. Funston L., Krayem G., Shackel R. Transformative Social Responses to Domestic, Family, and Sexualized Violence: A Qualitative Exploration of Insight Exchange, a Victim-Survivor-Centered Initiative Informed by Response-Based Practice. *Violence Against Women*. 2023. URL: <https://doi.org/10.1177/10778012231186812>.

Родюк Олег Володимирович,
аспірант відділу організації освітньо-наукової підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН

Судова експертиза, як невід’ємна складова судового процесу, відіграє ключову роль у встановленні істини та забезпеченні справедливого правосуддя. Її значення в сучасному світі, що характеризується стрімким розвитком технологій та глобалізацією, лише зростає. Однак, саме ці процеси породжують нові виклики для судової експертизи, вимагаючи постійної адаптації методів та підходів.

Одним з найважливіших факторів, що впливають на судову експертизу, є стрімкий розвиток цифрових технологій. З одного боку, це відкриває нові можливості для дослідження доказів, зокрема, цифрових. Однак, з іншого боку, виникають нові проблеми, пов’язані з аутентифікацією, цілісністю та збереженням цифрових доказів. Крім того, з’являються нові види злочинів, які пов’язані з використанням цифрових технологій, що вимагає від експертів нових знань та навичок.

Діяльність судових експертів має важливе значення для забезпечення правосуддя, а також реалізації та захисту прав і свобод людини. В Україні судово-експертна діяльність здійснюється державними спеціалізованими установами, їхніми регіональними підрозділами, експертними установами комунальної форми власності, а також незалежними судовими експертами й іншими фахівцями відповідних спеціалізацій. Їхня

робота організована згідно з умовами та процедурою, визначеними Законом України «Про судову експертизу» [5].

До складу державних спеціалізованих установ, які здійснюють судово-експертну діяльність в Україні, входять: науково-дослідні інститути судових експертиз під управлінням Міністерства юстиції України; науково-дослідні судово-експертні центри, а також судово-медичні й судово-психіатричні заклади, підпорядковані Міністерству охорони здоров'я України; експертні служби, що діють в рамках Міністерства внутрішніх справ, Міністерства оборони, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України.

Проведення криміналістичних, судово-медичних та судово-психіатричних експертиз здійснюється виключно в цих державних спеціалізованих установах [1].

На даний час в Україні функціонують шість науково-дослідних установ судових експертиз, що підпорядковуються Міністерству юстиції. Серед них: Київський науково-дослідний інститут судових експертиз, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз імені засл. проф. М.С. Бокаріуса», Одеський, Львівський та Дніпропетровський науково-дослідні інститути судових експертиз, а також Науково-дослідний центр судової експертизи у галузі інформаційних технологій та інтелектуальної власності [4].

До завдань цих установ входить проведення різних видів судових експертиз та експертних досліджень. Основні типи експертиз включають: криміналістичні, інженерно-технічні, економічні, товарознавчі, експертизи в сфері інтелектуальної власності тощо. Розглянемо їх більш детально. *Криміналістичні експертизи забезпечують:* дослідження почерку; лінгвістична експертиза мовлення; технічне дослідження документів; експертиза зброї, її слідів та умов використання; трасологічні дослідження (за винятком слідів пошкодження одягу з тілесними ушкодженнями, які проводять у бюро судово-медичної експертизи); фототехнічна, портретна експертиза; дослідження голограм, аудіо- та відеозаписів; вибухотехнічна експертиза, дослідження техногенних вибухів, матеріалів, речовин і виробів, таких як лакофарбові матеріали, полімери, волокна, нафтопродукти, скла, наркотичні та психотропні речовини, спиртовмісні рідини, ґрунти, метали та сплави, шкідливі речовини (пестициди), продукти хімічної промисловості, харчові продукти, токсичні та отруйні речовини; біологічні експертизи. *Інженерно-технічні експертизи відповідають за:* транспортні

дослідження (автотехнічна, трасологічна, залізнична), дорожньо-технічні; будівельно-технічні, оцінка будівельних та земельних об'єктів; експертиза землеустрою; пожежно-технічні дослідження; експертизи безпеки життєдіяльності, гірничо-технічні, інженерно-екологічні, електротехнічні, комп'ютерно-технічні; аналіз електронних комунікацій, технічний огляд електротранспорту, стану ліфтів, інженерно-механічні, водно-технічні, авіаційно-технічні та теплотехнічні дослідження. *Економічні експертизи зосереджені на* перевірці бухгалтерського та податкового обліку; аналізу фінансово-господарської діяльності; оцінки фінансово-кредитних операцій. *Товарознавчі експертизи сфокусовані на:* дослідження машин, обладнання, сировини та споживчих товарів; транспортно-товарознавча експертиза; оцінка військового майна, техніки та озброєння. *Експертизи в сфері інтелектуальної власності* аналізують літературні і художні твори; досліджують фонограми, відеограми, телепрограми; перевіряють винаходи; оцінюють промислові зразки, сорти рослин, породи тварин; аналізують комерційне найменування, торговельних марок, географічних зазначень; вивчають топографії інтегральних мікросхем; досліджують комерційні таємниці і раціоналізаторські пропозиції; економічний аналіз у сфері інтелектуальної власності. Також до основних видів експертиз включають психологічну, мистецтвознавчу, екологічну, військову, судово-ветеринарну, гемологічну, історико-археологічну [3].

Внаслідок російської агресії власники рухомого та нерухомого майна зазнали значних збитків, і кожен постраждалий має право очікувати на компенсацію за завдану матеріальну шкоду. Для документування та оцінки таких збитків постраждалі можуть звернутися до судових експертів науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції. Це є одним із способів зафіксувати розмір завданих втрат. Експертний висновок дозволяє оперативно розпочати процес відновлення пошкодженого майна і в майбутньому слугуватиме підставою для отримання відповідних компенсацій. *Серед можливих видів експертиз можна відзначити такі:* аналіз об'єктів нерухомості, будівельних матеріалів, конструкцій та супутньої документації; вивчення умов, що призвели до виникнення та поширення пожеж, а також перевірка дотримання вимог пожежної безпеки; оцінка земельних ділянок, включаючи визначення збитків від пошкодження ґрунтового покриття та процес рекультивації; оцінка вартості машин, обладнання, сировини і споживчих

товарів; визначення вартості колісних транспортних засобів та розрахунків збитків, завданих їх власникам.

Згідно зі статтею 71 Закону України «Про судову експертизу», проведення судової експертизи можливе лише на підставі судового рішення, рішення органу досудового розслідування або за договором з експертом чи експертною установою, якщо експертиза замовляється іншими особами [5]. Слід зазначити, що в цивільному, господарському та адміністративному процесах учасники справи мають право самостійно замовити судову експертизу та подати до суду відповідний експертний висновок.

Відповідно до статті 243 Кримінального процесуального кодексу України, експерт, може бути залученим до кримінального провадження лише за наявності підстав для проведення експертизи за дорученням однієї зі сторін. Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на основі договору, включаючи випадки обов'язкової експертизи. Також експерт може бути призначений слідчим суддею на підставі клопотання захисту [2]. У письмовому зверненні (заяві) повинні бути зазначені: назва або прізвище, ім'я та по батькові (за наявності) особи, що подає звернення; номер справи або кримінального провадження, або посилання на відповідну статтю закону, що регулює надання експертного висновку; список питань, які потребують вирішення, а також об'єкти, що підлягають дослідженню.

У інших випадках експертне дослідження проводиться на підставі договору з експертом або експертною установою, укладеного на основі письмового звернення (заяви) замовника, будь то юридична або фізична особа. У зверненні обов'язково мають бути вказані реквізити замовника, перелік питань для розв'язання та об'єкти, що передаються для дослідження.

Термін проведення експертизи визначається керівником експертної установи або його заступником і не повинен перевищувати 90 календарних днів.

У випадку значного навантаження на експерта (якщо він виконує одночасно більше десяти експертиз, включаючи комісійні та комплексні) може бути встановлений триваліший розумний строк за письмовою угодою з органом або особою, яка призначила експертизу, після попереднього аналізу експертом наданих матеріалів.

Результати експертиз та досліджень оформлюються у вигляді письмового документа – висновку експерта.

Отже, сьогодні експертні дослідження займають ключове місце в правовій системі, надаючи об'єктивну оцінку та аналіз фактів у кримінальних і цивільних справах. З огляду на сучасні виклики, такі як зростання злочинності та складність правових ситуацій, ініціювання експертиз стало важливим інструментом для забезпечення справедливості. Проведення експертизи може здійснюватися на підставі судових рішень або за угодою з експертами, залежно від специфіки справи.

Сучасні реалії вимагають дотримання всіх норм і вимог щодо оформлення документів та термінів виконання експертиз, що є важливими для своєчасності та ефективності правосуддя. Хоча експертизи зазвичай виконуються у визначені строки, у випадках значного навантаження на експертів може виникати необхідність у продовженні термінів через укладення додаткових угод.

Результати експертних досліджень фіксуються у вигляді експертних висновків, які стають важливими доказами у справі. В умовах глобальних змін та правових реформ професіоналізм і відповідальність експертів є критично важливими для забезпечення справедливого вирішення правових питань і підтримки довіри до судової системи.

Список використаних джерел

1. Гусева В. О. Призначення судово-медичних експертиз під час розслідування насильства щодо працівника правоохоронного органу: проблеми та шляхи їх вирішення. *Право і безпека*. 2021а. № 3 (82). С. 102–112.

2. Кримінально процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Макарова О.П. Судово-психіатрична експертиза: теоретичні аспекти та проблеми призначення. *Наше Право*. № 4 2023. 154 с. С. 61-66. DOI 10.32782/NP.2023.4.9

4. Макарова О.П. Теоретико правові засади проведення судово психіатричної експертизи у кримінальному провадженні. *Право і безпека*. No 3(90) 2023. С.190-200 DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.3.16>.

5. Про судову експертизу : Закон України : від 25.02.1994 No 4038-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

Савоста Ірина Іванівна,
старший судовий експерт сектору
дактилоскопічних досліджень відділу
криміналістичних видів досліджень
Запорізького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Такі виклики сьогодення, як кібертероризм та кіберзлочинність, спричиняють необхідність подальшого розвитку систем захисту інформації у всіх галузях суспільної практики і, зокрема, в діяльності правоохоронних органів. Одним з перспективних напрямів розвитку систем захисту інформації є використання біометричних технологій [1, с. 108].

Використання та удосконалення інформаційних технологій в Україні розвивається ще не в повній мірі. Слід враховувати, що розвиток технології біометричної інформації може впливати на захист від кіберзлочинності та захист інформації у всіх галузях суспільної практики і, зокрема, в діяльності правоохоронних органів.

Варто зазначити, що біометрія вивчає способи вимірювання різних параметрів людини з метою встановлення подібності або різниці між людьми та виділення однієї конкретної людини з множини інших людей.

Системи доступу і захисту інформації, які використовують біометричні технології є найзручнішими для користувачів – не потрібно запам'ятовувати складні паролі, постійно носити з собою смарт-карти або апаратні ключі. Для цього варто лише прикласти до сканера палець або руку, підставити для сканування в інфрачервоному промінні око, обличчя, руку або палець, що-небудь сказати, щоб ідентифікувати особу та надати їй можливість проходження на територію об'єкта, що знаходиться під охороною, або доступу до комп'ютерних мереж та інформації з обмеженим доступом.

Біометричні технології захисту інформації використовують різні параметри особи з метою її автентифікації. Існують такі види автентифікації:

– слабка автентифікація відбувається за допомогою пароля називають ще однофакторною або слабкою, оскільки, перехоплення або підбір пароля є справою часу;

– багатофакторна автентифікація здійснюється з використанням двох чи більше факторів;

– посилена автентифікація у відповідності до вимог Європейської директиви PSD2 в платіжних системах використовується так звана посилена автентифікація [2, с. 22], коли для автентифікації використовуються принаймні два різних типи факторів. Типами факторів є: властивість, якою володіє суб'єкт; знання – інформація, яку знає суб'єкт; володіння – річ, якою володіє суб'єкт;

– сувора автентифікація під час якої використовується інформація без розкриття цієї інформації. Як правило, реалізується за допомогою асиметричних криптографічних алгоритмів.

Щодо методів біометричної автентифікації, то вони поділяються на статичні та динамічні.

Статичні методи використовують наступні фізіологічні характеристики людини: відбитки пальців (стійкість, відновлювальність, незмінність), форма долоні (розташування ліній на долоні людини), малюнок вен на долоні чи пальцях руки, малюнок райдужної оболонки ока (ще має назву райдужний код), малюнок кровоносних судин сітківки ока, двовимірне або тривимірне зображення форми обличчя, термографія обличчя, руки або пальця, ДНК (це найдосконаліша на сьогодні біометрична технологія) та інші методи.

Динамічні методи використовують поведінкові характеристики людини при виконанні різних рухів. До цих методів належить автентифікація за рукописним почерком (за підписом), за клавіатурним почерком (швидкість набору, час між натисканням клавіш, кількість пальців, які оператор використовує під час друку [2, с. 23], за голосом (поєднання частотних і статичних характеристик голосу) та інші методики.

Не всі з перелічених методів є в однаковій мірі зручними.

Слід враховувати, що способи розпізнавання за обличчям особи та її голосом мають відчутну перевагу: відеоперехоплення і аудіозапис не вимагають фізичного контакту користувача із системою й ретельного позиціонування перед реєструючим сенсором.

На даний час найбільш широко вживаним є використання систем розпізнавання за відбитками пальців.

Використання біометричних технологій на основі дактилоскопії є дуже популярним. Дактилоскопія («пальцероздивляння»: від грецького «daktulos – палець» та «skoreo – дивлюся») – це розділ криміналістики, що вивчає будову візерунків шкіри внутрішніх поверхонь нігтьових фаланг пальців та долонь для ідентифікації особистості, кримінальної реєстрації та розшуку злочинця. Використання відбитка пальця для ідентифікації особи – один із найзручніших і порівняно дешевих засобів з усіх біометричних ідентифікаційних методів, які застосовуються нині. Ймовірність помилки під час ідентифікації користувача є набагато меншою порівняно з іншими методами біометрії та поступається тільки технологіям ідентифікації райдужної оболонки очей (до уваги не береться ДНК-метод, який ще зараз використовується здебільшого тільки під час проведення експертиз).

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що переваги технологій доступу за відбитком пальця полягають у простоті використання, зручності, достатній надійності та економічності. Зазначене дозволяє уникнути недоліків, які характерні окремо кожному алгоритму, і, внаслідок цього підвищити достовірність ідентифікації.

Список використаних джерел

1. Захаров В. П. Використання біометричних технологій в системах захисту інформації правоохоронних органів України / В. П. Захаров, О.І.Зачек // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. - 2013. - Вип. 11. - С. 108-110.

2. Мазниченко Н. І. Посилена ідентифікація і аутентифікація користувача комп'ютерних систем на основі клавіатурного почерку / Н. І. Мазниченко // Актуальные научные исследования в современном мире: материалы XXII междунар. научн. конф. (26–27 февр. 2017 г., Переяслав-Хмельницкий): сб. научн. тр. – Переяслав-Хмельницкий, 2017. – Вып. 2, ч. 1. – С. 21–26.

Сайинов Руслан Чаримуродович,
аспірант кафедри оперативно-
розшукової діяльності Національної
академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

Оборонно-промисловий комплекс – потужне закрите ядро військово-економічного, науково-технічного та інноваційного прогресу України, який, за час реальної війни та умов воєнного стану, сформував стійке поле для низки корупційних та інших криміногенних ризиків й зазнав безпрецедентного в історії руйнівного впливу організованих груп та злочинних організацій. Успадковані потужності протягом усіх років незалежного державотворення розкрадалися та цілеспрямовано знищувались [1]. Крім цього, внаслідок окупації Криму та частини Донецької та Луганської областей, а пізніше і в результаті інших бойових дій було втрачено кількадесят оборонних підприємств. Такі обставини в нових військово-політичних умовах зумовили перегляд військово-промислової доктрин та, з урахуванням векторного руху України до членства в НАТО, сформувати Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу (документ, що визначає пріоритетні напрями державної військово-промислової політики з урахуванням актуальних воєнно-політичних загроз і викликів) [2]. Однак, аналіз такого документу засвідчив, що прогнозована стагнація оборонної промисловості України, не зважаючи на те, що більшість проблем оборонки вдається закрити, залишиться, а місцями, і навіть, посиляться, позаяк, не вирішеними залишаються проблеми модернізації та економічні труднощі, на які впливає серед поточних та прогнозованих чинників – кримінальний фактор. Тому в умовах воєнного стану особливо гостро постало питання захисту ОПК від кримінальних посягань та розроблення дієвих заходів протидії кримінальним протиправним посяганням.

Варто також наголосити, що оборонно-промисловий комплекс є складовою сектору безпеки та оборони України основним завданням якого є реалізація механізмів державно-приватного партнерства та військово-технічного співробітництва з іноземними державами для виробництва, постачання нових та модернізації існуючих зразків озброєння, військової та спеціальної техніки, що відповідає потребам Збройних сил України та інших органів сектору безпеки і оборони, а також для підвищення

експортного військово-промислового потенціалу країни. Така галузь є однією з найважливіших у економіці України, виконуючи як загальноекономічні, так і соціально-гуманітарні й безпекові функції. І хоча окреслені функції проявляються у наповненні державного бюджету, підтримці робочих місць та соціальному забезпеченні працівників, надзвичайно важливого значення в умовах воєнного стану набула саме безпекова функція для збереження української державності.

Однак, злочинність у сфері оборонно-промислового комплексу підриває основи національної безпеки, збільшуючи ризик вчинення загальнокримінальних тяжких й особливо тяжких злочинів (державна зрада, шпигунство, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, корупційні кримінальні правопорушення тощо) зумовлюючи воєнні злочини відносно населення України. Тому протидія злочинності в оборонно-промисловому комплексі України є однією з стратегічних задач й оперативно-розшукової діяльності.

Сучасний оборонно-промисловий комплекс України є ключовим елементом економіки, який не лише впроваджує інноваційні рішення в господарську систему, але й створює науково-виробничу базу для зміцнення державної влади, задовольняючи потреби українських збройних сил у техніці та озброєнні для стримування та відсічі військової агресії з боку рф. Проте, посадові особи в цій сфері часто вчиняють злочинні порушення своїх обов'язків, залучаючи до тіньових схем представників державних органів, контролюючих структур, військово-комерційних компаній та організованих злочинних угруповань. Це призводить до конвертації мільйонних прибутків за участю як легальних, так і фіктивних суб'єктів господарської діяльності, а також до відтоку капіталу за межі країни. Злочинність в оборонно-промисловому комплексі підриває основи національної безпеки, збільшуючи вразливість населення України до злочинів агресії, воєнних та інших правопорушень. Усе це створює додаткові загрози національній та економічній безпеці держави, що особливо відчувається в умовах воєнного стану [3, с. 225].

Важливо підкреслити, що в оборонно-промисловому комплексі характерним є професійне приховування злочинних дій фігурантами шляхом використання мережі недержавних господарюючих суб'єктів та корупційних зв'язків. Латентність незаконної господарської діяльності та кримінальних правопорушень, що здійснюються за участю незаконно діючих

суб'єктів у сфері оборонно-промислового комплексу України, визначає пріоритетність роботи оперативних підрозділів щодо виявлення ознак вчинення кримінальних правопорушень у цій сфері.

Розслідування кримінальних правопорушень в оборонно-промисловому комплексі України невинуватно затягуються й не завжди завершуються обвинувальним вироком, а постійне втручання правоохоронних органів в діяльність такого комплексу сприяє негативному впливу на роботу підприємств чи укладенню міжнародних контрактів. За умов повномасштабного військового вторгнення такі практики можуть містити катастрофічні наслідки.

Отже, безпека оборонно-промислового комплексу України в умовах воєнного стану є одним із ключових напрямів забезпечення національної безпеки, підвищення обороноздатності країни та зміцнення захищеності громадян. Ступінь криміналізації цієї галузі, досягнутий за роки незалежності, підтверджує необхідність впровадження широкомасштабного, системного впливу, який ґрунтуватиметься на кримінальних процесуальних, оперативно-розшукових заходах виявлення кримінальних правопорушень та документування кримінальних правопорушень, що вчиняються у такій воєнно-промисловій галузі.

Список використаних джерел

1. Федорчук Я. І. Запобігання кримінальним правопорушенням в оборонно-промисловому комплексі України: дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ. 2024. 202 с.
2. Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України: Указ Президента України від 20.08.2021 р. № 372/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0050525-21#Text>
3. Кожушко С. О. Феномен злочинності в оборонно-промисловому комплексі України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 224–233

Салівончик Ольга Сергіївна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту № 1 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістики та
судової медицини Національної академії
внутрішніх справ **Антонюк П. Є.**

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми є транснаціональним злочином. Кримінальна протиправна діяльність, пов'язана з торгівлею людьми, є складним і багатогранним соціально-правовим явищем і характеризується різними складами кримінальних правопорушень.

До типових способів торгівлі людьми належать: власне торгівля людьми, використання рабської праці, сексуальна експлуатація, втягнення та примушування до заняття проституцією, примусова праця, викрадення та незаконне утримання людей, незаконне переміщення людей через кордон та підробка документів. Оскільки такі злочини майже завжди вчиняються у складі організованої злочинної групи, торгівлю людьми можна вважати однією з форм організованої злочинності.

Під час розслідування торгівлі людьми часто виникають питання, які потребують спеціальних знань, таких, що виходять за межі права. До процесуальних форм використання спеціальних знань, відносять:

1) участь спеціалістів у слідчих (розшукових) діях (ст. 71 Кримінального процесуального кодексу України, далі - КПК України);

2) проведення судових експертиз (ст. 242 КПК України) [1].

3 метою забезпечення ефективності окремих слідчих (розшукових) дій доцільно, а то й необхідно, залучати до таких дій спеціалістів. Завданням спеціаліста є допомога слідчому у відшуванні та вилученні слідів правопорушень, предметів і документів, які можуть бути важливими доказами у кримінальному провадженні. Вже під час слідчих дій спеціаліст надає допомогу слідчому у проведенні попереднього огляду виявлених об'єктів, а також у детальному дослідженні таких

об'єктів у подальшому, без пошкодження об'єктів чи зміни їх стану, з метою визначення ознак та природи об'єктів, що можуть бути доказами у кримінальному провадженні.

Для встановлення фактичних даних, що мають значення для розслідування торгівлі людьми (встановлення причини смерті, ступеню тяжкості тілесних ушкоджень тощо), може проводитися судово-медична експертиза.

Окрім судово-медичної експертизи може виникати необхідність в проведенні інших видів експертиз:

- технічна експертиза документів: визначення способу підробки документа (наприклад, заміна фотографії в документі), визначення змісту відображеного тексту (реконструкція оригінального тексту підробленого паспорта), ідентифікація відбитків печатки органів опіки та піклування, інших державних органів та штампів, ідентифікація кліше печаток, обладнання, що використовувалося для виготовлення документа тощо;

- почеркознавча експертиза для встановлення виконавця рукописних текстів і підписів на різних документах (договори, чернетки, заяви, документи про усиновлення тощо);

- трасологічна експертиза для ідентифікації цілого за частиною (виявлених під час огляду місця події, обшуків, фрагментів, уламків, шматків упаковки, частин конкретних знайдених об'єктів або матеріалів, або матеріалів, схожих на знайдені в інших місцях), а також дактилоскопічна експертиза;

- фото-портретна експертиза для ідентифікації осіб за фотозображеннями та відеозаписами (в тому числі за зображеннями в Інтернеті). У деяких випадках є можливість ідентифікувати особу не тільки за рисами обличчя, але й за іншими частинами тіла, де є родимки, папіломи, шрами або інші дефекти шкіри;

- експертиза матеріалів, речовин та виробів: наркотичних речовин (визначення класифікації виявлених речовин), текстилю (наприклад, волокон в одязі, чохлів транспортних засобів, в яких перевозяться жертви) тощо;

- психологічна – для встановлення стану жертв від цих злочинів та розміру моральної шкоди, завданої ним.

Отже, важливою формою застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях щодо розслідування торгівлі людьми, є залучення спеціаліста до слідчих (розшукових) дій та проведення експертизи.

При цьому поза належною увагою слідчих залишається можливість використання спеціальних знань у непроцесуальній

формі, наприклад, консультації спеціалістів поза межами слідчих (розшукових) дій. В той же час під час консультації можна отримати довідкові відомості, що стосуються певного виду експертизи: сучасні можливості експертного дослідження, правильне формулювання запитань, перелік об'єктів, які необхідно направити на експертизу тощо.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

Сарібекян Юлія Артурівна,

аспірант Національної академії
внутрішніх справ

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОЇ ЛІКУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ НАДАННЯ КОСМЕТОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ

У сучасному суспільстві активно вдосконалюється сфера косметології. З кожним роком зазначена діяльність охоплює все більше осіб. Зокрема, це пов'язано зі стрімким зростом попиту на відповідні послуги.

На жаль, такий розвиток та вдосконалення несуть й негативні наслідки для суспільства. Ми хочемо зауважити на кількості скоєних правопорушень, пов'язаних з косметологічною діяльністю. Найбільш турбує питання стосовно притягнення винних до відповідальності, оскільки чітка система та механізм розслідування кримінальних правопорушень у сфері косметології сьогодні не побудована.

Аналізуючи теоретичну та практичну складові зазначеного питання, ми встановили, що під час розслідування незаконної лікувальної діяльності у сфері надання косметологічних послуг можна виокремити декілька типових слідчих ситуацій, які на практиці виникають найчастіше та вимагають певних підходів для їх вирішення. Кожна з цих ситуацій вимагає чіткого плану дій та конкретних слідчих заходів. Розглянемо основні типові слідчі ситуації та визначимо до кожної порядок дій.

Ситуація: Потерпіла особа заявила про заподіяну їй шкоду внаслідок некваліфікованих дій косметолога або неправильного проведення ним косметологічних процедур.

У такому випадку працівники мають діяти наступним чином:

1. Зібрати медичні висновки та докази щодо шкоди, завданої здоров'ю постраждалої особи.

2. Опитати лікарів, які надавали допомогу постраждалим після косметологічних процедур.

3. Провести судово-медичну експертизу задля встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень (за необхідності).

4. Проаналізувати дії косметолога на предмет порушення стандартів безпеки та кваліфікації.

5. Допитати потерпілого для отримання повної інформації про процедуру та її наслідки.

Зазначена ситуація є однією з найбільш поширених у сфері незаконної косметології. На жаль, сьогодні випадки нанесення тілесних ушкоджень внаслідок косметологічних процедур є розповсюдженою ситуацією. Під час опрацювання Єдиного державного реєстру судових рішень, ми встановили безліч типових ситуацій, пов'язаних з косметологічною діяльністю.

Наприклад, до Головного управління Національної поліції у м. Києві звернулась особа із заявою про те, що в період часу із 15.06.2022 до 28.12.2022 після відвідування певної клініки та проходження низки косметичних та лікувальних процедур, внаслідок неналежного, на думку потерпілої, виконання обов'язків медичним працівником вказаної клініки, у неї погіршився стан здоров'я, виникла опухлість лівої щоки, асиметрія обличчя та інше. Відповідно до наданого потерпілою консультативного висновку від іншої приватної клініки, у потерпілої виявлено УЗД-ознаки введених препаратів для контурної пластики обличчя (гіалуронова кислота, гідроксиапатит кальцію) [1].

Ще одна ситуація, на жаль, призвела до смерті потерпілої. Так, 16 березня 2024 року потерпіла особа звернулася до косметологічного салону з метою проведення такої послуги як лазерний ліполіз, який передбачає застосування місцевої анестезії. За загальними правилами перед застосуванням анестезії спеціаліст зобов'язаний провести спеціальні розрахунки стосовно дози анестетика. На жаль, у цій ситуації косметолог цього зобов'язання не дотримався та перевищив концентрацію препарату в 15 разів, від чого потерпіла померла. 04 жовтня слідчим слідчого управління Головного управління Національної поліції в Харківській області під процесуальним керівництвом Харківської обласної прокуратури та оперативним супроводом Харківського управління внутрішньої безпеки Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України 33-річний

косметологині повідомили про підозру за частиною 1 статті 119 («Вбивство через необережність») Кримінального кодексу України [2]. У ході розслідування було встановлено, що підозрювана особа не має закінченої медичної освіти та відповідної кваліфікації на проведення анестезії.

На нашу думку, діяльність косметологів сьогодні потребує додаткового контролю, адже безкарність осіб за роботу у косметологічній сфері без медичної освіти спонукає «недофахівців» надавати все більше неякісних послуг та ризикувати здоров'ям та життям пацієнтів.

Розглянемо іншу типову сліду ситуацію. Ситуація: Потерпіла особа звертається до правоохоронного органу зі скаргами щодо якості косметологічних послуг, але фактичних доказів немає або недостатньо.

У такому випадку працівники мають діяти наступним чином:

1. Допитати потерпілого щодо проведеної процедури, а також встановити інформацію щодо його стану здоров'я до і після втручання.

2. Провести судово-медичну експертизу задля встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень (за необхідності).

3. Зібрати свідчення від інших можливих клієнтів, які також отримували послуги в того ж косметолога.

4. Встановити всіх осіб, які можуть надати додаткові свідчення або інші речові докази.

Безперечно, у другій типовій слідчій ситуації виникають певні труднощі, які пов'язані з відсутністю доказів, але такі випадки також розповсюджені серед сучасного суспільства. При цьому, у більшості заяв, дійсно є підтверджуюча інформація того факту, що косметолог проводить процедури, не отримавши медичну освіту та кваліфікацію. Проте відсутня доказова база, що у результаті проведення косметологічної процедури була нанесена певна шкода.

Можна зробити висновок, що сьогодні притягнути до відповідальності некваліфікованого косметолога можливо лише після завдання певної шкоди потерпілому.

На нашу думку, сьогодні необхідно запобігати зазначеним правопорушенням ще до моменту проведення косметологічної процедури. Необхідно запровадити чіткий контроль щодо косметологів та косметологічної діяльності, запровадити нові норми, які допоможуть не тільки ефективно розслідувати скоєні

кримінальні правопорушення, але й діяти превентивно з метою недопущення таких випадків.

Список використаних джерел

1. Печерський районний суд міста Києва, 22 лютого 2023 року, 757/6644/23-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109141991>

2. У Харкові слідчі повідомили про підозру косметологу, яка з необережності вбила свою пацієнтку. Головне управління Національної поліції в Харківській області. URL: <https://hk.npu.gov.ua/news/u-kharkovi-slidchi-povidomyly-pro-pidozru-kosmetolohu-iaak-z-neoberezhnosti-vbyla-svoiu-patsiiientku>

Семирозум Ігор Михайлович,

здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ;

Заїка Сергій Олегович,

доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ДОПИТ МАЛОЛІТНЬОЇ АБО НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Будь-які слідчі (розшукові) дії, які проводяться за участю малолітньої або неповнолітньої особи (у будь-якому процесуальному статусі), вимагає ретельного підходу і кримінальні провадження, які містять у собі процесуальні дії вважаються досить складними.

Зумовлено це тим, що права дітей захищаються на конституційному та міжнародному рівні. Так, ст. 52 Конституції України встановлено, що будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом [1]. Конвенцією «Про права дитини», ратифікованою постановою Верховної Ради України № 789XII (78912) від 27 лютого 1991, у ч. 2 ст. 2 встановлюється положення: «Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації або покарання на підставі статусу...» [3].

Враховуючи вищевказане, у чинному КПК України встановлено загальні правила кримінального провадження щодо неповнолітніх [2]. Так, у даній главі КПК України нормативно закріплений порядок проведення допиту неповнолітніх чи

малолітніх осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, тобто виступають певними суб'єктами даного провадження. Також врегульовано це питання у главі слідчих (розшукових) дій КПК України.

Допит – це слідча (розшукова) дія, яка проводиться органами досудового розслідування, з метою встановлення фактичних даних від осіб, які володіють або можуть володіти відомостями або даними про обставини, що мають значення для розслідуваного кримінального провадження.

У змісті ч. 1 ст. 226 КПК України встановлено: «Допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря» [2], що вказує нам, на безсумнівно, обов'язкову участь таких учасників кримінального провадження, як законного представника, педагога або психолога (одного з них), або ж за необхідних для цього підстав лікаря. Нормою ч. 1 ст. 491 КПК України зазначено: «Якщо неповнолітній не досяг шістнадцятирічного віку або якщо неповнолітнього визнано розумово відсталим, на його допиті за рішенням слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду або за клопотанням захисника забезпечується участь законного представника, педагога чи психолога, а у разі необхідності - лікаря» [2]. Отже, як бачимо норма ст. 226 КПК є загальною і застосовується у кожному випадку такого допиту, а норма ст. 491 КПК України відповідно є спеціальною.

У даному випадку спостерігається співвідношення «загальної» та «спеціальної» норм КПК України. Федоренко Д.М. у своєму дослідженні вказує, що коли дві або навіть більше норм регулюють подібні правовідносини, унаслідок цього відбувається взаємне «накладання норм», що призводить до часткового дублювання закону [5, с. 265]. Найчастіше такі випадки трапляються у кримінальному праві України, але як можна помітити і зустрічаються у кримінально-процесуальному. За загальним правилом, якщо існує спеціальна норма, тоді обов'язковому застосуванню підлягає саме вона. І хоча на сьогоднішній день по всій території України розповсюджено пілотний проєкт про допит дітей відповідно до моделі «Барнахус», змін до чинного КПК України ще не відбулося.

У зв'язку з цим, досить цікавим постає питання того, що ч. 1 ст. 226 КПК України зобов'язує залучити вказаних у ній суб'єктів, без яких проведення допиту буде неможливим та вважатиметься незаконним, проте спеціальна норма ч. 1 ст. 491

КПК України говорить нам про те, що залучення таких суб'єктів приймається не в обов'язковому порядку, а як у цій статті зазначено «...за рішенням слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду...» [2], що ставить під сумнів прокурора, слідчого чи дізнавача застосування тієї чи іншої норми у разі проведення допиту неповнолітньої чи малолітньої особи. Досить сумнівним є застосування загального правила при співвідношень загальної і спеціальної норми, адже у даному випадку спеціальна норма містить деякі порушення або так звану неврегульованість із загальною.

Важко зрозуміти, що мав на увазі законодавець під словом «рішення», яке може розумітися у таких значеннях: 1) рішення, як процесуальний документ про залучення таких учасників допиту; 2) рішення, яке дає можливість вибору (права) слідчого, дізнавача залучати чи не залучати таких учасників допиту, або вибір з них одного чи декількох для участі. У науково-практичних коментаря до КПК України дається досить цікава позиція відносно ч. 1 ст. 491 КПК України (практично вона повторюється у кожному). Один із них чітко вказує, що участь зазначених осіб у ч. 1 ст. 491 КПК України під час допиту неповнолітніх не є обов'язковою [4, с. 731]. З огляду на це можна стверджувати, що законодавець мав на увазі «рішення», не процесуальний документ, а так зване право вибору слідчого (не обов'язок, як це зазначено у ч. 1 ст. 226 КПК), дізнавача залучати законного представника, психолога або педагога у разі проведення такого допиту.

Слід наголосити, що здебільшого слідчі, дізнавачі користуються при такому допиті загальною нормою – ч. 1 ст. 226 КПК України. Така позиція слідчих дізнавачів вважається правильною, адже як було досліджено, ч. 1 ст. 491 КПК України містить у собі суперечності між ч. 1 ст. 226 КПК України, та може призвести до порушення конституційних норм чи норм закріплених у конвенції, щодо захисту прав дитини. Також це може призвести до негативних наслідків у кримінальному провадженні, адже якщо слідчий чи дізнавач не залучать одного із таких учасників допиту неповнолітнього, захисник може оскаржувати таку слідчу (розшукову) дію на підставі незалучення таких учасників за ч. 1 ст. 226 КПК, що в кінцевому результаті може призвести до визнання судом отриманих в результаті допиту доказів недопустимими.

Підсумовуючи дане дослідження, слід визнати, що ч. 1 ст. 491 КПК України суперечить (містить невідповідності) ч. 1

ст. 226 КПК України в питанні обов'язковості залучення вказаних у цих нормах учасників кримінального провадження, які залучаються під час допиту неповнолітньої чи малолітньої особи, що може призвести до порушення інших норм КПК України чи інших нормативно-правових актів, принципів здійснення кримінального провадження. З метою врегулювання даної проблематики пропонується внести корективи до ч. 1 ст. 491 КПК України та викласти її у такій формі: «Під час допиту малолітнього або неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого, слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд або за клопотанням захисника в обов'язковому порядку забезпечують участь законного представника, педагога чи психолога, а у разі необхідності – лікаря».

Дане вирішення проблеми дозволить уникнути суперечностей «загальної» та «спеціальної» норми допиту неповнолітнього чи малолітнього, дотриманню принципів та нормативно-правових актів, які регулюють питання захисту дітей (малолітніх/неповнолітніх). Водночас, як зазначає Мельник О.В., діти є найвразливішими учасниками кримінального провадження, а їх допит є кульмінацією та мистецтвом розуміння та створення дружнього до дитини простору, що відповідає їх інтересам, що особливо в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Верховна Рада України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Конвенція про права дитини. Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91. ООН. Конвенція, Міжнародний документ від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

4. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С. В. Ківалова та С. І. Кравченко. – Одеса : Фенікс, 2020 – 924 с.. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c3097bff-798a-4feb-aab0-502a165ed4e8/content>.

5. Федоренко Д. М. Вимагання: співвідношення загальної і спеціальної кримінально-правових норм. *Питання боротьби зі злочинністю. Трибуна докторанта, аспіранта і здобувача.*

Випуск 25 / 2013. С. 265-274. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6249/1/Fedorenko_265.pdf.

6. Мельник О. В. Допит особливо вразливих жертв в умовах воєнного стану: Матеріали IV щорічної конференції «Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу»; м. Київ, 16 грудня 2022 р. С. 182-185.

Сокол Денис Олександрович,

здобувач ступеня вищої освіти

бакалавра навчально-наукового

інституту № 2 Національної академії

внутрішніх справ

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри криміналістичного

забезпечення та судових експертиз

Національної академії внутрішніх справ

Свобода Є. Ю.

ВИКОРИСТАННЯ 3D-СКАНУВАННЯ ДЛЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ ДОКАЗІВ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

На сьогодні пріоритетним напрямком в середовищі криміналістів та процесуалістів виступає застосування інноваційних засобів для документування доказів воєнних злочинів російської федерації проти України. Національна поліція України збирає докази щодня. Корисні нові технології документування, включаючи 3D-технології. Спеціалісти-криміналісти Національної поліції опанували застосовування новітніх 3D-сканерів для фіксації наслідків ракетних ударів, артилерійських обстрілів, бомбардувань та інших воєнних злочинів росіян.

Проблематика застосування інноваційних науково-технічних засобів у розслідуванні злочинів не є новою. Дослідженню різних аспектів впровадження інноваційних техніко-криміналістичних засобів і технологій присвячені дослідження таких учених, як Г. Авдєєва, Р. Благута, О. Дуфенюк, В. Журавель, А. Коваленко, Р. Степанюк, В. Тіщенко, В. Шевчук, Р. Шехавцов В. Шепітько та інші,

Цілком слушною є думка О. Дуфенюк, згідно з якою активне впровадження інновацій дозволяє більш ефективно

виконувати завдання, підвищити якість роботи, економити ресурси [1, с. 313].

3D-сканери можна використовувати різними способами, щоб допомогти в конфлікті. З одного боку, їх можна використовувати для документування доказів воєнних злочинів, а з іншого – для криміналістичної реконструкції жертв. Ця технологія також підходить для документування людських останків, а також для збереження доказів пошкоджень будинків, транспортних засобів та інфраструктури. І робить це так швидко і точно, щоб докази можна було зберігати, а не знищувати, наприклад, під час евакуації та зачистки постраждалих міст. За допомогою 3D-сканера легко створюються віртуальні копії місць злочинів, аварій, а також наявних речових доказів точно такими, якими вони були на момент сканування, без ризику забруднення чи пошкодження. 3D-дані, які отримуються, дають можливість визначити як і коли сталася подія. За лічені хвилини можна зафіксувати докази в приміщенні чи на вулиці, зокрема плями крові, діри від куль, сліди від інструментів, відбитки взуття та багато іншого. Крім того, швидке та безпечне завантаження захоплених даних у хмарне сховище дозволяє слідчим, а також уповноваженим органам та кримінальним судам отримувати доступ та обробляти дані з будь-якої точки світу. Захоплені 3D-докази є реалістичним зображенням, яке можна використовувати в судових розглядах.

Сканування об'єктів може здійснюватися такими способами: а) повітряним, за допомогою безпілотного летального апарату (наприклад «YellowScan Surveyor»); б) наземним, що здійснюється сканерними станціями на штативі («Faro Focus S Plus 350»), або портативними ручними («Artec Eva», «Scanner 3D-Forensics»), чи стаціонарними сканерами («Atos Scan box», «Solutionix D500»); в) мобільним, що встановлюється на транспортному засобі («Leica Scan & Go LLR + LP16R»). Кожен тип сканера має свою сферу застосування, відповідні технічні характеристики, переваги й недоліки [2, с. 282].

Artec 3D, провідний світовий розробник та виробник професійних 3D-сканерів та відповідного програмного забезпечення.

3D-сканер Artec Leo – це вибраний інструмент, який дозволяє сканувати докази та цілі місця злочину як у приміщенні, так і на вулиці, дуже швидко та без будь-яких попередніх знань з боку користувача. Він також є бездротовим та портативним, що робить його придатним для районів зі зруйнованою

інфраструктурою. Потім експерти-криміналісти можуть аналізувати дані, зібрані відразу ж після цього, у реалістичному кольорі та 3D-рендерингу.

У листопаді 2022 року Київський НДІСЕ отримав від Міністерства оборони Люксембургу 30 таких (вартістю понад 1,3 млн грн), а також високоточні калібрувальні набори та 5-річні ліцензії на програмне забезпечення Artec Studio для обробки й аналізу отриманих 3D-даних [3].

Заступник міністра юстиції А Гайченко наголосив, що сучасне обладнання дозволить українським фахівцям створювати високоточні 3D-моделі об'єктів та цифрові копії всіх наявних доказів для міжнародних судів. Потенційні сфери застосування цих 3D-моделей включають оцінку пошкоджень, аналіз малюнка плям крові, звіти про траєкторію кулі, документацію про розтин, презентації віртуальної реальності (VR), 3D-друковані докази і багато іншого [4].

Останнім часом спеціалісти-криміналісти проходять навчання на тренінгах. Так, спеціалісти-криміналісти відділів криміналістичного забезпечення Національної поліції опанували новітні 3D-сканери для огляду місць бойових дій та терактів у рамках проєкту «Польська допомога». У грудні 2023 року отримали лазерний 3D-сканер «Z+F Imager 5016».

У тренінгу з 3D-сканування взяли участь 14 спеціалістів-криміналістів з Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Київської, Миколаївської, Херсонської областей та Головного слідчого управління Нацполіції.

Спеціалісти-криміналісти навчилися: викорисовувати лазерні 3D-сканери в кримінальних провадженнях для швидкого збору доказів воєнних руйнувань, катастроф і терористичних атак на великій за площею і важкодоступній місцевості; застосовувати технологію для фіксації пошкоджень об'єктів критично важливої інфраструктури; документувати пошкодження багатоквартирних будинків, вулиць, торгових центрів тощо; моделювати та комбінувати зображення відсканованих об'єктів; візуалізувати та презентувати збірну модель відсканованих об'єктів для потреб правоохоронних та судових органів [5].

Отже, використання 3D-сканерів дозволить фахівцям (спеціалістам-криміналістам Національної поліції України, судовим експертам експертних установ) фіксувати воєнні злочини росіян в найкоротші терміни та з мінімальним використанням людського ресурсу. Це особливо важливо, оскільки російські війська часто обстрілюють місця скоєння

своїх злочинів повторно, коли туди прибувають поліцейські та медики для порятунку людей.

Список використаних джерел

1. Дуфенюк О.М., Марко О.І. Інноваційні технології 3D сканування в криміналістичній діяльності. *Порівняльно-аналітичне право*. №1. 2018. С. 313-315.

2. Баранчук Василь Васильович 3D сканування як спосіб фіксації на місці злочину: переваги й недоліки. *Юридичний бюлетень*. Випуск 16. 2020. С. 280-286.

3. URL: <https://monofilament.com.ua/ua/blog-novini-3d-druku-ta-additivnih-tehnologij/3d-skanuvannja-vikoristovuvatimetsja-v-ukrajini-dlja-dokumentuvannja-dokaziv-vojennih-zlochiviv>.

4. URL:https://zib.com.ua/ua/154652-ndise_otrimali_3d-skaneri_dlya_fiksacii_zlochiviv_.html

5. URL:<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3791667-policia-zastosovuvatime-3dskaneri-dla-fiksacii-naslidkiv-voennih-zlochiviv-rosian.html>

Ціпотан Юрій Павлович,

аспірант кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
Національної академії внутрішніх справ

«СЛІДОВА КАРТИНА» В СТРУКТУРІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ СУДІЯМИ

Корупція у діяльності судових органів є чи не найбільш суспільно небезпечним соціально-правовим явищем, широко поширеним у сфері правосуддя України.

На думку В. Трепака: «Корупція в судовій системі становить особливу небезпеку не тільки через безпосереднє зловживання владою відповідними посадовими особами, але й через пряму залежність результатів протидії корупції від їхньої діяльності. Корумпованість тих, хто сам покликаний протидіяти цьому явищу у всіх його проявах, робить завідомо безнадійними антикорупційні зусилля інших суб'єктів, дискредитує цю діяльність і ускладнює ситуацію з корупцією в країні» [1].

А. Вознюк наголошує, що корупція була, є і, очевидно, буде (принаймні в найближчому майбутньому) однією з найбільш масштабних та глобальних проблем в Україні. Попри

те, що протягом останніх років ужито низку системних заходів з протидії корупції, вона досі поширена в різних сферах суспільного життя українців [2, с. 21].

Корупцію зазвичай розглядають як зловживання владою або службовим становищем задля отримання незаконної вигоди.

Міжнародна асоціація юристів виокремлює такі види судової корупції: неправомірна вигода; політичне втручання у судовий процес; вимагання у потерпілих та свідків; зловживання при використанні державних коштів та інших ресурсів [3, с. 121].

Вивченням криміналістичної характеристики правопорушень, її характеристики та структури займалися такі відомі науковці як В. Бахін, В. Весельський, А. Волобуєв, В. Журавель, А. Іщенко, В. Коновалова, В. Кузьмічов, Є. Лук'янчиков, О. Одерій, М. Салтєвський, А. Старушкевич, Р. Степанюк, В. Тищенко, К. Чаплинський, С. Чернявський, В. Шепітько, Б. Щур та інші. Вченими усебічно досліджено криміналістичну характеристику, а її складові стали традиційними й застосовуються дослідниками під час розробки криміналістичних методик розслідування різних видів злочинів.

Проблеми методики розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди (хабарництва) в Україні досліджувались у дисертаційних працях Я. Мишкова (2005), А. Шило (2013), Н. Кимлик (2013), Д. Шумейко (2015), С. Олійника (2016), Ю. Андрейко (2020), О. Таркан (2021), В. Пісний (2024 р.), О. Абакумов (2024), І. Козак (2024), Н. Никифорова (2024) та інших науковців. Наукові дослідження проводились щодо протидії деяким різновидам кримінальних правопорушень, пов'язаних із неправомірною вигодою, зокрема посягань, учинених суддями (В. Трепак (2011), Т. Демедюк (2011), М. Борусовський (2021)).

Як доречно зазначив В. Давиденко на початковому етапі прийняття рішення у справі із головних завдань слідчого є визначення й аналіз елементів криміналістичної характеристики події злочину – своєрідної інформаційної моделі, якісно-кількісного описання ознак корупційного діяння. Криміналістична характеристика є відображенням ідеальної моделі події злочину, яка становить ґносеологічне підґрунтя для виконання спеціальних пізнавальних завдань у складному процесі досудового розслідування [4, с. 37].

У науковій літературі представлено різні підходи щодо поняття та структури криміналістичної характеристики взагалі та, зокрема, щодо структури криміналістичної характеристики

прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

Одним із найбільш значущих елементів криміналістичної характеристики неправомірної вигоди є типова «слідова картина».

Дослідження такого компоненту криміналістичної характеристики є складним процесом визначення й структуризації сукупності ознак, що його наповнюють, цілісність формування якого може виступати вагомою складовою інформаційної моделі методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених суддями.

Цілком слушною є думка С. Чернявського, згідно з якою результатом учинення злочину як діяльнісної функції суб'єкта є сліди злочину – матеріальні й ідеальні наслідки злочину, тобто результати взаємодії його учасників між собою та матеріальним середовищем, які в сукупності й утворюють «слідову картину» [4, с. 30; 5].

Типові сліди злочину – це будь-які зміни середовища, що виникли в результаті вчинення в такому середовищі злочину. Сліди злочину охоплюють зміни в речовій обстановці: сліди-відображення (сліди рук, ніг, транспорту тощо); предмети – речові докази; документи (письмові, електронні та ін.), запахові сліди; сліди-мікрочастки; звукові сліди, а також ідеальні сліди [6, с. 304].

Варто звернути увагу на думку О. Пчеліної, яка звертає увагу, що слідова картина злочину є збірним поняттям, що включає опис матеріальних та ідеальних відображень і умов, що існують на момент виявлення злочину. Цей елемент криміналістичної характеристики є відправною точкою розслідування. У багатьох випадках наявність та обсяг відомостей про сліди злочину визначають успіх розкриття та розслідування злочину [7, с. 343].

Типовими слідами, що свідчать про вчинення злочину – одержання неправомірної вигоди є такі: наявність грошових коштів інших матеріальних цінностей, які могли бути передані в якості неправомірної вигоди; чеки, криптовалюта, які могли бути передані в якості неправомірної вигоди; сліди пальців рук особи-отримувача на предметі неправомірної вигоди; сліди пальців рук особи-надавача та особи-отримувача неправомірної вигоди за наявності заперечень з їх боку щодо будь-яких стосунків між ними; сліди частин та речовин предмета неправомірної вигоди на руках, одязі, інших речах підозрюваної особи-отримувача; рахунки різного роду закладів, документи щодо одержання

квитків, путівок, які свідчать про рівень стосунків між причетними особами; особиста інформація з гаджетів, електронної пошти, месенджерів, соціальних мереж, що може свідчити про одержання особою неправомірної вигоди; відомості отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій та ін.

В. Трепак зазначив, що до типових слідів злочину відносяться сліди речовин з предмета хабаря на одязі хабароодержувача – мікрочастинки, що відокремилися, волосся, нитки тощо; сліди рук хабародавця на окремих предметах обстановки кабінету хабарника у разі його заяви, що названа особа ніколи не відвідувала його кабінету; сліди пальців рук на предметі; сліди в транспортних засобах осіб, які брали участь у передаванні й одержанні хабаря; магнітні чи цифрові носії з записами розмов між суб'єктами хабарництва [8, с. 33–34].

О. Таркан до типових слідів відносить: сліди на предметі (зокрема сліди рук і спеціальних речовин, букальний епітелій; сліди-нашарування спеціальних хімічних речовин на тілі й одязі підозрюваного (від обробленого цими речовинами предмету злочину), а також записи з відеокамер зовнішнього спостереження, що знаходяться на місці кримінального правопорушення та поблизу нього [9, с. 71–72].

Отже, вважаємо, що слідова картина кримінального правопорушення є важливим елементом криміналістичної характеристики, що відбиває механізм злочинної діяльності та відображає особливості способу, обстановки, а також ознаки інших елементів структури злочинної діяльності.

Список використаних джерел

1. Трепак В. М. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2020. 481 с.

2. Вознюк А. А. Корупційні кримінальні правопорушення: концептуальні проблеми в контексті реформування кримінального законодавства України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (20). С. 21–32. doi: <https://doi.org/10.33270/04202002.21>.

3. Маруженко В. К. Корупційні правопорушення у сфері правосуддя: щодо правових аспектів. *Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції*: збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції. С. 221–222.

4. Давиденко В. С. Криміналістичне забезпечення з'ясування обставин одержання неправомірної вигоди

службовою особою. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 36–45.

5. Чернявський С.С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування: монографія. Київ: Хай-Тек, 2010. 624 с.

6. Ціпотан Ю.П. Особливості криміналістичної характеристики під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених суддями. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 83(3). 2024 . С. 300-305

7. Пчеліна О. В. Типові сліди злочинів у сфері службової діяльності. *Forum Prava*, 2017. (5). С. 342–348.

8. Таркан О.М. Методика розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції: дис. ... доктора філософії: 081 – право. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2021. 244 с.

9. Трепак В.М. Розкриття та розслідування хабарництва, вчинюваного суддями та подолання протидії засобами оперативно-розшукової діяльності: дис. ... канд. наук: спеціальність 12.00.09. Львів, 2011. 218 с.

Шарова-Айдасва Ольга Олександрівна,
аспірант відділу організації освітньо-наукової підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ДОКУМЕНТУВАННІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ

Сучасні завдання, котрі постали перед владою в умовах дії правового режиму воєнного стану, нерідко викликають обурення та критичні зауваження з боку окремих громадян. Це стосується як самих завдань, так і вироблених законодавчими і виконавчими органами механізмів їх реалізації. У соціальних мережах все частіше можна побачити відеозаписи, коли на працівників ТЦК та СП, а також працівників поліції, які виконують свої професійні обов'язки, здійснюються напади, а також вчиняється низка інших дій, спрямованих на перешкоджання виконанню цими суб'єктами їхніх професійних обов'язків і реалізації службових повноважень. Так, упродовж поточного року зберігається стала тенденція до збільшення фактів посягань на законні інтереси та права працівників правоохоронних органів. Наприклад,

упродовж 2023 р. обліковано 170 фактів учинення опору працівникам правоохоронних органів, а за період січень-вересень 2024 р. – 130, фактів втручання в діяльність працівників правоохоронних органів – 22 і 25 відповідно за вказані періоди, фактів скоєння погроз і насильства стосовно правоохоронців – 547 і 470 відповідно, знищення та пошкодження майна – 9 і 7 фактів, посягання на життя працівника правоохоронних органів, у тому числі військовослужбовців – 27 і 23 фактів, самовільного присвоєння владних повноважень – 71 та 41. Тобто суттєво кількість не відрізняється, хоча кожна друга цифра стосується не всього календарного року, а тільки трьох кварталів. На нашу думку, це вчергове засвідчує потребу вдосконалення методичних рекомендацій щодо виявлення та розслідування злочинів проти працівників правоохоронних органів.

Процес документування та досудового розслідування злочинів, потерпілими від яких є працівники правоохоронних органів у зв'язку з їх професійною діяльністю, супроводжуються, як правило, різноманітними формами протидії, які допускаються як представниками сторони захисту та іншими заінтересованими суб'єктами. Так, у справі, що розглядалася Херсонським міським судом Херсонської області за фактом погрози насильством працівникові правоохоронного органу у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків, прокурор під час судових дебатів просив не враховувати покази допитаних під час судового розгляду свідків через те, що стосовно них порушено кримінальне провадження з попередньою кваліфікацією протиправних дій за ч. 1 ст. 384 КК України, тобто за завідомо неправдиві показання та просив визнати показання свідків зі сторони захисту як недопустимі докази [1].

Особливостями протидії досудовому розслідуванню є те, що вона може реалізовуватися на всіх стадіях здійснення кримінального провадження. Через це процес збирання доказів у злочинах досліджуваного нами виду, є складним, тому що окрім необхідності визначення комплексу заходів щодо встановлення та фіксації фактичних даних, їх практичної реалізації, слід вдаватися ще й до подолання протидії розслідуванню в цілому та доказуванню зокрема. З огляду на це вважаємо за потрібне наголосити на необхідності врахування комплексу обставин, що позначаються на ефективності досудового розслідування.

У контексті досліджуваних нами злочинів, це, зокрема: недосконалість кримінального процесуального законодавства; недостатнє обрання стосовно підозрюваних запобіжних заходів за

наявності ризиків, котрі можуть бути покладені в основу таких клопотань; посередницька діяльність адвокатського корпусу у реалізації окремих форм протидії розслідуванню злочинів досліджуваної групи; нехтування обов'язком відкриття кримінального провадження за фактом кожного протиправного діяння, учиненого стосовно працівників правоохоронних органів.

Щодо наукового забезпечення проблематики розслідування та доказування злочинів, учинених стосовно працівників правоохоронних органів, у зв'язку з їх службовою діяльністю, то тут слід констатувати про відсутність у розроблених криміналістичних методиках розслідування зазначених злочинів ефективних методів подолання протидії розслідуванню та судовому розгляду.

З огляду на завантаженість органів, які здійснюють правосуддя, слід наголосити на важливості ініціювання на стадії досудового розслідування угоди про визнання винуватості та роз'яснення потерпілому і підозрюваному можливості укладення угоди про примирення. У контексті угоди про примирення, з огляду на те, що вона може бути ухвалена в нетяжких злочинах, вважаємо, що вона може визначатися як апробований спосіб реституції, адже її зміст включає в себе: відомості про «розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, строк її відшкодування чи перелік дій, не пов'язаних з відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язані вчинити на користь потерпілого, строк їх вчинення, узгоджене покарання та згода сторін на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням, наслідки укладення та затвердження угоди, передбачені статтею 473 цього Кодексу, наслідки невиконання угоди» [2]. При цьому, з огляду на наявність у Кримінальному кодексі України статті, якою визначено підстави для притягнення особи до кримінальної відповідальності за умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості (ст. 389-1 КК України), то можемо констатувати про наявність реального законодавчого механізму, який забезпечує виконання угоди про примирення.

Ураховуючи те, що посягання на працівників правоохоронних органів нерідко висвітлюються у мережі Інтернет, актуалізоване завдання щодо забезпечення належної фіксації всіх матеріалів, котрі набули статусу цифрової інформації у спосіб, який би гарантував можливість їх подальшого використання в суді як доказів. Основні положення щодо того, як проводити цифрові розслідування з використанням відкритих джерел, детально

викладені в Протокол Берклі з ведення розслідувань з використанням відкритих цифрових даних («Протокол Берклі»). Протокол Берклі визначає професійні стандарти, яких слід дотримуватися під час ідентифікації, збиранні, збереженні, аналізі та подачі цифрової інформації з відкритих джерел у міжнародних кримінальних розслідуваннях і розслідуваннях, пов'язаних з порушенням прав людини [3]. Зауважимо, що всі отримані з мережі Інтернет матеріали підлягають ретельній верифікації, котрий включає процес перевірки інформації з відкритих джерел передбачає поєднання різних методів, таких як геолокація, хронолокація та аналіз метаданих і не обмежується застосуванням одного конкретного методу. Окрім цього верифікація зібраних або отриманих матеріалів полягає також у спростуванні таких фактів: чи не використано відредагований контент, чи має місце деконтекстуалізація, чи не було змінено метадані, чи не використовувався тут постановочний контент або контент, створений чи маніпульований штучним інтелектом. Це важливо ще й з огляду на те, що окремі матеріали органу досудового розслідування та суду можуть надаватися стороною захисту, яка в контексті відстоювання своєї правової позиції, інколи навіть не нехтує і використанням підроблених документів, повідомленням спотворених даних тощо.

Отже, працівники правоохоронних органів досить часто стають потерпілими від злочинів у зв'язку зі своєю професійною діяльністю. Це актуалізує завдання щодо забезпечення їх ефективного розслідування, котре нерідко ще й пов'язане з потребами подолання протидії розслідуванню. Вважаємо, що стрімка цифровізація, актуалізує завдання вдосконалення типових методів щодо перевірки й оцінки доказів у процесі розслідування. Це, зокрема, стосується цифрової інформації, яка вимагає дотримання низки стандартів як під час її виявлення, фіксації, так і дослідження й оцінки. Також сучасні тенденції документування та розслідування злочинів цієї групи полягають в активізації ефективних механізмів забезпечення реституції потерпілим, удосконалення та спрощення процедури їх судового розгляду.

Список використаних джерел

1. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 24.10.2024, у справі №766/358/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122547796>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних (БД)

«Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Оцінювання цифрових зображень з відкритих джерел: Посібник для суддів та дослідників фактів (2024), опублікований онлайн на сайті <https://www.trueproject.co.uk/osguide>.

Шевченко М.О., аспірант
кафедри криміналістики та
судової медицини
Національної академії
внутрішніх справ

НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ, ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН ТА ПРИСТРОЇВ ТА ВПЛИВ НА ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Незаконний обіг вогнепальної зброї, вибухових речовин та пристроїв у будь-якій країні несе серйозну загрозу суспільній безпеці. Крім того, на міжнародному рівні також все більше визнається загроза незаконного обігу зброї не тільки як внутрішня проблема кожної окремої держави, але і як суттєвий чинник впливу на транснаціональну організовану злочинність, включаючи такі її види, як незаконний обіг наркотиків, відмивання коштів, тероризм тощо. Вогнепальна зброя, вибухові речовини, бойові припаси становлять небезпеку для життя та здоров'я громадян. Особам без спеціального дозволу тримати при собі такі речі заборонено законодавством.

Зазначені предмети за своїми властивостями містять у собі потенційну та реальну можливість завдання суттєвої шкоди (непоправної шкоди) соціальним благам особи, суспільству, державі, суттєво впливають на інтенсивність та тяжкість вчинення інших кримінально-протиправних діянь. Крім того, важливим та недослідженим аспектом є те, що відповідно до примітки до ст. 45 КК України, викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем

вважаються корупційними злочинами, тобто цей злочин також внесений до Переліку корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією. Важливою особливістю є те, що корупційним цей злочин буде вважатися лише при вчиненні шляхом зловживання службовим становищем [1].

Підвищена суспільна небезпека цього злочину пояснюється ще й тим, що з використанням незаконно отриманої вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин можуть вчинятися інші тяжкі і особливо тяжкі злочини проти життя, здоров'я, недоторканності та безпеки людей тощо. Тому успішне розслідування таких кримінальних правопорушень має важливе значення як для охорони громадської безпеки, так і для протидії іншим кримінальним правопорушенням, у тому числі тяжким та особливо тяжким злочинам.

Слід додати, що серед злочинів проти громадської безпеки особливе місце займають саме злочини, пов'язані із викраденням, привласненням, вимаганням вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодінням ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 262 КК України), значущість кримінально-правової боротьби з якими на сучасному етапі зростає у зв'язку з загостренням криміногенної обстановки в країні. Кримінальні правопорушення із використанням зброї завдають непоправної шкоди життю і здоров'ю громадян, крім того, вони мають резонансний характер, а також можуть посилювати відчуття страху та незахищеності у населення. Так, статистичні відомості Єдиного звіту про кримінальні правопорушення свідчать про те, що у 2021 році було обліковано 93 кримінальні правопорушення за ст. 262 КК України, крім того, з них таких, по яких особам вручено повідомлення про підозру – 17. У 2020 році таких правопорушень було обліковано 99, з них таких, по яких особам вручено повідомлення про підозру, було лише 13. Це свідчить про досить низький відсоток розкриття цих злочинів. За 8 місяців 2023 року таких кримінальних протиправних дій було обліковано 1240 [2].

Найбільші показники щодо збільшення кримінальних проваджень, пов'язаних із незаконним обігом зброї спостерігається у Київській (+ 89, 6 %), Житомирській (+ 75,5

%), Сумський (+63,4 %) та Миколаївській (+62,9%) областях. Особливості воєнного стану в Україні позначилися й на латентності таких дій. У засобах масової інформації та серед населення поширюються відомості про те, що насправді таких злочинів вчиняється набагато більше, але за різних причин (від небажання потерпілих звертатися до правоохоронних органів до бездіяльності останніх) ці злочини можуть не попадати у загальну статистику. Крім того, умови воєнного стану аж ніяк не сприяють зниженню незаконного обігу зброї, в тому числі злочинам, пов'язаним з незаконними заволодіннями вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами. На тлі подальшої глобалізації мілітаристських ознак злочинності посилюється роль організованої злочинності у кримінальній міграції різних видів озброєння.

Відтак виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, є актуальною проблемою правоохоронних органів, що потребує нового підходу до її вирішення. Більше того, з початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України порушена проблематика значно загострилась, адже спостерігається неконтрольоване зростання незаконного обігу зброї, яка інтенсивно поширюється як серед цивільного населення, так і в кримінальному середовищі. Суспільна небезпека незаконного обігу зброї полягає у створенні «сприятливих умов» для вчинення тяжких злочинів, оскільки сама зброя несе потенційну загрозу життю і здоров'ю людей, незалежно від наявності або відсутності наміру застосовувати її за призначенням.

Певні напрацювання цієї проблематики наявні серед наукових кіл, які мають фундаментальне значення у формуванні її теоретичних засад. Водночас при всій значущості наукових здобутків, нині дослідження питань розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами зумовлене вкрай підвищеною суспільною небезпекою, яка виникає в умовах корупційної складової, неочевидності, конспірації й нерідко злочинної ієрархії, а сучасні методики розслідування не є дієвими,

універсальними і не зовсім відповідають потребам сьогодення. Тому, нагальною є розробка методики розслідування для практичних працівників органів досудового розслідування, позаяк слідчі повинні орієнтуватися у типових слідчих ситуаціях й шляхами їх вирішення, володіти ґрунтовними знаннями щодо тактики проведення окремих процесуальних дій. Значно підвищує ефективність розслідування зазначених кримінальних правопорушень узагальнення слідчої практики у поєднанні з використанням криміналістичних рекомендацій та наукових знань.

Наведені обставини у сучасних реаліях повномасштабного воєнного вторгнення в Україну, стрімкого зростання незаконного обігу вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин, у тому числі нетипової вогнепальної зброї, що надходить на експертизу та особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану, визначають актуальність окресленої проблеми, її наукову, теоретичну і практичну значущість.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

Шеліховська Ірина Юрійвна,
аспірант наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності навчально-
наукового інституту № 1 Національної
академії внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ КЕРІВНИЦТВО ПОЧАТКОВИМ ЕТАПОМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАРКОЗЛОЧИНІВ

Дотримання вимог кримінального процесуального закону та науковообґрунтованих і апробованих практикою криміналістичних методик на початковому етапі досудового розслідування наркозлочинів є чи не головною умовою викриття та притягнення до кримінальної відповідальності, осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Саме на цьому етапі закладається фундамент майбутнього обвинувачення, забезпечується необхідний обсяг та допустимість доказів.

Як слушно зазначають у науковій літературі, ефективність досудового розслідування незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (зокрема, з використанням можливостей мережі Інтернет) напряду залежить від обрання правильної лінії поведінки слідчим, прокурором одразу з моменту початку такого розслідування [1].

Доволі широкий спектр наркозлочинів зумовлює існування особливостей початкового етапу різних кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Зокрема, у тих випадках, коли до ЄРДР вноситься інформація про організацію невідомими особами безконтактного збуту наркотичних засобів з використанням ресурсів мережі Інтернет, від початку досудового розслідування до повідомлення особі про підозру може пройти тривалий час (як от приміром, під час розслідування кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів [2, с. 108]). Така сама ситуація може скластися під час розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК України, у разі виявлення посівів наркомістких рослин у лісах, на землях державної чи комунальної власності.

Коли ж підставою для внесення відомостей до ЄРДР стало затримання особи безпосередньо під час вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 305, 307–310 КК України,

початковий етап досудового розслідування матиме інші тривалість та зміст.

Проведені нами з цього приводу дослідження дають підстави стверджувати, що початковим етапом розслідування наркозлочину слід вважати період, який розпочинається внесенням відомостей до ЄРДР (або ж процесуальними діями, що йому передували – затримання та/або огляд місця події) й завершується закінченням усіх невідкладних процесуальних дій (тобто таких, зволікання у проведенні яких ставить під загрозу одержання фактичних даних щодо обставин кримінального правопорушення та у подальшому може слугувати підставою для сумніву щодо допустимості таких даних як доказів). У кожному конкретному випадку такий етап буде різним залежно від слідчої ситуації, різноманіття яких зумовлене широким спектром наркозлочинів та обставинами вчинення конкретного кримінального правопорушення.

Незважаючи на те, що переважна більшість процесуальних дій на початку розслідування наркозлочинів (негласні слідчі (розшукові) дії, затримання, огляд місця події, обшук, огляд мобільного телефону, допит тощо) відбувається без особистої участі прокурора, останній відіграє провідну роль у забезпеченні ефективності та законності цих дій, сприяє організації взаємодії слідчих, оперативних працівників, експертів. Своїми вказівками та методичною допомогою слідчому він забезпечує належність та допустимість доказів, сприяє обранню оптимальної тактики розслідування та окремих процесуальних дій.

Для кожної зі слідчих ситуацій притаманні власні особливості процесуального керівництва досудовим розслідуванням на його початковому етапі. Тому особливого значення для прокурора набуває: по-перше, кваліфікація вчиненого (або такого, що готується) наркозлочину; по-друге криміналістична характеристика цього злочину, пов'язана з обставинами його вчинення. Від конфігурації сполучення цих двох чинників залежить концепція організації і тактики досудового розслідування та процесуального керівництва ним.

Проведений нами аналіз нормативно-правових актів, судової практики їх застосування [3–10], наукової [11–16] та методичної [17–18] літератури, дозволив дійти висновку, що у будь-якому випадку, на початковому етапі розслідування наркозлочинів особливої уваги прокурора потребують питання:

перевірки наявності в матеріалах кримінального провадження, згідно даних про рух кримінального провадження в Єдиному реєстрі досудових розслідувань, відповідних постанов про

призначення прокурора (групи прокурорів), а також слідчого (дізнавача) у даному кримінальному провадженні, що надасть відповідні повноваження здійснювати прокурорський нагляд та проводити досудове розслідування у ньому;

перевірки правильності кваліфікації наркозлочину слідчим (спираючись на співставлення фактичних обставин кримінального правопорушення, норм КК України та актуальних правових позицій Верховного Суду щодо кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів);

перевірки, за наявними документами, виконання слідчим вимог кримінального процесуального закону під час затримання особи у частині роз'яснення затриманому (підозрюваному) його прав (насамперед, права не свідчити проти себе та права на захист), а також надання можливості їх реалізації цих прав;

перевірки дотримання усіх формальних вимог при проведенні невідкладних процесуальних дій (затримання, огляду місця події, огляду та обшуку житла чи іншого володіння особи) та складанні відповідних протоколів, зараховуючи фіксацію часу та місця проведення, усіх учасників, роз'яснення їх їхніх прав та обов'язків;

контролю своєчасності: повідомлення затриманому про підозру; звернення до слідчого судді з клопотанням про обрання запобіжного заходу (а також вручення копії клопотання з додатками підозрюваному); визнання вилученого майна доказами у кримінальному провадженні, накладення на них арешту; призначення слідчим необхідних експертиз (з коректним формулюванням питань, поставлених експерту);

пошук та накладення арешту на активи підозрюваного у кримінальних провадженнях щодо наркозлочинів, де санкцією відповідної статті (частини статті) передбачене додаткове покарання у вигляді конфіскації майна;

забезпечення належного процесуального оформлення та організації проведення аудіо-, відеоконтролю особи в умовах ізолятора тимчасового тримання у провадженнях щодо тяжких та особливо тяжких наркозлочинів.

Список використаних джерел

1. Mitiakin V. Start of investigation of illegal sale of drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors with the assistance of mayors. Knowledge, Education, Law, Management. 2020 № 3(31), vol. 4. P. 137–140. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.4.26>

2. Червінський В. В. Представництво потерпілого від дорожньо-транспортної пригоди в кримінальному провадженні. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2024. 291 с.

3. Постанова Великої Палати Верховного Суду, викладеної у постанові від 31.08.2022 у справі № 756/10060/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106141457>.

4. Постанова Верховного Суду від 08.02.2018 у справі № 754/5978/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72243400>.

5. Постанова Верховного Суду від 21.01.2020 р. у справі № 381/2316/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87179214>.

6. Постанова Верховного суду від 09 квітня 2020 р. у справі № 727/6578/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88749345>

7. Постанова Верховного Суду від 01.04.2021 р. у справі № 642/5974/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96106287>

8. Постанова Верховного Суду від 07.04.2021 р. у справі № 203/337/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96243744>

9. Постанова Верховного Суду від 22.03.2023 року у справі № 161/1921/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109810013>

10. Постанова Верховного Суду від 04.10.2023 у справі № 159/1506/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114052575>.

11. Мітякін В. А. Типові слідчі ситуації під час збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів за допомогою мережі інтернету. Юридична наука. 2020. № 9 (111). С. 151–156. DOI: 10.32844/2222-5374-2020-111-9.18

12. Корнієнко М. В., Головін Д. В. Контроль за вчиненням злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: організаційно-правові аспекти: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 188 с.

13. Сенченко Н. М. Початкові слідчі (розшукові) дії під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право. 2023. № 3 (20). С. 81–91. DOI 10.32755/sjlaw.2023.03.081

14. Янковський В. О. Окремі елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з

незаконним обігом наркотиків. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2024. Серія ПРАВО. № 81 (3). С. 180–184. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.26>

15. Chornous Yu., Leliuk T. Organization of forensic examinations in criminal proceedings as a condition for the effectiveness of the investigation of 234 criminal offences. Law Journal of the National Academy of Internal Affairs. 2023. № 13 (2). P. 50–62. DOI: <https://doi.org/10.56215/naiachasopis/2.2023.50>

16. Потоцький М. М. Затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. Дис. до-ра філософії за спец. 081 «Право». Донецький державний університет внутрішніх справ. Кривинський. 2022. 275 с.

17. Мустеца І. В., Пелешук О. М., Василенко О. Ю. та ін. Рекомендації щодо здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, у тому числі вчинених із застосуванням новітніх інформаційних технологій: методичні рекомендації. Офіс генерального прокурора. 2022. 45 с.

18. Особливості розслідування незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (в т.ч. із використанням телекомунікаційних технологій): Науково-методичні рекомендації для практичних підрозділів Національної поліції України. Х.: ХНУВС, 2021. 124 с

Шляхта Віктор Вікторович,

менеджер Львівського регіонального управління Департаменту корпоративної безпеки АТ «Укрзалізниця»

РОЗСЛІДУВАННЯ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ): ВІД ПОБУДОВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ ДО ВИКОРИСТАННЯ СТАНДАРТІВ

Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) під час війни, коли від наповнення бюджету залежить обороноздатність держави, впливає не тільки на економічні показники, можливість здійснювати незалежну внутрішню та зовнішню політику, але й на виживання держави як такої. Саме тому ефективне розслідування таких ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК України) прямо вказує

на притягнення винуватих у їх вчиненні, а також на наповнення бюджету (через застосування механізму звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 212 КК України через виконання обов'язку сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)).

Відповідно до підслідності детективи органів Бюро економічної безпеки України здійснюють досудове розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). За статтею 2 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28.01.2021 № 1150-IX детектив Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ України) – це службова особа БЕБ України, уповноважена в межах компетенції, визначеної Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України, здійснювати оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності БЕБ України.

Відповідно до звіту про діяльність БЕБ України за 2023 р. аналітики БЕБ України виявили ризики ухилення від сплати податків в особливо великих розмірах: 1) у сфері організації та проведення азартних ігор казино в мережі Інтернет з боку групи компаній, які ухилилися від сплати податків на загальну суму понад 520 млн грн; 2) у сфері будівництва підприємствами, які отримали бюджетні кошти на загальну суму понад 290 млн грн; 3) у грошово-кредитній та інвестиційній сфері на суму понад 920 млн грн; 4) у сфері продажу амуніції – 30 млн грн [1]. За статистичними даними Офісу Генерального прокурора було усього зареєстровано кримінальних проваджень: 1) в 2021 р. – 760; 2) в 2022 р. – 390; 3) в 2023 р. – 914; 4) в січні-вересні 2024 р. – 706 [2].

Здійснення розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) пов'язується із побудовою та використанням окремої криміналістичної методики (як системи наукових положень і рекомендацій щодо організації та здійснення розслідування та запобігання окремим видам злочинів [3, с. 3]). В криміналістичній літературі відзначається зростання інтересу до проблем розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) та побудови відповідної методики [4; 5; 6; 7; 8].

Побудова окремої криміналістичної методики щодо ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) вимагає використання системи наступних елементів: 1) криміналістична характеристика злочину; 2) обставини, що підлягають з'ясуванню у

кримінальному провадженні; 3) особливості виявлення ознак злочину; 4) дії на етапі відкриття кримінального провадження; 5) тактика слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; 6) профілактичні дії слідчого [3, с. 5].

Останнім часом розслідування злочинів супроводжується застосуванням стандартів (протоколів), які мають міжнародний / іноземний характер. Разом із цим відсутньою є відповідь на питання щодо необхідності та можливості їх застосування в українських реаліях. У криміналістичній традиції розслідування кримінальних правопорушень прийнятим є використання методик розслідування, що містять наукові та практичні рекомендації за певною вищезгаданою структурою. Саме тому використання стандартів розслідування виглядає зайвим. Однак дослідження стандартів розслідування різних категорій кримінальних проваджень вказує на особливості стандартів, що пов'язується із встановленням виключно мінімальних стандартів розслідування, надання таких стандартів незалежними неурядовими організаціями, надання їх широкому колу зацікавлених суб'єктів (громадським активістам та організація, журналістам, науковцям, розслідувачам та одночасно представникам влади, слідчим, прокурорам, тощо), розробка таких стандартів часто здійснюється із залученням наукових правових шкіл.

Тому міжнародні стандарти розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) [9; 10] здатні відігравати важливу роль не тільки в розслідуванні, але й в побудові методики розслідування такого кримінального правопорушення в майбутньому. Враховуючи створення нового органу розслідування – Бюро економічної безпеки України і здійснення функцій досудового розслідування новою процесуальною фігурою – детективом, – використання міжнародних стандартів розслідування даної категорії кримінальних проваджень вже зараз є важливим для підвищення ефективності їх діяльності.

Відповідно до цих стандартів розслідування ухилення від сплати податків пов'язують із податковими злочинами (*tax crimes / taxing crime*), білокомірцевою злочинністю (*white-collar crime*), податковим шахрайством (*tax fraud*), корупційними злочинами, відмиванням брудних коштів. Стала модель розслідування податкових злочинів (2017, 2020), запропонована Організацією економічного співробітництва та розвитку (OECD, Paris), визначила 10 принципів, які є необхідними для такого розслідування: 1)

впевнитися, що податкові правопорушення криміналізовані; 2) розробити ефективну стратегію боротьби з податковими злочинами; 3) мати адекватні повноваження з розслідування; 4) мати ефективні повноваження із заморожування, арешту та конфіскації активів; 5) ввести організаційну структуру з певними зобов'язаннями; 6) забезпечити адекватні ресурси для розслідування податкових злочинів; 7) зробити податкові злочини предикатним злочином при відмиванні коштів; 8) мати ефективну основу для внутрішнього міжвідомчого співробітництва; 9) забезпечити наявність механізмів міжнародного співробітництва; 10) захист прав підозрюваних [9].

Отже, дослідження ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) під кутом зору поєднання розроблюваних методик та стандартів розслідування, що здійснюється БЕБ України, є важливим та необхідним для підвищення ефективності розслідування даної категорії кримінальних проваджень. Результатом їх застосування може стати покращення взаємодії між органами розслідування та оперативними органами, а також міжнародного співробітництва, коли ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) стають передумовою для вчинення податкових злочинів, відмивання коштів, господарських та корупційних кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Звіт про діяльність Бюро економічної безпеки України за 2023 рік. БЕБ України. URL: <https://esbu.gov.ua/storage/app/sites/32/2023%/Звіт%20про%20діяльність%20БЕБ%20за%202023%20рік.pdf>

2. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

3. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 2. За ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019.

4. Матусовский Г. А. Экономические преступления : криминалистический анализ. Харьков: Консум, 1999.

5. Мілевський О. П. Початковий етап досудового провадження у кримінальних справах про ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010.

6. Потомська Н. А. Особливості збирання і дослідження документів у справах про ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010.

7. Лоневський Л. М. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час сплати податків, зборів (обов'язкових платежів): дис. ... доктора філософії. Львів, 2020.

8. Шкута О. Методика розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування. Підприємництво, господарство і право, 2021, № 4.

9. Fighting Tax Crime: the Ten Global Principles. OECD, Paris, 2017. P. 3; Tax Crime Investigation Maturity Model. OECD, Paris, 2020.

10. Money Laundering of Serious Tax Crimes. Enhancing Financial Intelligence Units' Detection Capacities and Fostering Information Exchange. Egmont Bulletin. Egmont Group, IEWG, July 2020.

Шнайдер Катерина Богданівна,
аспірант кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ

ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА ДО ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ОГЛЯДУ ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

У розумінні норми статті 98 КПК України одним із головних джерел доказів у кримінальних провадженнях щодо вчинення кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель є документи, зокрема документи у складі тендерної пропозиції, бухгалтерські документи, господарські угоди, первинні документи, що фіксують здійснення господарських операцій, тощо. Специфіка розслідування кримінальних правопорушень у цій сфері зумовлює необхідність проведення ретельного огляду та вивчення вилучених документів.

При розслідуванні кримінальних правопорушень огляд є найбільш важливою слідчою (розшуковою) дією, що спрямована на виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення. Особливість проведення цієї

слідчої дії полягає в тому, в процесі огляду відбувається безпосереднє сприйняття документів під час виявлення.

Науковці зауважують, що від результативності та своєчасності проведення слідчого огляду, здебільшого, залежить успіх усього провадження [5, с. 265].

Інформація, яка встановлена під час слідчого огляду та дослідження документів, може бути використана для формування та вирішення слідчих версій, планування і проведення окремих слідчих дій (допит ревізора, допит головного бухгалтера, допит керівника підприємства тощо) або проведення документального дослідження діяльності суб'єкта підприємництва. Під час слідчого огляду, за результатами аналізу можна отримати інформацію про автора, виконавця та технічні засоби, за допомогою яких виготовлено документ: особливості, що характеризують стиль викладення матеріалу автора, почерк чи підпис виконавця; індивідуальні ознаки, які характеризують технічні засоби, з використанням яких виготовлений документ [10, с. 163].

Огляд документів під час розслідування злочинів, пов'язаних з публічними закупівлями, А. Ю. Спусканюк визначає, як необхідну та важливу слідчу (розшукову) дію, оскільки докази про вказані кримінальні правопорушення мають переважно документальний характер і відображаються на матеріальних носіях інформації – документах та електронних носіях [7, с. 160].

Як слушно зазначає Ю. С. Доліновський під час оглядів документів необхідною є присутність спеціаліста [2, с. 169]. Проведення огляду без участі спеціаліста А. М. Тимчишин визначає як організаційну помилку [8, с.148].

Необхідність участі спеціаліста у проведенні огляду документів пояснюють тим, що спеціаліст надає консультативну (довідкову) допомогу слідчому, яка виражається в усних роз'ясненнях, порадах, довідках зі спеціальних питань, зокрема, щодо визначення доцільності й послідовності огляду документів, обґрунтування припущень про належність певних документів до обставин кримінального правопорушення; спеціаліст може надавати методичну допомогу, тобто надавати слідчому методики щодо проведення огляду; спеціаліст допомагає слідчому виявити, закріпити, вилучити та оглянути документи [1, с. 268].

Виходячи із особливостей кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель завданням огляду документів є

встановлення фактів закупівлі непридатного до використання або експлуатації устаткування, товарно-матеріальних цінностей; закупівлі товарів, робіт або послуг за завищеними цінами; скорочення обсягів поставок у результаті збільшення ціни за одиницю товару; перерахування коштів за устаткування, товар послуги (роботи), які фактично не були поставлені чи не були надані (виконані); витрати бюджетних коштів на придбання устаткування, товарів, робіт (послуг) в обсягах, які перевищують встановлені бюджетом розміри; виявлення ознак підроблення документації.

У разі виявлення, огляду та збирання бухгалтерських документів, та у випадках, коли виникає потреба зібрати матеріали для проведення судової бухгалтерської експертизи необхідним є участь спеціаліста-економіста. Для спеціаліста важливими є знання спеціалістом спеціальної бухгалтерської термінології, шифру форм звітності та назв документів, які необхідно вилучити під час проведення огляду (обшуку), тимчасового доступу до предметів і документів [9, с. 39–40].

З метою встановлення ринкової вартості товару, робіт і послуг, визначення якості товару виникає потреба в огляді рахунків-фактур, товарно-транспортних накладних, технічних паспортів, у яких найбільш повно відображені відомості про них і, які в майбутньому можуть бути об'єктами експертної оцінки. У таких випадках виникає потреба в спеціальних знаннях в галузі товарознавства. Дослідження документів, розміщених у спеціальних комп'ютерних програмах потребує допомоги спеціаліста, який володіє спеціальними знаннями у сфері комп'ютерних технологій [9, с. 40–42].

Під час огляду документів на предмет способу їх виготовлення, наявності внесення змін до первинного його вигляду та змісту, встановлення дійсності відбитків печаток та штампів, виконавців рукописних текстів та підписів на них, а також автора змісту конкретного тексту у документі виникає потреба в допомозі спеціалістів у галузі технічного дослідження документів, почеркознавства та авторознавства [6, с. 145–146].

Для дослідження документації, що стосується закупівель важливим є залучення спеціалістів, зокрема представників аудиторської служби. Таке залучення передбачає проведення аналізу фінансово-господарської документації, формування результатів перевірки та оформлення їх у вигляді висновку, що готується спеціалістом за участю слідчого, детектива чи прокурора [7, с. 161].

Консультативна участь спеціаліста під час розслідування кримінальних правопорушень є однією з найпоширеніших форм участі фахівця в процесі розслідування [3, с. 37–38]. Консультативні звернення можуть включати роз'яснення процесів проведення закупівель, а також надання підтримки у виявленні та вилученні ключових документів, що відображають проведення торгів і прийняття рішень [4, с. 97].

Отже, під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель необхідною є участь спеціаліста у проведенні огляду документів (документи у складі тендерної пропозиції, бухгалтерські документи, господарські угоди, первинні документи, що фіксують здійснення господарських операцій, тощо), що є джерелами доказів. Надання спеціалістом слідчому, детективу, прокурору допомоги під час проведення огляду документів у формі усних рекомендацій, порад, роз'яснень, надання довідкової інформації, консультацій, безпосередньої участі в підготовці та проведенні огляду є важливим для вирішення завдання цієї слідчої (розшукової) дії, що полягає у встановленні фактів закупівлі непридатного до використання або експлуатації устаткування, товарно-матеріальних цінностей; закупівлі товарів, робіт або послуг за завищеними цінами; скороченні обсягів поставок у результаті збільшення ціни за одиницю товару; перерахуванні коштів за устаткування, товар послуги (роботи), які фактично не були поставлені чи не були надані (виконані); витрат бюджетних коштів на придбання устаткування, товарів, робіт (послуг) в обсягах, які перевищують встановлені бюджетом розміри; виявлення ознак підроблення документації.

Список використаних джерел

1. Амеліна А.С. Участь спеціаліста у проведенні огляду документів під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. №1/2021. С. 265-269. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-2/64>.

2. Доліновський Ю. С. Особливості виявлення та розслідування злочинів, що вчиняються під час здійснення публічних закупівель у сфері охорони здоров'я: дис. ... канд. юрид. наук: спец 12.00.09. «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Приватний вищий навчальний заклад «Львівський університет бізнесу та права», Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2018. 258 с.

3. Копча Н. В. Використання спеціальних знань під час розслідування службового підроблення: теорія та практика : монографія / Н. В. Копча. – Одеса :Видавництво «Юридика», 2023. – 244 с.

4. Копча Н.В. Участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій як одна із форм використання спеціальних знань під час розслідування службового підроблення. Історико-правовий часопис: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2021. – № 1 (16).

5. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчикова Б. Є. Слідчий огляд: поняття та види. Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 264-269.

6. Пілюков, Ю. О.Залучення спеціаліста до огляду при розслідуванні розкрадань майна шляхом зловживання службовим становищем. *Актуальні проблеми правознавства*, по. 2, Nov. 2022, pp. 142-147.

7. Спусканюк А. Ю. Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з проведенням державних закупівель: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019. 258 с.

8. Тимчишин А. М. Особливості використання спеціальних знань під час огляду місця події. *Juris Europensis Scientia*. 2023. № 1. С. 147–152. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/1_2023/28.pdf.

9. Участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій під час розслідування корупційних злочинів: метод. рек. / Б. Б. Теплицький, О. М. Шрамко, В. В. Юсупов. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 68 с.

10. Цимбал П.В. Попередження, виявлення, розкриття та розслідування податкових злочинів: монографія. Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2009. 408 с.

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Матеріали
міжвідомчого науково-практичного круглого столу
(Київ, 21 листопада 2024 року)

Відповідальний упорядник – *Віктор КОРОЛЬЧУК*
Комп'ютерна верстка *Яни ШУМКО*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції

Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 22.11.2024. Формат 60х84/16.

Папір офсетний. Обл.-вид. арк. 27,0. Ум. друк. арк. 25,11.

Тираж 20 прим.
